

Universiteit Gent
Faculteit Letteren & Wijsbegeerte
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Academiejaar 2003 - 2004

**Leven van een cultureel
tussenpersoon.
Jules Spincemaille
(1882 - 1954)
en de Vlaamse Beweging**

Promotor
Prof. dr. Bruno De Wever

Verhandeling ingediend tot
het behalen van de graad
Licentiaat in de Geschiedenis
door
Bruno Daems

DANKWOORD

“Wanneer het ooit eens gebeurde dat een mensenleven
van het begin tot het eind werd opgeschreven,
met al zijn worstelingen en zijn vervlechtingen,
dan zou dit een epos opleveren,
zo rijk als de hele wereldgeschiedenis.”
Hermann Hesse

Bij het voorbereiden van deze licentiaatsverhandeling, een biografie van Jules Spincemaille, zijn mij heel wat mensen behulpzaam geweest. Meer nog, zonder hun hulp zou het werk heel wat moeilijker geweest zijn.

Hierbij gaat mijn dank uit naar mijn promotor prof. dr. Bruno De Wever voor de nuttige wenken en zijn vertrouwen in het werk.

Van de familie Spincemaille, t.t.z. Olga, Lina, Alfred en Wilfried, kreeg ik veel interessante gegevens. Vooral Wilfried Spincemaille dank ik voor de nuttige tips en informatie. Albert Bruggeman was mij behulpzaam n.a.v. het onderzoek in Deerlijk. Mijn tante Rita De Wolf-Billiet bezorgde me informatie uit haar omvangrijk familiearchief. Ook dank ik de medewerkers van het Archief Leon Defraeye (Deerlijk), het Algemeen Rijksarchief (Brussel), het Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven (Antwerpen), het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (Antwerpen) en van het Borms Documentatie –en Actiecentrum (Antwerpen).

Tot slot een woord van dank aan mijn ouders en broers voor het nalezen en de morele ondersteuning.

INHOUDSTAFEL

Dankwoord.....	2
Inhoudstafel.....	3
0. Inleiding.....	5
DEEL 1: Een ruitenbreker (1882 – 1917).....	9
1. Een dorp van spinners en wevers	9
Economie.....	9
Politiek.....	12
Cultuur	15
Besluit	18
2. De familie Spincemaille	19
Voorouders	20
Grootouders.....	21
Ouders	23
Besluit	26
3. Kinder –en collegejaren (1882 – 1903).....	28
Dorpsschool.....	28
Humaniora in Tielt	30
Roeselare	34
Besluit	36
4. Namen en Leuven (1903-1908).....	37
Als ‘t Past	41
De Vlaamsche Wacht.....	45
Besluit	50
5. Een ambtenaar met hoge verwachtingen (1908 – 1917)	51
Besluit	59
DEEL 2: van ‘activist’ tot ‘banneling’ (1917 - 1929)	60
6. De stap naar het activisme (1917 - 1918).....	62
De rol van Spincemaille in het activisme.....	70
Besluit en balans van het activisme.....	87
7. Vlucht en proces (1918 – 1920).....	93
Besluit	101
8. “De hardheid van het brood en de steilheid der huizen in ballingschap” 1919-1929.....	101
Werk en persoonlijk leven	102

Het “après-activisme”	108
Opnieuw aan de slag voor de Vlaamse Beweging.....	116
De internationale amnestieactie en de clementiewet.....	125
Besluit	133
DEEL 3: Een verwarrende tijd (1929 – 1940)	134
9. De Schelde (1929 – 1933).....	136
Voorgeschiedenis.....	136
<i>De Schelde</i> gaat van start.....	140
Op weg naar een overname.....	142
Analyse van een aantal artikels	144
10. Stilzwijgen? (1933 – 1940).....	149
Het Actiekomiteit Argus & NAVEA.....	151
Amnestie	155
DEEL 4: Trouw en trots (1940 – 1954)	157
11. Een tweede activisme ? (1940 – 1949)	158
Een vergelijking van activisme en collaboratie	166
Epiloog.....	168
Lijst van gebruikte afkortingen	170
Bronnen	170
Bijlagen	179
Bijlage 1: Enkele gedichten van Spincemaille	179
Bijlage 2: Trouw en Trots	184

0. INLEIDING

“Een wonderlijk feit om over na te denken is het
dat elk menselijk schepsel is geschapen
om een diep geheim en groot raadsel
voor ieder ander te zijn.”
Charles Dickens, *In Londen en Parijs*.

“De katafalk was bedekt met de leeuwenvlag. Er was veel en “goed” volk. Geen duizenden, zoals dertig jaar gelden voor Vliebergh, Depla, Dosfel, maar het was toch een waardige lijkdienst, streng en sober. Er waren activistische strijdgenoten, gewezen frontsoldaten, twee volksvertegenwoordigers, lotgenoten uit 1944-1945, kunstenaars. En er was jeugd: studenten uit Leuven, waaronder de praeses van het Verbond, de verbondsvlag stond naast de katafalk.”¹

Met deze woorden beschreef Arthur de Bruyne de begrafenis van Jules Spincemaille op 11 december 1954. En in die tekst kwamen ook de thema's die doorheen Spincemailles leven als een rode draad liepen naar voor. De strijdende Vlaamsgezindheid, het Vlaams studentenleven, het activisme, zijn liefde voor de kunst. Spincemaille was geen grote leider, ook niet heel goed gekend. Eerder was hij een tussenpersoon met steeds een bemiddelende rol en zin voor politieke intriges.

Het interessante aan zulke figuren is dat ze op hun eigen manier getuige zijn van de geschiedenis, zonder er persoonlijk een grote of vooraanstaande rol in te spelen. De bedoeling van deze licentiaatsverhandeling ligt er dan ook in om aan de hand van Spincemailles biografie een kijk te nemen in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Waarom ik het vooral over de relatie met de Vlaamse Beweging wil hebben, heeft twee redenen.

Ten eerste was Jules Spincemaille zijn volledige leven geëngageerd in de Vlaamse Beweging. Zijn activiteiten binnen de Vlaamse Beweging hebben zijn persoonlijk leven enorm beïnvloed. Daarenboven had hij zowel op beroepsvlak als op huiselijk vlak geen andere verplichtingen (hij bleef kinderloos). Een tweede reden is het feit dat er tussen het bewaarde

¹ DE BRUYNE, A. 'Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)' in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

materiaal nauwelijks bronnen te vinden waren die verwezen naar activiteiten buiten het kader van de 'Vlaamse strijd'.

Met dit doel voor ogen kende mijn onderzoek drie fasen. In een eerste fase maakte ik kennis met de algemene context. Aan de hand van reeds gepubliceerde werken en artikels ging ik op zoek naar de rol die de Vlaamse Beweging in België gespeeld heeft van ca. 1900 tot 1950. In een tweede fase ging ik na hoe de verhoudingen binnen deze Vlaamse Beweging lagen. In een derde fase tenslotte plaatste ik de biografische feiten van het leven van Spincemaille in het geheel.

Voor ik aan het werk begon, had ik eveneens de ambitie om meer specifiek de rol van (een groep van) de naar Nederland uitgeweken oud-activisten (zoals Spincemaille) op het verdere verloop van de Vlaamse Beweging te schetsen. Een dergelijk onderzoek zou immers zeer interessante inzichten kunnen verschaffen. Ik verwijs hier bijvoorbeeld naar het werk van Lieven Saerens waarin deze de rol van de vanuit het buitenland terugkerende activisten schetste bij het opkomen van het antisemitisme in Antwerpen.² Om een dergelijk onderzoek goed uit te voeren ontbraken mij echter de tijd en de mogelijkheden. Het zou namelijk een doorgedreven onderzoek naar de briefwisseling van tientallen activisten gevergd hebben (ik vraag mij namelijk af wie Spincemaille eigenlijk niét gekend heeft). Daarom heb ik toch besloten om mij aan de meer klassieke biografie te houden, wat natuurlijk niet belette om de rol van Spincemaille zelf op de Vlaamse Beweging verder te onderzoeken.

Mijn onderzoek heb ik ook op een tweede manier ingeperkt. Spincemaille was lid van ontelbare groeperingen en was medewerker van nog eens zoveel tijdschriften. In het kader van een thesisonderzoek leek het mij interessanter om slechts enkele ervan meer uitgebreid te bespreken. Een bespreking van álle groeperingen zou m.i. geleid hebben tot een te detaillistisch beeld waarmee we door de bomen het bos niet meer zouden zien.

Deze verhandeling is chronologisch ingedeeld. Dit bracht met zich mee dat de onderzoeksvragen op een zeer concreet niveau bleven. Daarenboven was het antwoord erop ook sterk afhankelijk van het beschikbare bronnenmateriaal. Zo had ik bijvoorbeeld tijdens de eindredactie van dit werk nog steeds niet de toelating bekomen om twee belangrijke bronnen te doorzoeken: de procesdossiers van na zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog. Deze lacune heb ik zo goed mogelijk trachten in te vullen, wat voor de eerste periode een stuk beter ging dan voor de tweede.

² SAERENS, Lieven. *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*. Lannoo, Tielt, 2000.

In een eerste deel (ca. 1882 – 1917) wilde ik de levensjaren van Jules Spincemaille schetsen vanaf zijn kindertijd tot aan de stap naar het activisme. Concreet waren de onderzoeksvragen a) wat de invloed van zijn geboortedorp en familie op Spincemaille als kind geweest is; b) welke rol de opvoeding in het college van Tielt en het Klein-Seminarie van Roeselare gespeeld heeft en c) welke rol Spincemaille tenslotte zelf heeft gespeeld in de studentenbeweging in Leuven en de maatschappij als ambtenaar in Brussel.

In het tweede deel wilde ik vervolgens nagaan a) hoe, waarom en waardoor Spincemaille de stap naar het activisme gezet heeft; b) welke positie hij binnen het activisme en op politiek-bestuurlijk vlak had; c) hoe hij in Nederland een nieuw bestaan heeft opgebouwd en zich toch actief bleef bezighouden met de Vlaamse Beweging.

In een derde deel focuste ik in op a) zijn betekenis als beheerder van het dagblad *De Schelde*; b) het werk van Spincemaille als lobbyist in o.m. de amnestiekwestie en het nationaliseren van de auteursrechtverenigingen. Hoe ging hij daarbij te werk?;

In het laatste deel onderzochten we a) zijn activiteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nam hij deel aan een 'tweede activisme'? Wat waren de gevolgen van zijn houding?; b) Daarnaast wilde ik proberen een vergelijking te maken tussen het activisme en de collaboratie.

In het epiloog ging ik tenslotte na welke rol Spincemaille na de oorlog nog gespeeld heeft.

Tijdens het onderzoek kwam misschien niet verrassend veel nieuw bronnenmateriaal naar boven, maar het was wel een uitermate goede 'casus' om de traditionele én recente historiografische opvattingen over de Vlaamse Beweging te toetsen.

Mijn voornaamste bronnen waren voor de eerste periode het heemkundig archief Leon Defraeye in Deerlijk. Daar haalde ik vooral mijn informatie over de geschiedenis van het dorp. Mede dank zij Albert Bruggeman beschikt men er ook over een uitgebreide documentatiemap over Spincemaille.

Vervolgens was het familiearchief van Wilfried Spincemaille zeer interessant. Vooral de briefwisseling, akten (i.v.m. familiegeschiedenis) en een aantal quasi onvindbare nummers van tijdschriften.

Het AMVC beschikte over de grootste hoeveelheid brieven van Spincemaille. Ook vond ik daar nuttige informatie over een aantal tijdschriften.

In het ADVN vond ik een relatief groot bestand 'Spincemaille' in het archief van Arthur de Bruyne. Hierin ook veel briefwisseling, nota's en documenten.

Het Algemeen Rijksarchief in Brussel, met het archief van de *Raad van Vlaanderen*, bood tenslotte interessante informatie over Spincemaille als activist.

Het moeilijke aan een biografie schrijven is het feit dat de biograaf in de loop van het onderzoek een zekere sympathie, ik zou eerder zeggen 'vertrouwdheid', begint te krijgen voor de figuur die hij bespreekt. Echte afstandelijkheid lijkt er slechts te zijn vóór men aan het onderzoek begint. Deels onbewust schept het onderzoek een 'intieme' band met de bestudeerde persoon. Zo kwam ik als biograaf heel wat zaken over Spincemaille te weten, die heel wat van zijn kennissen wellicht niet geweten hebben. Ik kwam soms te weten wat hij over andere mensen dacht en hoe anderen over hem dachten. Hier was dan ook een voortdurende waakzaamheid nodig, om bv. niet alles als vanzelfsprekend aan te nemen. Ik hoop dat ik daarin geslaagd ben.

Twee jaar op de bronnen 'kijken' en intens met het onderwerp bezig zijn is ook geen garantie dat ik hierdoor alle verbanden heb gezien. Vaak had ik de indruk in een web van kleine, onsamenhangende details verstrikt te raken. Ik hoop echter toch de belangrijkste lijnen samengevat en synthetisch weergegeven te hebben.

Tot slot van deze inleiding wil ik nog iets kwijt over de gebruikte terminologie. Ik heb mij aan de traditionele termen gehouden zoals ze gangbaar zijn in de historiografie (cf. NEVB) van de Vlaamse Beweging. Aangezien Spincemaille zijn persoonlijke politieke of staatkundige ideeën nergens afgelijnd uiteengezet heeft, was ik genooddaakt om een zeer ruim interpreteerbare terminologie te gebruiken.

Zo bedoel ik met 'Groot-Nederland' (en afgeleiden) : een politiek en cultureel begrip dat de betrekkingen tussen Nederland en Vlaanderen aanduidt. 'Godsvrede' is hier te verstaan in de betekenis van het opzijzetten van alle politieke geschillen om 'zelfbestuur' voor Vlaanderen te bekomen. 'Passivisten': zijn diegenen die tijdens de Eerste Wereldoorlog het programma van de Vlaamse Beweging niet verder uitvoerden en zich zodus 'passief' en Belgisch-loyaal gedroegen. Flamingantisme en Vlaams-nationalisme gebruik ik door elkaar, hoewel het eerste begrip meer het streven naar culturele en sociale zelfstandigheid inhoudt en het tweede meer politieke zelfstandigheid. Voor Spincemaille vielen deze betekenissen echter al heel vroeg samen.

Zomer 2004

DEEL 1: EEN RUITENBREKER (1882 – 1917)

1. EEN DORP VAN SPINNERS EN WEVERS

Voor we het over de familie, kinderjaren en jeugd van Jules Spincemaille zullen hebben, is het nuttig de situatie in zijn geboortedorp Deerlijk even van naderbij te bekijken. De ruimtelijke omgeving en de materiële omstandigheden waarin iemand opgroeit is immers van (minstens) even groot belang als de tijd, de familiebanden en de immateriële omstandigheden. Een verschil in ruimte brengt dan ook vaak verschillen op andere vlakken mee, denk maar aan het onderscheid stad-platteland.

We beschrijven de toestand in Deerlijk aan de hand van drie thema's: de economische, de politieke en de culturele situatie.

Economie

Vanouds is de Leiestreek bekend voor haar vlasverwerking. Deerlijk lag in het centrum van de vlasverwerking en de linnennijverheid. De Deerlijkzanen waren dan ook hoofdzakelijk thuiswevers en -spinners, hoewel ze om rond te komen verscheidene beroepen combineerden. De vlasproductie zelf vond eerder plaats in dorpen die aan de Leie lagen, waar het vlas gerooit werd, zoals in Desselgem. In Deerlijk kwamen zich na enige tijd wel kunstmatige roterijen vestigen.

In het dorp had men een aantal grote weverijen. Het eerste en tevens grootste bedrijf dat er zich vestigde was *Ovelacq*³. In 1851 kwam het over uit Roubaix om zich in 1858 definitief in Deerlijk te vestigen. Later kwam er een ververij bij die nog verder uitgebreid werd na de aankoop van de weverij van de familie Spincemaille (zie verder). Andere grote weverijen waren die van de liberale familie De Scheemaecker, de *Deerlijksche* (*Keuppens*, in de jaren 1920 *Tsjoenies*), de werkplaatsen van G. en J. Vermoere en van Huysentruyt.

Deze grote bedrijven hebben de heropleving van Deerlijk na de grote crisis van de jaren 1840 mogelijk gemaakt. In zijn werk over de geschiedenis van Deerlijk schrijft de heemkundige

³ Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004. Brief van Bruggeman aan auteur, 13 april 2004.

Leon Defraeye dat Deerlijk in die jaren spreekwoordelijk 'deerlijk' geweest is.⁴ K.C. Peeters vermeldde in zijn werk de uitdrukking: 'hij komt van Deerlijk', wat betekent: er ziekelijk, bleek, deerlijk uitzien.⁵ De jaren 1840 tot 1850 waren, net zoals voor heel wat andere dorpen in Oost- en West-Vlaanderen, hongerjaren. Er waren misoogsten, ziekten bij het vee, crises in de vlasnijverheid en epidemieën. De ergst getroffen regio was ongetwijfeld de Leiestreek. Van de Leiedorpen was Deerlijk er nog het ergst aan toe. Meer dan de helft van de bevolking leefde in armoede. Zo waren er in 1840 nog 1393 arme mensen, in 1847 reeds 2408. In de jaren 1846-47 en 1848 lag het sterftcijfer hoger dan het geboortecijfer (respectievelijk een saldo van -89, -130 en -73). De uitwijking bedroeg in dit decennium ongeveer 40 mensen per jaar. Het bevolkingsaantal daalde van 5292 in 1842 tot 4559 in 1850. De wanhopige bevolking was nauwelijks onder controle te houden. Er was een golf van diefstallen, stropen, inbraken en brandstichtingen.⁶

1848 is voor Deerlijk het moeilijkste jaar geweest. Voor de zoveelste maal mislukte de aardappeloogst, was er hongersnood, werkloosheid en een typhusepidemie. Typhusleiders werden in de kapel van "O.L.Vrouw ter Ruste" ondergebracht, geïsoleerd van de dorpsgemeenschap. Deze kapel bevond zich niet ver van het huis van de familie Spincemaille. Hoewel het normale gemiddelde voor een jaar tussen de 70 en 80 overlijdens was, waren er in 1847 224 sterfgevallen, 91 geboortes en 26 huwelijken. In 1848 waren er echter al in de eerste vier maanden 118 sterfgevallen.⁷

Aangezien de gemeenten in die tijd nog sterk autonoom waren, kon het gemeentebestuur maar weinig beroep doen op de nationale overheid. Toch kreeg men uit andere dorpen vele giften. Het is Hendrik Conscience - een goede vriend van Pieter-Jan Renier (zie verder) - geweest die geholpen heeft om deze gebeurtenissen in het nationale collectieve geheugen te bewaren. Hij beschreef de hongersnood in Deerlijk zijdelings in zijn boek "Een goed hart" (1847/48).⁸ Ook in het werk van Hugo Verriest, een Deerlijkzaan die de crisis als kind meemaakte, keerde het thema armoede vaak terug.

Vanaf de jaren 1850 is het dorp er terug bovenop gekomen, dankzij de vernieuwingen in de linnennijverheid. De grote (hierboven vermelde) bedrijven boden werk aan de armen. Zo

⁴ DEFRAEYE, Leon. Geschiedenis en folklore van Deerlijk. Deerlijk, 1942.

⁵ PEETERS, K.C. Eigen Aard. Grepen uit de Vlaamse folklore. Antwerpen, De Vlijt, s.d., p. 131.

⁶ DEMEYERE, Marcel. 'De hongerjaren 1840-1850 te Deerlijk' in: *Derlike*, I, 1978-79 extra nummer, pp. 101-130.

⁷ DEFRAEYE, op.cit. p. 100.

⁸ De inwoners van Deerlijk zijn hem hiervoor zeer dankbaar geweest, want aan de kerk staat nog steeds een monument dat aan dit feit herinnert.

bood alleen Ovelacq al een inkomen aan 300 armen.⁹ De industrialisatie zorgde na verloop van tijd zelfs voor een relatieve welstand.¹⁰

⁹ UYTENHOVE, Karl. 'Ververij Ovelacq'. In: *Derlike*, XVII, 2, 1994, pp. 37-42.

¹⁰ HULPIAU, Koen. René De Clercq (1877-1932). Een monografie. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1986, p.10.

Politiek

Het gemeentebestuur had tijdens deze crisisperiode een zware verantwoordelijkheid. Het moest aan de nodige fondsen zien te geraken door leningen, subsidies en giften en stond in voor het onderhoud van de armen. Ook structurele maatregelen dienden genomen te worden. Zo heeft de burgemeester van Deerlijk, een oom van Hugo Verriest, een weefschool opgericht. Een broer van Hugo Verriest, Charles-Louis, werd naar Verviers gezonden om er de modernste weeftechnieken te gaan bestuderen.¹¹ Het gemeentebestuur zal waarschijnlijk ook privéinitiatieven in die zin, zoals het leerwerkhuis voor handweven van P.-J. Renier, gestimuleerd hebben.

Deerlijk was zoals zovele Vlaamse dorpen in de 19de eeuw politiek een katholiek bolwerk. Het dorp had ook een patriarchale structuur. De bovenklasse werd gevormd door de burgemeester, de pastoor, de schoolmeester, de dokter enz. De burgemeestersjerp kwam vrijwel steeds toe aan de katholieken. De tweede sterkste partij vormden de liberalen. Zo was bijvoorbeeld de verhouding in het Deerlijkse gemeentebestuur in 1901: zeven katholieke tegenover vier liberale raadsleden. De socialisten hadden (en hebben tot heden) slechts weinig verkozenen.¹²

Interessant voor ons onderzoek is de Daensistische beweging die hier al in 1898 (vijf jaar na de stichting van de partij) een afdeling had. Hierin speelde de Deerlijkzaan Remi Vanderschelden¹³, een wever die zich opwerkte tot middenstander, een belangrijke rol. Hij was lid van het Middencomité van de Christene Volkspartij, samen met Gustaaf Doussy¹⁴. Voor de Eerste Wereldoorlog was hij bij de verkiezingen vele malen kandidaat, maar werd niet verkozen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vocht Remi Vanderschelden aan het front en werd hij als partijleider in Deerlijk vervangen door Edmond Buyze, in zijn bestuur bijgestaan door Henri Caveye, Achiël Parmentier en Odiel Verstraete. In Zuid-West-Vlaanderen waren de

¹¹ DE PILLECYN, Filip. Hugo Verriest. Tielt, Lannoo, s.d., p.14.

¹² Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

¹³ Remi Vanderschelden (1879 - 1964) was van wever opgeklommen tot bediende en later handelaar en verzekeraar. Via H. Plancquaert kwam hij in de Daensistische Beweging terecht. Na de Eerste Wereldoorlog ijverde de oud-frontsoldaat en leider van de Vrije Vlaamsche Christene Volkspartij voor samenwerking tussen Daensisten en Fronters.

¹⁴ Gustaaf Doussy (1881 – 1948). Studeerde geneeskunde (Leuven). Was lid van de *Raad van Vlaanderen*. Uitgeweken naar Nederland.

belangrijkste leiders van het Daensisme, Hector Plancquaert¹⁵ en Gustave Doussy, betrokken bij het activisme. De plaatselijke leiders echter niet.¹⁶

In Deerlijk eisten de Daensisten tijdens de oorlog medezeggenschap in het *Nationaal Hulp en Voedingskomiteit*, de officiële nationale organisatie voor dienstbetoon. Als uitgesproken partij van de armen vonden ze dat dit een gerechtvaardigde eis was. Ze eisten subsidies voor welgeteld 1101 werklozen, 314 echtgenoten van werklozen en 1103 kinderen onder de 16 jaar.¹⁷ Daarom herdoopten ze zichzelf als 'Komiteit der Werklozen'. Ze slaagden er echter niet in om erkend te worden, want de officiële hulpverlener was onderpastoor J. Clarebout, die de dissidente katholieken niet goed gezind was.

Na de oorlog slaagde Vanderschelden erin om verkozen te worden in de gemeenteraad, waar hij van 1921 tot 1932 zetelde. Zijn ervaringen aan het front hadden ervoor gezorgd dat hij een intense band gesmeed had met de andere 'fronters', boven alle ideologische tegenstellingen heen. Hij was actief in de plaatselijke VOS-afdeling en stichtte in Deerlijk het Vlaams Huis.¹⁸ Hij stichtte ook de *Plancquaertvrienden* om de activistische 'banneling' te steunen.¹⁹

Vanderschelden vormde voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 een lijst samen met twee oud-Zivilarbeiders, een weggevoerde en een burger. Ze haalden 985 stemmen en vier zetels.²⁰ In 1925 trokken de Daensisten samen met de Fronters naar de stembus. In 1929 kwamen de katholieke Vlaams-nationalisten hen vervoegen en ze haalden zo één verkozene in de provincieraad. In 1932 kwamen de christendemocraten opnieuw alleen op, maar dit leverde hen geen verkozenen op. In de dertiger jaren bleef Vanderschelden op de zuiver Vlaams-nationalistische en christendemocratische lijn en verzette zich tegen zowel Verdinaso als VNV.

Het partijpolitek Vlaams-nationalisme zelf is in Deerlijk, in tegenstelling tot het Daensisme, nooit van de grond gekomen. In de Eerste Wereldoorlog was er een afdeling van *Jong-Vlaanderen*.²¹ Wat deze afdeling juist voorstelde, kon niet achterhaald worden, waarschijnlijk bestond ze slechts op papier. Na de oorlog is deze situatie nauwelijks veranderd. Albert Bruggeman, zelf een van de weinige Deerlijkse flaminganten, meent dat het feit dat de pater redemptorist en dorpspastoor Joris Vereecke een flamingant was, hier

¹⁵ Hector Plancquaert (1863 - 1953). Studeerde letteren en wijsbegeerte (Leuven) en rechten. Lid van de *Raad van Vlaanderen*, vluchtte naar Duitsland.

¹⁶ 'De Christene Volkspartij' (Daensisten 1914-1918) in: *Derlike*, XIX, nr. 3, 1997, pp. 67-73.

¹⁷ 'De Christene Volkspartij' (Daensisten 1914-1918) in: *Derlike*, XIX, nr. 3, 1997, pp. 67-73.

¹⁸ Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

¹⁹ Brief van Bruggeman aan auteur, 13 april 2004.

²⁰ Brief van Bruggeman aan auteur, 13 april 2004.

²¹ VAN HEES, Pieter. 'Jong-Vlaanderen' in: NEVB, 1998; VAN HAEGENDOREN, Maurits. *Het activisme op de kentering der tijden*. Uitgeverij De Nederlanden, Antwerpen, 1984, p. 31.

een belangrijke rol in speelde. De pastoor was bij de bevolking niet graag gezien, wat ook zijn flamingantisch gedachtegoed discrediteerde. Bij de Vlaams nationalisten zelf was de pastoor ook al niet graag gezien omwille van zijn onverzoenlijke houding tegenover niet-katholieke Vlaams-nationalisten.

Wat de opgang van het partijpolitiek Vlaams nationalisme betreft, was er voor de hele streek rond Deerlijk geen eenduidig patroon te trekken. In Beveren-Leie had het Vlaams-nationalisme meer succes; in Harelbeke en Waregem hadden de socialisten dan weer de bovenhand.

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog was er van de opgang van extreem-rechts en het rechts-radical Vlaams-nationalisme nauwelijks iets te merken in Deerlijk. Er was voor de oorlog geen plaatselijke VNV-afdeling (het VNV had in Deerlijk amper 10 leden) en bij de verkiezingen van 1938 speelden VNV, Rex, noch de linkse partijen een rol.²²

²² BRUGGEMAN, Albert. 'Het bestuurlijk kader van Deerlijk in Wereldoorlog II' in: *Derlike*, IXX, 1, 1996, pp. 23-26.

Cultuur

Op cultureel vlak kreeg het verenigingsleven in Deerlijk in de 19de eeuw een sterke stimulans²³. Op godsdienstig vlak was er de *St.-Rochusgilde*, in 1866 gesticht na het uitbreken van de cholera. Elk jaar werd vanaf 1732 een bedevaart ingericht naar St.-Anna in Bottelare. Tot 1890 gebeurde dit te voet, van toen af per trein.

Daarnaast waren er de obligate schuttersgilden: de *St.-Elooisgilde* (vroeger boeren en smeden) en de *Koninklijke Schuttersgilde St.-Sebastiaan*. Er was een in 1874 opgerichte *Maatschappij van de Peerdeloopen*, waarvan de oorsprong in 1854 binnen de *St. Elooisgilde* te zoeken viel.

Verder was er nog een resem aan verenigingen. Beroepsverenigingen zoals de *Bakkersbond*, gesticht op 12 mei 1912. René Spincemaille (broer van Jules) was er schrijver-schatbewaarder van. Een *Geitenbond*, in 1913 opgericht, twee vinkenmaatschappijen enz.

Verder waren er een aantal muziekverenigingen: in 1857 werd de *Fanfaren Maatschappij* opgericht (later *St.-Ceciliafanfare*). Er was de liberale *Peter Benoitkring* (ontstaan in 1901), waar René De Clercq in speelde. In 1922 kwam er nog een *Wielerfanfare* en in 1924 een kleine fanfare van de Daensisten.

Van een hoger niveau waren de verenigingen die zich bezighielden met toneelopvoeringen. Reeds vanaf 1767 werden deze in Deerlijk georganiseerd. In 1823 stichtte de schoolmeester P.J. Renier de *Maatschappij voor Vaderlandsche Dicht- en Letterkunde*. Renier schreef er zelf vele toneelwerken voor en o.a. Hugo Verriest speelde erin mee. In 1867 nam de nieuwe vereniging *De Ware Belgen* deze werking over. De eerste opvoeringen werden gehouden in *Het Damberd*, het geboortehuis van René De Clercq. Nadien in de herberg *Au Duc de Brabant*, een gelegenheid die eigendom was van de familie Spincemaille²⁴ en niet ver van het woonhuis gelegen was. Jong en oud gingen elke week deze toneelvoorstellingen volgen.²⁵ Rond 1900 kwam er ook een liberale toneelkring, *Jong Bloed*, van de grond. En zelfs de *Veloclub* hield toneelvoorstellingen.

²³ Informatie, indien niet anders vermeld: brief van Bruggeman aan auteur, 13 april 2004; mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

²⁴ Archief Wilfried Spincemaille, document "Verdeling Erfenis van Louis Spincemaille - Mathilde Delbeke. 31 Dec 1919".

²⁵ HULPIAU, Koen. *René De Clercq (1877-1932). Een monografie. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, Gent, 1986, p. 13. René De Clercq volgde de voorstellingen al als klein kind.

Pieter-Jan Renier is voor *Deerlijk* van groot belang geweest. Hij werd er geboren op 21 september 1795 en is er ook gestorven op 29 augustus 1859. Hij volgde in 1811 als 16-jarige zijn vader op die in 1792 een kostschool gesticht had. Deze school werd door hem nog uitgebreid met een meisjesafdeling en een leerwerkhuis voor handweven (in 1852, na de crisis). Het was een gerespecteerde kostschool met pensionaat.²⁶ Toen hij in 1856 tot inspecteur werd benoemd, werd zijn school gesloten. Pieter-Jan Renier speelde een belangrijke rol in de emancipatie van de volkstaal en in de volksverheffing. Zo bracht hij in 1832 een vertaling uit van de fabels van La Fontaine en in 1831 een Vlaamse grammatica, waarschijnlijk voor zijn eigen kostschool.²⁷ Onder zijn leerlingen bevonden zich Hugo Verriest en - volgens familieverhalen - ook Jules Spincemailles vader, Charles Louis. Over Renier zou Hugo Verriest later schrijven: "U groete ik eerst (...), ontroerd in mijn diepste gemoed, u schoolmeester van den ouden tijd, die in armoede ons Vlaamsche volk hebt wakker gehouden, licht en vreugd en deugd in het oud vlaamsche wezen hebt gevoed, die het oudste lampke vier tegen alle vreemde macht hebt geschut. Ik groete u, vader Renier, die den eersten glans van mijn schoone moedertaal hebt in mijn hoofd gelegd, het eerste genot van zijn rythmen in de roering van mijn zoete lippen hebt doen wagen en weigen." Ook een ander groot figuur, Pieter Denys, heeft enige tijd in *Deerlijk* les gegeven²⁸. Deze liberale Vlaamsgezinde leerkracht ontplooiëde een intense letterkundige activiteit, ter opleving van de moedertaal. Sociaal nam hij het op voor het onderwijzend personeel.²⁹ Renier heeft samen met Denys onmiskenbaar een invloed gehad bij het herwaarderen van de volkstaal bij zijn leerlingen, wat de kiem is geweest voor het toenemende Vlaams bewustzijn.

Na de Eerste Wereldoorlog werd een aantal uitgesproken Vlaamsgezinde verenigingen opgericht: een bloeiende Davidsfondsafdeling en een afdeling van het VOS, waarschijnlijk reeds begin 1919 gesticht, waarvan alle oudstrijders uit *Deerlijk* lid waren. De proost was onderpastoor Gerard Hemeryck, in Roeselare medestudent van Jules Spincemaille, vóór de oorlog leraar in het college in Tielt en tijdens de oorlog almoezenier.³⁰ Zij troffen elkaar regelmatig in het *Vlaams Huis*.

²⁶ VELGHE, Dominique. 'Pieter Jan Renier (1795 – 1859): dichter en kostschoolhouder' in: *Derlike*, XVIII, 2, 1995.

²⁷ ELIAS, H.J. *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte. 1780-1914. Vierde deel. Taalbeweging en cultuurflamingantisme. De groei van het Vlaams Bewustzijn. 1883-1914*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1971, p. 25. Elias komt verder in zijn werk slechts zijdelings terug op Renier en dicht hem op die manier geen grote rol toe. DEPREZ, Ada. 'Renier P.J.' in NEVB, 1998.

²⁸ BOUDREZ, Filip. 'Verriest, Gustaaf (1843-1918)' in NEVB, 1998.

²⁹ DE BRUYNE, Michiel. 'Denys, Pieter P.' in NEVB, 1998.

³⁰ VANACKER, Daniel. *De Frontbeweging. De Vlaamse strijd aan de IJzer*. De Klaproos, Kosijde, 2000, p. 150.

Gedurende het onderzoek vonden we in brieven en documenten van Jules Spincemaille zelf nagenoeg geen informatie over zijn geboortedorp. Naast een gedicht over vlaswiedsters, *De wiedsters* (zie bijlage), was de enige aanwijzing een brief over P.J. Renier gericht aan de heemkundige Leon Defraeye³¹. In 1937 werd Renier herdacht en Spincemaille moest in het Antwerpse hierover een voordracht houden. Daarom vroeg hij aan Defraeye hierom meer informatie, want de zijne had hij in 1907 weggegeven aan Gabriel Rabau een studiemakker die over Renier zijn doctoraatsthesis wilde maken. In zijn brief schreef hij over Deerlijk: "Wel eigenaardig, dat uit het suffice en platte Deerlijksche milieu af en toe zulke prachtkerels te voorschijn komen. De streek is zoo oergezond, dat dit wel meer zou gebeuren, indien enkele mensen van goeden wil, met een weinig durf en offervaardigheid, deze vruchten wisten te ontbolsteren. De "leidende" mensen in Deerlijk schijnen me reeds overgelukkig, wanneer hun medeburgers boven het goor der straat uit komen, zien niets van en voelen niets voor wat die sukkels geestelijk zou omhoog helpen." Jules bepleitte verder de oprichting van een vereniging waarmee men interessante lezingen zou kunnen organiseren. "Moest dit kunnen gevormd worden, zou ook ik bereid zijn nu en dan een onderwerp, dat voor het Deerlijksche milieu past, te behandelen. (...)". Vanuit Kortrijk zou men kunnen helpen want daar "zit een Vlaamsche élite, die zou kunnen bijspringen, als men ze voldoende praamt."

³¹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Defraeye, 17 januari 1937.

Besluit

Deerlijk was het wat clichématige Vlaamse dorp dat rustig onder de kerktoren sluimerde. Met een overgrote meerderheid katholieken. De slechte economische situatie in het midden van de 19de eeuw was overwonnen en Deerlijk was erin geslaagd relatief welvarend te worden door gemoderniseerde vlasnijverheid en weverijen.

Op de opgroeiende Jules Spincemaille zullen een aantal factoren wellicht een stempel gedrukt hebben. De herinnering aan de crisisjaren, de verhalen over de geleden armoede (denk aan de Kapel ter Ruste, vlak bij Jules' huis waar epidemielidjers geïsoleerd werden) zullen wel een zekere angst om dit nog eens te moeten meemaken nagelaten hebben. Het feit dat men de crisis overwonnen had door innovaties en werkkraft vertaalde zich in de burgerlijke waarden die de familie Spincemaille zich – zoals we verder zullen zien – eigenmaakte. De drang tot opklimmen en vooruitgang op de maatschappelijke ladder, het investeren in innovaties en onderwijs, het beveiligen van de bezittingen.

Op politiek vlak heeft Jules deel uitgemaakt van de patriarchaal opgebouwde dorpsgemeenschap (burgemeester, pastoor, notaris, dokter,...). Daarenboven maakte hij van dichtbij de onenigheid tussen wat hijzelf later de 'staatskatholieken' zou noemen en de Daensisten mee. Het Daensisme heeft zeker invloed op hem gehad, hoewel hij het vermoedelijk beter zal hebben leren kennen in het College in Tielt (zie verder) en door de vriendschap met een aantal Daensistische leiders zoals Doussy en Plancquaert.

Tenslotte heeft Deerlijk ook op cultureel vlak haar invloed uitgeoefend. Jules Spincemaille heeft actief deelgenomen aan het intens verenigingsleven (het centrum van het dorpsleven was ook, meer dan het kerkplein, de Dries, een plaats dicht bij het woonhuis van de Spincemailles). Hij heeft zich ook zijn hele leven blijven engageren in allerlei verenigingen van het middenveld. Tenslotte was er tevens de erfenis van de oude 'taalminnaren', van Renier en Denys, die verderleefde in de retoricagilden. Hier werden waarschijnlijk bij Jules Spincemaille al de kiemen gelegd voor een pril Vlaams bewustzijn.

2. DE FAMILIE SPINCEMAILLE

Een individu staat niet los van andere individuen. Om te kunnen overleven is de mens afhankelijk van andere mensen. Traditioneel was de directe omgeving het gezin en de dichte familie. Het staat dan ook buiten kijf dat de familiale kring een enorme invloed uitoefende op het individu en dan zeker in de kinder –en jeugdijaren. Na de in het vorige hoofdstuk besproken ruimtelijke omstandigheden gaan we nu nogal uitgebreid in op de familiegeschiedenis, niet alleen omdat ze een ideaal-voorbeeld blijkt te zijn voor demografen en sociaal-economische historici van de geschiedenis van de 19de eeuw, ze geeft ook een inzicht in de opvoedingsidealen van die tijd in dit bepaald milieu.

Hoe groot die invloed nu precies op Jules Spincemaille is geweest, is achteraf en met beperkt bronnenmateriaal moeilijk precies te meten. Toch proberen we hierna een aantal belangrijke punten na te gaan. We proberen een antwoord te geven op volgende vragen: wat was ten eerste de sociale status van de familie Spincemaille en is er in de familie een streven naar een betere maatschappelijke positie, typisch voor de burgerij van die tijd? Ten tweede: wat was de geloofsopvatting in de familie, welke was de politieke overtuiging in de directe kring en zijn er tenslotte aanwijzingen van sociaal engagement?

Bij het formuleren van deze vragen gingen we uiteraard uit van onze kennis over de verdere levensloop van Spincemaille. Het is gemakkelijk en bovendien verkeerd om hier een direct causaal verband te leggen, maar toch zijn we zo in staat enkele verklaringsgronden te zoeken, enkele motieven die steeds weer zullen terugkeren.

Voorouders

De naam Spincemaille vinden we al in 1281 vermeld. Toendertijd leefde in Oostburg ene Hugo Pincemaelge. Uit dezelfde periode (1295) vinden we nog een verwijzing naar Alars Pincemaille uit Bergen.

Debrabandere geeft in zijn standaard-woordenboek³² de volgende varianten van de naam Spincemaille: Pincemaille, Pinsmaille, Pinc(h)email, Pinsmaye, Painsmaille, Piansmay(e), Spinsemaille, Spencemaille. Al deze namen komen voort van een Franse bijnaam, namelijk een samenvoeging van de woorden *pincer* (knijpen, vastklemmen) en *maille* (muntstuk). Een bijnaam dus voor iemand die het geld tussen de vingers vasthoudt of het in tweeën zou knijpen, een vrek...

Wilfried Spincemaille deed uitgebreid genealogisch onderzoek³³ naar de familie Spincemaille. Volgens hem kwam de variatie 'Spincemaille' er in de 17de eeuw. Geografisch valt ze na 1600 vooral te situeren in de streek rond Kortrijk, rond Dinant en verder in Knesselare en Andenne. Er zijn ook vroege sporen in de buurt van Oudenaarde en in de provincie Henegouwen.

De door hem nagegane tak van de familie start in het begin van de 17de eeuw in Zwevegem met Gerardus Pincemalge. Hij stierf op 19 september 1632 in Zwevegem en was gehuwd met Georgia Vandenboogaerde. Gerardus is een aantal jaren koster geweest. Zijn nakomelingen zouden nog geruime tijd in Zwevegem blijven. De sociale status van de Spincemailles in Zwevegem moet aanzienlijk geweest zijn. De erfenis van de vader van Bavo Spincemaille (zie volgende paragraaf), Petrus Andreas (overleden in 1841), bevatte – naast baar geld - maar liefst 6 hofsteden of woonhuizen en verschillende stukken land.

³² DEBRABANDERE, Frans. *Verklarend woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk. Deel 2.* Brussel, Gemeentekrediet, 1993, p. 1109.

³³ SPINCEMAILLE, Wilfried. <www.spincemaille.be>

Grootouders

Het is Bavo Spincemaille, een achterkleinzoon van Gerardus en de grootvader van Jules, die als eerste Zwevegem zal verlaten om zich in Deerlijk te vestigen. Bavo werd op 18 september 1798 in Zwevegem geboren. Hij is gehuwd met de uit Deerlijk afkomstige Maria Francisca Vercoutere, die er overleed op 15 maart 1878. Bavo overleed er aan 66 jaar, op 15 mei 1865. Jules Spincemaille heeft zijn beide grootouders dus niet gekend.

Zij waren landbouwers op een hoeve in de Pontstraat, niet ver van het latere geboortehuis van Jules. Bavo moet eveneens een zeker sociaal aanzien gehad hebben, want hij was, samen met Pieter Jan Renier, lid van de kerkfabriek³⁴. Hun kinderen werden geboren net voor de grote crisis van de jaren 1840. Hier geven we een kort overzicht van het gezin, om zo de positie van de Spincemailles in Deerlijk wat toe te lichten.

Hun oudste zoon Hugo Spincemaille werd in Deerlijk geboren op 31 maart 1830. Hij bleef ongehuwd en was landbouwer. Hij woonde samen met zijn zus Theresia (4de kind) en zijn broer Petrus (5de kind) in de Dorpstraat in Deerlijk.³⁵ Alle drie zijn ze overleden in 1917, Hugo op 10 april, 87 jaar oud. Hugo en Petrus waren beide actief in de plaatselijke politiek, de een voor de katholieken de ander voor de liberalen. Hugo was bovendien net als zijn vader lid van de kerkfabriek.

De tweede zoon was Eugenius Spincemaille, in Deerlijk geboren in 1831 en er op 4 juni 1895 overleden. Hij huwde in 1868 met Angela Matton (°1830). Eugenius was herbergier in Tiegem. Op 3 juli 1880 overleden zijn vrouw en op één na alle kinderen tijdens een pestepidemie. Dit in leven gebleven kind was Alfons (°1869), die op dat moment in een college verbleef. Eugenius en zijn zoon gingen terug in Deerlijk wonen, in het ouderlijk huis, bij Hugo, Petrus en Theresia.

Het derde kind was een meisje, Angela. Zij trad later in bij de Zusters van Liefde in Roeselare. Ze overleed in Tielt op 25 oktober 1912.

De jongste van de zes kinderen werd Charles Louis Spincemaille, de vader van Jules. Hij werd geboren op 7 maart 1840 (zie verder).

De familie hing door de omstandigheden dicht aaneen. Het gezin van Eugenius werd zoals we gezien hebben getroffen door een pestepidemie en hijzelf zou ook reeds in 1895 sterven

³⁴ Archief Leon Defraeye, brief van W. Spincemaille aan Bruggeman, 7 oktober 2002; Archief Wilfried Spincemaille, nota W. Spincemaille 'Hugo Verriest, René Declercq en Jules Spincemaille schatplichtig aan de schoolmeester Pieter Jan Renier'.

³⁵ Theresia Spincemaille (°Deerlijk, 8 november 1835 - 12 juni 1917). Petrus Spincemaille, (°Deerlijk, 21 september 1837 – 4 juli 1917), landbouwer.

waardoor Alfons, enkele dagen voor hij priester gewijd werd, alleen kwam te staan.³⁶ De kinderen van Charles Louis zouden ook aangewezen zijn op de hulp van hun twee ooms en hun tante, aangezien de beide ouders vroeg stierven. Net zoals Hugo na de dood van zijn ouders de zorg voor zijn broers en zussen op zich genomen had, deed hij dit nu ook voor de weeskinderen van Eugenius en Charles Louis.

Ook om een tweede reden trachtte men ervoor te zorgen dat de familiebezittingen bijeen bleven. Hierin voerde Hugo de leidende hand. Deze mentaliteit bleek uit het samenwonen van de drie kinderen en het patriarchaal gezag van Hugo over de hele familie. Hugo had al van jongsaf hard leren werken tijdens de crisisjaren in Deerlijk. Hij zorgde ervoor dat de familiegoederen niet verdeeld werden en investeerde de opbrengsten uit de landbouw in de commerciële activiteiten van zijn broers en neven. Zo kocht hij in 1869 een kapelanie en bakkerij voor Charles Louis. Hij stimuleerde tevens de weeskinderen van zijn beide broers om aan de universiteit te gaan studeren.

Er zijn nog een aantal transactieakten bewaard.³⁷ Zo weten we dat Hugo als voogd van de weeskinderen een stuk grond gekocht heeft in 1897. Een tweede transactie vond plaats in 1908, voordat Josma (zie verder) in het klooster ging. Om te vermijden dat na haar overlijden de haar deel van de erfenis naar het klooster zou gaan, werden de goederen verdeeld onder de andere kinderen. Een derde transactie volgde in 1919 en had te maken met Jules Spincemaille die dan in 'ballingschap' leefde in Nederland. Om een beslag door de staat op diens goederen te vermijden, werden de meeste goederen verdeeld tussen zijn broer René (land, huizen en weverij) en zijn zus Marie. Typerend was ook het feit dat de erfenis van hun grootvader Bavo pas in 1908 verdeeld werd tussen de zoon van Eugenius, Alfons Spincemaille, en de kinderen van Charles Louis. De laatste goederen werden pas in 1919 verdeeld. Deze manier van omgaan met de bezittingen werd ook later nog gevolgd. Zo schreef Wilfried Spincemaille³⁸ dat pas na 1973 de goederen van de broers en zus van René en Jozef in de handen van hun respectievelijke kinderen kwamen.

³⁶ Aldus bracht Alfons zijn jeugd jaren door met de kinderen van Charles Louis. Hij ging in 1889 naar het seminarie en werd op 8 juni 1895 tot priester gewijd. Hij was coadjutor in Boezinge, vervolgens pastoor van de H. Magdalenaparochie in Brugge en stierf er in 1937. Archief Leon Defraeye, brief van W. Spincemaille aan Bruggeman, 7 oktober 2002.

³⁷ SPINCEMAILLE, Wilfried. <www.spincemaille.be>

³⁸ SPINCEMAILLE, Wilfried. <www.spincemaille.be>

Ouders

De jongste zoon van Bavo, Charles Louis ('Louis') Spincemaille werd in Deerlijk geboren op 7 Maart 1840. Hij overleed er op 29 september 1895, slechts 55 jaar oud. Charles Louis was bakker en was leeftijdsgenoot van Hugo Verriest die op 25 november van hetzelfde jaar geboren werd. Charles Louis was fier zo'n bekende Vlaming als vriend te hebben. In de familie Spincemaille heeft men dan ook blijvend een verering voor Verriest gehad.

Hugo Verriest, de latere priester, was de zoon van de koster en armmeester van Deerlijk. De Verriests speelden in het dorp een belangrijke rol. Vader Petrus-Joannes was vijftig jaar koster en was gehuwd met Caroline van Acker, de zus van de notaris en burgemeester Louis en van de gemeentesecretaris Odo, die een overtuigd orangist was³⁹. De oudste zoon, Karel Verriest zou later eerst Odo opvolgen om vervolgens eveneens notaris en burgemeester te worden als zijn oom Louis.

Hugo Verriest heeft les gevolgd bij de dorpsschoolmeester P.J. Renier (zie hoofdstuk 1). In de familie Spincemaille werd steeds gezegd dat Charles Louis in dezelfde klas gezeten heeft. Dit kon echter niet bevestigd worden door de archiefbronnen. De Verriests hadden ook contact met de in Harelbeke wonende Peter Benoit, zodat de kinderen ook een muzikale opleiding kregen. Jammer genoeg hebben we geen verdere informatie gevonden over de relatie tussen Hugo Verriest (gestorven in 1922) en de familie Spincemaille.

Charles Louis begon in 1871 als bakker te werken, twee jaar na de aankoop van de gronden in de Leegstraat (nu René De Clercqstraat) door Hugo. Op 15 november 1876 huwde hij in Deerlijk met Mathildis Delbeke. Zij was de dochter van Frederic Delbeke en Virginie Declercq. Ze werd op 4 december 1850 in Deerlijk geboren. Ook zij stierf zeer vroeg, op 25 augustus 1890, in Deerlijk, 39 jaar oud⁴⁰. Haar vader was timmerman en had een handel in hout.

In hetzelfde jaar van zijn huwelijk heeft Louis een nieuwe bakkerij en winkel laten bouwen op de eveneens door Hugo aangekochte gronden op het einde van de Leegstraat. Aanvankelijk was zijn bakkerij namelijk gevestigd in de oude 'kapelanie', een gebouw in

³⁹ Een quasi gelijkaardige situatie vinden we in de familie Rodenbach. Albrecht Rodenbach, uit het kleinburgerlijk milieu, had eveneens overtuigde orangisten in de familie. Over de rol van het orangisme bij het ontstaan van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd: WILS, Lode. 'Natievorming', in NEVB, 1998; WILS, Lode. 'De V.B. vanuit internationaal-comparatief perspectief' in NEVB, 1998.

⁴⁰ Op het kerkhof van Deerlijk vonden we het familiegraf terug van de ouders van Jules Spincemaille en diens broer (links voor de calvarie). Een eenvoudige steen met erop: 'Familie Spincemaille-Delbeke' – 'Spincemaille Vandewiele'. Het graf ernaast is dat van de familie Delbeke.

dezelfde straat dat al in 1413 vermeld werd. In 1877 verhuisde het gezin dan naar de nieuwgebouwde woning 'De Sterre'.⁴¹

Charles Louis en zijn vrouw hadden volgende kinderen:

Maria Zulma Spincemaille werd als eerste kind geboren op 5 november 1877. Zij bleef ongehuwd en stierf op 8 september 1949 in Deerlijk. Zij woonde er alleen, in de Hoogstraat. Naar het getuigenis van Bruggeman zou ze eveneens zeer Vlaamsgezind geweest zijn.⁴² Zij woonde tot 1929 in bij haar broer Joseph in Rumbeke. Later zou Jules ervoor zorgen dat zij een van de belangrijkste aandeelhouders werd van *De Schelde* (mede omdat Jules' geld in feite op haar naam stond). Dit paste in de familietraditie om goederen bij elkaar te houden en te investeren in familiezaken.

Het tweede kind was René Cyrille, geboren op 17 november 1878. Hij huwde in 1917 met Anna Vandewiele en stierf op 19 maart 1941 te Deerlijk. Wilfried Spincemaille vermoedt dat ook hij in Tielt gestudeerd heeft. René heeft nog enige tijd de bakkerij voortgezet (in 1912 was hij nog schrijver-schatbewaarder van de *Bakkersbond*). Door de invloed van zijn ooms kon hij echter gemeenteontvanger worden. Toen hij huwde had hij al een eerste weverij laten bouwen op de familiegronden in de Leegstraat. Hiervoor liet men in 1910 de oude kapelanie afbreken. De definieve weverij kwam er na de oorlog, in 1925.⁴³

Tijdens de Eerste Wereldoorlog, op 17 januari 1917, werd gemeenteontvanger René Spincemaille afgevaardigde bij het *Provinciaal Hulp- en Voedingskomiteit* te Gent. Hij werd er benoemd door het schepencollege.

René's weverij *Het Spinnewiel*, een passende samentrekking van 'Spincemaille' en 'Van de Wiele' (de naam van zijn vrouw), stond in feite op naam van zijn broer Jules. Wettelijk gezien mocht René geen weverij hebben omdat hij gemeenteontvanger was. Daarom was de weverij in feite eigendom van Jules Spincemaille, wat men in het dorp niet wist.⁴⁴ Toen Jules na Wereldoorlog I in Nederland verbleef, heeft hij zich ook intens bezig gehouden met het beheer van deze weverij. Hij had een eigen *Vlaandersche Manufacturenhandel* die producten verkocht die in de weverijen van zijn broer René en van H. Bracaval (eveneens in Deerlijk) vervaardigd werden. Zo legde hij contacten met Amerikaanse bedrijven en kopers via zijn naar ginds uitgeweken vriend Emiel Jacques (zie verder).

⁴¹ UYTENHOVE, Karl. 'Ververij Ovelacq'. In: *Derlike*, XVII, 2, 1994, pp. 37-42.

⁴² Hij vertelde dat ze bijvoorbeeld een abonnement had op *Volk en Staat*. Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

⁴³ UYTENHOVE, Karl. 'Ververij Ovelacq'. In: *Derlike*, XVII, 2, 1994, pp. 37-42.

⁴⁴ Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

In 1938 werd de weverij verkocht aan Joseph en Paul Ovelacq⁴⁵ (zie hoofdstuk 1). Tegelijk kochten zij ook de ernaast gelegen bakkerij uit 1877, waar Jules vader gewerkt had. Dit huis bleef later tot in 1964 het café 'De Sterre' en werd daarna een opslagplaats.⁴⁶

Op cultureel vlak heeft René ook een rol gespeeld in Deerlijk. Zo was hij in 1910-1911 bijvoorbeeld deken van de *St.-Eloisgilde*. In 1905-1906 was zijn neef Alfons dit al geweest.⁴⁷ Ook heeft hij nog contact gehouden met René Declercq. Albert Bruggeman getuigde dat deze in 1929 tijdens een vakantie in Deerlijk bij René thuis verbleef. Diens zoon Louis kon dit echter niet bevestigen.⁴⁸

Het derde kind was Irma Zulma Angela, geboren in Deerlijk, 29 februari 1880. Zij stierf ongehuwd op 27 oktober 1918 in Deerlijk, waarschijnlijk aan tuberculose, 'tijdens de beschieting van Deerlijk'.⁴⁹ Haar erfenis liet ze na aan haar oudste zus.⁵⁰

Een vierde kind, Josma Maria Augusta, werd geboren op 8 augustus 1881. Zij trad in bij de Zusters van Liefde te Roeselare in 1909. Zij overleed op 26 augustus 1951.

Jules was het vijfde kind. Na hem volgde Petrus Josephus Albertus Spincemaille ('Joseph'), die werd geboren op 23 november 1884 en stierf op 26 maart 1943 in Rumbeke. In 1929 is Joseph met Julienne Stroobant (1897-1986) gehuwd. Zij hadden vier kinderen, waarvan enkelen later tijdens hun schooltijd bij Jules Spincemaille gewoond hebben in Antwerpen-Berchem. Hun dochter Lydie is ook na 1954 blijven zorgen voor de weduwe van Jules, Hedwig Berger.

Joseph is Jules gevolgd naar Tielt⁵¹ en Roeselare en studeerde later geneeskunde in Leuven (tot 1912), met een specialisatiejaar in Parijs. Hij begon een praktijk in Rumbeke, met de hulp van zijn oudste zus Marie. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij officier aan het IJzerfront, Marie is toen alleen in Rumbeke blijven wonen opdat het huis niet zou opgeëist worden.

Na Joseph volgden twee meisjes, Gabrielle Joanna Camilla (1886-1973) en Marina Maria (1887-1966). Zij traden beiden in bij de Witte Zusters. Op 12 augustus 1912 zijn ze samen naar Carthago vertrokken. Nadien waren ze nog tot 1960 missionaris in Belgisch Kongo. Tenslotte volgde nog een meisje, Alina Celina, geboren op 16 februari 1889. Zij is echter jong gestorven.

⁴⁵ Archief Léon Defraeye, brief van Karl Uyttenhove aan Louis Spincemaille, 30 november 1993.

⁴⁶ UYTTHENHOVE, Karl. 'Ververij Ovelacq' in: *Derlike*, XVII, 2, 1994, pp. 37-42.

⁴⁷ Defraeye, Leon. *Geschiedenis en folklore van Deerlijk*. Deerlijk, 1942, p. 115.

⁴⁸ Archief Léon Defraeye, brief van Bruggeman aan L. Spincemaille, 1 oktober 1998.

⁴⁹ Archief Léon Defraeye, brief van L. Spincemaille aan Bruggeman, 8 oktober 1998.

⁵⁰ Archief Wilfried Spincemaille.

⁵¹ Archief Wilfried Spincemaille, communieprentje (bisschoppelijk College Tielt), 19 mei 1896.

Besluit

Bij het onderzoek naar de familiegeschiedenis vielen enkele zaken op. Ten eerste was er de drang om maatschappelijk op te klimmen, het was in feite bijna een overlevingsdrang. Na de crisisjaren had Hugo zijn les geleerd en beheerde op patriarchale wijze de familiebezittingen. Daarnaast zorgde het lot ervoor dat zijn beide broers jong stierven en hij dus de voogdij over de negen weeskinderen op zich moest nemen én het toezicht over de familiale bezittingen. Deze tactiek hield ook in dat het bezit zo min mogelijk mocht opgedeeld worden. Misschien eerder onbewust uitte zich deze mentaliteit in de hoge huwelijksleeftijd (René huwt aan 39 jaar, Jules aan 29 jaar, Joseph aan 45 jaar) en in het hoge aantal roepingen: Alfons werd priester, drie meisjes worden kloosterzuster. De facto betekende dit dat deze meisjes dus geen deel van de erfenis kregen.

De overheersende waarden in de familie waren de 19de-eeuwse burgerlijke waarden: hard werken, het bezit goed beheren (eigendom!), investeren en opklimmen (van landbouw naar middenstand en ambtenarij). Er werd veel verwacht van de kinderen, zowel op studie- als op arbeidsvlak. Zo herinnerde Wilfried Spincemaille zich zijn grootmoeder die hem steeds voorhield 'genoeg te eten, flink te studeren en altijd de deuren op slot te doen', of hoe de herinnering aan de crisisjaren bleef doorlopen! De familie Spincemaille was een overtuigd en diepgelovige katholieke familie. Dit was duidelijk te merken aan het relatief hoge aantal religieuze roepingen.

Wat eveneens van belang bleek, was de verering voor 'grote figuren'. Men was fier op mensen als Renier en Verriest. Sociale status speelde in die tijd, en zeker in de kleine dorpsgemeenschap een grote rol. Het volk keek op naar de burgemeester, de schepenen, de dokter en de pastoor. In bepaalde milieus was dit een stimulans om ook een zekere status te verwerven. Naar een getuigenis van Albert Bruggeman zijn de Spincemailles hierin goed geslaagd, ook op materieel vlak. In zijn kindertijd behoorden ze tot de rijke bovenklasse en waren zelfs niet meer helemaal in het dorp geïntegreerd.⁵²

Voor sociaal engagement vonden we in de hier geschetste familiegeschiedenis niet veel aanwijzingen. René was wel actief in het *Hulp en Voedingskomiteit*, maar het is vooral binnen de familie zelf dat we dit sociaal engagement konden traceren. Mogelijk hebben de politieke discussies tussen de beide ooms de belangstelling voor politiek gewekt. Politiek gezien waren de Spincemailles katholiek en Vlaamsgezind. Het was echter een gematigd en meer rationeel flamingantisme. Zo hebben tijdens Wereldoorlog II de in Deerlijk verblijvende

⁵² Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

Spincemailles zich niet ingelaten met de collaboratie en bij de repressie werd ook niemand opgepakt of verontrust.

Deze conclusies gelden in belangrijke mate ook voor de families van de latere vrienden van Jules Spincemaille. Het waren dergelijke families die hun kinderen naar verderop gelegen colleges konden zenden. En nog meer werd het onderscheid duidelijk aan de universiteit, waar in die tijd enkel de zeer begoede zonen konden gaan studeren (naast een aantal uitzonderingen die er zoals bijvoorbeeld Ernest Claes in slaagden om op een andere wijze aan het nodige geld te geraken).

Deze generatie kreeg, zeker in West-Vlaanderen, van de vorige generatie een liefde tot de moedertaal mee. De generatie van hun ouders, met mensen als een Verriest, een Rodenbach en vele anderen had hier een hernieuwd enthousiasme voor de Vlaamse taal doen oplaaien. Het was echter Jules' generatie die dit in een efficiënte (partij)politieke strijd heeft omgezet.

3. KINDER –EN COLLEGEJAREN (1882 – 1903)

Dorpsschool

Jules Alberic Spincemaille werd geboren op 14 december 1882. Zijn jeugdijaren speelden zich af in het centrum van het dorp. Vlakbij het ouderlijk huis bevond zich “de Dries”, waar alle feestelijke gebeurtenissen plaatsvonden. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij er dan ook de bijeenkomsten van de Reticagilde bijgewoond en later zelf meegespeeld.

Over zijn kinderjaren hebben we behalve een aantal foto's weinig informatie. Over zijn eerste schooljaren hebben we evenmin zekerheid. De periode van de schoolstrijd was vier jaar voordien geëindigd bij de val van het kabinet Frère-Orban in 1884. Hierdoor kregen de gemeenten hun onderwijsbevoegdheden terug. Ten gevolge van die schoolstrijd waren er honderden nieuwe katholieke vrije scholen opgericht. Vooral West-Vlaanderen scoorde hoog. Nu de gemeentescholen officieel opnieuw katholieke scholen mochten zijn, kwamen her en der fusies van de gemeente- en vrije scholen. Dit was ook het geval in Deerlijk. We weten wel dat het zeker na de Eerste Wereldoorlog de gewoonte was dat kinderen van betere huize de eerste vier jaar van het lager onderwijs schoolliepen bij de zusters en niet in de dorpsschool⁵³, maar of dat bij Jules het geval is geweest weten we niet. Als hij naar de dorpsschool ging, vermoedelijk vanaf 5-6 jaar in 1888-1889, zal hij les gehad hebben van Rudolf Scherpereel.

In het dorpsschooltje werden er drie graadklassen gehouden van 6 tot 12 jaar. Dit zou kunnen betekenen dat Jules Spincemaille daar school gelopen heeft tot het schooljaar 1894-95 (12 jaar). ‘Zou kunnen’, want van zijn buurjongen René De Clercq weten we dat hij vanaf zijn 9 jaar (in 1886) te voet naar Harelbeke naar school ging, bij meester Brys, omdat het onderwijs daar beter was.⁵⁴

Na zijn lager onderwijs volgde Spincemaille nog twee voorbereidende jaren, in het St.-Jozefscollege in Tielt. De twee voorbereidingsjaren waren bedoeld om de kennis van vooral Frans en grammatica bij te schaven. Dit omdat het onderwijs in die tijd nog quasi volledig

⁵³ Louis, de zoon van Jules' broer René heeft in de jaren 1920 school gelopen bij de zusters. Mededeling A. Bruggeman, 13 april 2004.

⁵⁴ HULPIAU, Koen. *René De Clercq (1877-1932). Een monografie*. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1986, p. 11.

Franstalig was. Het maakte ook dat leerlingen toen gemiddeld twee jaar ouder waren dan vandaag de dag als ze aan hun humaniora begonnen.

Het schooljaar 1895-1896 waarin Jules, samen met zijn broer Jozef, naar Tielt vertrok, was ook het jaar waarin zijn vader Charles Louis, zelf reeds vijf jaar weduwnaar, overleed. Vanaf dan nam dus hun oom Hugo de zorg over de kinderen over. De keuze voor het St.-Jozefscollege zal wel vanzelfsprekend geweest zijn. In Tielt studeerden vele Deerlijkzanen, bijvoorbeeld ook buurjongen René De Clercq.⁵⁵ Mogelijk was een van de oorzaken het feit dat priester-leraars van het college in het weekend als onderpastoor fungeerden in de omliggende gemeenten, zo ook in Deerlijk.

Tot slot nog een kleine rechtzetting: het ADVN bewaart een exemplaar⁵⁶ van "*Vaderland en School. Open brief aan den Heer L. Lepage, schepen van Openbaar Onderwijs der stad Brussel.*" Deze brochure is van de hand van een zekere Verax, onderwijzer. Aangezien Jules Spincemaille dit pseudoniem later vaak gebruikt heeft, ging men er bij de inventarisatie verkeerdelijk van uit dat ook deze brochure door Spincemaille geschreven was. Jules Spincemaille zat toen (in 1896) echter nog niet eens in de humaniora en hoe zou hij iets kunnen hebben laten drukken in Brussel? Bovendien bevat de tekst veel te veel aanhalingen uit wetteksten en wetenschappelijke literatuur om van de hand van een kind van 14 jaar te zijn.

⁵⁵ René De Clercq verkeerde een beetje in dezelfde situatie als Jules Spincemaille. In 1893 stierf zijn vader en aanvankelijk zou De Clercq niet meer naar het college gaan omdat dit te kostelijk was. Principaal Deberdt verminderde het schoolgeld.

⁵⁶ ADVN, VBRB 2412, VERAX. *Vaderland en School. Open brief aan den Heer L. Lepage, schepen van Openbaar Onderwijs der stad Brussel.* Lakensche Drukkerij, 1896.

Humaniora in Tielt

Na de twee voorbereidende jaren begon Jules Spincemaille de zesde Latijnse in 1897 met 23 medestudenten, en een totaal van 117 leerlingen in de oude humaniora⁵⁷. Hij volgde de zesde en vijfde Latijnse (met 21 leerlingen, op een totaal van 116) in Tielt om daarna naar het Klein Seminarie in Roeselare te gaan.

Deze collegejaren in Tielt en later in Roeselare zijn voor Jules, net als voor vele Vlaamse jongens in die tijd, beslissend geweest voor zijn later engagement en flamingantisme. In haar synthese over het ontstaan van de Vlaamse studentenbeweging⁵⁸, schetste Lieve Gevers het profiel van een doorsnee scholier: “Hij is afkomstig uit een min of meer bemiddeld burger –of boerengezin, en heeft het geluk te behoren tot de elite die voortgezet onderwijs kan genieten, hetzij dank zij eigen geldmiddelen, hetzij dank zij een studiebeurs.” Na de humaniora lag de weg open naar een vrij beroep (arts, advocaat, notaris), via de universiteit, of tot de geestelijke staat. In de katholieke colleges “staat roeping hoog aangeschreven, en wordt hem ingeprent dat hij zal behoren tot de toonaangevende groep in de maatschappij van morgen, die meer verantwoordelijkheid zal moeten dragen dan de gewone man. Vandaar wordt hem een idealistische instelling bijgebracht en wordt hij gevoelig gemaakt voor waarden als liefde voor godsdienst, taal en volk.” Dit zendingsbewustzijn kwam ook tot uiting in hun engagement in de Vlaamse Beweging. Bovendien was deze beweging voor de klasse waartoe deze student behoorde een middel om zich politiek en maatschappelijk te doen gelden en gaf het jongeren een eigen ruimte, los van de benauwende collegemuren. Deze ontwikkelingen vonden volgens Gevers hun oorsprong in een aantal structurele voorwaarden. Ten eerste was er de uitbouw van een uitgebreid en goed verspreid katholiek onderwijs, en een jong priesterkorps dat nieuwe ideeën relatief gemakkelijk verspreidde. Ten tweede was er de stimulering van de volkstaal in deze katholieke scholen, als behoeder van katholieke volksaard en vaderlandsliefde. Dit uitte zich bijvoorbeeld in de letterkundige bedrijvigheid. E.J. Hobsbawm schreef hierover: “De verdediging van een oude taal betekende ongetwijfeld de verdediging van de oude zeden en tradities van een hele

⁵⁷ LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. *300 jaar College te Tielt. Van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege. 1686-1986*. Tielt, Sint-Jozefscollege, 1986, pp. 117-118. Ongeveer een derde van de leerlingen was van Tielt zelf, 23 procent uit aangrenzende gemeenten, 12 uit gemeenten van tweede lijn en 30 procent van verderop.

⁵⁸ GEVERS, Lieve. *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*. Davidsfonds, Leuven, 1987, pp. 235-236.

maatschappij tegen haar omverwerping door de moderniteit.⁵⁹ Dit verklaarde waarom de clerus deze beweging steunde. Een derde voorwaarde, specifiek voor West-Vlaanderen, was de houding van de bisschoppen. Nog meer dan in de andere bisdommen legden de West-Vlaamse bisschoppen een sterke nadruk op de moedertaal. Zo stond bisschop Malou relatief positief tegenover de Vlaamse Beweging en stimuleerde zelfs het ontstaan van de gilden. De vierde voorwaarde was de sterke polarisering tussen vrijzinnigen en katholieken, wat zich uitte in ultramontanisme en hevig militantisme.⁶⁰ Dit laatste zorgde voor een paradox. De sterke ultramontaanse katholieke spiritualiteit (gehoorzaamheid, eenheid) zorgde er immers voor dat de geestelijke overheid de oproerige studentenbeweging van Rodenbach wantrouwde.⁶¹ Anderzijds gaf men door het militantisme juist een voorbeeld aan de studenten om hun wil door te drijven.

Dit algemeen profiel van een Vlaamse collegestudent in die jaren ging o.i. volledig op voor Jules Spincemaille, zijn leeftijdsgenoten, maar ook de generaties voor hem en na hem. Samenvattend kunnen we stellen dat de Vlaamse studentenbeweging volledig in het katholieke opvoedingskader paste en dezelfde methoden en strategieën volgde. Ze kweekte op haar beurt het idealisme en de offervaardigheid bij de jongeren aan.⁶²

Hoe was de sfeer nu concreet in het St.-Jozefscollege? Enkele jaren voordien was er in het college een nieuwe principaal aangesteld, EH Jules de Berdt, die het tanende leerlingenaantal opnieuw omhoogkrikte.⁶³ Het college heeft heel wat Vlaamse voormannen geleverd. Iemand die voor Jules Spincemaille veel betekend heeft, zat er ook: Alfons Depla. Deze is in Tielt Vlaamsgezind geworden en was de opsteller van een flamingantisch 'Katechismusboekje' (in vragen en antwoorden) dat onder de lessenaars werd doorgegeven.⁶⁴ Tegelijk met Jules zat ook René De Clercq enige tijd in Tielt. Van Jules'

⁵⁹ HOBBSAWN, E.J. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge, 1990. Geciteerd in WILS, Lode. *De messias van Vlaanderen. Frans van Cauwelaert. 1880-1910*. Hadewijch, Antwerpen, Baarn, 1998, p. 47.

⁶⁰ GEVERS, Lieve. *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*. Davidsfonds, Leuven, 1987, pp. 236-239.

⁶¹ LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. *300 jaar College te Tielt. Van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege. 1686-1986*. Tielt, Sint-Jozefscollege, 1986, p. 106.

⁶² DE BRUYNE, A. 'Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)' in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

⁶³ LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. op. cit., p. 115.

⁶⁴ DE BRUYNE, A. 'Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille' (3 afln.). In: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

Spincemailles vrienden, aan de universiteit later, hebben ook Jozef Verduyn⁶⁵ en Jozef van den Heuvel⁶⁶ in Tielt gezeten.

Uit de monografie van René De Clercq weten we dat de latere dichter wrokkig was om het 'onnatuurlijk Frans karakter van het milieu en onderwijs'⁶⁷. De Vlaamsgezinde studententijdschriften *De Vlaamsche Vlagge* en *De Student* waren verboden, maar werden toch stiekem binnengesmokkeld en gelezen.⁶⁸ Tekenend is het feit dat in mei 1896 – Jules zat toen in zijn 5de Latijnse – zijn oudere buurjongen René De Clercq uit de retorica werd weggestuurd. Dit gebeurde na een incident rond de strijd voor de vervlaamsing van het middelbaar onderwijs. Zo schreef De Clercq een spottend gedicht op het schoolbestuur en was hij een 'storend element' in de klas.⁶⁹ Het schoolbestuur vond hem een goede student, maar in staat om een hele massa leerlingen op te hitsen.⁷⁰ Het zal inderdaad grotendeels aan zijn revolutionair karakter gelegen hebben, want al bij al was de collegeoverheid de strijd voor de vervlaamsing relatief goed gezind. Zo was er een jaar later, op 25 maart 1897, in Tielt een betoging voor de Gelijkheidswet, waarbij het Nederlands dezelfde rechtskracht kreeg als het Frans. De Senaat had het voorstel op zo'n wijze verminkt dat in heel Vlaanderen een protestbeweging op gang kwam. In Tielt liep de principaal De Berdt mee op, samen met zijn leerkrachten.

Het college leefde zo intens de lokale en nationale politiek mee, maar alles onder het waakzaam oog van de geestelijke overheid. Men vond later een brief, gedateerd op 30 november 1897, terug van de Brugse bisschop Mgr. Waffelaert aan principaal De Berdt met de vraag of er geen leerlingen waren die teveel in de Daensistische kring van de Pittemse drukker Veys verkeerden.⁷¹ In Tielt hadden de gemeenteraadsverkiezingen van 1895 namelijk voor een enorm debacle gezorgd. De Daensisten haalden er een onverwacht groot aantal stemmen. De katholieke partij slaagde er uiteindelijk toch nog in om de verkiezing van de Daensistische voorman en oud leerling van het college Robberecht nietig te laten verklaren. Bij de parlementsverkiezingen van 1896 kwamen Hector Plancquaert en Léonce Ducatillon op voor de Daensisten, maar leden toen een nederlaag... De katholieken hadden

⁶⁵ Jozef Verduyn (1884 - 1936). Doctor in de geneeskunde (Leuven). Werkte tijdens de Eerste Wereldoorlog mee aan *De Belgische Standaard*. Later actief in de VOS.

⁶⁶ Jozef van den Heuvel (1889 - 1966). Studeerde in Leuven Germaanse filologie. Leraar te Brussel. Was het activisme goed gezind en na de Eerste Wereldoorlog was hij actief in de Frontpartij.

⁶⁷ HULPIAU, Koen. *René De Clercq (1877-1932). Een monografie*. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1986, p. 13.

⁶⁸ Idem, p. 15.

⁶⁹ Idem, pp. 20-21.

⁷⁰ LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. *300 jaar College te Tielt. Van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege. 1686-1986*. Tielt, Sint-Jozefscollege, 1986, p. 125.

⁷¹ Idem, p. 126.

een aantal zwaargewichten ingezet en Mgr. Waffelaert had in mei 1896 in een herderlijke brief de strijd tegen de scheurmakende Daensisten geopend.⁷² Op Spincemaille zal deze Daensistische overtuiging wel invloed gehad hebben, temeer omdat ook in zijn geboortedorp de confrontatie tussen de traditionele katholieke partij en de Daensisten hard was.

Over de leraars die Jules Spincemaille gehad heeft, weten we zo goed als niets. Albert Bruggeman en Wilfried Spincemaille veronderstelden dat hij nog les gehad heeft van Cyriel Verschaeve. In 1896 kon deze als leraar aan de slag in Tielt, eerst twee jaar in de vijfde Latijnse, 1896/97 en 1897/98, vanaf het volgende schooljaar in de poësis.⁷³ De eerste twee jaar was Verschaeve echter *fulltime* met zijn eigen klas bezig, zodat het eerder onwaarschijnlijk is dat Jules van hem heeft les gehad. Wat er ook van zij, “in ieder geval heeft Jules altijd een grote achting voor Verschaeve blijven hebben”⁷⁴.

Ongetwijfeld heeft Jules hier in Tielt zijn eerste stappen in de literaire wereld gezet. In het college was een zeer goede ‘Société Littéraire’ actief, waar men een beetje in de geest van Conscience werkte⁷⁵. Vooral vanaf de poësis in Roeselare en later in zijn studententijd heeft hij vele gedichten geschreven. Na Wereldoorlog I schreef hij ook een geschiedenis van het activisme in de vorm van een roman. De oorspronkelijke tekst is verloren gegaan in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Jules heeft de tekst toen herschreven en nog steeds was er een ‘conscienciaanse’ invloed in te merken.

⁷² VANLANDSCHOOT, Romain. *Kapelaan Verschaeve. Biografie*. Tielt, Gent, Lannoo, Perspectief Uitgaven, 1998, p. 48.

⁷³ Idem, pp. 51-53 en p. 56.

⁷⁴ Archief Leon Defraeye, brief van W. Spincemaille aan Bruggeman, 7 oktober 2002.

⁷⁵ LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. *300 jaar College te Tielt. Van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege. 1686-1986*. Tielt, Sint-Jozefscollege, 1986, pp. 122-123.

Roeselare

Enkele maanden voor zijn 17de verjaardag begon Spincemaille zijn vierde Latijnse in 1899. Waarom hij na twee jaar humaniora uit Tielt wegging en verder studeerde in het Klein Seminarie in Roeselare konden we niet met zekerheid achterhalen. Beide scholen lagen ongeveer even ver van Deerlijk verwijderd, maar Roeselare was in die tijd wellicht gemakkelijker te bereiken met het openbaar vervoer. In de familie deed het verhaal de ronde dat hij van school veranderde omdat men hem in Tielt te revolutionair vond⁷⁶. Alleszins is zijn broer Jozef hem naar Roeselare gevolgd⁷⁷.

Op het vlak van Vlaamse studentenbeweging had het Klein Seminarie in Roeselare een aardige reputatie opgebouwd. Daar was alles begonnen : Gezelle, Verriest, Rodenbach... Na de jaren van de 'Wonderklasse' was de rust er langzaam teruggekeerd en onder superior François de Brouwer (1884-1894) lag het zwaartepunt van het flamingantisme niet meer in Roeselare. Men poogde de vrede te bewaren, maar er was een scherpe waakzaamheid tegenover uitingen van Vlaamsgezindheid.⁷⁸ Onder Leo Devroe (1894-1908), in de periode dat de beide Spincemailles daar waren, werden er grote bouwwerken aangevat.⁷⁹ In het Klein Seminarie bestonden verscheidene genootschappen, waar de beide broers zich zonder twijfel in geëngageerd hebben. Er was het muziekkorps Société St. Cécile, het St.-Vincentiusgenootschap, verscheidene andere godsvruchtige genootschappen en de Lettergilde, die in 1890-1891 (met onder andere Cyriel Verschaeve⁸⁰) een nieuwe start genomen had. In 1901, in de poësis, werd Jules lid van de Lettergilde. Hij las er zijn gedichten *De Zeetocht*, *Op Zee* en *L'Echo* (een Franstalig opstel) voor. In de retorica werd hij voorzitter van de gilde. In zijn eigen dorp zou hij in 1903 voorzitter van de schuttersgilde St.-Sebastiaan worden.⁸¹ Een aantal bronnen vermeldt dat Jules tijdens zijn collegejaren in Roeselare lid zou geweest zijn van de *Zwighenden Ede*⁸². Dit is echter niet waar. De *Zwighende Ede* was een geheim genootschap, gesticht door Verriest. In *De Schelde* van 3 juli 1932 werd

⁷⁶ Archief Léon De Fraeye, brief van L. Spincemaille aan Bruggeman, 8 oktober 1998.

⁷⁷ Retorica 1905. Joseph was er lid van de Lettergilde en het Zoeavenkorps. Archief Leon Defraeye, brief J. Strobbe aan Bruggeman, s.d.

⁷⁸ PILLEN, L. en POLLET, J. 175 jaar *Klein Seminarie te Roeselare*. Roeselare, Klein Seminarie, 1982, p. 95.

⁷⁹ Idem, p. 101.

⁸⁰ Idem, p. 96.

⁸¹ BRUGGEMAN, Albert. 'Dr. Jur. Jules Alberic Spincemaille (dl. 1). Vooraanstaand Vlaming en activist' in: *Derlike*, jg. 23, 3, 2001, p. 69.

⁸² O.a. in het ADVN (97/397) een krantenknipsel (in memoriam) uit december 1954. Auteur en krant onbekend.

later melding gemaakt van een feest, georganiseerd door de *Oud-Hoogstudentenbond van West-Vlaanderen* (o.l.v. Spincemailles broer Joseph, die de feestrede hield), waar de drie nog levende leden van de *Zwigende Ede* gehuldigd werden. Dit waren Blancke, Bruwier en Persijn. Jules Spincemaille dus niet. Het was natuurlijk wel mogelijk dat er in het Klein Seminarie een soort opvolger van deze geheime club bestond.

Jules Spincemaille beëindigde zijn humaniora in 1903 met 'Accessits' voor 'Religion, Conduite et Application, Excellence, Langue latine, Langue française, Langue flamande, Histoire, Physique, Lecture et Déclamation' en een algemene zesde accessitprijs. Hij was Retorica in het Klein-seminarie van Roeselare 1902 - 1903. Er waren 22 leerlingen. Jules was met 1926 punten op 3640 de 11de leerling van op 22.⁸³

⁸³ Archief Leon De Fraeye, brief van J. Strobbe aan Bruggeman, s.d. ; Schooljaar 1902-1903, palmares Retorica, 30 juni 1903.

Besluit

De kinderjaren van Jules Spincemaille zijn door het overlijden van zijn ouders niet gemakkelijk geweest. Daarenboven werd er ook veel van hem verwacht. Hij kreeg de kans om aan een goed college te gaan studeren en was er ook verstandig genoeg voor. In het college van Tielt en in het Klein Seminarie in Roeselare kreeg hij een door en door katholiek onderricht, er werd hem idealisme bijgebracht, een missioneringdrang, liefde voor godsdienst, taal en volk. Anderzijds ondervond hij op school het tegenovergestelde als het ging over het Vlaamse bewustzijn. De lessen waren nog in het Frans en té afwijkende meningen als flamingantisme en Daensisme werden geweerd. In de collegebonden zette hij zijn eerste stappen in de Vlaamse Beweging.

4. NAMEN EN LEUVEN (1903-1908)

Na zijn retorica besloot Jules Spincemaille om rechten te gaan studeren. Hiervoor ging hij eerst twee jaar (1903-'04 en 1904-'05) naar Namen, bij de Jezuiten (*Facultés Notre Dame de la Paix*). In de familie Spincemaille deed het verhaal de ronde dat men hem (net zoals hij daarom volgens hen van school veranderde) naar Namen zond om zijn revolutionair gedrag te temperen. Dit is echter weinig waarschijnlijk. Indien zijn gedrag al revolutionair zou geweest zijn, dan zou hem naar Namen zenden wel als een rode lap op een stier gewerkt hebben. Het was echter wel de gewoonte dat Vlamingen die rechten wilden studeren eerst naar Namen gingen. Zo hebben Lodewijk Dosfel en Emiel Thiers dit bijvoorbeeld ook gedaan. Over de periode in Namen hebben we niet zoveel informatie. Evenmin weten we wie van zijn latere medestanders in die periode eveneens in Namen verbleef. Wel weten we dat hij in het stichtingsjaar 1903-1904 lid was van de Vlaamse Sprekersbond.

Aan de faculteit in Namen en aan de 'hogeschool' in Leuven werd de sfeer van het collegeleven voortgezet, zelfs bijna structureel. Het was eveneens een streng homogeen katholiek milieu met een relatief strenge controle. Ook hier stimuleerde de geestelijke overheid het gildenleven (de professoren namen er bijvoorbeeld actief aan deel). In Leuven studeerden in die tijd ongeveer 2500 studenten, waarvan ongeveer 1000 Vlamingen. Bijna allen kwamen ze uit goede huize en er heerste een bourgeoisgeest "zonder dat ze het zelf goed beseften."⁸⁴

In Leuven bracht Spincemaille drie academiejaren door vanaf 1905-'06. In het academiejaar 1907-'08 promoveerde hij tot doctor in de rechten. Als student is hij niet onverdienstelijk geweest, hij haalde zonder grote problemen zijn doctoraat. Nochtans hield hij zich buiten zijn studies ook met heel wat andere zaken bezig.

Zo schreef de latere minister Philip van Isacker, die in die periode in Leuven geschiedenis studeerde, in zijn memoires dat hij Jules Spincemaille ('die naar het activisme ging') in de *Westvlaamsche Gilde* leerde kennen. In die club vond hij ook A. De Groeve⁸⁵, R. Gits, R. de Meulenaere, Achiel Ampe en G. Doussy ('die wat aan Daensisme deed') terug.⁸⁶

⁸⁴ CLAES, Ernest. 'Leuven, o dagen schone dagen!' in: *Nieuwe Omnibus*. Davidsfonds, Leuven, 1971, pp. 396-397.

⁸⁵ Alfons De Groeve (1885 – 1945). Studeerde rechten (Leuven). Werd advocaat en vluchtte tijdens de Eerste Wereldoorlog. Richtte een eigen uitgeverij op, *Kerlinga*, en later *De Vlaamsche Boekenhal*. Was actief in de christelijke arbeidersbeweging.

⁸⁶ VAN ISACKER, Philip. *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*. Scheed & Ward, Antwerpen, 1953, p. 19.

Spincemaille was ook, als oud-leerling van het Klein Seminarie in Roeselare, lid van de *Roeselaersche Gilde*. Er waren ook contacten met de Antwerpse gilde, waar onder meer professor van der Essen, J. van Gorp, Juul Grietens, Stanne Serneels, Arthur van Huffelen en professor Franssen deel van uitmaakten.

In verenigingen als *Met Tijd en Vlijt*, *De Sprekersbond* en *Taal en Kennis* vond men in die jaren Frans en August van Cauwelaert, Ernest Claes, Jan Grauls, Alfons Fierens, August Fierens, Hubert Verwilghen, Karel Verwilghen, Jef van den Eynde en vele anderen terug. Van Isacker beschreef hen aldus: “de studentengeneratie van Leuven uit die tijd was een der meest belovende die de Universiteit ooit gaf. Zij heeft voor het merendeel de Vlaamse verwezenlijkingen van tussen de twee oorlogen op haar actief.”⁸⁷

De enige echte scheidingslijn die er tussen de studenten liep, was die tussen Nederlands –en Franstaligen. Dit zorgde dan ook voor de nodige problemen. Ernest Claes getuigde in zijn *Leuven, o dagen schone dagen!* over deze tijd. Hij beschreef een gevecht tussen Franstalige en Vlaamse studenten als volgt: “heel de bende tiert en klopt in den blinde op alles wat maar te raken is (...). Juul Spincemaille heeft er een bij de keel, Fliep van Isacker slaat een andere een stuk van zijn oor en die roept op zijn mama, (...) Miel Wagemans, Louis Verstraete en Jef Van den Heuvel zijn er ook bij.” En even verder beschreef hij hoe de Vlaamse studenten in *Den Bel*⁸⁸ zaten. Er kwam een elfjarig bedelmeisje met haar mandoline liedjes spelen. “Juul Spincemaille gaf haar een hele frank om bij de Walen *de Vlaamse Leeuw* te gaan spelen. Gelukkig kende ze dat lied niet.”⁸⁹

Andere namen uit de brede vriendenkring waren nog Fons Leyman, Bert Van Driessche⁹⁰, Miel Vereecke en Jozef ‘Seppe’ Verduyn.

Jules Spincemaille zou bijzonder met Jef van den Eynde, Philip van Isacker, Bert Van den Driessche en Huibrecht Verwilghen⁹¹ goed bevriend zijn. Hij werd er toen, en later ook door zijn beste vrienden, ‘de Spincs’ genoemd.

Het is ook de periode waarin Jef van den Eynde, maar ook medestudenten zoals Jules Spincemaille, probeerden om het Vlaams studentenleven cultureel te verheffen. Dit ging overigens gepaard met hevigere confrontaties met de Franstalige studenten. Vaak ging het maar om kleine details, maar het was genoeg om heel Leuven in rep en roer te zetten. Zo

⁸⁷ Idem, p. 19.

⁸⁸ “In den Nieuwen Belle Vue”, in de Tiensestraat, lokaal van de West-Vlaamse studenten. DE GOEYSE, M. ‘Vlaamse studententaal’ in: *Onze Alma Mater*, jg. 34, 2, 1980, p. 131.

⁸⁹ CLAES, Ernest. ‘Leuven, o dagen schone dagen!’ in: *Nieuwe Omnibus*. Davidsfonds, Leuven, 1971, pp. 281-282.

⁹⁰ Albert van Driessche (1885 - 1961). Studeerde geneeskunde (Leuven). Was literair actief in o.m. *Dietsche Warande en Belfort*, *Nieuw Vlaanderen*, *De Standaard*.

⁹¹ ADVN, D8747/1/2, brief van Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

voerde Jef van den Eynde in 1907 de nieuwe, specifiek Vlaamse, studentenpet in. Het model haalde hij van de *Katholische Academische Verbindung Lovania*, een elitaire Leuvense club die ingericht was naar Duitse *Comment*. Dit vergrote nog maar eens het onderscheid met de Franstaligen die het Franse model, *la calotte*, droegen.⁹²

Naast het studentikoos vertier en de schermutselingen met Franstalige studenten, oefenden de studenten zich ook in het speechen. Zo voerde Spincemaille bijvoorbeeld eind augustus 1907 in Kortrijk het woord op de huldedag voor Alfons Depla. Deze goudstag werd georganiseerd door de *West-Vlaamse Studentenbond*. Spincemaille sprak er over de “gebreken onzer jonge Vlaamse Letterkunde”⁹³.

Op kunstvlak kwam hij via de club *Westland* in contact met kunstschilder Emiel Jacques, die van de club een opdracht kreeg. Emiel zou Jules Spincemailles beste vriend worden⁹⁴. Op literair gebied hield Spincemaille zich verder bezig met het schrijven van gedichten, en hij schreef begin 1907 zelfs een artikeltje (“Kermisdagen”) dat hij wou laten publiceren in *Dietsche Warande & Belfort*, wat echter niet gebeurde.⁹⁵ Maar vooral, en nog het meest in het laatste academiejaar, zou hij zich inzetten voor een aantal studentenbladen.

Vooreerst was dit *De Vlaamse Vlagge*. Dit traditierijke blad werd vanaf 1907, na het ontslag van EH Delaere als hoofdsteller, vanuit Leuven geleid door Spincemaille, samen met A. Degroeve, G. Doussy, K. Carton, G. Rabau, Ph. Van Isacker, Pater Callewaert, G. Persyn en vele anderen⁹⁶. Door deze verandering van bastion waaide er in het tijdschrift een nieuwe geest binnen. Het werd minder prekend en meer jeugdig. Het was de tijd van de beruchte zoektocht naar de identiteit van “Zeemeeuwe” (Verschaeve); het was de *Vlaamse Vlagge* die hem voor het eerst bekend maakte.⁹⁷ Spincemailles verdienstelijkheid aan de *Vlaamse Vlagge* en aan de ‘Vlaamse Zaak’ in het algemeen werd hoog ingeschat, in het Vlaggeboek (1926) stond bij zijn naam een ‘x’, wat zoveel betekende als ‘zeer Vlaamsgezind’, de hoogste graad.⁹⁸

Verder werkte Spincemaille mee aan het traditionele blad *Ons Leven* en aan *Onze Tijd*. Zijn naam bleef echter vooral verbonden aan twee andere bladen die eveneens in of vanaf 1907

⁹² DE GOEYSE, M. ‘Studentenpetten en ruzies erom te Leuven’ in: *Onze Alma Mater*, jg. 32, 2, 1978, pp. 92-93.

⁹³ *De Vlaamse Wacht*, nr. 38, 24 augustus 1907.

⁹⁴ DE BRUYNE, Michiel. ‘Jacques, Emiel’ in : NEVB, 1998.

⁹⁵ AMVC, S 79665, Spincemaille aan Persyn, 20 april 1907.

⁹⁶ *Die seer scone historie (...) De Vlaamse Vlagge*. Tielt, Joris Lannoo, 1926, p.629; VAN BIERVLIET, Aubert-Tillo. ‘Cyriel Verschaeve en de Vlaamse Vlagge.’ In: *Verschaeviana*. Tweede Deel, Aflevering 1. Jozef Lootensfonds, Brugge, 1974, pp.61-92.

⁹⁷ *Die seer scone historie (...) De Vlaamse Vlagge*. Tielt, Joris Lannoo, 1926, p. 674.

⁹⁸ *Die seer scone historie (...) De Vlaamse Vlagge*. Tielt, Joris Lannoo, 1926, p. 1053.

verschenen: *Als 't Past* en *De Vlaamsche Wacht*. Van deze minder bekende bladen laten we hierna een analyse volgen.

Als 't Past

Typisch studentikoos was het verhaal rond het tijdschriftje *Als 't Past*. Toen in december 1907 kardinaal Désiré Mercier een officieel bezoek bracht aan de Leuvense universiteit, sprak hij bij die gelegenheid uitsluitend in het Frans, hoewel in 1902 overeengekomen was dat dit in beide talen diende te gebeuren.⁹⁹ Hierop ontstond opnieuw een conflict tussen de Waalse en Vlaamse studenten en Spincemaille reageerde samen met enkele vrienden met de oprichting van het blaadje *Als 't Past*, dat onregelmatig verscheen 'als het nodig was'.¹⁰⁰

Het was een 'clandestien' blaadje, in die zin dat de schrijvers omwille van hun ongezouten mening hun naam niet konden bekendmaken, wegens het gevaar van de universiteit ontslagen te worden. De meeste artikels werden helemaal niet ondertekend, of men gebruikte schuilnamen als Kerel, Jef Blokker, Jan Rolder, Miles, Blaas-uit,...

Zelf beweerden ze dat ze meer dan 700 lezers hadden¹⁰¹ en dit mogelijke succes zorgde er in 1909 voor dat hun drukker verbod kreeg om het blaadje nog uit te geven. Van het blaadje zijn in de archieven echter maar weinig nummers bewaard: enkele in het AMVC, het ADVN en ook Wilfried Spincemaille heeft nog een aantal nummers in zijn bezit.

De beheerders van het blad waren Jan (of Jef) Blokker, de schuilnaam van Jules Spincemaille (hij haalde het pseudoniem uit het populaire boekje over het Leuvense studentenleven van Heuvelmans; ook het pseudoniem Karl Vrijman gebruikte hij) en Pé Dierickx. Jan Rolder was kassier.

Wie er precies allemaal achterzat, weten we dankzij twee latere brieven van Spincemaille. In een brief aan Goossenaerts¹⁰² op 6 september 1911 (enkele dagen ervoor waren ze nog eens allemaal samengekomen voor een etentje bij advocaat De Groeve) schreef hij dat de stichters van "het vroeger deugnietenblad" naast hemzelf De Groeve, Philip van Isacker, Juul Grietens en Gabr. Rabau waren. In 1951 schreef Spincemaille in een brief aan Valeer Portier dat het "een geheim blad [was,] akkoord met *Ons Leven*"¹⁰³. "Dus met zijn vijven!" schreef Spincemaille, "*Als 't Past* was dus geen geheim genootschap! Zoals *Opstanding* wist te vertellen! Ik heb nog de foto van de stichters. Ik sta er nog alleen als levende! Geen prettig vooruitzicht."

⁹⁹ DE MOOR, Martina. 'Als 't Past' in NEVB, 1998; VOS-GEVERS, L. 'De Vlaamse studentenbeweging te Leuven 1836-1914' in: *Onze Alma Mater*. jg. 29, 2, 1975, pp. 130-132.

¹⁰⁰ *Als 't Past*, 21 augustus 1909.

¹⁰¹ Idem.

¹⁰² AMVC, S 79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 6 september 1911.

¹⁰³ AMVC, S 79665, brief van Spincemaille aan Portier, 23 april 1951.

Lieve Vos-Gevers en Martina de Moor nemen aan dat het blad later overgenomen werd door leden van de studentenvereniging *Amicitia*. Dit zou echter betekenen dat het blad in verbinding zou gestaan hebben met Emiel Vliebergh en Frans van Cauwelaert¹⁰⁴. Zoals we verder zullen zien in de bespreking van *De Vlaamse Wacht* waren zij (als medewerkers van *Hooger Leven*) niet opgezet met dit tijdschrift – een blad van gelijkaardige strekking en radicaliteit als *Als 't Past*. Tussen Spincemaille en van Cauwelaert was toen al onenigheid over de te volgen koers. We zijn er zeker van dat Jules Spincemaille ook na zijn studententijd actief bleef meewerken aan *Als 't Past*, zoals blijkt uit de hiernavolgende inhoudelijke bespreking. Daarnaast is er de getuigenis van K. Heynderickx¹⁰⁵ die in 1955 in een brief aan Arthur de Bruyne schreef dat Spincemaille na de Eerste Wereldoorlog pas op het laatste nippertje naar Nederland vluchtte alwaar hij onmiddellijk weer een nummer van *Als 't Past* liet verschijnen.¹⁰⁶ Jules gaf toen als ‘banneling’ een aantal activistische blaadjes uit die telkens de ondertitel ‘verschijnt als ‘t past’ droegen (zie verder). Ze werden alleszins als de opvolger van *Als 't Past* gezien. De geschiedenis van het blad eindigde dus niet in februari 1914¹⁰⁷, o.l.v. *Amicitia*-leden, waaronder Jozef van Herck zoals in de NEVB geschreven werd¹⁰⁸.

Dit alles maakt o.i. een latere overname door *Amicitia* zeer onwaarschijnlijk. In een nummer van 1911 (zie verder) werd het verdwijnen van het *Vlaams Verbond* betreurd. Dit kwam echter juist door interne strubbelingen met de club *Amicitia*. Het is evenzeer onwaarschijnlijk dat een seminarist als Jozef van Herck zou meegewerkt hebben aan een blad dat zo’n zware kritiek uitte aan het adres van de bisschoppen.

Laten we het nu even over de inhoud van *Als 't Past* hebben. Het blad bespeelde volop het thema van de vernederlandsing van het (hoger) onderwijs. Het waren trouwens de pas opgerichte oudstudentenbonden die ernaar streefden om dit thema meer in de verf te zetten. Het tweede nummer, van december 1907¹⁰⁹ bevatte een artikel van Spincemaille (ps. Jan Blokker) ‘Logisch tot het einde toe’. Hierin werd de stelling verdedigd dat hun

¹⁰⁴ Vos-Gevers, L. ‘De Vlaamse studentenbeweging te Leuven 1836-1914’ in: *Onze Alma Mater*, jg. 29, 2, 1975, p. 140-141 (voetnoot 94).

¹⁰⁵ Karel Heynderickx (1875 – 1962), tijdens de Eerste Wereldoorlog lid van de *Raad van Vlaanderen*, secretaris-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Week uit naar Nederland.

¹⁰⁶ ADVN, D8747/1/2, brief van Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

¹⁰⁷ Exemplaar bewaard in het ADVN, VY900000. De ondertitel is nu: “opgesteld door zeven Filozofen” en het wordt uitgegeven door Jozef Van de Ven (Leuven). Zeer katholieke strekking, met belangstelling voor andere nationale bewegingen zoals bv. de Catalanen, maar nog steeds anoniem.

¹⁰⁸ GRAVEZ, H. en DE MOOR, M. ‘Amicitia’ in : NEVB, 1998.

¹⁰⁹ Bewaard in het ADVN, VY900000.

flamingantisme in se democratisch was. Het bekampen van het Vlaams was nu net niét democratisch. De 'Fransche hooge burgerij' slaagde er volgens Spincemaille niet in het volk te leiden en ook de socialisten konden niets veranderen, want ze werden het zwijgen opgelegd omdat ze 'zo weinig ontwikkeld' waren. De strategie van de flaminganten moest daarom, aldus Jules, zijn: het steunen van het Coremans-voorstel. Dit hield in: een verbetering van de 'humaniora in het Vlaams' en beter vakonderwijs (want "de Vlaamsche vakman [is] onbekwaam de beste plaatsen te bekleeden in Vlaanderen", de Walen krijgen immers betere plaatsen "omdat bij hen meer vakonderwijs is"). Om dit Vlaams vakonderwijs mogelijk te kunnen maken was dan ook een Vlaamse hogeschool nodig. Net zoals de katholieken ijverden voor het (behoud van het) vrij onderwijs, eiste *Als 't Past* een Vlaams onderwijs, waar het Nederlands haar volste recht moest krijgen.¹¹⁰ Daarbij was hij niet bevreesd om onder zijn pseudoniem Karl Vrijman, "een oude opsteller, maar bekend met de Leuvensche Hoogeschoolwereld en die als strijdend-katholiek reeds zijn sporen heeft verdiend" ook kardinaal Mercier te bekritisieren over zijn anti-Vlaamse houding¹¹¹.

In 1909 schreef Spincemaille een artikel over de nieuw ontdekte mijnen in de Kempen en Limburg. Hij zegde hierin dat het noodzakelijk was om de mijnbouwscholen te vervlaamsen. Het zouden immers vooral geschoolde Duitsers en Walen zijn die in deze mijnen zouden gaan werken. Het zou ook voor België nadelig zijn als deze vervlaamsing er niet kwam, want deze lonen zouden naar Duitsland gaan. De Duitse invloed zou zich uitstrekken over deze twee provincies en uiteindelijk ook 'onze grootste haven' inpalmen.¹¹² Geregeld verschenen er ook heftige reacties op artikels uit het studentenblad van de Franstaligen, *L'Avant Garde*.¹¹³ De Waalse studenten werd trouwens verweten dat ze een 'apenspel' speelden. "Dat zijn Wallonisanen, ze strijden voor hunne taal omdat de Vlamingen het ook doen." Ze hadden er echter, volgens Jules, geen reden toe, want hun taal werd helemaal niet onderdrukt.¹¹⁴ De 'franskiljons' moesten zich maar liever bezighouden

¹¹⁰ VRIJMAN [ps. Jules Spincemaille]. 'Vrijheid (aan Mgr. Waffelaert)' in *Als 't Past*, 21 augustus 1909.

¹¹¹ AMVC, S 79665, brief van Spincemaille aan 'Luc', [geschreven tussen 1910 en 1918, omdat de brief verzonden werd vanuit Etterbeek]; AMVC, A2901, *Als 't Past*, april 1910. Het bevat nog spottende teksten over overheid en rectoraat. Het verdedigt het Vlaams studentenleven en geeft een verslag over Ernest Claes die van de universiteit dreigde ontslagen te worden. Het werd toendertijd gedrukt bij N. De Bremaeker-Wauts, Brussel.

¹¹² BLOKKER, Jef [ps. Jules Spincemaille]. 'Open brief aan Mgr. Hebbelynck. Rector Magnificus der Leuvensche Hoogeschool' in: *Als 't Past*, mei 1909

¹¹³ Bijvoorbeeld: BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Eerlijkheid der Avant-Garde' in: *Als 't Past*, februari 1908 nr. 3. Iets dergelijks in het nr. 4 van dezelfde maand en in het nummer van april 1908.

¹¹⁴ BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Wallonisanen' in: *Als 't Past*, december 1907, nr. 1.

met het bestrijden van het 'bederf op zedelijk en geestelijk gebied in Walenland', want het wemelde er 'van alle ongodsdienstige en antikatholieke mierennesten'.¹¹⁵

In een ander in het ADVN bewaard nummer, waarschijnlijk uit 1911, werd – zoals we reeds gezien hebben - de ontbinding van het Vlaamsch Verbond (KVHV) aangeklaagd. Dit kwam door interne spanningen, o.a. met de nieuwe radicaal-katholieke studentenclub *Amicitia* die zich afzette tegen het bierflamingantisme.¹¹⁶ De verhouding met de academische overheid was nochtans verbeterd.

¹¹⁵ BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Vlamingen!' in: *Als 't Past*, maart 1908, nr. 5.

¹¹⁶ WEETS, Wilfried. 'Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond Leuven (KVHV-Leuven)' in NEVB, 1998.

De Vlaamsche Wacht

De opklimmings –en tegelijk emancipatiedrang van de studenten bleek zeer goed uit een ander initiatief, waar Spincemaille mee aan de basis van lag: het dagblad *De Vlaamsche Wacht* (niet te verwarren met de 19de-eeuwse vereniging en gelijknamig tijdschrift). Het ontstaan van het blad had direct te maken met de commotie rond het wetsvoorstel Coremans dat in de Kamer niet besproken werd¹¹⁷. Op 25 juni 1907 vond in Leuven, in de Monico-zaal, een protestvergadering plaats over dit gebeuren. Naast Emiel Wildiers en L. Scharpé voerden ook de latere advocaat A. de Graeve en Jules Spincemaille het woord¹¹⁸. In het veertiende nummer van het blad (vrijdag 26 juli), stond de aanvankelijke bedoeling weergegeven: het blad werd voor één maand uitgegeven, van 11 juli tot en met 11 augustus, “ter gelegenheid en ter verdediging van Coremans wetsvoorstel en van het principie ‘moedertaal, voertaal van onderwijs’; ter opbeuring van Vlaamsch stam- en taalgevoel, ter verspreiding van vruchtbare gedachten, die leiden moge tot eenheid in denken, voelen, en handelen.” Uiteindelijk is het dagblad tot 12 november 1907 blijven verschijnen¹¹⁹.

In een gesprek met Arthur de Bruyne in 1953 vertelde Spincemaille dat hij het dagblad samen met Gustaaf Doussy en Alfons de Graeve gesticht had en leidde¹²⁰. Andere naaste medewerkers waren Jef van den Eynde (uitgever), tandarts Laureys en Lodewijk Dosfel (ps. Vindex, met bijvoorbeeld gedichten in het nummer van 27 juli 1907) en Herman Baccaert (die later ook in het activisme zou stappen).¹²¹ Professor Scharpé werkte er ook aan mee. Al deze schrijvers verborgen zich achter schuilnamen als Balder, Bob, Belfortbazuiner, Zannekin, Teerling, H.G., Dr. Stug., Dr. Bertus, Uytvat, Hilda Ravestijn, Stalf., Radvliet, Krachtwever, E.C. (Ernest Claes?) etc.

¹¹⁷ VAN GINDERACHTER, M., WITTE, E. en VAN VELTHOVEN, H. ‘Taalpolitiek en – wetgeving’ in NEVB, 1998. De strijd rond het Coremans-voorstel raakte in 1907 in een crisis. Het was duidelijk dat de bisschoppen en de regering het voorstel, dat het Nederlands als voertaal voor een aantal vakken in het secundair onderwijs wilde invoeren, op de lange baan schoven. Het was zelfs duidelijk dat het episcopaat ronduit weigerde het Nederlands als cultuurtaal te erkennen. (Zie bijvoorbeeld het artikel van ‘Watekind’ in *De Vlaamsche Wacht*, nr. 18, 31 juli 1907). De katholieke regering liet in 1907 het voorstel wegstemmen. Dit zorgde ervoor dat de katholieke Vlaamse beweging opstandig werd. Men beseftte dat een goede taalwet enkel nog via pluralistische samenwerking kon bereikt worden.

¹¹⁸ DE BRUYNE, Arthur. *Lodewijk Dosfel 1881-1925*, Oranje uitgaven 1967, p.86

¹¹⁹ VAN CAMPENHOUT, Frans. *Lexicon van de Daensistische Beweging*. Uitgeverij KOJ!, Gent-Oostakker, 1993, p. 77.

¹²⁰ DE BRUYNE, Arthur. *Lodewijk Dosfel 1881-1925*, Oranje uitgaven 1967, p. 50.

¹²¹ ADVN, D847/1/5, levensbeschrijving door A. de Bruyne; *De Vlaamsche Wacht*, passim.

In een artikel voor *De Schelde* schreef Spincemaille later dat er in *De Vlaamsche Wacht* “reeds een echt activistische toon zoodanig weerklonk, dat de kakelende, pratende, zuchtende strijders van dien tijd, de mannen, ‘die door de Vl. Beweging er komen moesten’ verschrikt opvlogen.”¹²²

In tegenstelling tot het ondergrondse blaadje *Als 't Past*, zijn van *De Vlaamsche Wacht* wel meerdere exemplaren bewaard¹²³. Het eerste nummer is op 11 juli van de persen gerold. De wat zware ondertitel luidde: ‘Katholiek Vlaamsch-Volksgezind dagblad.’ Het “Bureel” bevond zich in de Parijsstraat 81 in Leuven (adres van de *Vlaamsche Drukkerij*, bij Hugo Bomans) en een abonnement kostte 1 frank per maand ofte 5 centiemen het nummer. Beheerder was “Herwig Watekind”. Het blad beweerde van zichzelf dat het 1000 lezers had¹²⁴, wat wellicht sterk overdreven was, want een gelijkaardig blad als *Hooger Leven* had slechts een 500tal lezers. Wel weten we uit onder meer lezersbrieven dat het door andere kranten, priesters en politici (bijvoorbeeld Van de Perre, Delbeke, van Cauwelaert, Baels) gelezen werd.

Algemeen kwamen er in het blad vier thema's aan bod. Als eerste was er de paradox tussen het klerikaal katholicisme en de politieke eisen van de flaminganten. Ten tweede schreef *De Vlaamsche Wacht* zich volledig in in de katholieke sociale strijd. Ten derde poogde het blad de Vlaamse (studenten)beweging te radicaliseren (activistisch maken *avant la lettre*) en tenslotte had het een grote belangstelling voor de (Vlaamse) cultuur.

1) Klerikaal katholicisme versus politiek flamingantisme

De strekking van het blad was zeer katholiek en antisocialistisch, maar men hamerde toch op het belang van sociale werken. In die tijd droeg het tijdschrift niet de goedkeuring weg van van Cauwelaert. Zijn meer ‘activistische’ vrienden zeiden dat deze houding te wijten was aan het feit dat van Cauwelaert een benoeming aan de universiteit verwachtte. Kardinaal Mercier had namelijk van zijn flamingantische professoren geëist dat ze publiekelijk afstand zouden nemen van het blad.¹²⁵ Toen het professoraat er voor van Cauwelaert uiteindelijk toch niet kwam, had hij naar verluid geen problemen meer met *De*

¹²² SPINCEMAILLE, Jules. ‘Jef Van den Eynde’ in: *De Schelde*, 17 april 1929.

¹²³ AMVC, W129565; ADVN, VY900282 (een quasi volledige jaargang 1907).

¹²⁴ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 34, 19 en 20 augustus 1907.

¹²⁵ WILS, Lode. *De messias van Vlaanderen. Frans van Cauwelaert. 1880-1910*. Hadewijch, Antwerpen, Baarn, 1998, pp. 124-125.

Vlaamsche Wacht. Prof. Scharpé zou daarentegen gezegd hebben dat ze mochten voortdoen. “Ik moet het niet afkeuren omwille van de Monseigneur.”¹²⁶

Deze paradox tussen onderdanigheid aan de katholieke leer en kritiek op het klerikaal gezag, vond men ook terug in de houding van het blad tegenover de Katholieke Universiteit. In het nummer van vrijdag 26 juli schreef Herwig Watekind onder de titel ‘Naar Leuvens hoogeschool!’ een pleidooi voor de Katholieke Leuvense universiteit.¹²⁷ Het nummer was bedoeld om ouders te overtuigen om hun kinderen (in casu zonen) naar Leuven te zenden. Staatshogescholen brachten immers het geloof van de student in gevaar. Weliswaar was net als in de staatsscholen ook in Leuven het Frans de voertaal, maar dit probleem verzonk in het niets, aldus Watekind, als men bekeek welk een ‘averechtsche levenswijze’ de jeugd in de staatshogescholen voerde. Als doorwinterd ‘leurder’ hemelde hij het Leuvense clubleven op. Het gildenleven was namelijk helemaal geen zuippartij, maar net een vorm van ernstige studie! De lijst van deugdzame verenigingen begon met het *Algemeen Vlaamsch verbond*, vervolgens *Met Tijd en Vlijt* (onder leiding van prof. Vliebergh), de *Sprekersbond* (voorzitter Sencie), het *Rechtsgenootschap* (voor de toekomstige advocaten), *Taal en Kennis*, *Geloof en Wetenschap*, de antialcoholistische studiekekring, het *St.-Thomasgenootschap* (met 550 leden o.l.v. E.P. Vanden Wildenbergh), de *St.-Vincentiusgenootschappen* en de Derde Regel, de avondschool voor volwassenen, waar studenten les gaven aan arme kinderen, de liederavonden, de fanfare en symfonie, sportmaatschappijen en het blad *Ons Leven*. Over de ‘gewone’ studentenclubs geen woord! In het eerste nummer van augustus 1907¹²⁸ hield Watekind nogmaals een pleidooi voor het gebruik van de moedertaal in het onderwijs, met zeer godsdienstige argumenten. Hij klaagde erin aan dat Vlaanderen jaarlijks miljoenen betaalde voor haar eigen verfransing. Leerlingen moesten wat ze in het *Vlaams* kenden nog eens opnieuw in het Frans leren, wat een leerachterstand van minstens twee jaar inhield, vergeleken met Wallonië. In hetzelfde nummer verscheen nog een artikel van een Max Ravestyn over het Coremansvoorstel, gevolgd door een lezersbrief van J. De Cock die het afkeurde dat in het blad oneerbiedig gesproken werd over de geestelijkheid. Daarom zegde hij vanaf dan zijn medewerking af, zoals ook Scharpé zich al eerder verzet had. *De Vlaamsche Wacht* reageerde ironisch door te schrijven dat ze zouden luisteren en zo eerbiedig mogelijk zijn; “wij hebben reeds een wierookvat besteld”. In het volgende nummer¹²⁹ dreef Watekind de ironie nog wat verder door. Hij schreef een verdediging van het Coremans wetsontwerp, volgens kardinaal Merciers favoriete methode: het syllogisme van Thomas van Aquino.

¹²⁶ ADVN, D8747/1/1-8, nota's van Arthur de Bruyne.

¹²⁷ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 14, 26 juli 1907.

¹²⁸ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 19, 1 augustus 1907.

¹²⁹ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 20, 2 augustus 1907.

Deze onenigheid met de geestelijke overheid op politiek vlak zette zich dus echter niet door in een onenigheid op religieus vlak. Op dit gebied erkende men volmondig het gezag van het episcopaat. Zo publiceerde men bijvoorbeeld integraal de herderlijke brief van de Belgische bisschoppen naar aanleiding van het 50jarig priesterschap van Pius X¹³⁰ of verdedigde men in andere nummers de katholieke dogma's¹³¹.

2) Katholicisme en sociale strijd

Naast de flamingantische strijd was de sociale strijd duidelijk de tweede doelstelling van *De Vlaamsche Wacht*. Het blad wilde een band scheppen tussen de studenten en het gewone volk, meer bepaald de arbeiders. Of het blad hierin uiteindelijk geslaagd is, kan men betwifelen. Het niveau van de artikels lag namelijk relatief hoog, hoewel de stijl doorgaans pamflettair en ironisch was.

Het voorbeeld voor deze vorm van sociale strijd haalde men uit Duitsland, wat ook expliciet vermeld werd. Begin augustus verscheen een uitgebreid artikel over de christelijke vakvereniging in Duitsland die als voorbeeld gegeven werd voor een gelijkaardig Vlaams initiatief.¹³² Hét grote voorbeeld werd echter de Duitse *Volksverein*. Die kwam voor het eerst ter sprake in het dubbelnummer van 19-20 augustus.¹³³ Men gaf er een uitgebreide beschrijving van en tegelijk een voorstel tot het oprichten van een gelijkaardige *Volksmacht voor het Katholieke Vlaanderen* (VKV). De interesse voor deze grote katholieke lekenorganisatie (580 000 leden op dat ogenblik) werd waarschijnlijk gewekt door de indirecte contacten die men via Jules Persyn en anderen had met Carl Sonnenschein. Deze priester was actief in de *Volksverein* en hield zich in het bijzonder bezig met de studenten. Hij spande zich in om tussen de studenten en de arbeiders contacten te leggen om zo de klassenverschillen te doen verdwijnen. Bovendien had hij een grote belangstelling voor de Vlaamse strijd, die naar zijn mening vaderlandsliefde en sociale strijd perfect combineerde. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zou hij trouwens de Vlaamse activisten steunen.¹³⁴

Radicaal vernieuwend was dus het betrekken van de arbeiders bij de Vlaamse Beweging. In haar 'werkliedennummer'¹³⁵ schreef de redactie: "Tot hiertoe stondt gij te veel buiten de

¹³⁰ *De Vlaamsche Wacht*, nr.57, 23-24 september 1907.

¹³¹ Bijvoorbeeld: *De Vlaamsche Wacht*, nr. 15, van 27 juli 1907.

¹³² *De Vlaamsche Wacht*, nr. 26, 9 augustus 1907.

¹³³ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 34, 19-20 augustus 1907.

¹³⁴ DOLDERER, Winfried. 'Sonnenschein, Carl' in: NEVB, 1998. GROTHMANN, Detlef.

'Sonnenschein, Carl' in: Biographisch-Bibliographisch Kirchenlexicon, 1995,

<http://www.bautz.de/bbkl/s/sonnenschein_c.shtml>.

¹³⁵ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 46, 7 september 1907.

Vlaamsche beweging. Zij is nochtans vooral de uwe. Wordt dus allen strijders voor het Vlaamsch dat uwe taal is.”

3) Radicalisering

De Vlaamsche Wacht probeerde haar publiek meer tot actie aan te zetten. Ze deed dit praktisch door bijvoorbeeld in een artikel¹³⁶ een evaluatie van de wet i.v.m. de taal voor het bestuur in Vlaanderen van 22 mei 1878 te plaatsen. Hierbij gaf men een handleiding hoe men efficiënt klachten moest indienen.

Anderzijds zag het tijdschrift zich ook als een zweep voor andere tijdschriften. Zo bekritiseerde men het blad *Hooger Leven* omwille van haar vermeende bezadigdheid.¹³⁷ Dit tijdschrift was een jaar voor *De Vlaamsche Wacht* door Emiel Vliebergh opgericht, eveneens te Leuven. Hoofdredacteur was Norbert Gijsen (een studiegenoot van Jules en later een ‘passivist’ en ‘minimalist’). De nadruk lag bij *Hooger Leven* eveneens op de verdediging van het Nederlands en het blad kon als voorloper van *De Standaard* beschouwd worden.¹³⁸

4) Cultuur

De Vlaamsche Wacht besteedde heel wat aandacht aan allerlei kunstvormen, ook om ze dichterbij het eventuele arbeiderspubliek te brengen. Zo bepleitte Jef Van den Eynde in een artikel het nationaal kunstonderwijs.¹³⁹ Elders gaf hij een lovende bespreking van *De Schelde* van Peter Benoit.¹⁴⁰ Verder was er aandacht voor (kunst)tentoonstellingen en verschenen er regelmatig boekbesprekingen.

Een tweede aandachtsveld was dit van de taalzuivering en de etiquette (‘Vlaamsche beleefdheid’). Regelmatig verschenen er ook ‘voor moeder en dochters’ artikels met een ‘handleiding tot de schoonmaak van het huis’. Eveneens had men aandacht voor andere Europese of verwante culturen. Vooral met Zuid-Afrika werd gedweept.¹⁴¹

¹³⁶ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 40, 26-27 augustus 1907.

¹³⁷ Naar aanleiding van een artikel van Frans van Cauwelaert in *Hooger Leven*. *De Vlaamsche Wacht*, nr. 23, 5-6 augustus 1907.

¹³⁸ MAES, Sandra. ‘Hooger Leven (1906-1914)’ in NEVB, 1998.

¹³⁹ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 36, 22 augustus 1907.

¹⁴⁰ *De Vlaamsche Wacht*, nr. 62, 29 september 1907.

¹⁴¹ ARGUS [Jules Spincemaille?] ‘Bij onze Afrikaansche taalbroeders, een nieuw Zuid-Afrika’ in: *De Vlaamsche Wacht*, nr. 63, 30 september-1 oktober 1907.

Besluit

Aan de universiteit werd hetzelfde stramien dat zich aftekende in de colleges min of meer voortgezet. Spincemaille bleef in een streng katholiek milieu, in een homogene groep studenten die allemaal uit quasi dezelfde gegoede burgerklasse kwamen en een zelfde katholieke opvoeding genoten hadden. In de marge hiervan bloeide het Vlaamse studentenleven. Hier heerste nu meer vrijheid dan in de colleges omdat de academische overheid er minder controle op had. Dit stimuleerde natuurlijk de activiteit ervan. In dit gildenleven leerde Jules Spincemaille heel wat vrienden kennen. Een groot deel ervan zou het ook heel zijn leven blijven en zelfs een zeer gelijkaardige levensloop kennen.

Hij studeerde rechten met gunstige perspectieven op een succesvolle loopbaan als jurist. Daarnaast ijverde hij voor de actuele Vlaamse thema's uit die tijd, zoals de vernederlandsing van het onderwijs. Ook sociaal engagement bleef hem en zijn vrienden niet vreemd. Vlaamse strijd en katholiek-sociale strijd gingen voor hen hand in hand. Jules is een belangrijke stimulator geweest voor een aantal tijdschriften (zoals *Als 't Past* en *De Vlaamsche Wacht*) die deze doeleinden poogden te combineren. Deze bladen riepen daarenboven op tot radicalisering. Dit zou het voor hem wellicht minder moeilijk maken om later als activist mee te werken aan de verwezenlijking van de oude eisen. *Als 't Past* was samen met *De Vlaamsche Vlagge* een van de eerste bladen die de bestuurlijke scheiding van België bespreekbaar maakten. "De slakkengang van de taalwetgeving [ondermijnde] het geloof in de goede trouw van de volksvertegenwoordigers en de partijpolitiek."¹⁴²

¹⁴² DE WEVER, B. en SEBERECHTS, F. 'Vlaams-nationalistische partijen' in: NEVB, 1998.

5. EEN AMBTENAAR MET HOGE VERWACHTINGEN (1908 – 1917)

Wat Jules Spincemaille precies gedaan heeft vlak nadat hij afstudeerde is niet zeer duidelijk. Advocaat worden leek hem maar niets. “Zijn zenuwachtigheid was er de oorzaak van, dat hij sceptisch stond tegenover zichzelf als redenaar en spreker.”¹⁴³ Uit een sollicitatiebrief weten we dat hij vanaf 1909 in Etterbeek (Brussel) werkte. Ondertussen had hij er ook een huis betrokken in de Graystraat 12. Brussel was natuurlijk dé stad om carrière te maken. Hij had er de leiding over een aantal openbare diensten waarvan hij sommige zelf opgericht had. Hij schreef: “O.m. was ik van 1909/1910 hoofd van den dienst der betwiste zaken (Contentieux) van Etterbeek-Brussel; [ik] richtte terzelfdertijd in het kanton St. Joost-ten-Noode-Brussel den werkrechttersraad op (Conseil de Prud’hommes, of rechtbank voor de geschillen tusschen werkgevers, bedienden en werklieden)”¹⁴⁴ Dit laatste zou in opdracht van het Ministerie van Arbeid gebeurd zijn.¹⁴⁵ Hij was griffier van deze raad tot in mei 1917. Met deze betrekkingen verdiende hij jaarlijks rond de 9000 frank.¹⁴⁶

De activiteiten die Spincemaille tijdens zijn studententijd ontwikkelde, had hij niet stilgelegd. Hij bleef actief in de oud-studentenbond(en) die in 1908 het licht zagen en zou er zich zijn verdere leven mee blijven bezig houden. In datzelfde jaar was hij ook een van de organisatoren van de grote viering van het twintigjarig bestaan van *Ons Leven* van 22 tot 24 februari (waar hij voor het eerst kennis maakte met de oudere Karel Heynderickx). Zoals we gezien hebben, bleef hij ook meewerken aan *Als 't Past*. Jules Spincemaille zou als redacteur ook meegewerkt hebben aan het Brussels weekblad *De Tijd* (waarover we geen verdere gegevens vonden). Als lid van de oud-studentenbond heeft hij ook geholpen bij de oprichting van *De Standaard* in mei 1914.¹⁴⁷ Ook voor andere bladen leverde hij bijdragen. In 1913 schreef hij onder pseudoniem van Karl Vrijman met Albert van Driessche (ps. Berto

¹⁴³ DE BRUYNE, A. ‘Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille’ (3 afln.). In: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

¹⁴⁴ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan KNEB, 7 april 1921.

¹⁴⁵ ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’ in: *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

¹⁴⁶ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 12.

¹⁴⁷ MOMMAERTS, H. D. en VANDEWEYER, L. ‘Spincemaille, Jules’ in: NEVB, 1998. Deze informatie werd bij mijn weten enkel vermeld in: ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’, *Volk en Staat*, 13-14 december 1942. We vonden er in de archieven geen verdere aanwijzingen voor.

van Kalderskerke), die hij kende van in zijn studententijd, een artikel over Emiel Jacques in *Ons Volk*.¹⁴⁸ Het was een lovende kritiek op een aantal werken die tentoongesteld werden. Jacques, een van Jules Spincemailles beste vrienden, was ondertussen gehuwd met de dochter van de bekende kunstschilder Frans van Leemputten. Het artikel ging echter meer over het knappe vrouwtje dan over de kunstwerken...

Verder hielp hij vanaf 1910 mee met de taalgrensactie die in 1912 in een organisatie gegoten werd: *Taalgrens Wakker!* Deze vereniging richtte onder leiding van Staf De Clercq meetings in tegen de verfransing en ter bevordering van het zelfbewustzijn van de Vlamingen die aan de taalgrens woonden. De Clercq heeft zijn eerste meeting begin 1911 gehouden, samen met Jules Spincemaille in Heikruis.¹⁴⁹

Jozef Goossenaerts stond hierbij in voor het verzamelen van documentatiemateriaal. Zo zond Spincemaille hem bijvoorbeeld een document over de volkstellingen.¹⁵⁰ Andere medewerkers waren oude bekenden als Philip van Isacker, Jozef van den Heuvel, Adiel Debeuckelaere en Ernest Claes. De hechte vriendschap tussen Spincemaille en Philip van Isacker was nog lang niet bekoeld. Zo schreef hij in 1911 aan Jozef Goossenaerts: "Mijn groeten ook aan mijn goeden vriend Fluppe van Isacker. Vraag dat hij een beetje leze voor mij, want ik word zoo krank naar ziel en lichaam!"¹⁵¹

Deze actie ging hand in hand met de strijd voor een Gentse Hogeschool. Ook hier liet Spincemaille zich niet onbetuigd.¹⁵² Na het beroemde pleidooi van L. De Raet namen politici van de drie grote politieke stromingen het initiatief: de katholieke Frans van Cauwelaert, de liberaal Louis Franck en de socialist Camille Huysmans. Deze "drie Kraaiende Hanen" gingen in heel Vlaanderen op meetings hun eisen verkondigen. In maart 1911 werd dan in de kamer een gezamenlijk wetsvoorstel ingediend. Het wilde het Nederlands geleidelijk invoeren aan de Gentse universiteit. Het voorstel werd in de Kamer in overweging genomen, maar door de ontbinding van het parlement in 1912 werd het op de lange baan geschoven. Het was inderdaad, zoals Sophie de Schaepdrijver schreef¹⁵³, voor het eerst na de actie rond de Gelijkheidswet dat men er weer in geslaagd was om met een Vlaamse eis de partijgrenzen te overstijgen. Bij zowel socialisten als liberalen had men de neiging om de

¹⁴⁸ *Ons Volk*, nr 16, jaargang III, 19 april 1913, pp. 186-188.

¹⁴⁹ DE WEVER, Bruno. *Staf De Clercq*. Uitgeverij Grammens, Brussel, 1989, p.9.

¹⁵⁰ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 4 januari 1911.

¹⁵¹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 27 september 1911.

¹⁵² ADVN, 87/397.

¹⁵³ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, pp. 25-32.

flaminganten gelijk te stellen met de katholieken. De socialisten vonden daarenboven dat de vervulling van de Vlaamse eisen geen oplossing zou bieden voor de klassenstrijd.

Het is bijna zeker dat Jules Spincemaille ook deel uitmaakte van het geheime genootschap het *Vlaamsche Veem*. Deze organisatie werd volgens Pieter van Hees in 1909 in Brussel opgericht door Maurits Josson. Waarschijnlijk was Spincemaille er al van in het begin én van heel nabij bij betrokken. Reeds in 1909 schreef Adelfons Henderickx¹⁵⁴ hem een brief met zijn opvattingen over de structuur van "Het Veem/VV". Een eerste algemeen bestuur (Veemraad) zou echter pas in mei 1911 verkozen worden.¹⁵⁵ De vereniging had een grondwet die enkel door de leden mocht gelezen worden, 'tenzij men de eed van stilzwijgendheid' afgelegd had.

De vrijmetselaarsloges die men ervan verdacht op geheime wijze de Vlaamse strijd te dwarsbomen, wilde men op die manier met gelijke wapens bestrijden. We vonden een exemplaar ervan terug in de nalatenschap van Jules.¹⁵⁶ Het doel van de vereniging was te strijden tegen de Franse invloed in België en het Nederlands in het bestuur, gerecht, leger en onderwijs als volwaardige taal te doen erkennen.

In een brief aan Goossenaerts in 1911 herinnerde Spincemaille hem aan een gesprek dat ze hadden en waarin ze gezegd hadden dat er een geheim Eedgenootschap onder Flaminganten zou moeten bestaan. Welnu, schreef Jules Spincemaille, "daar weet ik toch wat meer van dan 't geen ik heb laten blijken in ons gesprek!"¹⁵⁷ Of er echter echt sprake was van een kern rond Josson en Spincemaille in Brussel is niet met zekerheid te zeggen. De enige goed gekende kern is die van Gent, waarvan we de radicale vleugel later zouden terugzien in *Jong-Vlaanderen*. Ook in Lier is het *Vlaamsche Veem* actief geweest, met leden als Felix Timmermans en Huibrecht Van Ael.¹⁵⁸

Heel wat van zijn oude studiemakkers vond Jules ook terug in de "Heerenvereening onder bescherming van de H. Thomas van Aquino". Deze vereniging, onder leiding van de Paters Dominicanen in Brussel, groepeerde Vlaamse en katholieke universitairers uit Brussel en de voorsteden. De bedoeling was om tot godsdienstige verdieping en geloofsverdediging te

¹⁵⁴ AMVC, H504, brief van Henderickx aan [Spincemaille], 21 april 1909. Adelfons Henderickx (1867-1949). Studeerde rechten (Leuven). Tijdens de Eerste Wereldoorlog activist, nadien actief in de Frontpartij en voorzitter van *De Schelde*.

¹⁵⁵ VAN HEES, Pieter. 'Vlaamsche Veem' in: NEVB, 1998; Archief Wilfried Spincemaille. 'Grondwet van het geheim Eedgenootschap De Vlaamsche Veem'.

¹⁵⁶ Archief Wilfried Spincemaille. 'Grondwet van het geheim Eedgenootschap De Vlaamsche Veem'.

¹⁵⁷ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 4 januari 1911.

¹⁵⁸ VAN HEES, Pieter. 'Vlaamsche Veem' in: NEVB, 1998. VANACKER, Daniël. *Het activistisch avontuur*. Stichting mens en cultuur, Gent, 1991, pp.18-22 en p. 61.

komen. Er was maandelijks een vergadering, in het Nederlands. Leden waren o.a.: P. Bogaert (Schaarbeek), J. Lambrichts (Elsene), J. Van Bergen (Brussel), J. Vanden Eynde (St.-Joost ten Noode), Em. Wagemans (St.-Joost ten Noode).¹⁵⁹

Het ging in deze vereniging duidelijk om de lagere Vlaamsgezinde elite. Jacob Lambrichts was leraar aan het Koninklijk Atheneum te Elsene en zou tijdens de oorlog een van de voormannen van het Brussels activisme zijn. Hij was ook de oprichter van *Vrij Vlaanderen* (zie verder). Jozef van Bergen vinden we later terug in de *Vereeniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak*, een Brusselse vereniging die eveneens door Lambrichts opgericht was en al zeer vroeg in de oorlog de basis legde voor het activisme. Jef Van den Eynde werkte in Brussel op het Ministerie van de Spoorwegen en Emiel Wagemans kende Spincemaille van in zijn studententijd.

In Brussel was er voor Spincemaille als flamingant veel werk aan de winkel. Op 1 februari 1911 kocht hij een aandeel van *Eendracht is Macht*, de vennootschap die in 1909 het *Vlaams Huis* op de Brusselse Grote Markt 16 gekocht had en exploiteerde, een spaar – en pensioenkas voor haar leden organiseerde en zich ook tot doel gesteld had Vlaamse week – en dagbladen uit te geven.¹⁶⁰ Dit *Vlaams Huis* heeft zeker en vast bijgedragen tot de betere organisatie van de Brusselse flaminganten.

Beroepshalve zag Jules Spincemaille in de Brusselse gemeenten heel wat misbruiken tegen de bestaande taalwetten gebeuren. Vooral het misbruik in het onderwijs wond hem op. Zo vroeg hij in juni 1910 aan van Cauwelaert om tussen te komen bij een veeartsenijschool, waarschijnlijk de nog steeds niet vernederlandste school in Kuregem. Van Cauwelaert, die dat jaar in Antwerpen als volksvertegenwoordiger verkozen was, reageerde echter afwijzend. Men zou volgens hem beter via het *Vlaamsch Sekretariaat* in Antwerpen protest aantekenen bij de minister; A. Henderickx en van Cauwelaert zouden de klacht dan kunnen ondersteunen. Verder was de medewerking van persorganen als *Hooger Leven*, het *Handelsblad* en de *Vlaamsche Gazet* vereist.¹⁶¹

In november 1913 zond Spincemaille een brief aan Prosper Poulet, minister van Wetenschappen en Schone Kunsten, over de ‘jammerlijken toestand van het onderwijs in de Brusselse omgeving’. Zo schreef hij dat in de St.-Hendrikparochie in St.-Lambrechts Woluwe enkele jaren terug een vrije katholieke school werd opgericht voor kinderen van Vlaamsche burgers en werklieden. Het “is er totaal fransch en wel zoodanig, dat het een wonder is eenen leerling in de hoogste klas te vinden die eenen brief in ‘t Vlaamsch

¹⁵⁹ ADVN, D8747/1/8, statutenboekje en ledenlijst op 1 juni 1912. De hier vermelde namen waren in het boekje aangekruist.

¹⁶⁰ Archief W. Spincemaille.

¹⁶¹ AMVC, FVCA/B (1880-1918), brief van van Cauwelaert aan Spincemaille, 6 juli 1910.

fatsoenlijk weet op te stellen of te lezen.” Enkele dagen tevoren werden nog “twee nieuwe Waalsche onderwijzers aangesteld die geen Vlaams spreken of verstaan.” Hij vond het een schande dat het katholiek onderwijs op die manier meewerkte aan het “verfranschen en geestelijk achteruitstellen van ons volk.”

De klachtenlitanie werd voortgezet: in de St.-Antoniusparochie in Etterbeek werden door de nieuwe pastoor broeders en zusters uit Frankrijk aangesteld die “er gansch het onderwijs op franschen voet hebben ingericht”. Dit was een gevolg van twee nieuwe wetten in Frankrijk, een wet op de vrijheid van vereniging uit 1901 die echter niet voor religieuze verenigingen gold en de wet op de scheiding van Kerk en staat uit 1905. Volgens de Kerk ging deze wet in tegen het concordaat. Paus Pius X noemde ze ‘niet de scheiding, maar de onderdrukking’ van Kerk door staat. De diplomatieke verbindingen tussen Rome en Frankrijk werden zelfs verbroken. Het gevolg hiervan was dat vanuit Frankrijk heel wat kloosterlingen zich in België kwamen vestigen.

Het deed volgens Jules Spincemaille “pijn aan het hart der katholieke Vlamingen hun eigen onderwijs te moeten betitelen als eene kweekschool van halfslachtigen, waar de jonge geesten verpletterd, hun geheugen verward en gansch hunne verstandelijke ontwikkeling belemmerd worden.”

Spincemaille vreesde dat de nieuwe schoolwet als een ‘scherper wapen’ zou gebruikt worden tot het “vernietigen der zelfstandigheid en het bestendigen der achterlijkheid van het Vlaamsche volk”. Hij vroeg dan ook of er in de wet geen maatregelen konden voorzien worden tegen het “verknoeien van den Vlaamschen geest”.¹⁶²

In 1914 heeft hij ook een dossier opgesteld over de Militaire school. Hij meende te kunnen aantonen dat Nederlandstaligen minder kans hadden om te slagen dan Franstaligen. In de bewaarde nota’s gaf hij ook mogelijke oplossingen. We konden echter niet achterhalen wat hij met deze informatie aangevangen heeft.¹⁶³

Jules Spincemaille had in Brussel ondertussen Elise Devos leren kennen. Elise Joséphine Marie Ghislaine Aimée Rosalie Devos werd op 14 februari 1887 geboren in Geraardsbergen. Nu woonde ze met haar moeder Marie Rosalie Claudine Vanderborght (haar vader, apotheker Alfred Ghislain Devos, was op jonge leeftijd overleden) in een Brusselse gemeente.

Uit die tijd werd een gedichtje van Spincemaille bewaard (zie ook bijlagen):

1911

Wanneer we nevens mekaar zijn gezeten

¹⁶² AMVC, 63400/61, brief van Spincemaille aan Pouillet november 1913.

¹⁶³ Archief Wilfried Spincemaille, nota van J. Spincemaille over de Militaire school, 1914.

En de zoetheid van uw bijzijn
Me stil-droomerig maakt...

Dan denk ik soms hoe we staan
Voor den ingang van een nieuw leven,
Waar de hemel ons tegenlacht
Met duizenden pinkelende sterrenoogen...

In een brief aan Goossenaerts kondigde Spincemaille blij aan: “Den 14 februari word ik werkend-kandidaat huisvader”¹⁶⁴. Na hun huwelijk op die dag ging het jonge koppel in de Prekelindenlaan in St.-Lambrechts Woluwe wonen. Jules Spincemaille was al begin februari daar gaan wonen.¹⁶⁵ In datzelfde jaar kreeg Spincemaille van het Ministerie van Arbeid opdracht om de Werkrechtersraad van het kanton St.-Joost ten Noode te organiseren. Daar zou hij, naast zijn werk in Etterbeek, tot mei 1917 als griffier blijven fungeren.¹⁶⁶

Het geluk van het jonge koppel zou echter niet lang duren. In 1913 stelde men bij Elise vast dat ze aan tuberculose leed. De Duitse inval op 4 augustus 1914 bracht de Belgische bevolking nood en tegenspoed, op 20 augustus trokken de Duitse troepen Brussel binnen. Aangezien Spincemaille opgeroepen was om bij de Burgerwacht te dienen, moest hij het leger niet vervoegen. Hij bleef echter niet van rampspoed gespaard, want Elises ziekte verergerde in die periode. Hij heeft nog gepoogd om met haar naar West-Vlaanderen te verhuizen, maar kon hiervoor van de militaire leiding geen toelating verkrijgen.¹⁶⁷ Op 12 september 1914 is Elise aan de ziekte overleden. Ze was nog maar 27 jaar oud en liet geen kinderen na. Door de oorlogsomstandigheden kon bijna niemand de begrafenis bijwonen waardoor Jules Spincemaille alleen was om haar te begraven. Spincemaille heeft zich hier nooit kunnen overzetten. Later toen hij hertrouwde met Hedwig Berger, bleef hij zijn nieuwe vrouw ‘Elise’ noemen.¹⁶⁸ Door de chaos in de eerste oorlogsmaanden kon pas in december een overlijdensakte opgesteld worden. Toen had Spincemaille deze akte nodig om voor het eerst na de dramatische gebeurtenissen in januari op bezoek te kunnen gaan in Deerlijk, dat midden in het etappengebied lag. Op de (Duitse) overlijdensakte stond ook nog eens een verkeerde datum vermeld: 12 december.¹⁶⁹

¹⁶⁴ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 27 januari 1912.

¹⁶⁵ Archief Wilfried Spincemaille, brief van Spincemaille, 27 januari 1912.

¹⁶⁶ ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’ in: *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

¹⁶⁷ Archief Wilfried Spincemaille, documenten.

¹⁶⁸ Mededeling van Alina Spincemaille, 6 februari 2003.

¹⁶⁹ AMVC, S79665, documenten J. Spincemaille, overlijdensakte, gemeente St.-Lambrechts Woluwe, 29 december 1914; Archief Wilfried Spincemaille, doodsbrief -en prentje van Elise Devos; toelating om van 12 januari tot 16 januari 1915 in het etappengebied te verblijven.

Zijn goede vriend Emiel Jacques maakte bij wijze van rouwbetuiging twee tekeningen van Elise. Jef Van den Eynde beschreef ze als volgt: “het fijngeleend portret van « Mevrouw... Zaliger » (Mevr. Spincemaille) dat ons zoo sympathiek tegenglimt tusschen de witten en den zwarten gedachtenkrans dien Jacques voor immer er naast heeft gehangen : den eersten, beeld van levenslente, waarop de « wandelende meimaagd » over bloemenwaranden heenschrijdt, doch waar ook de zorgzame klok hen op kiesche wijze de betrachte moederwijding weerspiegelt : den tweeden het rouwbeeld, het naast des mans levenspad al te vroeg gewijde graf, onder het windgezucht der eveneens verminkte boomen, met in de verte, het kerkje waar, vol eeuwige hoop aan de « heilige » wordt gedacht..”¹⁷⁰ Voor Emiel Jacques waren het trouwens ook zware tijden, zowel zijn schoonvader als zijn eigen vader waren overleden in 1914 en ook zijn vrouw, met wie hij nog maar twee jaar gehuwd was, overleed in datzelfde jaar.

Spincemaille was zeker vanaf 1914 ook actief in een plaatselijk comité *Aide et Protection aux Sans-Logis d’Etterbeek*. Bij zijn aanstelling als directeur-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd hij op 29 mei 1917 in de functie van secretaris opgevolgd door Joseph Delhaise.¹⁷¹ De vereniging, onder toezicht van het gemeentebestuur, bestond uit de schepen van betwiste zaken, Jacques De Cort en de schepen van openbare werken, V. Dupont. De andere leden waren quasi allemaal advocaten. Met hun hulp boden ze 315 huishoudens (992 personen) onderdak.

De deelname aan het activisme is bij Spincemaille waarschijnlijk geleidelijk gegaan. Hij bleef zijn vroeger ambt van griffier verder uitoefenen. In die functie werd hij op 7 april 1915 onbezoldigd secretaris van het *Nationaal hulp-en voedingskomiteit* afdeling Etterbeek. Hij hield er zich vrijwillig bezig met de organisatie daklozenhulp, een gelijkaardig initiatief als het hierboven vermelde.¹⁷²

Op 18 juni 1915 hebben een aantal Brusselaars, in overleg met de Duitsers, een werkplan opgesteld dat voorzag in de uitvoering van de bestaande taalwetten (vooral in Brussel), de vernederlandsing van het onderwijs, de bestuurlijke scheiding en politieke zelfstandigheid van Vlaanderen.¹⁷³ Deze vergadering betekende het begin van georganiseerde contacten

¹⁷⁰ VANDEN EYNDE, Jef. ‘De Vlaamsche Kunstschilder Emiel Jacques. Een kijkje in zijn veelzijdig werk’ in: *Vlaamsch Leven*, nr. 25, 26 maart 1916, pp. 297-299.

¹⁷¹ AMVC, S79665, ‘Procès-Verbal’, 29 mei 1917.

¹⁷² AMVC, S79665, dossier “aide aux sans logis d’Etterbeek”, lidkaart “Nationaal hulp-en voedingskomiteit”, 8 november 1916, Afdeling Etterbeek; ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’ in: *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

¹⁷³ WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, p.83.

tussen de Duitsers en de hoofdstedelijke activisten, die zich verenigden in de *Vereeniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak*, waar heel wat van Spincemailles Brusselse katholieke vrienden lid van werden. De voorzitter van de vereniging, Jacob Lambrichts probeerde trouwens zijn Brusselse vereniging, de Katholieke Vlaamse Bond, naar het activisme te lokken.

In hoeverre Spincemaille persoonlijk in deze beginfase van het activisme betrokken was, kon moeilijk achterhaald worden. We weten wel dat hij op 2 september 1916 het manifest van de Hoogeschoolbond ondertekende¹⁷⁴ en op 7 december 1916 van de 'Politische Abteilung' de toestemming kreeg om de leeszalen van de 'Pressezentrale' te bezoeken.

¹⁷⁴ BEECKMAN, P.F. 'Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here' in: *De Volksbeweging*, 9de jg., nr. 45, 11 december 1954; 'Vlaanderen begroet zijn hoogeschool', in: *Het Vlaamsche Nieuws*, 2 september 1916; *De Eendracht*, 3 september 1916.

Besluit

We hebben gezien hoe Jules Spincemaille als ambtenaar dezelfde belangstelling bleef hebben voor de 'Vlaamse strijd'. Zo bleef hij meewerken aan een aantal flamingantische blaadjes, was hij actief in de taalgrensactie en verschillende Vlaamse verenigingen.

Voor Spincemaille was het werk als ambtenaar in Brussel een droom die in vervulling ging, het begin van een veel belovende carrière in de administratie.

Verder heeft het de vroege dood van zijn vrouw Elise Devos hem zeer zwaar aangeprepen. Hij zou er zich nooit helemaal overheen kunnen zetten. Dit voorval zorgde ervoor dat de band met zijn vriend Emiel Jacques, die in opvallend gelijkaardige omstandigheden zijn vrouw eveneens verloren was, stevig aangehaald werd.

Tenslotte zagen we Spincemaille als sociaal-bewogen mens, die zich actief inzette in liefdadigheidsorganisaties.

DEEL 2: VAN 'ACTIVIST' TOT 'BANDELING' (1917 - 1929)

In het eerste deel hebben we de ontwikkeling van Jules Spincemaille van kind tot ambtenaar in een Brusselse gemeente besproken. We zagen dat hij een bijna stereotyp exponent was van een generatie jongeren die van thuis uit vervuld was met een burgerlijke mentaliteit van opklimmen en emancipatie, gecombineerd met katholicisme en sociale bewogenheid. De meeste van deze jongeren stamden uit katholieke, kleinburgerlijke gezinnen. Heel wat van hen kwamen zelfs vanop het platteland. Ze liepen school in katholieke colleges waar dezelfde waarden doorgegeven werden en tevens een geest van idealisme en offervaardigheid en christelijke caritas heerste. Samen met de wil om in de maatschappij 'ergens' te geraken, heerste bij hen ook een sterk Vlaams zelfbewustzijn. Dit werd bovendien gevoed door een algemeen Europees cultureel verschijnsel in het fin de siècle dat culturele verheffing in verband zag met sociale vooruitgang (denk bijvoorbeeld aan *Van Nu & Straks*). Deze twee doeleinden gingen hand in hand, de strijd die zij voerden voor vervlaamsing zou er immers toe leiden dat ook zij er het eerst de vruchten van zouden plukken. Een Vlaamse elite, te onderscheiden in een hoge elite die bijvoorbeeld Vlaamse ministers en professoren kon leveren, en een lagere elite van ambtenaren, juristen, en leraars,... Jules Spincemaille behoorde duidelijk tot deze tweede groep.

De laatste decennia staat deze maatschappelijke groep in de sociologie en historiografie trouwens in de schijnwerpers. Zij vormden een groep van 'tussenfiguren', onmisbare schakels in de traditionele samenleving tussen de 'volkse wereld' en de 'elite wereld'. Zij namen aan beide deel.¹⁷⁵ De culturele tussenpersoon stond 'als bezielde' tussen de klasse van loontrekkenden en die van de hoge ontwikkelde burgerij. Hij behoorde tot een groep van wat Vovelle noemt 'culturele bastaarden'. Zij behoorden niet langer tot de wereld van het volk, maar voegden zich al evenmin echt in in het milieu van de elite. Zij smeedden in feite hun eigen voorstellingswereld (in casu: een beter Vlaanderen). Dat zorgde er dan ook voor dat een vorm van messianisme hen niet vreemd was. André Breton pleitte ervoor om hen de naam 'bezielenden' te geven i.p.v. gebruikelijke 'naïeven'.¹⁷⁶ Vovelle pleitte ervoor om hen niet te zien als een tussenlaag, maar eerder als een 'verkeersagent' tussen beide

¹⁷⁵ VOVELLE, Michel. 'Culturele tussenpersonen' in: VOVELLE, M. *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*. Sun, Nijmegen, 1985, pp. 126-141.

¹⁷⁶ VOVELLE, Michel. 'Culturele tussenpersonen' in: VOVELLE, M. *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*. Sun, Nijmegen, 1985, p. 129.

werelden. Hierdoor konden ze zowel de 'waakhond van de gevestigde ideologieën' als de 'spreekbuis van de volksopstanden' zijn (zonder dat het volk per se bewust een opstand wil). Hierdoor zijn ze geschiedkundig dan ook een 'bevoorrecht getuige'.¹⁷⁷ Het ging overigens niet om de traditionele tussenpersonen zoals we die kenden uit de 19de eeuw. In de 20ste eeuw moesten de tussenpersonen zich immers omscholen. Dit proces werd veroorzaakt door de opkomst van de media en andere communicatievormen.¹⁷⁸

We merkten het begin van dit omscholingsproces al in Jules Spincemailles studentenjaren: het werk voor vele tijdschriften, in casu *Als 't Past* en *De Vlaamsche Wacht*, de oprichting van *De Standaard* enz. Een werk dat hij eigenlijk heel zijn leven zou verderzetten. Hij was een van de weinige Vlaams-nationalisten die in de jaren 1920 inzag hoe belangrijk het was om als ideologische - Vlaams-nationalistische - stroming een eigen dagblad te hebben. Zoals we verder zullen zien, experimenteerde hij zelfs met hét nieuwe medium van de 20ste eeuw: de film. Ook zijn voortdurend spreken in naam van het Vlaamse volk dat zijn rechten moest bekomen en de inzet voor de sociale verbetering waren uitingen van het messianisme eigen aan culturele tussenpersonen. Ook geografisch waren deze nieuwe tussenpersonen in feite situeren: ze betrokken – zoals Jules Spincemaille - relatief dure en stijlvolle burgerwoningen of villa's in de voorsteden van een grootstad die hen kansen gaf om vooruit te gaan in het leven.

In het volgende deel zien we dat dit streven door de Wereldoorlog voor sommigen stilgelegd werd, voor anderen raakte het juist in een stroomversnelling. De 'passieven' weigerden om met Duitse hulp de Vervlaamsing door te voeren. De 'activisten' grepen deze door Duitsland georchestreerde kans met beide handen aan.

¹⁷⁷ VOVELLE, Michel. 'Culturele tussenpersonen' in: VOVELLE, M. *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*. Sun, Nijmegen, 1985, p. 140.

¹⁷⁸ VOVELLE, Michel. 'Culturele tussenpersonen' in: VOVELLE, M. *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*. Sun, Nijmegen, 1985, p. 137.

6. DE STAP NAAR HET ACTIVISME (1917 - 1918)

In dit hoofdstuk onderzoeken we na een korte ontstaansgeschiedenis de rol van Jules Spincemaille in het activisme. Wat waren de redenen om deel te nemen aan het activisme? Voor welke veranderingen was hij verantwoordelijk? Wat was zijn houding in de *Raad van Vlaanderen*?

In 1916 ging von Bissing, hoewel hij hier tegenover zeer sceptisch stond, akkoord met de bestuurlijke scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië, die zou plaatsvinden onder leiding van von Bethmann Hollweg. De bedoeling was om de Duitse invloed in België te verankeren, ten nadele van de Franse. De Schaepdrijver stelt dat de Duitse bevelhebbers er toen al vanuit gingen dat de kans op een Duitse overwinning klein was. Duitsland had echter baat aan een naoorlogs verscheurd België als buffer tegen Frankrijk.¹⁷⁹

Bovendien was deze Flamenpolitik een uitstekend propagandamiddel. Het Amerikaanse discours over het zelfbeschikkingsrecht der volkeren werd nu immers door de Duitsers in daden omgezet.

In oktober 1916 werd de grote symbolische stap gezet: de vernederlandsing van de Gentse universiteit en de splitsing van het eerste ministerie (dat van Kunsten en Wetenschappen). Dit besluit werd al lang voordien gecontesteerd op 8 januari 1916 in een aan von Bissing gericht protest, onder meer getekend door Franck en van Isacker¹⁸⁰. De weerstand werd nog groter toen twee professoren (Fredericq en Pirenne) door de Duitsers gedeporteerd werden.¹⁸¹

Van Vlaamse kant had reeds op het einde van 1915 een groep rond de Nederlander Gerretson een voorstel gedaan aan von Bethmann Hollweg om een Vlaams comité van voormannen te vormen dat 'met dictatoriaal gezag' het Belgisch bestuur zou kunnen vervlaamsen.¹⁸² Uiteindelijk vond op 4 februari 1917 in Brussel een Nationale Vlaamse Landdag plaats, met slechts 120 deelnemers. Zij richtten er de eerste *Raad van Vlaanderen* op.

¹⁷⁹ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, pp. 255-256.

¹⁸⁰ Ondanks dit protest vroeg men van Isacker toch als docent aan de vernederlandste universiteit. Deze weigerde omwille van principiële redenen. VAN ISACKER, Philip. *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*. Scheed & Ward, Antwerpen, 1953, p. 43.

¹⁸¹ WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, pp. 161-162.

¹⁸² DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 261.

Het eerste publieke optreden van die Raad maakte haar bij de bevolking (ook in Nederland¹⁸³) al onmiddellijk onpopulair. Een groep activisten ging in Berlijn rijkskanselier von Bethmann Hollweg opzoeken om bij hem nog eens de bestuurlijke scheiding en Vlaanderens zelfstandigheid te bepleiten. Dit gaf hen bij de bevolking van meet af aan het imago landverraders te zijn. Een tweede klap voor het prille georganiseerde activisme was een publiek manifest van 10 maart 1917 waarin de *Raad van Vlaanderen* scherp veroordeeld werd door een aantal vooraanstaande Vlamingen. Daarin stond reeds de waarschuwing dat alle hervormingen die de Raad zou doorvoeren, bij het herstel van België na de oorlog zouden vervallen. Zodoende was het duidelijk dat het activisme stond of viel met een Duitse overwinning of een vrede door vergelijk waar Duitsland eisen zou kunnen stellen betreffende de naoorlogse inrichting van België.

Op 21 maart 1917 werd de bestuurlijke scheiding plechtig uitgeroepen. Deze splitsing werd begeleid door een nieuw Duits organisme, de *Oberkommission* met een *Verwaltungschef für Flandern* (A. Schaible) en een voor Wallonië (Haniel). De taalgrens werd een bestuurlijke grens, Brussel werd bij Vlaanderen gevoegd en de meeste ministeries werden gesplitst. Namen fungeerde hierbij als nieuwe administratieve hoofdstad van Wallonië. In Wallonië zou echter nooit een gelijkaardige activistische beweging opkomen als in Vlaanderen. Daarom had de bezetter het daar veel moeilijker om competente medewerkers te vinden. Het Franstalig personeel van de ministeries bleef ook liever in Brussel wonen. Zo vonden we bijvoorbeeld een brief terug van Jules Spincemaille waarin hij schreef dat alle Franstalige leden van zijn departement die aangeduid werden om in Namen te gaan werken hebben geweigerd te vertrekken.¹⁸⁴ Een van hen, J. Dubois¹⁸⁵, schreef zelfs een brief aan Heynderickx in een poging om terug aangenomen te worden in het Vlaamse Ministerie. In de brief betoogde hij dat niet alleen de Vlamingen voor het activisme zijn. Hijzelf als Franstalige was hen goed gezind. In zijn brief gaf hij verder nog raadgevingen i.v.m. de hervormingen van de gemeenten, hoe de activisten zichzelf volgens hem populairder konden maken.¹⁸⁶ Daarnaast streefde de bezetter er ook naar om de hoogste ambtenaren buiten te werken om in hun plaats activisten te kunnen benoemen. Toen dit tot protest leidde, werd een aantal hoge ambtenaren zelfs gedeporteerd.

¹⁸³ WILS, Lode. *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*. Davidsfonds, Leuven, 1994, p.280.

¹⁸⁴ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan de secretaris van de *Raad van Vlaanderen*, 3 augustus 1917.

¹⁸⁵ Het is wellicht geen toeval dat Jules Spincemaille in zijn roman die hij schreef over het activisme (zie bijlage) een zekere Dubois de rol gaf van opportunistische collaborateur.

¹⁸⁶ ARA, ARVV, D115, brief van J. Dubois 7 april 1918 aan de Algemeen secretaris van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Sophie De Schaepdrijver stelde dat er zich voor de Duitsers – net zoals in Wallonië - ook in Vlaanderen geen competente Vlaamse elite aandiende. Het is echter de vraag of de Duitsers wel op zoek waren naar een competente elite. Het activisme had volgens mij wel degelijk een aantal capabele mensen, zo is het inderdaad opvallend dat heel wat ex-activisten later hoge functies bekleedden in het buitenland (zo ook Jules Spincemaille)¹⁸⁷. Zij werden echter door een aantal zaken beperkt in hun mogelijkheden. Ze hadden geen democratische legitimiteit (Reynebeau) en werden aldus tegengewerkt door de bevolking (het activisme leidde zelfs tot een algemene anti-Vlaamse reactie), de lagere bestuursorganen én in hun eigen milieu door de mensen die ervoor kozen ‘passief’ te blijven.¹⁸⁸ Daarnaast zorgde de Duitse bezetter ervoor dat de activisten niet te veel macht konden uitoefenen. De Vlaamse ministeries waren slechts schaduwministeries. Het was ook geen toeval dat het grootste deel van het archief van de *Raad van Vlaanderen* bestond uit documenten van de propagandadienst, de enige afdeling die echt goed werkte.

Met de vraag of de activisten capabel waren, komen we bij een ander probleem: de jacht op postjes. Vooral de Gentse professoraten waren geliefd, maar ook in de ministeries waren er veel ‘arrivisten’.¹⁸⁹ Deze jacht was voor Pieter Van Hees een bewijs te meer dat het activisme gebrek aan kader had.¹⁹⁰ Vanuit de ambtenarij kwam hiertegen echter protest. Zo schreef Jules Spincemaille hierover reeds eind augustus 1917 een brief aan de *Raad van Vlaanderen*. Hierin vroeg hij dat voor de nog openstaande plaatsen voor de lagere beampten enkel “zou uitgezien worden [...] naar kandidaten wier bestuurbekwaamheid en offervaardigheid vast staan, en niet naar kandidaten die men meent uitsluitend voor hunne Vlaamsch-gezinde gevoelens te moeten beloonen (...) of wier Vlaamsche offervaardigheid afhankelijk is van den prijs die er wordt voor betaald.”¹⁹¹ Spincemaille ging zover om met ontslag te dreigen in een zaak die hiermee te maken had. Ook uit het feit dat Spincemaille zonder veel overleg, en zelfs buiten zijn medeweten, benoemd werd, wees er trouwens op dat men een tekort had aan andere capabele medewerkers.

¹⁸⁷ VAN HAEGENDOREN, Maurits. *Het activisme op de kentering der tijden*. Uitgeverij De Nederlanden, Antwerpen, 1984, p. 160.

¹⁸⁸ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, pp.259-260 en p. 272; REYNEBEAU, Marc. *Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw*. Uitgeverij Van Halewyck, Leuven, 1995, p.169.

¹⁸⁹ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 267.

¹⁹⁰ VAN HEES, Pieter. ‘activisme’ in NEVB, 1998.

¹⁹¹ ARA, Fonds *Raad van Vlaanderen*, D115, brief van Spincemaille aan voorzitter en leden van de *Raad van Vlaanderen*, 30 augustus 1917.

Hoe is Jules Spincemaille nu in het activisme verzeild geraakt? Hiervoor waren m.i. een viertal redenen. Een vijfde reden, Spincemailles mogelijk opportunisme en carrièredrang bespreken we in het besluit.

Ten eerste ging hij ervan uit dat er een vrede van vergelijk zou komen tussen Duitsland en de geallieerden. Heynderickx omschreef het standpunt van Spincemaille, dat ook het zijne was, als volgt: “aan de Marne is de aanvalskracht van Duitschland gebroken. Overwinnen kunnen zij (de Duitsers) niet meer maar wel een vrede van vergelijk bewerken waarbij zij het doel van *Vrij Vlaanderen* als vredesvoorwaarde zouden kunnen opleggen.”¹⁹² Spincemaille ging ervan uit dat de Duitsers hun annexatieplannen opgeborgen hadden. Nu ging het erom om de Franse invloed in België voorgoed in te dammen.¹⁹³

Ten tweede werkte Jules Spincemaille reeds jaren als ambtenaar en had hij er de noodzakelijke ervaring voor. Door zijn vooroorlogse positie had hij goede contacten met “heel wat kopstukken uit de katholieke politieke wereld ten tijde van minister de Brocqueville”.¹⁹⁴ Als jurist had hij zich gespecialiseerd in de werking van het staatsbestuur. Zo heeft hij in april 1917 (nog voor hij benoemd werd in het ministerie) in Brussel een cursus in bestuurlijk recht gehouden, waarin hij het had over de bestuurlijke scheiding.¹⁹⁵

Als derde reden kunnen we stellen dat het milieu waarin Jules Spincemaille verkeerde eveneens bepalend geweest is. Reeds vroeger hadden hij en zijn vrienden (als student bijvoorbeeld) een radicalere koers gevoerd. Heel wat van Spincemailles kameraden deden dan ook de stap naar het activisme. Ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag schreef een oud-medewerker in *Volk en Staat* dat Spincemaille in 1917 “door zijn Vlaamsche medestrijders als het ware opgeëischt [werd] om de reorganisatie der diensten van de Afdeling Provincie- en Gemeentezaken op zich te nemen.”¹⁹⁶ Het is ook zo dat ook Spincemaille zelf anderen is gaan ‘opeisen’ om deel te nemen aan het activisme. Zo werd hij met Jef Van den Eynde door de *Raad van Vlaanderen* afgevaardigd om de *éminence grise* Depla in Kortrijk te vragen om tot de Raad toe te treden. Diens ja-woord was voor de activisten van immens moreel belang. Als gerespecteerd figuur in de Vlaamse Beweging zou Depla anders een instrument van de ‘passieven’ kunnen geweest zijn.¹⁹⁷

¹⁹² ADVN, D8747/1/2, brief van K. Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

¹⁹³ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 3.

¹⁹⁴ ADVN, D8747/1/2, brief van K. Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

¹⁹⁵ *Het Vlaamsche Nieuws*, 24 april 1917, ‘Een rechtmatige wens’.

¹⁹⁶ ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’ in: *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

¹⁹⁷ SPINCEMAILLE, Jules. ‘Enkele herinneringen’ in: *Branding. Brochurenreeks ‘over Dr. Depla’*, 1ste jg., september 1927, nr. 2., pp. 25-29.

Zijn vrienden verenigden zich in politieke groeperingen zoals het *Vlaamsch Verbond*, *Vrij Vlaanderen* en *Groep Unie*. Of in meer sociaal-culturele verenigingen als *Volksopbeuring* en de *Deutsch-Vlämische Gesellschaft*. Jules Spincemaille moet in 1916 lid geworden zijn van het *Vlaamsch Verbond*¹⁹⁸, een vereniging die boven de partijpolitiek stond en voor volledige Vlaamse zelfstandigheid ijverde. Oorspronkelijk voor Antwerpse activisten bedoeld, verenigde de vereniging de meer gematigde intellectuelen. Men ijverde voor “een Vrij Vlaanderen in een vrij België”. Het verbond viel echter eind 1917 uiteen.¹⁹⁹

Vrij Vlaanderen was beter gestructureerd dan het *Vlaamsch Verbond*. Deze vereniging werd in mei 1917 in Brussel gesticht en stond onder leiding van Jacob Lambrichts. In Brussel zou men 250 leden gehad hebben.²⁰⁰ Men ijverde voor een vrije Vlaamse staat, maar het was vooral “un groupement poursuivant la réalisation de revendications sociales”, en was zelfs antimilitaristisch en kritisch ingesteld tegenover het Duitse leger. Het ledenbestand bestond vooral uit studenten, maar ook uit middenstanders en lagere beambten. In de Brusselse afdeling vonden we Jef Van den Eynde, Jozef van den Broeck, Emiel ver Hees, Karel Heynderickx, Antoon Plevoets, Florimond Heuvelmans, Arthur Faingnaert en Urbain van de Voorde terug.²⁰¹ In de eerste *Raad van Vlaanderen* had *Vrij Vlaanderen* dertien leden en kon zo de radicale *Jong-Vlaanderen*-vleugel in evenwicht houden.

Een derde vereniging waar Spincemaille lid van was, de *Groep Unie*, stelde dat België niet als centraliserende staat mocht blijven bestaan. “Het zal, onzijdig en onafhankelijk, een zelfstandig Vlaanderen en een zelfstandig Wallonië omvatten, saamgehouden door een Personeele Unie.”²⁰² Deze groepering verwachtte dat België na een vrede door overleg zou hervormd worden na de oorlog. Hun opvattingen waren dus loyaler dan die van de radicale Jong-Vlamingen die Vlaanderen in de toekomst als een soort Duitse bondsstaat zagen. De unionisten ijverden voor een federalistisch België, maar ook Groot-Nederlandse opvattingen vonden bij hen ingang. Zij traden in de *Raad van Vlaanderen* echter niet georganiseerd op, wat er misschien mede toe geleid heeft dat er geen scheuring gekomen is tussen gematigden en radicalen in de Raad. Daarenboven kon de Raad zich niet permitteren tot een scheuring te komen, want daarmee zou ze zich volledig machteloos maken tegenover de Duitsers én in de ogen van de bevolking volledig ongeloofwaardig worden. Het was trouwens duidelijk dat ze hun streefdoel enkel konden bereiken met Duitse steun en erkenning en die zouden bij een scheuring immers wegvallen. Tegen het einde van de

¹⁹⁸ ARA, ARVV, D113.

¹⁹⁹ VANDEWEYER, Luc. ‘Vlaamsch Verbond (1916-1917)’ in: NEVB, 1998.

²⁰⁰ VAN HERREWEGHEN A. e.a. ‘Vrij Vlaanderen’ in: NEVB, 1998; AMVC, S79665, lidkaart Jules Spincemaille van de *Kring Vrij Vlaanderen*, Brussel, afdeling ‘onderlingen bijstand’, 26 januari 1918.

²⁰¹ ARA, ARVV, D113, *Vrij Vlaanderen*; nota [waarschijnlijk door Terlinden en Pirenne opgesteld]

²⁰² ARA, ARVV, D115, manifest van de *Groep Unie*.

oorlog poogden Leo Augusteyns, Adelfons Henderickx en Frans Reinhard met de *Groep Unie* tot een beter georganiseerde partij te komen, maar dit werd verhinderd door het beëindigen van de vijandelijkheden.²⁰³

Ook in sociale verenigingen als *Volksopbeuring* (zie verder) en een meer culturele vereniging als de *Deutsch-Vlämische Gesellschaft* (met een afdeling in Brussel) vond Spincemaille zijn vrienden terug.²⁰⁴ Deze laatste vereniging was (vanaf 1917) in feite een propagandaorganisatie voor de Duitse Flamenpolitik. Men poogde op cultureel vlak Vlamingen en Duitsers zo dicht bij elkaar te brengen. De vereniging had zich ook tot doel gesteld om de 60.000 weggevoerde Vlaamse arbeiders te helpen met sociale en culturele hulp. Deze organisatie bestond uit twee vleugels, een 'Berlijnse', meer expansionistische, en een 'Düsseldorfsse' die zich meer hield aan de officiële Flamenpolitik en katholiek geïnspireerd was. Deze tweede vleugel zal Jules Spincemaille en zijn katholieke vrienden meer aangesproken hebben.

Een vierde oorzaak en misschien wel een aanleiding voor zijn stap naar het activisme zijn Jules Spincemailles ervaringen met het *Hulp -en Voedingscomiteit* geweest, waarvan hij - zoals we gezien hebben - secretaris was in Etterbeek. Ook voor zijn vriend Adelfons Henderickx was dit een reden geweest, omdat in die vereniging een groeiende anti-Vlaamse invloed van liberalen en socialisten te merken was.²⁰⁵ Deze organisatie had, met Amerikaanse steun, een groot deel van de organisatie van de voedselverdeling in België in handen. Ze werd tevens gesteund door de uitgeweken Belgische regering. Hier in België was de organisatie voornamelijk in handen van Belgischgezinde burgers. De activisten betichtten al gauw het comité ervan om selectief aan hulpvoorziening te doen en te sjoemelen.

Uit reactie hierop ontstond vanuit flamingantische hoek een alternatieve organisatie: *Volksopbeuring*. De vereniging met een wat Orwelliaanse naam spitste zich toe op caritatieve en culturele hulp. Nu zouden de verwijten van gesjoemel en vriendjespolitiek echter van de andere kant komen. Aan de wieg van *Volksopbeuring* stond Spincemailles goede vriend, de Daensist en arts Gustaaf Doussy. Reeds in september 1914 had hij in Kortrijk een liefdadigheidsvereniging gesticht die zou uitgroeien tot *Volksopbeuring* en eind 1915 bijna in heel Vlaanderen bestond. De Duitsers steunden bewust *Volksopbeuring* om zo het officiële comité een hak te zetten. Bij deze verdere uitbouw zou Doussy echter geen rol meer spelen.

²⁰³ MOMMAERTS, H. en VAN HEES, P. 'Unionisten' in: NEVB, 1998.

²⁰⁴ AMVC, S79665, lidkaart 23 september 1918; DOLDERER, Winfried. 'Deutsch-Flämische Gesellschaft' in Nevb, 1998.

²⁰⁵ LUYCKX, Dirk. 'Henderickx, Adelfons (eigenlijk Pieter J.A.)' in: NEVB, 1998; LUYCKX, Dirk. 'Adelfons Henderickx en het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 2: In 1915' in: WT, jg. LV, 2, 1996, pp. 91-109.

Victor Lambrecht, een goede vriend van Spincemaille, werd de voorzitter.²⁰⁶ Wanneer Jules Spincemaille juist actief geworden is in Volksopbeuring, is niet duidelijk. We vonden enkel een lidkaart voor het jaar 1918 terug.²⁰⁷

Niet alleen in het *Hulp –en Voedingscomiteit* heerste een anti-Vlaamse stemming. Deze was in de gehele maatschappij te vinden. In de illegale *La Libre Belgique* verschenen voortdurend anti-Vlaamse en anti-activistische artikels. Zo riep men op om de activisten ‘Flamingboche’ te noemen: “Flamingboches! Le Conseil des Flandres et les activistes! Flamingboche ce poète R. De Clercq, qui rêve d’un état formé de la Flandre et de la Hollande!”²⁰⁸ Lode Wils schreef over deze stemming: “Hier staan we inderdaad voor uitingen van haat tegen de Vlaamse Beweging, die wortelde in het eigenbelang van de Franstaligen en dus al in vooroorlogse toestanden en verhoudingen, maar die in hoofdzaak veroorzaakt werd door de Flamenpolitik en het aktivisme, en die op zijn beurt de uitbreiding van het aktivisme in de hand heeft gewerkt.”²⁰⁹

Nadat hij in september 1916 het manifest van de Hoogeschoolbond getekend had, kreeg Jules Spincemaille problemen op zijn werk in Etterbeek. Schepen Jacques De Cort vroeg hem namens de gemeenteraad in een brief zijn onvaderlandse houding te rechtvaardigen.²¹⁰ Het antwoord van Spincemaille was bevredigend (hij wees op zijn vooroorlogs engagement in deze zaak en naar een aantal uitlatingen van vooraanstaande politici die de ondertekenaars vrijpleitten) en hij mocht aanblijven. In diezelfde brief vermeldde hij ook hoe hij een van zijn bedienden diende te ontslaan omdat hij, ondanks het door Spincemaille gestelde verbod, bleef meewerken aan het collaborerende blad *De Gazet van Brussel*. Deze krant was volgens Spincemaille Duitsgezind en anti-Belgisch en verspreidde pure Duitse propaganda. Spincemaille legde er tevens de nadruk op dat hij op zijn werk nooit over de “Vlaamse kwestie” gesproken had.²¹¹

²⁰⁶ VAN CAMPENHOUT, Frans. *Lexicon van de Daensistische Beweging*. Uitgeverij KOJ!, Gent-Oostakker, 1993, p. 77.

²⁰⁷ Archief Wilfried Spincemaille; Ook voor Adelfons Henderickx was het sociaal engagement een reden om in het aktivisme te stappen. Zie: LUYCKX, Dirk. Het omzichtig aktivisme van Adelfons Henderickx in de winter van 1916-1917. In: WT, jg. LXI, II, 2002, pp.67-79; In Spincemailles na Wereldoorlog II geschreven roman is de strijd tussen de twee organisaties een der hoofdthema's (zie bijlage).

²⁰⁸ *La Libre Belgique*, nr. 129, septembre 1917.

²⁰⁹ WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, p. 156.

²¹⁰ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... "Landverrader". Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 6.

²¹¹ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... "Landverrader". Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 9; AMVC, S79665, dossier over die brochure. In sommige artikels over Spincemaille werd beweerd dat hij een

medewerker was van *De Gazet van Brussel*. Uit deze brochure blijkt dus dat hij tegen de krant was. Het doornemen van de jaargangen van deze krant leverde ook niets op.

De rol van Spincemaille in het activisme

In de NEVB stelde men dat Jules Spincemaille reeds in 1916 benoemd werd als algemeen bestuurder van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Dit is echter een vergissing. Na de splitsing van de ministeries werd hij pas op 13 mei 1917 (aan 35 jaar) benoemd tot directeur-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Jules Spincemaille, die steeds geweigerd had een hoge functie op te nemen – als gewoon ambtenaar wou hij wel werken –, was op dat ogenblik op reis. Verontwaardigd schreef hij op 20 mei 1917 een brief aan Tack, de voorzitter van de Raad. Hierin weigerde hij zijn benoeming en bood hij zijn ontslag uit de *Raad van Vlaanderen* (waarvan hij op de stichtingsvergadering lid was geworden) aan. “De willekeurige houding der Duitsche Overheid tegenover de Vlamingen, hun système deze te stellen voor afgedane zaken, verplicht me aldus te handelen.”²¹²

Zijn vrienden bleven echter aandringen. Spincemaille schreef later dat ze hem ervan konden overtuigen dat het nodig was voor Vlaanderen. Eind mei 1917 schreef hij dan ook zijn ontslagbrief naar de burgemeester van Etterbeek, om zich volop aan zijn nieuwe job te wijden.²¹³

Jules Spincemaille stond op twee manieren in het activisme. Enerzijds was hij beroepshalve directeur-generaal van het Vlaamse Ministerie van Binnenlandse Zaken (meer bepaald de afdeling ‘Provincie -en Gemeentezaken’) en een tijdlang lid van de *afdeeling Justitie*. Hij werd eveneens benoemd in de *Bekrachtigingscommissie* voor de diploma’s van het hoger onderwijs van het Ministerie van Wetenschappen en Kunsten.²¹⁴ Anderzijds was hij lid van zowel de Eerste als de Tweede *Raad van Vlaanderen*. In de Eerste *Raad van Vlaanderen* zetelde hij daarenboven in de *Commissie Binnenlandse Zaken en Rechtswezen* (samen met Heuvelmans, Bogaerts, Josson, Van den Broeck, Jonckx en Eggen)²¹⁵. In de Tweede Raad was hij eveneens lid van de *Commissie van Binnenlandse Zaken en Rechtswezen* (als leden werden Bogaerts en Jonckx vervangen door Godee-Molsbergen, Labberton, Quintens en Van Roy) en van de *Reglementscommissie* (die een nieuw parlementair reglement moest opstellen, met leden:

²¹² [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”*. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 14.

²¹³ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”*. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 15.

²¹⁴ ARA, ARVV, D92; [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”*. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 18. Spincemaille heeft deze laatste benoeming schriftelijk geweigerd, maar ze werd wel opgenomen in het Staatsblad.

²¹⁵ ARA, ARVV, D115 Brief van Spincemaille, 3 augustus 1917; *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l’Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 8.

Heuvelmans, Jonckx, Brijs, De Decker, De Keersmaecker, Josson, Tack en Van den Broeck)²¹⁶. In 1918 was Jules Spincemaille kortstondig, van 5 januari 1918 tot 9 maart 1918, secretaris van de Raad²¹⁷. Andere officiële functies heeft hij bij mijn weten tijdens de oorlog niet uitgeoefend.

Op de volgende bladzijden geven we een bespreking van de organisatie en werking van Spincemailles dienst op het ministerie. Tegelijk gaan we ook zijn activiteiten in de *Raad van Vlaanderen* en de commissies na. Hoewel hij zelf poogde een duidelijk onderscheid te bewaren tussen zijn twee functies, bleek dit in praktijk moeilijk haalbaar. We kozen ervoor om dit alles chronologisch te bespreken, vanaf halfweg 1917 tot oktober-november 1918.

Organisatie en bevoegdheden²¹⁸

Zijn overste was Karel Heynderickx, de ‘Gevolmachtigde voor Binnenlandse Zaken’ en algemeen secretaris van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze getuigde later dat het op Spincemailles aandringen en door zijn bekwaamheid was, dat hij zich liet overtuigen om deze functie op zich te nemen.²¹⁹ Het ministerie telde vijf afdelingen. Hiervan, naast het *Algemeen Secretariaat*, waren dat van de Provincie –en Gemeentezaken (algemeen bestuurder Jules Spincemaille) en de gezondheidsdienst (algemeen bestuurder K. Borms) de belangrijkste. Daarnaast waren er nog de afdeling *Kieszaken en Algemeene Statistiek* en de *afdeling IJzeren Kruis en Brandweerzaken*. In praktijk werd alles beslist in een raad van het ministerie, die voorgezeten werd door Spincemaille. Jules was in zijn functie verantwoordelijk voor de pogingen om greep te krijgen op de besturen van steden en gemeenten, ook al had hij het soms erg moeilijk met de Duitse almacht over het activisme. (NEVB) Zoals uit een rekenboekje bleek, was hij ook verantwoordelijk voor de uitgaven van zijn afdeling.²²⁰

De regeling van de gezondheidszorg bestond vooral uit bv. het terugbetalen van inentingen tegen typhus, medisch schooltoezicht e.d. Op 23 juni 1918 trachtte men tot een regeling te

²¹⁶ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l’Unité belge, Bruxelles, 1928, pp. 46-47 en p. 141; Josué de Decker (1879 –1953). Studeerde klassieke filologie (Gent). Lid van de *Raad van Vlaanderen*. Week nadien uit naar Nederland waar hij het tijdschrift *Vlaanderen* uitgaf.

²¹⁷ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l’Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 88.

²¹⁸ Indien niet anders vermeld, informatie uit: Archief Wilfried Spincemaille, organogram, 1 januari 1918.

²¹⁹ ADVN, D8747/1/2, brief van Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

²²⁰ ADVN, D8773/1/1-4, rekenboekje van de *Raad van Vlaanderen*, uitgaven van ? tot 14 april 1918, de som werd overhandigd aan Spincemaille op 11 juli 1918.

komen voor de vleeskeuringtaks en de handel in gifstoffen (wat vanaf dan enkel nog door gediplomeerde apothekers mocht gebeuren).²²¹ Ook op dit gebied diende er meer Vlaamse zelfstandigheid te komen. Zo stelde men op 7 november 1918 nog voor om de verbeteringsgestichten voor jongeren te splitsen in Vlaamse en Waalse.²²² Ook met de opleiding van verpleegkundigen liet men zich in. Men vond dat verpleegkundigen hun examens in het Nederlands moesten kunnen afleggen, in Vlaamse ziekenhuizen moest het personeel immers Nederlands kunnen begrijpen.²²³

Wat de bestuurszaken betrof, waren Spincemaille en zijn ondergeschikten bevoegd om advies (aan Karel Heynderickx) te verlenen bij de benoemingen van politiecommissarissen.²²⁴ Van lagere echelons (respectievelijk gemeenten en provincies) kreeg men hiervoor aanbevelingsbrieven. Verder stond men in voor de vorming van Groot-Brussel en de vervlaamsing van de administratie. Zaken als de praktische regeling van politie, rijkswacht of nationale veiligheid vielen niet onder de bevoegdheid.²²⁵

Men was vanaf 1918 ook verantwoordelijk voor de reorganisatie van de steden in het *Etappengebied*. Stilaan keerden de vluchtelingen terug naar de steden achter het front. Er moest dus uitgekeken worden naar nieuwe lokale besturen die dan mee de heropbouw zouden kunnen regelen.²²⁶

De ambtenarenbenoemingen voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken werden geregeld in de commissie van justitie en Binnenlandse Zaken, die ze op 17 juni 1917 goedkeurde.²²⁷ Afdelingshoofd van het *Algemeen Secretariaat* was August De Ceuster, het afdelingshoofd van de afdeling Provincie –en Gemeentezaken Jozef Wergifesse, dr. in de rechten. De bureelhoofden waren Hendrik Kayenberg, de econoom van de staatsnormaalschool in Ukkel, en Karel Reinhard, een socialistisch activist die sterk gekant was tegen de radicale Jong-Vlamingen. Het bureelhoofd ten persoonlijke titel was Jozef Bouckaert, eveneens dr. in de rechten.

²²¹ ARA, ARVV, D115, verslag 23 juni 1918.

²²² ARA, ARVV, D115, verslag 7 november 1918

²²³ ARA, ARVV, D115, verslag 9 juni 1918.

²²⁴ ARA, ARVV, D92.

²²⁵ ARA, ARVV, D93: rijkswacht, zorg voor de krijgsgevangenen e.d.m. vielen onder bevoegdheid van het “Nationaal Verweer” (een onderdeel van de Commissie van Gevolmachtigden). De geheime politie viel onder verantwoordelijkheid van August Borms, de Gevolmachtigde van Landsverdediging.

²²⁶ ARA, ARVV, D115, verslag 2 juni 1918: i.v.m. reis van Spincemaille in het Kortrijkse

²²⁷ ARA, ARVV, D115, nota van Spincemaille met de benoemingen voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken, goedgekeurd in de *Commissie van Justitie en Binnenlandse Zaken*, 17 juni 1917.

Deze hogere beampten moesten het beleid uitvoeren dat uitgestippeld werd in de wekelijkse vergadering van de raad van het ministerie waar naast Spincemaille (voorzitter), Goyens (ondervoorzitter) en De Ceuster (als secretaris, later werd hij vervangen door Van Damme) ook Doussy, Quintens, de psychiater A. Claus, K. Heynderickx, en Tamm aanwezig waren. Daarnaast woonden ook andere personen vaak de vergaderingen bij: zo bijvoorbeeld Lambrecht en Mr. Karel Borms. Eind december 1917 was de afdelingsraad aangevuld met Picard, Martens en Heynderickx. Ook in april 1918 zou de samenstelling van de raad nog licht wijzigen.

De lagere beampten waren een vijftiental mensen, met nog eens een tiental voorlopige beampten. Allen waren ze tussen de 20 en 35 jaar en hadden minstens een diploma van hun humaniora, enkelen hadden ook een universiteitsdiploma. De meerderheid had reeds vroeger gewerkt als beampte. Het is niet duidelijk of zij allen activisten waren, of reeds vroeger op het ministerie dienst deden.²²⁸ In totaal werkten in het ministerie, op 1 januari 1918, 49 mensen.²²⁹ Volgens een oud-medewerker zou Jules Spincemaille zeer streng geweest zijn voor het personeel en eiste hij de grootste toewijding.²³⁰ Spincemaille zou naar eigen zeggen hard gewerkt hebben en maar een laag loon gehad hebben. Hij moest het ministerie steeds binnentreden geflankeerd door twee Duitsers, “het was om te wenen – ‘t was hard” zei hij later hierover.²³¹ Als lid van de Raad had hij trouwens een kaart die hen steeds van Duitse hulp verzekerde: “Inhaber dieser Karte den erforderlichen Schutz und Beistand zu gewähren”.²³²

De moeizame start 1917

De communicatie met zowel de lagere besturen als met het hogere, Duitse, bestuur is altijd moeizaam verlopen. Zo bleek al enige maanden nadat Jules in zijn functie benoemd was uit een brief aan de voorzitter van het burgerlijk beheer van de provincie Brabant dat deze zonder medeweten van het ministerie toestemming verleend had aan een aantal Brabantse gemeenten om als ambtstaal toch het Frans te blijven gebruiken.²³³

²²⁸ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan de voorzitter en de leden van het bestuur van de *Raad van Vlaanderen*, 30 augustus 1917.

²²⁹ Archief Wilfried Spincemaille, organogram, 1 januari 1918.

²³⁰ “Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd”, *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

²³¹ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille, 5 juni 1953.

²³² AMVC, S79665, documenten Spincemaille lidkaart *Raad van Vlaanderen*, 25 mei 1918.

²³³ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan de voorzitter van het burgerlijk beheer van de provincie Brabant, 7 augustus 1918.

Ook de zoektocht naar bekwame mensen om een aantal diensten te hervormen bleef moeilijk. In september vroeg men aan Jules of hij niemand kende die zou kunnen meewerken aan de “omwerking der provinciale Kommissie voor het geven van studiebeurzen”. De leden van deze commissie moesten vervangen worden door Vlaamsgezinden en men had voor elke provincie een coördinator nodig.²³⁴

Vanaf september 1917 ontwikkelde zich binnen de *Raad van Vlaanderen* een conflict tussen de Jong-Vlaming en Domela-aanhanger Johan Eggen en voorzitter Pieter Tack. Eggen, die een twistzieke natuur had, had in een pamflet de werking van de Raad en de ministeries aangeklaagd en mensen ervan beschuldigd dat ze niets uitrichtten²³⁵. Vooral de werking van ‘clericalen’ als Lambrichts, Spincemaille, Faingnaert e.a. nam hij op de korrel. Hij zag in *Vrij Vlaanderen* een ‘anti-vrijzinnig’ complot. Na een ultimatum dat vanuit de hoek van deze ‘clericalen’ kwam (ze dreigden met ontslag) werd hij uit de Raad gezet.²³⁶ Eggen stuurde daarop zelfs een deurwaarder naar de voorzitter van de Raad. Na de ontbinding van de eerste *Raad van Vlaanderen* op 22 december 1917 zou hij in het voorjaar van 1918 niet meer in tweede Raad zetelen. Spincemaille stelde Eggen helemaal niet op prijs zoals blijkt uit een brief aan Van den Broeck: “in alle geval weiger ik nog deel te nemen aan vergaderingen waar de Heer Eggen aanwezig is zolang het incident tusschen deze Heer en de *Raad van Vlaanderen* niet beslecht is geworden. Ik ben van meening dat er niets goeds te verrichten valt in een Raad en de Kommissies (in casu de *Commissie van Justitie – bd*) die zich niet eens onafhankelijk kunnen maken van een mensch die zich in de huidige Vlaamsche aktie ellendig heeft gedragen en die er op uit is alle eerlijke inzichten te bezoedelen.”²³⁷ Met de protestant en vrijzinnige Eggen, die directeur-generaal was van het secretariaat-generaal van de *Raad van Vlaanderen*, zouden vele activisten ook later problemen blijven hebben. Onder andere zijn houding in de zaak van het archief van de *Raad van Vlaanderen* (zie verder) werd bekritiseerd.

Op de vergadering van de *Raad van Vlaanderen* van 27 oktober 1917 discussieerde men over de vervanging van de gemeenteraden door een Duits bestuur. De Cneudt riep toen op om de besturen die niet wilden meewerken met de activisten harde straffen te geven.

²³⁴ ARA, ARVV, D92, brief van de secretaris van de *Raad van Vlaanderen* aan Spincemaille, 17 september 1917.

²³⁵ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l’Unité belge, Bruxelles, 1928, pp. 79-82.

²³⁶ Zie de bijlage bij het artikel: BUNING, Lammert. ‘Nieuw licht op het Brusselse activisme’ in: WT, jg. XXXVIII, 2, 1979, kol. 117-120; DOLDERER, Winfried. ‘Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 1’ in: WT, jg. LIX, 2, 2000, pp. 88-89.

²³⁷ ARA, ARVV, D112, brief van Spincemaille aan Van den Broeck, 18 september 1917.

Spincemaille heeft er gepleit om de diensten te 'militariseren' om zo efficiënt en zonder tegenstand te kunnen werken.²³⁸

In dezelfde periode verkeerden een aantal gematigde activisten blijkbaar in een vertrouwenscrisis ten opzichte van de Duitsers. Zo schreef Henderickx aan Heynderickx dat de laatste gebeurtenissen "niet van dien aard [waren] om ons vertrouwen in hen te sterken" en hij tekende met 'een ontmoedigde (...) vriend'.²³⁹ Op 1 december 1917 ontladde dit alles zich op een vergadering van de Raad in een grote discussie over het nut van de *Raad van Vlaanderen*. Libbrecht (lid van *Vrij Vlaanderen*) klaagde aan dat ze als activisten helemaal in dienst leken te staan van de Duitsers, en volgens hem hielden er sommige leden van de Raad effectief contact met de Politische Abteilung. Het was duidelijk dat de leden van de Raad elkaar wantrouwden. Claus en Spincemaille beklagden eveneens de afhankelijkheid van de Duitsers en zegden dat ze aldus streden en leiden voor het "germanisme". Rüdelsheim stelde daarop voor om de Raad te staken om zo de Duitsers te dwingen om meer met hun eisen rekening te houden. Dit voorstel (dat nog verscheidene keren herhaald zou worden) werd afgewezen met het argument dat de Duitsers er zeker van gebruik zouden maken om de Raad helemaal buiten spel te zetten en dan zou men helemaal niets meer kunnen afdwingen.²⁴⁰

Op 15 december 1917 liet Spincemaille zich op de vergadering van de Raad nog eens opmerken met het voorstel om ook de vennootschappen en bedrijven in Vlaanderen te verplichten om het Vlaams te gebruiken en een Franse naamgeving te verbieden.²⁴¹

In een laatste memorabele vergadering was de *Raad van Vlaanderen* er op 22 december 1917 toe overgegaan om te stemmen over "de zelfstandigheid van Vlaanderen". Hierbij stemde iedereen vóór, behalve twee onthoudingen: Jules Spincemaille en Antoon Picard, die dit niet opportuun vonden, omdat de Raad hierin niet bevoegd was.

Ontgoocheling 1918

Het leek erop dat het Vlaamse Ministerie van Binnenlandse Zaken pas goed kon beginnen functioneren vanaf 1918, althans vanaf dat jaar is er in het archief van de *Raad van Vlaanderen* heel wat meer informatie te vinden.

²³⁸ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 26.

²³⁹ ARA, ARVV, D92. Brief van A. Henderickx aan K. Heynderickx, 2 oktober 1917.

²⁴⁰ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 28.

²⁴¹ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 29 en p. 322.

Zoals we zagen, verliep de communicatie met de ondergeschikte besturen uiterst moeizaam. De activisten ondervonden dan ook de grootste moeite om de vervlaamsing van de administratie en het bestuur door te voeren. Overal ondervond men tegenwerking en wettelijk gezien kon men er ook niet veel tegen ondernemen.

Daarom heeft Jules Spincemaille op 28 januari 1918 een plan voorgesteld om de taalverordening van 9 augustus 1917, die niet efficiënt bleek te zijn, aan te passen. Zijn voorstel was om ten eerste een bijkomende verordening uit te vaardigen die een administratieve sanctie voorzag en ten tweede een bestuurlijke grievencommissie op te richten.

De sanctie was er volgens Spincemaille nodig om de grote onwil te breken van de Fransgezinde besturen. Hij wilde geen resolute dwangmiddelen, maar wel dat alle akten die niet volgens de taalwet waren opgemaakt als nietig zouden worden beschouwd. Op die wijze zou men altijd en overal op deze nietigheid beroep kunnen doen. Een tweede door Jules Spincemaille voorziene sanctie zou de verdere subsidiëring van inrichtingen - van gelijk welke aard - die zich niet hielden aan de taalwet opzeggen. Ook inwoners zouden hieromtrent klachten kunnen indienen.

De grievencommissie zou voor nazicht moeten zorgen en geschillen beslechten. Verder zou de commissie instaan voor de controle van datgene wat zou kunnen ontsnappen aan de sancties, bv. opschriften, straatnamen en niet officiële stukken. Deze commissie zou moeten bestaan uit de algemene bestuurder van het *Beheer der Provinciën en Gemeentezaken* (Jules Spincemaille zelf), uit elk Vlaams ministerie één ambtenaar en tenslotte een Vlaams ambtenaar uit het nog niet gescheiden Ministerie van Financiën. Zodoende zouden er voor elk toepassingsveld vakmannen in de commissie zetelen.²⁴²

Zijn plan werd gesteund door de *Commissie van het Bestuurswezen* (o.l.v. Jef Van den Eynde en H. Meert) die in een brief aan de *Raad van Vlaanderen* vroeg om het plan-Spincemaille dringend door te voeren. Zij hebben er ook nog enkele kleine punten aan toegevoegd.²⁴³

Vervolgens werd het plan op 23 februari 1918 door de Afdeling Rechtswezen gedeeltelijk besproken. Zij voegden echter bij de sancties nog zware boetes toe, wat niet in Spincemailles bedoeling lag omdat dit de maatregelen nog meer onpopulair zouden maken en het bestuur blokkeren.²⁴⁴

²⁴² ARA, ARVV, D115, verslag van Spincemaille aan J. van den Broeck, secretaris van de *Raad van Vlaanderen* "over de toepassing der taalverordening van 9 augustus 1917", 28 januari 1918.

²⁴³ ARA, ARVV, D115, brief van de commissie van het bestuurswezen aan het Bureau van de *Raad van Vlaanderen*, 2 februari 1918

²⁴⁴ ARA, ARVV, D115, verslag van de zitting van 23 februari 1918 van de Afdeling Rechtswezen van de *Raad van Vlaanderen*.

Het plan werd overgemaakt aan de Verwaltungschef. Op 10 februari formuleerde deze zijn antwoord. Het eerste voorstel vond hij uitstekend, een nieuwe bijkomende commissie vond hij echter niet “zweckmässig und notwendig”. Dit probleem zou volgens hem met nieuwe Vlaamse wetten moeten kunnen opgelost worden.²⁴⁵

Dit maakte nog maar eens duidelijk dat de Duitsers er niet happig op waren om de activisten en de Vlaamse ministeries echt bestuurlijke macht te geven. Het was bovendien een algemene trend dat het Duitse militaire bestuur vanaf 1918 meer en meer de macht in eigen handen trachtte te houden. Zo werden de *Gevolmachtigden* van de Raad minder en minder geïnformeerd over beslissingen die genomen werden door de bezetter.²⁴⁶ In een nota reageerde Spincemaille dan ook ontgoocheld. Hij betreurde dat de grievencommissie er niet kwam. Zo’n commissie zou in feite niet mógen nodig zijn, vond hij, de schuld lag volledig bij de Duitse overheid.²⁴⁷

In dezelfde maand waren er nog perikelen rond het vastleggen van de taalgrens.²⁴⁸ Daarnaast waren er de voor de activisten weinig bemoedigende ‘volksraadplegingen’ die tot een tweede *Raad van Vlaanderen* moesten leiden. De georchestreerde verkiezingen moesten zelfs worden stopgezet op 24 februari 1918. Spincemaille was wel kandidaat en werd ook verkozen. Hij moet toch duidelijk ontgoocheld zijn van de onmacht van zijn ministerie om iets te kunnen veranderen. Naar aanleiding van de vorming van de nieuwe, tweede *Raad van Vlaanderen* (20 januari 1918), werden ook de afdelingen van de ministeries herschikt. In een brief aan zijn afdelingshoofd De Ceuster schreef Jules dat er maar een nieuwe voorzitter voor de *Afdeling Binnenlandse Zaken* moest gezocht worden, hijzelf wilde het niet meer zijn. Hij wenste evenmin opgenomen te worden in het nieuw te vormen bestuur.²⁴⁹

Op de vergadering van de *Raad van Vlaanderen* van 28 maart 1918 zei Jules Spincemaille dat de Duitsers de leiders van de Vlaamse ministeries behandelen als ‘polichinelles’ (wat hij nog eens zou herhalen op de vergadering van 6 juni 1918 toen Tack zei dat ze moesten vertrouwen hebben in de Duitsers²⁵⁰). Zijn partijgenoot, de unionist Claus, had net ervoor geklaagd over het feit dat de Jong-Vlamingen teveel op de Duitsers vertrouwden. De unionisten vreesden daarentegen, niet onterecht, dat de Duitsers de activisten zouden laten vallen. In diezelfde vergadering stemde men nog over het afschaffen van het woord ‘België’

²⁴⁵ ARA, ARVV, D115, Verwaltungschef für Flandern, 10 februari 1918.

²⁴⁶ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Grootte Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 282.

²⁴⁷ ARA, ARVV, D115, nota van Spincemaille [februari 1918].

²⁴⁸ ARA, ARVV, D115, brief van de afdeling rechtswezen aan het Bureau van de *Raad van Vlaanderen*, 25 februari 1918.

²⁴⁹ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan De Ceuster, 9 maart 1918.

²⁵⁰ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l’Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 53.

(met de bedoeling het herstel van België onmogelijk te maken). Hiervoor kon nog een meerderheid gevonden worden. Spincemaille stemde voor, de unionisten waren hierover verdeeld.²⁵¹

Toen begin april de nieuwe indeling van de afdelingen door de nieuwe *Raad van Vlaanderen* werd bekend gemaakt, leek Spincemaille nog altijd vastbesloten niet meer mee te werken. In de *Afdeling Binnenlandse Zaken* werden een aantal nieuwe mensen in de raad opgenomen: E. Dumon, prof. Godee-Molsbergen (die op 7 augustus ontslag nam en naar de Afdeling Justitie overstapte²⁵²), H. Schoenfeld en de weinig sympathieke P. Ursi. Op 7 juli zou ook A. Depla de raad vervoegen²⁵³. Op het document dat dit aankondigde heeft Spincemaille zijn eigen naam geschrapt.²⁵⁴

Jules Spincemaille is uiteindelijk toch gebleven als voorzitter. Wellicht heeft men hem een efficiëntere werking voorgespiegeld of zag hij geen andere keuze (het was ook zijn broodwinning).

Hoe dan ook, in mei was Spincemaille alweer bezig met de voorbereiding van een nieuwe wetsaanpassing. Deze keer ging het over de benoemingsdossiers van politiecommissarissen. Heel wat commissarissen waren immers afwezig omdat ze in het leger dienst deden. Op zijn voorstel zou men proberen om de artikels 123 en 124 van de gemeentewet aan te passen zodat men gemakkelijker zou kunnen tussenkomen bij de benoemingen van politiecommissarissen. Volgens de gemeentewet moesten de gemeenteraad en de burgemeester respectievelijk twee en één kandidaten voorstellen waaruit dan een keuze gemaakt werd.²⁵⁵ Zoals de Decker al een aantal keer gevraagd had was het onmogelijk om tussen te komen bij de benoemingen. Men was wettelijk verplicht om een van de voorgestelde kandidaten te kiezen. Vaak stelden de burgemeester en gemeenteraad dan ook kandidaten voor die in de ogen van de activisten niet aanvaardbaar waren, waardoor de vrije plaatsen niet konden worden ingevuld.

Het voorstel van Spincemaille voorzag nu dat de voorzitters van het Burgerlijk Beheer van de Provinciën meer macht zouden krijgen. Zij zouden naast de burgemeester en de gemeenteraad dan ook kandidaten mogen voordragen zodat een keuze kon gemaakt

²⁵¹ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 52.

²⁵² ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan Van den Broeck, 7 augustus 1918.

²⁵³ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan Borms e.a., 1 juli 1918.

²⁵⁴ ARA, ARVV, D115, brief van de Secretaris van de *Raad van Vlaanderen* [van den Broeck] aan Spincemaille, 8 april 1918.

²⁵⁵ ARA, ARVV, D92, brief van Heynderickx aan de Decker, 11 mei 1918; D115, document van Spincemaille, 'Verordening betreffende de benoeming der politiecommissarissen en het vaststellen hunner jaarwedde', s.d.

worden “naar wensch der activisten”. In afwachting dat dit voorstel zou doorgevoerd worden, konden de openstaande benoemingen uitgesteld worden.²⁵⁶

In de maand mei kreeg het activisme qua propaganda een enorm geschenk. In de nacht van 30 april op 1 mei 1918 deserteerden enkele frontsoldaten, Karel De Schaepdrijver, Jules Charpentier, Adiel De Beuckelaere en Vital Haesaert uit het Belgisch leger. Carlos van Louwe volgde hen enkele dagen later. Naar eigen zeggen hadden ze een opdracht gekregen van de Frontbeweging. Binnen de Frontbeweging hoopte men dat er een vrede door vergelijk zou komen. Sommigen dachten zelfs aan een militaire staatsgreep door de Vlaamse frontsoldaten of aan collectieve desertie.²⁵⁷ Vooral De Schaepdrijver was revolutionair gestemd. Vanaf mei 1917 werd hij extreem radicaal, met veel sympathie voor anarchisten en revolutionairen. Minder sympathie had hij voor gematigde Vlamingen als Marie Belpaire. De Schaepdrijver droomde van een opstand als die van de Ieren in 1916 en droomde van een “tijd van de sovjetten (..) voor onze beweging”. Hij liet zijn baard groeien zoals de Bolsjewieken die hij in Parijs gezien had. Zijn vriend Joris van Severen noemde hem een ‘fanatieke moderne middeleeuwer’ die de Vlaamse strijd echt als een apostolaatswerk zag. Zijn grote droom van een collectieve desertie en een machtsgreep door de activisten zou er echter nooit komen. Net zoals de activisten overschatte de Frontbeweging (of een aantal leiders ervan) zijn eigen macht.²⁵⁸

De Schaepdrijver is de opdracht die ze kregen van de leiding van de Frontbeweging te buitengegaan, vond De Beuckelaere later. Deze bestond erin een aantal vooraanstaande Vlamingen op te zoeken, waaronder vier gematigde, unionistische activisten (Depla, Dosfel, Jacob en Speleers). Ze werden echter al gauw gerecupereerd door de *Raad van Vlaanderen* en draaiden volop in de propagandamachine.²⁵⁹ In de volgende maanden gingen ze in heel Vlaanderen spreken op activistische meetings en gaven ze een reeks boekjes over de mistoestanden aan het front uit.²⁶⁰

²⁵⁶ ARA, ARVV, D92, brief van Heynderickx aan de Decker, 11 mei 1918.

²⁵⁷ TORFS, Jan. ‘Drie brieven van Cyriel Verschaeve aan Juul Charpentier’ In *Verschaeviana*, deel I, aflevering 5, Jozef Lootensfonds, Brugge, 1975, pp. 525-535.

²⁵⁸ VANACKER, Daniel. ‘Karel de Schaepdrijver, de ‘sublieme deserteur’ in: *Joris van Severen (...)*. jaarboek 8. Studiecentrum Joris van Severen, 2004, Ieper, pp. 5-60.

²⁵⁹ TORFS, Jan. ‘Drie brieven van Cyriel Verschaeve aan Juul Charpentier’ in: *Verschaeviana*, deel I, aflevering 5, Jozef Lootensfonds, Brugge, 1975, pp. 525-535.

²⁶⁰ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 214.

Jules Spincemaille was een van de eerste bezoekers van de 'overlopers'.²⁶¹ Later zou hij ze ook verdedigen tegen de aantijgingen van 'gewone' verraders te zijn. Toen Adiel Debeuckelaere op 10 november 1921 werd aangehouden, wilden Jules Charpentier (die toen ook in Nederland verbleef), Robrecht de Smet en Jules Spincemaille naar Berlijn gaan om daar bij Wilhelm Staehle, de gewezen *Nachrichten Offizier* die de deserteurs ondervraagd had, documenten te bekomen voor de verdediging op het proces. Uiteindelijk reisde Spincemaille alleen naar Berlijn, maar zonder resultaat.²⁶²

In de maand juni kreeg Spincemaille van zijn ministerie de opdracht om in Kortrijk en het omliggende een dienstreis te maken om er het "herinrichten der besturen in de ontruimde gemeenten" te regelen.²⁶³ Hij zocht er de goede personen om het bestuur te leiden. Ze moesten dan ook goed Vlaamsgezind en niet-Duitschvijandig zijn. Hij bepleitte ook de oprichting van een speciale dienst die moest instaan voor de heropbouw van de vernielde gebouwen. Hoewel het dus om zijn eigen geboortestreek ging, was het opvallend dat hij geen mensen uit Deerlijk of persoonlijke bekenden als kandidaat voorstelde.

Op het einde van dezelfde maand zette Jules Spincemaille opnieuw een 'klachtenoffensief' in. Hij klaagde bij het Bureau van de *Raad van Vlaanderen* dat zijn ministerie door de Duitsers bijna nooit betrokken werd bij de benoeming van burgemeesters.²⁶⁴ De Duitse overheid verweet hij bovendien van bijna nooit op zijn brieven te antwoorden.²⁶⁵ Deze kritiek uitte hij niet alleen als bevoegd ambtenaar. Ook in de Algemene Vergadering van de *Raad van Vlaanderen*, op 5 juli 1918, zou hij als lid van de Raad dit probleem aankaarten. Specifiek gaf hij er kritiek op het bestuur van Kranzbühler die geen antwoord gaf op de vele brieven. Spincemaille zegde dat men het voortdurend had over de vervlaamsing van Groot-Brussel, maar hoe kwam het dan dat de taalverordening er niet toegepast werd? De Brusselse gemeenten kregen als het ware van de Duitsers een "afzonderlijk regiem", vond hij. Daarnaast was het zo dat het intern bestuur van de Raad van Brabant nog altijd in het

²⁶¹ DE BRUYNE, Arthur. *Jules Charpentier. Afgeant van de Frontbeweging*. De Nederlanden, Antwerpen, 1989, p. 70.

²⁶² DE BRUYNE A. en VAN MOERBEKE, T. 'Vierenveertig brieven van Robrecht de Smet aan Jules Charpentier' in: *Verschaeviana* Jaarboek 1984. Cyriel Verschaeve te Berlijn in mei 1941. Brugge, 1984. p. 89-90.

²⁶³ ARA, ARVV, D115, verslag van Spincemaille "over zijn reis naar Kortrijk en omliggende met betrek op het herinrichten der besturen in de ontruimde gemeenten." [juni 1918].

²⁶⁴ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan het Bureau van de *Raad van Vlaanderen*, 29 juni 1918.

²⁶⁵ ARA, ARVV, D115, brief van Spincemaille aan de voorzitter en de leden van de Commissie van Gevolmachtigden, 29 juni 1918.

Frans gebeurde. Ook klaagde hij erover dat hij van het bestuur van de gemeenten in Brussel niets afwist, hij kreeg er gewoon geen informatie over.²⁶⁶

Deze klachten aan het adres van de Duitsers hebben misschien wel tot enige toegevingen geleid. Vanaf augustus 1918 vonden we in het archief meer briefwisseling terug in verband met de benoeming van politiecommissarissen. Dat was, zoals we gezien hebben, een heikel thema want de gemeenten en provincies bleven vaak in gebreke als het erom ging “de door de gemeentewet vereischte kandidatenlijsten voor te leggen”. Om het bestuur te saboteren werden de kandidatenlijsten niet of veel te laat voorgelegd. Jules pleitte er nog eens voor om in zulke gevallen ‘rechtstreeks’ te kunnen handelen.²⁶⁷ Ook was er nu geregeld briefwisseling over adviezen i.v.m. burgemeesterbenoemingen in bijvoorbeeld Bazel, Kruibeke, Ronse, Merchtem.

In september deed Spincemaille een voorstel om de propagandadienst efficiënter te doen werken. Zo zou ze van elke gemeente een lijst moeten opstellen “met vermelding o.m. der gezindheid der huidige schepenen en, zoo ‘t kan der bijzonderste gemeenteraadsleden. Bij het openvallen van [burgemeester]plaatsen zou het dan volstaan de lijsten na te zien en de inlichtingen dadelijk voor te leggen.”²⁶⁸

Nochtans heerste in de Raad in de maand augustus een steeds groter wantrouwen tegenover de Duitsers. Het werd de meeste leden duidelijk de Duitsers niet tegen het herstel België zouden gekant zijn bij vredesonderhandelingen.²⁶⁹ Ook het vertrouwen in de eigen *Gevolmachtigden* was volledig bekoeld. Het was duidelijk dat er iets moest veranderen bij de leiding van de Raad. Spincemaille diende op 16 augustus 1918 een motie in die eenvoudig het ontslag vroeg van de *Gevolmachtigden*. Het was een compromisvoorstel waar bijna iedereen achter kon staan.²⁷⁰ Terwijl een groep rond de Decker de inspraak van de Raad wilde ongedaan maken, heerste er bij de Unionisten malaise. Een aantal van hen, zoals Claus, Mommaerts, Tamm, Doussy en A. Picard namen ontslag.

Schaible en De Decker (voorzitter) stelden een Beirat samen (de *commissie van Zaakgelastigden*, geen regeringscommissie) met een evenwichtige balans van alle strekkingen. Heel wat gematigden wilden er echter niet aan deelnemen. Deze nieuwe commissie, noch de Raad zouden echter hun nieuwe functies nog kunnen uitoefenen. Heynderickx werd als gevolmachtigde vervangen door Plancquaert, omdat hij ambtenaar was.

²⁶⁶ ARA, ARVV, D115 Uittreksel van het verslag van de Algemene Vergadering van 5 juli 1918.

²⁶⁷ ARA, ARVV, D92 Spincemaille aan Heynderickx, 23 augustus 1918.

²⁶⁸ ARA, ARVV, D92 Brief van Spincemaille aan Heynderickx, 16 september 1918.

²⁶⁹ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 65

²⁷⁰ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 67 en p. 147.

Het laatste grote project waarmee Jules Spincemaille belast werd, was de reorganisatie van de Brusselse gemeenten tot één grote gemeente, Groot-Brussel. In feite hadden de Duitsers de facto al lang voordien Groot-Brussel opgericht en naast - of in plaats van - de burgemeester "rijkscommissarissen" aangesteld. Zo werd Maurits Josson op 12 december 1917 al tot rijkscommissaris voor Brussel benoemd (in vervanging van de gedeporteerde Adolphe Max)²⁷¹. Nu vroeg de Duitse overheid aan Karel Heynderickx om een plan tot effectieve hervorming van Groot-Brussel op te stellen. Spincemaille heeft het ontworpen in overleg met Heynderickx, Brijs en F. Reinhard.²⁷²

Jules Spincemaille onderkende nochtans een specifiek gevaar bij een dergelijke hervorming. Het was volgens hem duidelijk dat hier in Brussel de anti-Vlaamse actie gecentraliseerd werd. De Duitse overheid zag dit volgens hem te weinig in.²⁷³ Zo was er in de maand mei van hetzelfde jaar een probleem geweest met een gezamenlijke (intercommunale) lening die de Brusselse gemeenten aangegaan waren. Spincemaille reageerde toen kwaad: "in de huidige politieke omstandigheden kan dit stelsel van samensmelting der gemeenten van Groot-Brussel niet verder toegelaten worden. Het zwaartepunt van den tegenstand tegen de nationalistische Vlaamsche werking en dus ook tegen de belangen van het Duitsche rijk, ligt in Brussel." Hij stelde verder dat de Brusselse gemeenten afzonderlijk wel nog in toom konden worden gehouden, maar dat het hek van de dam zou zijn indien ze structureel een staat in de staat zouden kunnen vormen. "Dit stelsel van samensmelting zijpelt overal door (...). Dit alles wordt door de Deutsche Overheid zonder eenige opmerking toegelaten." Hij pleitte er dan ook voor om zo'n scenario af te weren door vast te houden aan de bestaande wetten.²⁷⁴

Vandaar dat het voorontwerp van de hervorming, dat op 8 september 1918 werd besproken en goedgekeurd in de Afdeling Binnenlandse Zaken, een sterk hiërarchisch en autoritair karakter droeg. De hervorming zou er als volgt uitzien²⁷⁵:

Groot-Brussel zou bestaan uit de volgende 13 gemeenten: Brussel, Anderlecht, Elsene, Etterbeek, Koekelberg, Laken, Schaarbeek, St.-Gillis, St.-Jans Molenbeek, St.-Joost ten Noode, St.-Pieters Jette, Ukkel en Vorst. Zij moesten allemaal onder één beheer komen. Alle voorgaande burgemeesters, schepencolleges en gemeenteraden zouden worden ontbonden.

²⁷¹ *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 542.

²⁷² ARA, ARVV, D115, verslag van de vergadering van de Afdeling Binnenlandse Zaken van de *Raad van Vlaanderen*, 1 september 1918.

²⁷³ ARA, ARVV, D115, verslag vergadering, 7 september 1918.

²⁷⁴ Archief Wilfried Spincemaille, 'nota betreffende de interkommunale leening van Groot Brussel van 40 miljoen (mei 1918)'.

²⁷⁵ ARA, ARVV, D115, verslag van de vergadering van de Afdeling Binnenlandse Zaken op 8 september 1918, 23 september 1918.

Het bestuur van Groot-Brussel zou onder een burgemeester met een schepencollege van zes leden en deze burgemeester komen te staan, geflankeerd door 12 Burgemeesters-commissarissen en een Raad van Burgemeesters-commissarissen (de 12 Burgemeester-commissarissen en de leden van het schepencollege), ter vervanging van de gemeenteraad van Groot-Brussel, met voorlopig enkel een adviserende bevoegdheid. Hun weddes zouden worden bepaald door de gouverneur-generaal.

De burgemeester zou voor 8 jaar worden benoemd door de gouverneur-generaal. Ook met de schepenen zou het zo gaan, zij het dan dat de helft ervan om de 4 jaar zou vervangen worden. Het schepencollege zou voorlopig ook de bevoegdheden van een gemeenteraad uitoefenen. De wedden zouden insgelijks door de gouverneur-generaal bepaald worden.

De 12 Burgemeester-Commissarissen moesten in de andere gemeenten voor een periode van vier jaar het schepencollege vertegenwoordigen. Zij zouden worden benoemd door de gouverneur-generaal, aan de hand van een kandidatenlijst die zou worden opgesteld door het schepencollege. Het schepencollege zou ook hun wedde voorstellen waarna de gouverneur-generaal ze definitief vastlegde. De burgemeester-commissarissen waren het hoofd van de plaatselijke politie en het dienstpersoneel en waren tevens officier van de burgerlijke stand.

Elke burgemeester-commissaris zou een secretaris hebben, de huidige kon echter in dienst blijven. Ook de huidige gemeenteontvangers zouden kunnen aanblijven, onder toezicht van de hoofdontvanger van Groot-Brussel. De politiecommissarissen zouden eveneens voorlopig aanblijven. Het was de bedoeling dat het schepencollege hier later nog hervormingen zou doorvoeren. Het dienstpersoneel tenslotte zou overal in dienst blijven.

Voor wie aan het nieuwe systeem zou weigeren mee te werken, had Spincemaille sancties voorzien van een celstraf van 2 maanden tot 4 jaar en een boete van 1000 tot 10 000 frank. Eventueel konden weigeraars ook het recht verliezen om nog een openbaar ambt te bekleden.

Het was dus duidelijk dat de activisten een autoritaire structuur met weinig inspraak van de deelgemeenten op het oog hadden, in de hoop zo de anti-Vlaamse handelswijze van Brussel in te perken. Hoe het verder verlopen is met dit plan, kon niet uit de archiefbronnen afgeleid worden. Wellicht heeft de ontbinding van de *Raad van Vlaanderen* op 26 september 1918 en het einde van de oorlog de uitwerking ervan belet.

Op 20 oktober 1918 werd Spincemaille “bis zur Höchstdauer von drei Monaten” met verlof gestuurd door de Verwaltungschef für Flandern.²⁷⁶ Hierop volgde eind oktober nog een getuigschrift van Heynderickx waarin hij bevestigde dat Spincemaille “met groote

²⁷⁶ AMVC, S79665, brief van de Verwaltungschef für Flandern aan Spincemaille, 20 oktober 1918.

toewijding zijnen dienst heeft waargenomen” en het personeel en de oversten een absoluut vertrouwen in hem hadden.²⁷⁷

Hoe zag Spincemaille nu zelf zijn activisme? In het AMVC vonden we twee interessante eigentijdse documenten terug waarin hij zijn stap naar het activisme verdedigde.

Het eerste is een ongedateerd handschrift²⁷⁸, wellicht tegen het einde van oorlog geschreven. Klaarblijkelijk was het bedoeld als antwoord op een kritische brief, maar het zou ook een ontwerp voor een manifest kunnen zijn.

Jules stelde dat iedereen wel voor de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool was. Nu dit eindelijk kon doorgevoerd worden, bleek het nu plots niet meer goed te zijn. Een tweede punt was de bestuurlijke scheiding. Volgens Spincemaille was dit noodzakelijk, bijvoorbeeld wat het innen van de belastingen betrof. Bovendien, “niet alleen op taalgebied hadden we te klagen; de Waalsche geest [behartigde] niet onze stoffelijke belangen.” Zonder de bestuurlijke scheiding zouden Brussel en Limburg zeker verloren gegaan zijn en ook aan “andere steden en deelen knaagde de verfransching”.

De oorlog gaf de Vlamingen volgens Jules Spincemaille nu de “gelegenheid dit op te lossen zooals wij willen en niet zooals onze onvertrouwbare regeering zou gedaan hebben die de specialiteit bezat Vl[aamse] wetten te maken met het goed vooraf vastgestelde doel ze niet eerlijk toe te passen”. Moest de regering vroeger de taalgrens zelf vastgelegd hebben zou dat nefast geweest zijn. Wellicht hadden ze dan geen rekening gehouden “met de historische, geographische en economische factors die ons ook leiden zullen in het indelen van ‘t [West-Vlaams] grondgebied”. Brussel zou een steeds meer uitbreidende ‘olievlek’ van verfransing geworden zijn en zou als Vlaamse stad ‘verdwijnen’. Gelukkig hadden de laatste tellingen bewezen dat Brussel “voor de kleine meerderheid Vlaams is gebleven” en het eigenlijk grotendeels nog is, ondanks de laag ‘Franse vernis’ erop.

Jules Spincemaille schreef verder dat hij maar al te goed beseftte dat bestuurlijke scheiding en autonomie op wetgevend gebied niet zaligmakend waren. De totale vervlaamsing van Vlaanderen is niet “te bewerken door bestuurlijke scheiding alleen (...), de Vlaamse Gedachte moet ook de regeering bezielen. Van daar moet alle stemkracht uitgaan om ons volk gezond te maken en een toestand te scheppen die ons volk moet toelaten door zijn gezond Vlaamsch zijn niet alleen zijne geestelijke maar ook zijne stoffelijke belangen met de hoogstmogelijke kansen te verzekeren en aldus niet de eigen belangen aan vreemde slachtofferen.”

²⁷⁷ AMVC, S79665, brief van Heynderickx aan Spincemaille, 31 oktober 1918.

²⁷⁸ AMVC, S79665, nota Spincemaille.

Op het verwijt een “werktuig in Duitse handen” te zijn en de mening dat de Duitsers net de verdeeldheid van België wilden om het zwak te houden, reageerde Jules ontkennend. De Duitsers wilden door de scheiding juist “een dam opwerpen tegen de fransche overweldigende invloed. Ze wilden België geene rol zien spelen van satelliet van Frankrijk en willen aldus hunne eigen westergrens meer verzekeren.” Wel, “dat is nu ook ons belang en om dat, en dat alleen te verwezenlijken, willen we wel het werktuig zijn van den Duitser. Wat we in ‘t oog hebben is het heil van het volk en om dat te bewerken gebruiken we de eenige middelen die ons voor handen liggen. We voelen dat het uur van Vlaanderen geslagen is en ‘t ware zonde deze stond te verwaarloozen en weer alles te gaan bevechten onder onze eigen regeering die ons geen waarborgen gegeven heeft en niet geven kan.” Aangezien een autonoom Vlaanderen hem economisch niet leefbaar leek, ijverde hij voor een bondstaat van twee “gezonde autonome staten”, Vlaanderen en Wallonië. Op economisch vlak had Vlaanderen trouwens geen heil te verwachten van Duitsland. De Duitse economische politiek vond hij voor Vlaanderen even nefast als de Franse.

Op cultureel vlak wilde hij niet verder meedoen met de Duitsers dan dat “het belang van ons eigen volk” het vereiste. Als de Duitsers de culturele ‘opslorping’ van plan waren, moesten de activisten “dapper de wacht” houden en de Vlaamse eigenheid even taai en vijandig verdedigen als vroeger. Hij stond verder kritisch tegenover de Duitse oorlogskansen. Een Duitse overwinning zou een grote vernieling en veel leed betekenen. “De beste oplossing die we wenschen is dat vrede gesloten wordt op de huidige stellingen, dat Duitsland (...) van ons gebied afziet en zich tevreden stelle met de binnenlandsen hervorming in België die als garantie voor hen dienen kan.”

Het tweede document waarin Spincemaille zijn houding verdedigde is een brief aan zijn oude vriend ir. August Mennes (die o.a. voorzitter van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding geweest was en tot de Brusselse ‘passieven’ behoorde), geschreven in augustus 1918.²⁷⁹ Het is een antwoord op een brief van Mennes die beweerde dat Spincemaille hem had aangeklaagd bij de Duitsers om hem in moeilijkheden te brengen.

Jules Spincemaille ontkende deze aantijgingen ten stelligste en schreef dat hij de passieve Vlamingen niet met gelijke munt wilde betalen hoewel zij “eene, van wege de vroegere aartsvijanden van Vlaanderen nooit gekende laster-en bedreigingscampagne [gevoerd hadden]”. Het zou zelfs dankzij hem en andere activisten zijn dat Mennes juist geen moeilijkheden had ondervonden, hoewel zijn houding een gevaar was ‘voor de algemene belangen van het land!’. Hij voegde er op spottende toon aan toe dat hij de passieve houding van de man wel verstond omdat “ge vroeger reeds meendet niet verder te mogen

²⁷⁹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan ?, augustus 1918.

medewerken aan het stichten [van een] Vlaamsch dagblad 'De Standaard', omdat daardoor uwe positie min of meer in gevaar kon worden gebracht."

Jules Spincemaille was overtuigd van de juiste houding van de activisten. Het waren zij die "Vlaanderen zullen gered hebben, omdat we eene zoo hevige roering in het vlaamsche kamp hebben gebracht dat het over de grenzen heenvloog." Het Vlaamse ideaal werd volgens Jules "alleen gediend met positieve daden (...) doch we weten ook dat de eerste werkers het wellicht zullen bezuren, dank ook aan het geknoei van oude vrienden; dat gewoonlijk baanbrekers ook beenbrekers zijn; dat leert ons de geschiedenis, doch het schrikt ons niet af."

Besluit en balans van het activisme

Besluit: Jules Spincemaille als activist

De radicalisering bij de katholieke flaminganten waar Jules Spincemaille en een aantal van zijn medestudenten reeds voor de oorlog op hadden aangestuurd, werd werkelijkheid in het activisme. De breuklijnen met vroegere meer bezadigde katholieke vrienden (de 'passieven') zoals van Cauwelaert, van Isacker en Mennes werden onoverbrugbare barsten. Oude vriendenbanden konden de politieke onenigheid niet overleven. Deze groep radicalere, katholieke flaminganten stond in het activisme naast een groep radicale, meestal vrijzinnige flaminganten. Het is te schematisch om hier een preciese scheidingslijn te trekken (net zoals men eigenlijk niet kan zeggen dat Jong-Vlaanderen een vrijzinnige kring was), maar grosso modo kan men zeggen dat het verschil tussen de twee groepen zich vooral uitte in de mate waarin men meeging met de Duitsers én de staatkundige opvattingen. De eerste groep, de zogenaamde unionisten, (waarvan het belang in de historiografie onderbelicht bleef) namen doorgaans een meer loyale houding aan en streefden naar federalisme. Bovendien stonden zij meer kritisch tegenover de Duitse bezetter (of althans de annexionistisch-gezinde Duitsers). De tweede groep, meer geconcentreerd rond Jong-Vlaanderen was voor een onafhankelijke Vlaamse staat, al dan niet als onderdeel van een Germaans rijk. Zij leunden dichter aan bij de annexionistische Duitse stroming. Deze tweede groep heeft in de geschiedschrijving van het activisme tot nu toe altijd veel meer aandacht gekregen.²⁸⁰ Een doorgedreven historische studie van de unionistische stroming (met haar meer realistische politiek) laat nog op zich wachten.

Spincemaille was op twee vlakken activist. Enerzijds zetelde hij zowel in de Eerste als in de Tweede *Raad van Vlaanderen*, waar hij lid was van een aantal commissies. Anderzijds was hij beroepshalve directeur-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze twee functies trachtte hij bij zijn tussenkomsten in de Raad wel te scheiden, maar bleken in praktijk vaak te overlappen.

Ambtshalve was Jules Spincemaille bevoegd om advies te verlenen bij benoemingen van burgemeesters en politiecommissarissen en de wetgeving hierrond. Verder stond hij in voor de vervlaamsing van de administratie en de organisatie van Groot-Brussel. Zijn houding in

²⁸⁰ In zijn onderzoek naar het Brussels activisme bijvoorbeeld gaat Lammert Bunings aandacht bijna volledig naar de Jong-Vlaanderen strekking. BUNING, Lammert. 'Nieuw licht op het Brusselse activisme' in: *WT*, jg. XXXVIII, 2, 1979, kol. 91-120.

de Raad werd gekenmerkt door een voortdurend wantrouwen van de Duitse politiek. Hij nam meestal gematigde standpunten in en deed daarenboven pogingen om in de Raad tot meer eenheid te komen om effectiever te kunnen functioneren. Later zou Spincemaille ook steeds zijn vermeende Duitsgezindheid blijven ontkennen. Zo zei hij in een brief in 1925 dat hij in tegenstelling tot bepaalde andere activisten geen "met de Duitschers meeloopende activist", noch een met "de Duitse botdragers meeloopende" geweest was.²⁸¹

Waarom Jules Spincemaille activist werd had o.i. vier redenen. Hij ging er ten eerste van uit dat er een vrede van vergelijk zou komen waarbij Duitsland eisen zou kunnen stellen over de toekomstige structuur van België. Bovendien had hij de nodige ervaring als bekwaam ambtenaar om deze 'uitdaging' aan te gaan. Ten derde vertoefde hij in een vriendenmilieu waar men opging in het activisme en beschouwde het als de logische voortzetting van hun vooroorlogs radicaal flamingantisme. Tenslotte deed de anti-Vlaamse houding van bijvoorbeeld het *Nationaal Hulp –en Voedingscomité* de druppel overlopen.

Naast die vier redenen is er nog een vijfde: opportunisme. Het is een feit dat Spincemaille door zijn lidmaatschap van de Raad, zijn functies in commissies en ministerie in maatschappelijk aanzien steeg (zij het in onvoorspelbare omstandigheden). Bovendien was het voor hem ook een financiële verbetering. Wellicht lag zijn jaarloon tijdens de oorlog 2000 frank hoger dan voor de oorlog (11000 frank). Anderzijds is het ook duidelijk dat Spincemaille er niet happig op was om functies in de commissies en de benoeming als directeur-generaal aan te nemen. In welke mate deze reden dus meegespeeld heeft zal wel nooit helemaal achterhaald worden.

De activisten vormden grotendeels een klasse van ambtenaren, met ervaren mensen en kennis. Op beslissingsniveau had men echter geen machtige figuren. De Schaepdrijver stelde daarom dat het activisme had geen competente leiders had. Het probleem ligt echter dieper, structureel. De Duitsers zouden de effectieve macht van de activisten nooit getolereerd hebben. Enerzijds maakte de onderlinge verdeeldheid van de Raad een soms onvoorspelbaar gegeven, anderzijds was de verdeeldheid ook een middel om haar machteloos te houden (zo werden de Gevolmachtigden door hun eigen mensen voortdurend gewantrouwd). Dit zorgde ervoor dat de activisten, of ze het nu wilden of niet, op commando van de Duitsers werkten. De radicalen, de Jong-Vlamingen, hadden daar minder problemen mee dan de gematigden, de unionisten (waartoe ook Spincemaille behoorde).

²⁸¹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan De Daad, 19 januari 1925. Hij heeft het hier over de Duitsgezinde activist Antoon Thiry (Jong-Vlaming).

Enerzijds was het activisme dus een handig instrument van de Duitsers om hun Flamenpolitik door te voeren (de Franse invloed in België voorgoed indammen), anderzijds waren de activisten er ook vast van overtuigd dat ze iets veranderden en verbeterden, wat in de vooroorlogse omstandigheden nooit zou gelukt zijn. Deze mentaliteit bleek bijvoorbeeld uit het taalgebruik: men deed telkens opnieuw uitschijnen dat het de Duitsers zijn die akkoord gingen met hun voorstellen.

Een balans van het activisme

Wat is nu de betekenis geweest van het activisme voor de Vlaamse Beweging? Deze vraag impliceert natuurlijk een zeer uitgebreid antwoord – wat in het kader van dit onderzoek niet mogelijk is. Hier laten we enkele punten volgen die tot dit antwoord moeten gerekend worden.

Mijns inziens was een vooroorlogse radicalisering in bepaalde flamingantische middens noodzakelijk om tot het fenomeen ‘activisme’ te komen. Daarnaast was ook de *Flamenpolitik* een dominerende factor. De Duitsers gaven de radicale flaminganten de indruk dat ze dezelfde doeleinden nastreefden: het indammen van de Franse invloed in België en het versterken van het Vlaamse (Germaanse) element, de ‘volksverheffing’ voor de Vlamingen. Vanacker beschrijft de activisten als intellectuelen die al vóór de oorlog in flamingantische verenigingen actief waren, ambtenaren en leraars en jonge letterkundigen die zich verzetten tegen de Belgische verfransingspraktijk. Het viel op dat de katholieke activisten meestal de meest gematigden waren. Zij waren gezagsgetrouwer en konden hun eisen binnen de katholieke partij nog relatief goed vertalen. Dit in tegenstelling tot de vrijzinnigen die al lang in de oppositie leefden en veel gemakkelijker de stap zetten naar het activisme. Nogal wat progressieve Vlamingen (liberalen en socialisten) stapten in het activisme omwille van de sociale voorzieningen die in Duitsland bestonden en waarvan men in België toen alleen maar kon dromen.²⁸²

In hoeverre klopt dit beeld voor Jules Spincemaille? Zoals we zagen kwam Spincemaille inderdaad uit het Vlaamse katholieke studentenmidden en werkte als ambtenaar in een al sterk verfranste stad. In de Raad was hij als katholiek een van de meer gematigde leden. Nochtans was hij als katholiek bezwaarlijk gezagsgetrouw te noemen. Reeds in zijn studententijd had hij het aangedurfd om in felle bewoordingen kardinaal Mercier aan te vallen. Ook voor de oorlog bekritiseerde hij de ‘lauwheid’ van Vlaamse parlementairen. Hij had ook steeds voor een radicalisering van de flaminganten geijverd, een wens die met het

²⁸² VANACKER, Daniël. *Het aktivistisch avontuur*. Stichting mens en kultuur, Gent, 1991, p. 369.

activisme werkelijkheid was geworden. Voor de echt gezagsgetrouwe 'passieven' had hij geen goed woord over, hij vond ze laf. Zo vertelde hij in 1924 in een brief: "Toen ik reeds, (...) 'de getrouwheid van burgers en ...matrozen aan het wankelen bracht!', ontving de heer Ph. Van Isacker ons aan zijn tafel en stelde ons, in 't stille, geschiedkundig materiaal ter hand, dat dienen moest in onzen activistischen strijd; en nu speelt hij de rol van lijkbidder van Vlaanderen en keert met verachting (?) zijn gezicht af van degenen die 'heulden met den vijand!'. Wanneer de activisten een kranige stap vooruit deden, dronk de heer Blavier²⁸³, in de omgeving van de Noord in Brussel, eenige potten meer, zoo fel laaide zijn geestdrift en genoeg; en nu leidt hij als tamboer-majoor de juichtroepen om 'de grootste overwinning na het jaar '30'".²⁸⁴

Spincemailles gematigdheid zal dan ook meer te maken gehad hebben met zijn nuchtere inschatting van de mogelijkheden van de Raad, ondermeer door de tegenvallende ervaringen met het hogere Duitse bestuur.

Lode Wils stelde dat het verloop van het activisme fundamenteel door Duitsland bepaald werd. Duitsland wilde inderdaad België voor lange tijd ontwrichten om zo de invloed van Frankrijk in België in te dammen en haar eigen invloedssfeer uit te breiden. Zoals we zagen lag het eerste doel, de indamming van de Franse invloed, ook in de bedoeling van de activisten. Tegelijk waren er echter veel activisten (dit gaat zeker voor de unionisten op, voor de radicale Jong-Vlaanderen strekking is dit minder eenduidig) die zich eveneens verzetten tegen een Duitse invloed in België. Dit is echter evenmin een bewijs voor de opvattingen van de traditionele historiografen van de Vlaamse Beweging, Willemsen en Elias, die het activisme als een autonome ontwikkeling zagen. Zij benadrukten minder de Duitse rol en meer de anti-Vlaamse hetze vanwege de 'franskiljons'. Spincemaille zelf verklaarde later dat "het activisme geen 'Deutsche Mache' was, doch een natuurlijke zoo niet onvermijdelijke reactie op de verwaarloozing der Vlaamsche essentieele belangen in België vóór den oorlog en den dreigenden ondergang van Vlaanderen"²⁸⁵

Wils' stelling dat de activisten marionetten van de Duitsers waren, is dus in principe niet helemaal correct, hoewel dit in de praktijk wel het geval was.

Het grote verschil tussen beide perspectieven ligt echter in de ontleding van de drijfveren van de activisten. Volgens Wils waren het mensen die uit waren op persoonlijk gewin, volgens Elias en Willemsen waren het idealisten. Na de oorlog zou trouwens een ware

²⁸³ Emile Blavier (1884 - 1946). Studeerde Germaanse filologie (Leuven), medestrijder van van Cauwelaert in de katholieke partij.

²⁸⁴ AMVC, V 672 (B2 1924-1925), brief van Spincemaille aan *De Schelde*, 8 juni 1924.

²⁸⁵ AMVC, S79665, antwoord aan Pirenne en Terlinden door Spincemaille opgesteld (klad en origineel), 30 november 1928.

cultus (mythe) van het idealisme bedreven worden, ook vanuit de activistische frustratie over hun gefnuikte carrières²⁸⁶. Idealisme en persoonlijk gewin hoeven daarenboven geen tegengestelden te zijn. We kunnen, meen ik, stellen dat het activisme dan ook een machtsgreep geweest is van deze groep tussenpersonen die hier een vlugge en efficiënte manier in zagen om zich te kunnen opdringen aan de elite. Wat ze anders nooit dachten te kunnen bereiken (of slechts door heel veel moeite) werd nu werkelijkheid.

Volgens Wils slaagden de Duitsers er door het activisme in om de Vlaamse Beweging te splitsen in een loyale en een anti-Belgische vleugel. Dit proces, los van het feit of de Duitsers hier echt op aanstuurden, zou m.i. pas na de oorlog plaatsvinden. Het activisme kende immers een loyale, unionistische vleugel die de extreem anti-Belgische vleugel van de Jong-Vlamingen (die bijvoorbeeld zouden ijveren voor een Vlaams koninkrijk) in evenwicht hield. Aan de andere kant vond men ook in de Frontbeweging een radicaal anti-Belgische, zelfs revolutionaire, vleugel.²⁸⁷ Het radicaal anti-Belgisme bij de activisten zou bovendien m.i. pas later tijdens de 'ballingschap' overwegend worden. Het is echter zeker zo dat het activisme (of het beeld ervan) hier een ijkpunt was. Niet het activisme zelf, maar wel de gevolgen ervan hebben dit anti-Belgisme dus aangezwengeld. De oud-activisten waren volgens Lamberty²⁸⁸ verbitterden die steeds naar radicalisme zouden blijven streven. Ook onder deze radicalen waren er echter grote tegenstellingen, bijvoorbeeld wat de staatsvisie betrof (met een hoogtepunt in de jaren 1930 waar men de keuze had tussen een onafhankelijk Vlaanderen, een federalistisch België, Groot-Nederland, Groot-België en zelfs Bourgondië). Zo kreeg Herman Vos toen hij op 15 maart 1931 met Declercq, Romsée, Leuridan en Debeuckelaere een wetsvoorstel indiende om de grondwet te herzien en een federaal statuut mogelijk te maken, tegenwind van zijn medestanders die nu eerder gewonnen waren voor een Groot-Nederlandse staat.

Wils stelde dat het anti-Belgische Vlaams-Nationalisme (dat afkomstig was van een aantal activisten tijdens de oorlog, en meer nog erna) in de Vlaamse Beweging verder ingang kon vinden omdat van Cauwelaert en anderen na de oorlog weigerden het activisme af te schrijven. Ik denk dat dit laatste niet volledig klopt. Recent onderzoek heeft opnieuw de nadruk gelegd op de verbanden die al tijdens de oorlog tussen de (leiding van de)

²⁸⁶ DE WEVER, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, p. 24.

²⁸⁷ DE WEVER, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, p. 48.

²⁸⁸ LAMBERTY, Max. 'De Vlaamse Beweging' in: LAMBERTY, M. en LISSENS, R.F. (red.). *Vlaanderen door de eeuwen heen. Tweede deel*. Brussel, Amsterdam, Elsevier, 1952, pp. 389-406.

frontbeweging en het activisme bestonden. De frontbeweging – veel meer dan de ‘passieven’ - heeft de kaders gevormd van het naoorlogse politiek georganiseerde flamingantisme. Ik denk te kunnen stellen dat van Cauwelaerts positie juist bij de leiders van deze groep al sterk onderuit was gehaald²⁸⁹. Daarnaast speelden de harde repressie en de zogenaamde ballingschap een grote rol in de idealisering van het activisme. Indien van Cauwelaert de activisten resoluut zou afgewezen hebben, had dat volgens mij geen of nauwelijks invloed meer gehad op de georganiseerde Vlaamse Beweging. Van de kant van de activisten kon van Cauwelaert trouwens geen pardon krijgen, hoe gematigd hij zich na de oorlog ook opstelde in zijn beoordeling van het activisme. Zo schreef zijn vroegere vriend Spincemaille in 1920 in *De Toorts* dat ze nooit zouden vergeten wat van Cauwelaert over hen gezegd had. Hij had volgens Spincemaille zijn oude vrienden uitgescholden en had geschreeuwd dat “ze met hun zakken vol geld zaten”. De activisten hadden volgens Spincemaille voor Vlaanderen oneindig veel meer gedaan dan wat van Cauwelaert verwezenlijkt had. Wat hij kon verwezenlijken was - volgens Spincemaille – dan nog te danken aan de activisten, want hij wees voortdurend op het activistisch gevaar om iets te kunnen bereiken. Zijn tirade eindigde Jules Spincemaille met het veelzeggende “Neen Pilatus, uw handen zijn niet wit te wassen.”²⁹⁰

Ten slotte iets over de verwezenlijkingen van het activisme. De inspanningen van de activisten zijn achteraf gezien een maat voor niets geweest. Al tijdens de oorlog wist men dat bij een herstel van België alle door hen genomen maatregelen zouden nietig verklaard worden. Daarenboven had hun houding bij een groot deel van de bevolking wrevel opgewekt. Bij de massa hadden ze weinig weerklank. Dit niet alleen omwille van de oorlog op zich en het harde optreden van de Duitsers, maar ook omwille van hun elitair, doctrinair optreden. Dit alles leidde tot anti-Vlaamse reflex bij de bevolking - zo heeft korporaal Dirk Vansina (lid van de frontbeweging) na de bevrijding gezegd: “De Vlaamse soldaten waren even onthutst over de vlaamsvijandigheid van de bevolking als de bevolking over hun vlaamsgezindheid”²⁹¹ - heeft ervoor gezorgd dat plannen als de vernederlandsing van de Gentse universiteit tot 1930 in de koelkast bleven.

²⁸⁹ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Grootte Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 202.

²⁹⁰ [SPINCEMAILLE, Jules] ‘Pilatus. Rond de processen Coppée-de Broqueville en Wies Moens’ in: *De Toorts*, V, nr. 51, 18 december 1920, pp. 771-773.

²⁹¹ Geciteerd in: WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, p. 240.

7. VLUCHT EN PROCES (1918 – 1920)

Vanaf oktober 1918 trof de *Commissie van Zaakgelastigden*, die de commissie van gevolmachtigden vervangen had, onder voorzitterschap van de Decker voorbereidingen voor de vlucht van de activisten naar Nederland en Duitsland. Ook werd duidelijk dat de Duitsers het herstel van België zouden aanvaarden in de komende vredesonderhandelingen, wat dus niet veel goeds voorspelde voor de activisten. De Duitsers probeerden de activisten te overtuigen om naar Nederland te vluchten, naar Duitsland vluchten zou immers de indruk geven dat de Duitsers zich nog steeds met de Belgische politiek wilden inmengen. De meeste kopstukken verlieten België eind oktober, begin november. Financieel had de bezetter 500 000 fr. uitgetrokken als steun voor de vluchtelingen.²⁹² Eens ze in Nederland waren richtten Leo Meert, Alfons Depla en Hendrik Mommaerts in naam van het *Vlaams Comité* een hulpcomité op om het Duitse geld te verdelen, onder toezicht van Oßwald²⁹³. Meert beheerde de kas zuinig. Men hoopte namelijk op de stijging van de Duitse Mark. Dit is echter niet gebeurd, het comité en ook vele activisten werden er de dupe van. Eind januari waren er tussen de 175 en 200 vluchtelingen in Nederland, waarvan 50 gesteund werden, later waren het er 500 waarvan 120 gesteund werden. Einde 1919 werd dit comité ontbonden (zie verder).²⁹⁴

In de nagelaten papieren van Jules Spincemaille, vonden we echter een brief – vermoedelijk van Oßwald, in juli geschreven – waarin gemeld werd dat er vanuit Duitsland opnieuw geld ter beschikking zou gesteld worden aan een aantal activisten. Anders dan het geld van het voornoemde comité was dit geld niet bedoeld als steun, maar was het “die endgueltig letzte Abfindung fuer die in der flaemischen Bewegung taetig gewesenen Personen [...]. Es ist die Liquidation der deutschen, praktischen Flamenpolitik in Belgien.” Het was enkel bedoeld voor ambtenaren die in de ministeries, de *Raad van Vlaanderen*, de *Beirat* (*Commissie van Zaakgelastigden - bd*) en het *Nationaal Verweer* actief geweest waren, dus niet voor private organisaties als de *Kolencentrale*, *Volksofbeelding* of voor activisten die voor een gemeente gewerkt hadden. De ‘ballingen’ onder hen zouden 250 000 Mark ontvangen, de in België verblijvende ex-activisten 100 000 Mark. Verder stond in die brief dat de verdeling door

²⁹² VANACKER, Daniël. *Het aktivistisch avontuur*. Stichting mens en cultuur, Gent, 1991, pp. 339-342.

²⁹³ Robert Oßwald (1883 –1945). Assistent aan het Historisch Instituut Leipzig. Vanaf 1917 was Oßwald werkzaam als referent op de Politische Abteilung in Brussel. Na de oorlog werkte hij op het rijksarchief in Potsdam.

²⁹⁴ VANACKER, Daniël. *Het aktivistisch avontuur*. Stichting mens en cultuur, Gent, 1991, pp. 349-350.

„einen in einer allgemeinen Beamtenversammlung zu wählenden, von der Deutschen Regierung zu bestaetigenden Ausschuss“ zou moeten gebeuren. Hierbij liet de Duitse regering ook weten dat de ambtenaren gerechtelijk verder niets konden eisen van de Duitse staat, geen pensioenen noch schadevergoedingen e.d.m.²⁹⁵ Of er ook daadwerkelijk zo’n comité gevormd is en of het geld echt ter beschikking is gesteld, konden we niet achterhalen. In de doorgenomen literatuur over dit onderwerp werd ook geen nadere informatie gevonden.

De gerechtelijke vervolging van de activisten na het einde van de oorlog was reeds enige tijd voordien door de regering in ballingschap voorbereid. Na de vervlaamsing van de Gentse universiteit was men begonnen met het uitvaardigen van een wet die het aanvaarden van een ambt aan de nieuwe universiteit strafbaar maakte. Nadat de Duitsers de bestuurlijke scheiding doorgevoerd hadden, kwamen er in april 1917 twee besluitwetten waarvan één het medewerken met de bezetter strafbaar stelde. De tweede wet verklaarde daarenboven alle door de bezetter en de activisten doorgevoerde hervormingen nietig. Er werd beslist dat na de oorlog het krijgsgerecht zou oordelen over de strafbare collaboratie van na 13 april 1917. De wetgeving voorzag een harde aanpak.

De activisten en later ook aanhangers van de Frontpartij hebben altijd de wettigheid van deze besluitwetten ontkend. Ze werden immers aangenomen zonder stemming in het parlement, dat tijdens de oorlog niet kon samenkomen. Daarnaast zouden ze ook ingaan tegen de amnestieclausule in het Vredesverdrag van Versailles. Het Hof van Cassatie besliste in februari 1919 echter dat de besluitwetten wel degelijk van kracht waren.²⁹⁶

Over de ‘volksrepressie’ bestaat heel wat minder literatuur dan over hetzelfde fenomeen dat zich na de Tweede Wereldoorlog voordeed. Uit het openbaar leven werden alle activistische verwezenlijkingen geweerd. Zelfs de Nederlandstalige straatnaamborden verdwenen uit het straatbeeld. In Gent liep men het risico om uitgescholden te worden als men ‘Vlaams’ sprak op de tram en in Brussel werd iedereen die voor de Vlaamse ministeries gewerkt had ontslagen. “De personen die bezit namen van de lokalen, gingen zelfs zoover de huisbewaarders van sommige ministeries bevel te geven binnen de vier en twintig uren met

²⁹⁵ AMVC, S79665, brief van [Oßwald?] aan Spincemaille, 15 juli 1919.

²⁹⁶ Een degelijke studie van deze besluitwetten: DECKERS, Michel. De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel I: Het wettelijk kader. In: *WT*, jg. LXI, III, 2002, pp.156-178. Hij besluit dat ze duidelijk afwijken van de essentiële rechtsprincipes, zowel wat de bekendmaking als de retroactiviteit ervan betreft. De theorie rond de amnestieclausule in het Verdrag van Versailles (ontwikkeld door Jonckx) komt hem weinig geloofwaardig over.

familie en huisraad de hun toegewezen woning te verlaten”²⁹⁷ Een onbekend aantal huizen werd geplunderd of vernield. Ook werden er mensen publiekelijk gemolesteerd. Van Jules Spincemailles woning zou, zoals we weten uit latere brieven, ook een en ander vernield zijn. Hijzelf had op 14 november zijn woning verlaten en leefde nog tot in december ondergedoken bij een bevriende familie in Elsene. De dag waarop hij vertrok, schreef hij nog een afscheidsbrief aan zijn broer Jozef: “Ik heb nog geen nieuws ontvangen van Marie, Irma, René en zijn vrouw en kind (dit zijn zijn zussen en broer – *bd*). ‘K ben zeer ongerust over hunnen toestand, te meer daar Irma niet te best was (Irma zou nog in hetzelfde jaar overlijden – *bd*). ‘t Is mij een groot leed te moeten vertrekken zonder geruststellend nieuws. (...) Maakt het allen opperbest en weest niet te zeer ongerust over den... ‘politieken banneling’. In het familiearchief heeft men nog een tekening van Emiel Jacques die Jules in zijn vermomming tekende op 22 december 1918. Daarop is hij te zien met een oude pet, een pijp en volle baard.²⁹⁸ Waarom hij niet dadelijk gevlucht is zoals zijn medestanders is niet duidelijk. Hij heeft alleszins kunnen meemaken hoe alle activistische verwezenlijkingen teniet gedaan werden.

Op 5 december 1919 is hij de grens overgestoken, terwijl zijn schoonmoeder toezicht hield op zijn woning. Een tijdje later is hij in Den Haag verslag gaan uitbrengen bij het *Vlaams Comité* (zie verder) over het verloop van de repressie²⁹⁹. Hij had de indruk dat hij Vlaanderen achterliet in handen van een ‘nieuwe bezetter’: “Het terrorisme van Kerk en Loge onderdrukt elke uiting van vlaamsche beweging; overal steken de gevangenen vol; over gansch het land ligt sterke vreemde bezetting.”³⁰⁰

Jules Spincemaille heeft zich in zijn nieuwe woning, in de Nassau- Ouwekerkstraat 4 in Den Haag, aan het schrijven gezet. Het werd een brochure waarin hij zijn activisme in verdedigde en tevens een aanklacht tegen de ‘passieven’, die ook nu de oorlog voorbij was apathisch bleven. De tekst werd afgewerkt op 30 december 1918 en gedrukt bij uitgeverij Kerlinga. Deze brochure liet hij op 5 februari 1919 bezorgen aan de onderzoeksrechter die met zijn zaak belast was. In het AMVC vonden we een kladversie van deze brochure en de begeleidende brief. Anders dan in de gedrukte versie werden de persoonsnamen hierin niet weggelaten.³⁰¹ In de begeleidende brief wees hij nog maar eens op zijn ‘idealisme’: “In het Aktivisme, zoo zeer belastend en bevuild, heb ik de rol gespeeld mij aangewezen door mijn

²⁹⁷ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan minister ?, ongedateerd.

²⁹⁸ Archief Wilfried Spincemaille.

²⁹⁹ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 25.

³⁰⁰ [Spincemaille, Jules]. *Van Flamingant tot... “Landverrader”. Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, p. 27.

³⁰¹ AMVC, S79665, kladversie ‘van flamingant tot ...landverrader’.

geweten en door mijne liefde voor mijn Vlaamsche volk. De loyauteit tegenover mijn volk verplichtte mij, ook in den beroerden tijd der Duitsche bezetting, op te komen voor zijne levensbelangen, het te helpen redden uit de inzinking waarmede zijne binnen- en buitenlandsche vijanden het bedreigden.”

Aangezien hij bij een veroordeling kans liep heel wat van zijn bezittingen te verliezen, is Jules Spincemaille op 16 februari 1919 incognito over de grens, in Veldwezelt naar notaris Florent Bartels gegaan om er een volmacht aan zijn oom Cyriel Delbeke te geven. Met deze volmacht kon de familie-erfenis verdeeld worden op 31 december 1919 (nog in 1919 zodat Jules in 1920 officieel geen bezittingen zou hebben). Jules Spincemailles bezittingen werden op die manier ‘geparkeerd’ bij zijn broer René, zijn oudste zus Marie en zijn schoonmoeder. Zijn schoonmoeder was aanwezig omdat ze volgens het huwelijkscontract van haar dochter voor een achtste deelt in de erfenis van Jules.³⁰²

In België was het krijgsgerecht inderdaad volop bezig met de vervolging van activisten. Aangezien de regering beslist had om enkel de belangrijkste activisten en de propagandisten te vervolgen, werden vele anderen al gauw in vrijheid gesteld. Er werden wel zware vonnissen gevelde, maar de doodstraf werd geen enkele keer uitgevoerd. Op 30 april 1919 werd de staat van beleg opgeheven en daarna verschenen de activisten voor de gewone assisenhoven. Ook hier was de sfeer vaak echter niet sereen en werden nog relatief zware arresten uitgesproken. In totaal zouden 282 activisten veroordeeld zijn³⁰³. Administratief werden er echter vele duizenden getroffen.³⁰⁴

Op 22 april 1920 werd ook Jules door het parket van Brussel in beschuldiging gesteld³⁰⁵, samen met 14 andere activisten. De lijst met beschuldigingen was nogal uitgebreid. De Advocaat-generaal Straatmans beschuldigde hem in naam van de procureur-generaal van misdaden volgens de artikels 51, 52, 66, 104, 105, 109, 110, 115, 117 van het Strafwetboek (gewijzigd door Besluit-Wet van 11 oktober 1916) en artikel 118 bis (Besluitwet van 8 april 1917).

De 15 activisten werden er concreet van beschuldigd:

³⁰² Archief Wilfried Spincemaille, notarisakten.

³⁰³ Dat stelt althans Michel Deckers. Zie: DECKERS, Michel. De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel III: De omvang. Besluiten. In: *WT*, jg. LXII, I, 2003, pp.22-31.

³⁰⁴ WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, p. 241.

³⁰⁵ De volgende informatie, indien niet anders vermeld, is afkomstig van de Akte van beschuldiging 22 april 1920, dagvaarding 30 april 1920 en het oproepingsbevel 12 mei 1920. Archief Bruno Daems.

- in de jaren 1915, 1916, 1917 en 1918 in 'een samenspanning gepoogd te hebben' om de regeringsvorm te veranderen of de burgers 'in de wapenen te brengen tegen het koninklijk gezag, de Wetgevende Kamers of een dezer'.
- "in alle geval na den 21 Oct. 1916, tot de vordering der wapenen van den vijand van den Staat op het grondgebied van 't Koninkrijk of tegen de Belgische strijdmachten te lande of ter zee of deze België's bondgenoten handelende tegen den gemeenen vijand, te hebben medegewerkt door de getrouwheid der officieren, soldaten, matrozen en andere burgers jegens den Koning en den Staat aan 't wankelen te brengen (...)."
- "in de jaren 1917 en 1918, in alle geval na den 13 april 1917, met een kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand gewerkt te hebben, deel genomen te hebben aan het hervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens den Koning en den Staat in oorlogstijd aan het wankelen gebracht te hebben."

Spincemaille werd er specifiek van beschuldigd dat hij lid was geweest van de *Raad van Vlaanderen* en ook voor de *Tweede Raad van Vlaanderen* werd verkozen in Brussel. Had bovendien het manifest van de Gentse Hoogeschoolbond ondertekend en werd op 13 mei 1917 benoemd tot algemeen bestuurder van het Ministerie van Binnenlandse Zaken met een jaarwedde van 11 000 fr. In 1917 en 1918 was hij lid van de Bekrachtigingscommissie geweest³⁰⁶. Op last van het *Vlaamsch Nationaal Verbond* had hij in april 1917 een leergang van Bestuursrecht gegeven, 'pour former les fonctionnaires nécessaires à la réalisation de la séparation administrative'³⁰⁷. Hij kreeg zoals de andere activistische voormannen tijdens de oorlog levensmiddelen als meel en boter door bemiddeling van de Duitse soldaten. Door de 'Politische Abteilung' werd hij op 7 december 1916 gemachtigd om de leeszaal van de 'Pressezentrale' te bezoeken en op voorstel van *Vrij Vlaanderen* heeft hij een reeks van 6 lezingen gehouden heeft over staats-en bestuursrecht. Deze lezingen hadden plaats in het atheneum te Brussel, vanaf 11 april 1918 ("Tot deze voordrachten werden de heeren Gouwraadsleden bijzonder uitgenoodigd"). Bovendien was hij nog lid geweest van de *Reglementscommissie* in de *Raad van Vlaanderen*, alwaar hij in de zitting van 25 september 1917 een hevige woordenwisseling heeft gehad met Leo Meert.

³⁰⁶ HEYSE, Th. *L'occupation allemande en Flandre. Index documentaire. I. L'université flamande (2 delen)*. 1918-1919. p. 322. Op 18 oktober 1917 werd Spincemaille benoemd tot lid van de Bekrachtigingscommissie voor 1917 en op 19 maart 1918 voor het jaar 1918; De opstellers van *Les Archives* vermoedden dat Spincemaille als directeur-generaal van Binnenlandse Zaken een jaarwedde van 5400 fr. Had; *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*. Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, p. 88.

³⁰⁷ *Vlaamsche Gazet van Brussel*, 19 april 1917.

In de beschuldigingsakte werd echter wel toegegeven dat Spincemaille ‘gematigd en voorzichtig schijnt geweest te zijn’. Zo hadden Spincemaille en Peeren zich in de zitting van 1 juli 1917 onthouden bij de stemming over de afschaffing van art. 4 van de Schoolwet. “Beiden verklaren hunne onthouding in deze zin dat men het gevraagde van de Duitse Overheid toch niet zou bekomen en het dus een degenstoot in ‘t water zal zijn.” Hij had zich ook onthouden bij de stemming van de motie Tack – ver Hees - Brijs, op 22 december 1917. In de bespreking zei hij toen dat het geen nut had de politieke scheiding uit te roepen alvorens de burgerlijke scheiding uitgewerkt was. Hij meende ook dat er door een politieke scheiding een algemene staking zal komen in de rechterlijke macht.³⁰⁸

Tenslotte werd Spincemaille er nog van beschuldigd deelgenomen te hebben aan beraadslagingen in verband met het vervangen van een aantal burgemeesters van Groot-Brussel door activistische burgemeesters. Als als Algemeen Bestuurder heeft hij kennis gehad van bepaalde rekeningen van “Volksopbeuring”. Hoewel hij zelf schreef in een nota van 29 oktober 1918 aan de *Generaal Referent* dat bepaalde uitgaven van een “ongemeen hoog bedrag en moeilijk te wettigen waren, (...)” verzocht hij nochtans “dadelijk” voor de aangevraagde uitbetaling te zorgen. Het ging om een som van 665 071 fr., enkele weken voor het einde van de oorlog (!). De beschuldigingsakte eindigde met te vermelden dat hij op 20 oktober 1918 door de Duitsers voorlopig op verlof gesteld was en zoals al de ambtenaren moest hij als vergoeding een wedde van drie maanden ontvangen hebben. “Volgens eene aangeslagene nota trok hij maandelijksch 916,67 frs als wedde en 75 frs als duurtebijslag.”

In zijn boek, bedoeld om de vernederlandsing van de Gentse universiteit voorgoed ongedaan te maken en zoveel mogelijk activisten aan te klagen had Theodore Heyse voordien reeds heel wat van deze beschuldigingen geformuleerd.³⁰⁹ In dit boek had hij bovendien nog vermeld dat Spincemaille in februari 1919 « est révoqué, par arrêté royal, de ses fonction de Greffier du *Conseil de Prud’hommes* (arbeidsgeschillenraad – *bd*) de St. Josseten Noode” Dit paste in het kader van de administratieve epuratie. Zoals we echter zagen had Spincemaille al ontslag genomen in deze functie toen hij in mei 1917 in het ministerie benoemd werd.

Op 12 mei 1920 werd aan zijn woning in de Legerlaan in Etterbeek (waar hij sinds september 1918 woonde en waar nu zijn schoonmoeder verbleef) een oproepingsbevel van het Hof van

³⁰⁸ Spincemaille moest van Brijs niet veel weten, het was een ‘logeman en nulliteit’. ADVN, D8747/1/4, nota’s van de Bruyne van een interview met Spincemaille, 5 juni 1953.

³⁰⁹ HEYSE, Th. *L’occupation allemande en Flandre. Index documentaire. I. L’université flamande (2 delen)*, 1918-1919, p. 322.

Assisen van Brabant bevestigd door de deurwaarder. De dagvaarding vond plaats op 30 april. Hoe het onderzoek precies gevoerd is, en welke beschuldigingen er bewezen werden konden we niet onderzoeken. Ten tijde van de eindredactie van dit werk hadden we nog steeds geen toestemming bekomen om de desbetreffende archieven door te nemen.

Op 31 mei 1920 werd Jules Spincemaille door het Assisenhof bij verstek veroordeeld tot 10 jaar gevangenisstraf en het betalen van een boete van 300 000 fr., solidair met de andere veroordeelden. Spincemaille zou deze relatief lichte straf (in vergelijking met andere activisten met gelijkaardige functies³¹⁰) te danken gehad hebben aan de onderzoeksrechter die zijn benoeming vóór de oorlog aan hem te danken had.³¹¹ Mogelijk speelde ook het feit dat zijn broer Jozef officier geweest was aan het front een rol. Jules Spincemaille schaamde zich hierom een beetje bij zijn vrienden.³¹² Op de dag van zijn veroordeling was Jules Spincemaille met de familie ver Hees op vakantie in Ober-Bayern. Onderweg in Duitsland had hij ook tevergeefs een grote voorraad papier proberen te bemachtigen voor *Ons Vaderland*.³¹³ Van dit blad had hij sinds 1 november 1919 aandelen. Bovendien mocht de hoofdredacteur, Cesar Couvreur, toen de redactie van het blad in 1919 naar Brussel verhuisde, gebruik maken van Spincemailles woning aldaar.³¹⁴ Jules Spincemaille kreeg het nieuws van zijn veroordeling via een kaartje van Raf Verhulst (die de doodstraf gekregen had). Die schreef hem: “Waarom ik doodstraf – gij maar tien jaar? Ik kan u geen gelukwensen – geen reden om fier te zijn.” Spincemaille was toen juist op tocht geweest in de bergen en had daarbij de naad van zijn broek gescheurd en hij moest terug naar het hotel om een andere broek aan te doen. Hij antwoordde Verhulst als volgt: “Toen Kristus stierf, scheurden de gordijnen. Toen ik 10 jaar kreeg ook.”³¹⁵

³¹⁰ Vergelijk bijvoorbeeld met VANACKER, Daniël. *Het activistisch avontuur*. Stichting mens en cultuur, Gent, 1991, pp. 361-362. Ook uit het artikel van Michel Deckers blijkt dat dit een verbazend lage strafmaat was. Ten eerste kregen hoge ambtenaren zeer zware straffen, ten tweede werden de bij verstek veroordeelden ook zwaarder bestraft. Zo kregen bij het Hof van Assisen van Brabant slechts 13 activisten een straf tussen de 6 tot 10 jaar. Zie: DECKERS, Michel. De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel III: De omvang. Besluiten. In: *WT*, jg. LXII, I, 2003, pp.22-31.

³¹¹ ‘Dr. Jules Alberic Spincemaille wordt 60 jaar – een leven van strijd’ in: *Volk en Staat*, 13-14 december 1942.

³¹² ADVN, D8747/1/4, nota’s van de Bruyne van een interview met Spincemaille, 5 juni 1953. Een aantal artikels, verschenen na het overlijden van Jules Spincemaille in 1954 zouden trouwens verkeerd vermelden dat hij bij verstek ter dood veroordeeld werd, bv. BEECKMAN, P.F. ‘Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here’ in: *De Volksbeweging*, 9de jg., nr. 45, 11 december 1954.

³¹³ VAN CLEMEN, Sam. ‘De betrokkenheid van F.C. Gerretson bij de financiering van het dagblad ‘Ons Vaderland’ (1920-1921)’ in: *WT*, jg. LV, 4, 1996, p. 258.

³¹⁴ Archief Wilfried Spincemaille.

³¹⁵ ADVN, D8747/1/4, nota’s van de Bruyne van een interview met Spincemaille, 5 juni 1953.

Bij de 14 andere medebeschuldigden zaten een aantal oude bekenden van Spincemaille.

Hector Halsband (1878 - 1955) was reeds voor de oorlog als vrijzinnige actief in de Vlaamse Beweging. Hij werd lid van de *Vereeniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak* en later van *Jong-Vlaanderen*. Vanaf 1918 stapte hij echter over naar de unionisten, de strekking van Jules Spincemaille. Halsband werkte als afdelingsoverste op het Ministerie van Wetenschappen en Kunst. Na de oorlog is hij eveneens naar Nederland uitgeweken. In dit proces werd hij bij verstek tot twaalf jaar hechtenis veroordeeld. Na zijn terugkeer werd hij redactiesecretaris van *De Schelde* (waarvan Spincemaille beheerder was).

Ook Maurits Josson (1855 – 1926) werd samen met Spincemaille veroordeeld. Deze gematigde activist kende Spincemaille van in het geheime genootschap *Vlaamsche Veem*. Hij doceerde aan de vernederlandsche universiteit van Gent. Hij werd tot 15 jaar cel veroordeeld. Na de oorlog kwam hij niet meer op de voorgrond en publiceerde nog artikels in bijvoorbeeld *De Noorderklok*.

Victor Lambrecht (1864 - 1948) was in zijn jeugd Daensistisch gezind en een vriend van Hector Plancquaert. In Leuven was hij zeer actief in de studentenbeweging. Tijdens de oorlog werd hij ambtenaar van het Ministerie van Justitie. Hij was eveneens lid van de *Raad van Vlaanderen* en was soms aanwezig op de vergaderingen van Spincemailles dienst in het ministerie. Hij werd tot 15 jaar cel veroordeeld. Hij is een van de goede vrienden geweest van Spincemaille als 'banneling' in Nederland.

Jules Libbrecht (1857 - 1931) was voor Spincemaille ook geen onbekende. Hij was als katholiek lid van *Vrij Vlaanderen* en in de *Raad van Vlaanderen* één van de leidende figuren van die vereniging. Zo had hij regelmatig kritiek op het beleid van de Duitsers. Hij was ook directeur-generaal van het lager onderwijs in het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen. Hij kreeg in dit proces 20 jaar cel. Hij had nochtans een gelijkaardige functie als Jules Spincemaille. Hij week eveneens naar Nederland uit.

Emiel Peeren heeft zich als lid van de *Raad van Vlaanderen* net als Jules Spincemaille onthouden bij de stemming over de schoolwet. Hij was ambtenaar bij de spoorwegen in Brussel. Hij werd tot 10 jaar cel veroordeeld. Verder vonden we geen informatie over hem.

Antoon Plevoets (1883 - 1965) studeerde eveneens in Leuven. Hij was een katholiek, aangesloten bij de Brusselse afdeling van *Vrij Vlaanderen*. Hij werd lid van de *Raad van Vlaanderen* en was tewerkgesteld op het Ministerie van Justitie. Hij kreeg bij verstek 12 jaar cel. Hij is in Nederland blijven wonen.

Jan Quintens (1858 - 1923) was eveneens in Leuven als student actief in de Vlaamse studentenbeweging. In de *Raad van Vlaanderen* was hij unionist en oefende vaak kritiek uit

op de te pro-Duitse koers. Hij werd bij verstek tot twintig jaar dwangarbeid veroordeeld, mede omdat hij het activisme in zijn provincie Limburg zo aangezwengeld had.

Walter Tamm (°1886) was een vrijzinnige en behoorde in de *Raad van Vlaanderen* tot de unionisten. In augustus 1918 nam hij ontslag uit deze Raad. Hij werd tot 15 jaar cel veroordeeld. Hij verhuisde naar Nederlands-Indië en schreef nog in *De Toorts*. Als geneeskundige zat hij ook in de raad van Jules Spincemailles' Ministerie.

Ook Jules Spincemailles oude vriend Jef Van den Eynde werd veroordeeld. Hij was eveneens lid geweest van de *Raad van Vlaanderen* en werkte op het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen. Hij kreeg eveneens bij verstek 20 jaar cel. Hij woonde nog tot zijn dood in 1929 in Maastricht.

De andere veroordeelden waren Raf Verhulst (ter dood veroordeeld), Paul en Jozef Vrijdaghs (allebei levenslang), Emiel Van Bergen en Tryphon Tanghe (10 jaar cel)³¹⁶.

Het valt dus inderdaad op dat Jules Spincemaille een relatief lichte straf kreeg.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat Spincemaille zonder kleerscheuren naar Nederland kon ontkomen. Ook financieel heeft hij zich ingedekt door de hem toekomende erfenis te 'parkeren' bij zijn familie.

Het is opvallend dat hij in vergelijking met zijn medestanders een relatief lichte straf kreeg bij het Hof van Assisen. Jammer genoeg konden we niet achterhalen welke beschuldigingen door de rechter weerhouden werden.

8. "DE HARDHEID VAN HET BROOD EN DE STEILHEID DER HUIZEN IN BALLINGSCHAP" 1919-1929

Nederland was voor de activisten een veilige thuishaven. Zoals Lode Wils en Daniel Vanacker hebben aangetoond, was het activisme in een belangrijke mate meegeschapen door een aantal Nederlanders. Ook de publieke opinie in Nederland was tijdens de oorlog eerder pro-Duits geweest. Dit was o.m. het gevolg van de vier jaar Duitse propaganda (zo financierden de Duitsers bijvoorbeeld de *Nieuwe Rotterdamse Courant*). In Nederland had dit

³¹⁶ Tanghe, veearts in Harelbeke, lid van de *Raad van Vlaanderen*. Is na de oorlog naar Suderwiek (Duitsland) gevlucht. DOLDERER, Winfried. Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 3. In: *WT*, jg. LIX, IV, 2000, pp. 195-225.

het ontstaan van een Groot-Nederlandse Beweging tot gevolg “die beperkt was in haar omvang strictu sensu, maar die wortels had in allerlei sectoren van de publieke opinie (...) waaronder de regeringskringen.”³¹⁷ Het Nederlandse publiek zag in de activisten dan ook “slechts goedwillende Vlamingen”³¹⁸, wat natuurlijk het idealistisch zelfbeeld van de ‘bannelingen’ versterkte.

België zou bovendien na de oorlog in Nederland in een slecht daglicht komen te staan. Voor veel Nederlanders was het duidelijk dat België een ‘satellietstaat van Frankrijk’ was en daarom Nederland bedreigde en de Vlamingen verdrukte. Deze bedreiging kon volgens velen maar verdwijnen als de Vlamingen hun recht kregen in België. De eisen van België tijdens de vredesconferenties i.v.m. het Nederlands grondgebied hadden deze opvattingen slechts versterkt. De belangrijkste bepleiters van deze Groot-Nederlandse opvattingen waren Pieter Geyl en Carel Gerretson. Gerretson had in het activisme al een grote rol gespeeld. Zo publiceerde hij in 1915 een tekst waarin hij betoogde dat de loyale Vlamingen van de Duitsers hetzelfde konden eisen als van de vroegere Belgische overheid. De Duitse bezetter was nu immers de facto en de iure de overheid.³¹⁹ Zoals we gezien hebben had hij ook aan de Duitsers het voorstel gedaan om een soort *Raad van Vlaanderen* op te richten.

Deze “Nederlandse periode”, van 1919 tot 1929, zullen we voor de duidelijkheid bespreken aan de hand van een aantal thema’s die elkaar min of meer chronologisch overlappen. Eerst beschrijven we Spincemailles persoonlijk leven en werk, vervolgens onderzoeken we een aantal ‘uitlopers’ van het activisme. Uiteindelijk zullen we bekijken hoe Spincemaille zich verder inspande voor de Vlaamse Beweging en amnestie.

Werk en persoonlijk leven

Als uitgeweken bijna-veroordeelde moest Jules Spincemaille zien een nieuw bestaan op te bouwen in Nederland. Terugkeren naar België was onmogelijk wegens de 10 jaar gevangenisstraf, maar ook omwille van principiële redenen: nooit heeft hij willen toegeven dat zijn houding en die van zijn medestanders tijdens de oorlog verkeerd was. Zo zei hij eens tegen Karel Heynderickx: “Alles hebben onze tegenstanders ons verweten, maar nooit hebben ze durven noch kunnen beweren dat wij slecht bestuurd hebben.”³²⁰ Zolang er geen amnestie kwam, wilde hij dus niet terugkeren.

³¹⁷ WILS, Lode. *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*. Davidsfonds, Leuven, 1994, p.280.

³¹⁸ DE SCHAEPDRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 292.

³¹⁹ VANACKER, Daniël. *Het activistisch avontuur*. Stichting mens en cultuur, Gent, 1991, p. 49.

³²⁰ ADVN, D8747/1/2, brief van Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

In tegenstelling tot een aantal andere activisten is hij niet volledig berooid in Nederland toegekomen. Bovendien had hij geen gezin te onderhouden. Dit heeft hem in staat gesteld om vele andere vluchtelingen te helpen. Zo was hij Hector Halsband en diens gezin dat in diepe armoede verkeerde behulpzaam.³²¹ Ook Heynderickx met zijn gezin van negen kinderen hielp hij waar hij kon.³²²

Nog in het jaar 1919 is Spincemaille in Den Haag verschillende keren verhuisd. Uiteindelijk belandde hij in 1920 in de Frederikstraat 117, waar hij samen met zijn goede vriend en lotgenoot Emiel Jacques een gemeubeld huis boven een sigarenwinkel bewoonde.³²³ Ook andere vrienden verbleven voor korte of langere tijd bij hem thuis (bijvoorbeeld Victor 'Zeger' Lambrecht, de familie Depla enz.). In 1923 is hij nog eens verhuisd naar de Albertinestraat 20 en in 1926 naar de Perponcherstraat 100. Daar bleef hij ook maar een jaar wonen, want in 1927, het jaar waarin hij huwde, verhuisde hij naar de Fahrenheitstraat 708. Af en toe kreeg hij van zijn familie wel eens bezoek. Zo herinnerde Louis Spincemaille zich dat hij daar op bezoek ging met zijn ouders (René, broer van Jules Spincemaille -*bd*).³²⁴

Voor Jules Spincemaille begon een – niet gemakkelijke – zoektocht naar werk. Op 7 april 1921 solliciteerde hij voor de functie van directiesecretaris van een “industriële- en handelonderneming” in Den Haag. Het ging om een functie bij de *Koninklijke Nederlandsche Edelmetaal Bedrijven* in Voorschoten. In zijn sollicitatiebrief³²⁵ vermeldde hij dat hij directeur-generaal geweest was in het ministerie te Brussel en dat hij “om puur-politieke redenen [...] naar Nederland uitgeweken [was]”. Hij schreef ook dat hij vastbesloten was er definitief te blijven. Hij gaf hierbij ook een aantal Nederlandse referentiepersonen, waarvan alleen de Groot-Nederlandsgezinde Eugène van Wessem en P.W. de Koning (één van de oprichters van de *Dietsche Bond* en later financier van *De Schelde*) ons bekend waren. De andere personen verkeerden waarschijnlijk ook in Groot-Nederlandsgezinde kringen. Na een sollicitatiegesprek op 20 april³²⁶ volgde een onderzoek door het bedrijf.

Op dit onderzoek gaan we even dieper op in omdat het wel wat zegt over de persoonlijkheid van Spincemaille en tegelijk over de invloed van de Groot-Nederlanders in de hogere maatschappelijke kringen. Het onderzoek werd uitgevoerd door M.J.v.d.Dussen,

³²¹ Archief Wilfried Spincemaille, brief van Halsband aan Spincemaille, 17 juni 1919. Hierin vroeg hij hulp voor de schrijnende nood waarin hij met zijn gezin verkeerde.

³²² ADVN, D8747/1/2, brief van Heynderickx aan de Bruyne, 12 januari 1955.

³²³ Andere adressen waren: Nassau- Ouwerkerkestraat, Obrechtstraat 449, Frederikstraat 79 en van Loostraat 78. Archief Wilfried Spincemaille, brief van Halsband aan Spincemaille, 17 juni 1919; AMVC, S79665, rapport over Jules Spincemaille, 27 juni 1921.

³²⁴ Archief Leon Defraeye, brief van L. Spincemaille aan Bruggeman, 25 maart 2000.

³²⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan KNEB, 7 april 1921.

³²⁶ AMVC, S79665, telegram van Begeer aan Spincemaille, 20 april 1921.

die zijn rapport op 27 juni afleverde.³²⁷ Daarin betoogde de onderzoeker dat Spincemaille er niet kon van beschuldigd worden persoonlijk voordeel te hebben gezocht als activist. Zijn flamingantische activiteiten voor de oorlog bewezen dit. Het rapport oordeelde trouwens zeer mild over het activisme. Verder stelde de rapporteur: "Omtrent zijn verleden is vanuit België niet bekend dat den man ook maar in het allerminst zou kunnen compromitteeren" en hij haalde een anoniem rapport van een Brussels correspondent aan: "Au point de vue moralité et honorabilité rien de défavorable n'a été relevé mais le fait d'avoir fait partie du Conseil de Flandres le fait juges très sévèrement sur place. Ici il ne possède rien." Een minder positief (Belgisch) rapport wees de rapporteur af als 'te sterk sterk partijdig gekleurd'. Dat rapport (in niet al te denderend Frans) stelde Spincemaille voor als een "personage peu recommandable. C'est ce que s'on appelle en Belgique un intrigant que s'occupait de beaucoup de choses pour arriver un arriviste qui était capable de tout pour arriver à son but." De onbekende correspondent deed de vroegere functies van Spincemaille af als niet veel voorstellende. In dit laatste geciteerde rapport stond een aantal grote fouten, bijvoorbeeld dat Spincemaille ontslagen werd en daarom in het activisme stapte, dat hij niet in het Ministerie van Binnenlandse Zaken zou gewerkt hebben enz.

De Nederlandse rapporteur vervolgde met te zeggen dat Spincemaille in Nederland goede contacten had met Groot-Nederlanders (dit was blijkbaar iets wat de bedrijfsleiders kon overtuigen *-bd*). Op zijn 'persoonlijk gedrag en moraliteit' was ook niets aan te merken: "als celibataire leeft hij niet te vlot en gaat zich niet te buiten. Een enkele maal werd hij wel eens gezien in sommige bars maar een bon-vivant is Spincemaille niet, daarvoor is hij trouwens te ernstig aangelegd. (...) Hij is iemand die organisatorisch is aangelegd, een philanthroop en een die in alle opzichten betrouwbaar man. Als katholiek neemt hij zijn kerkelijke plichten trouw waar." Ten slotte kwamen we uit het rapport ook te weten dat Jules Spincemaille in Nederland de vertrouwensman van veel uitgeweken Vlamingen was. Nochtans had hij er ook enkele vijanden gemaakt "omdat hij deel uitmaakte van een Rooms-katholiek comité uit dien kring, dat bedoelde, hulpbehoevende Vlamingen te steunen. Bevroagde is bon-catholique en heeft deze steun dan ook beperkt tot zijn eigen geloofs -en partijgenoten. Vooral de meer democratische elementen beschuldigen nu bevroagde, die zeer conservatief is aangelegd, van partijdigheid."³²⁸

Op 11 mei kreeg Spincemaille te horen dat hij in het bedrijf vanaf 1 juni aan de slag kon, op voorwaarde dat hij zijn handen van de politiek zou houden. Hij kreeg een salaris van 4 000 gulden per jaar (ter vergelijking: in 1919 was de gulden drie keer meer waard dan de

³²⁷ AMVC, S79665, rapport over Jules Spincemaille, 27 juni 1921.

³²⁸ Welk 'katholiek comité' dit juist was, konden we niet achterhalen.

Belgische frank; Spincemaille verdiende dus meer dan als directeur-generaal op het Ministerie van Binnenlandse Zaken).³²⁹ Men had in het bedrijf ook talrijke relaties in het buitenland, waar Spincemaille, zoals we verder zullen zien, handig gebruik zou maken.³³⁰ Het bedrijf was in die periode in volle bloei en breidde op verschillende plaatsen in Nederland uit. Lang bleef dit echter niet duren. De sector kwam nog hetzelfde jaar in een crisis terecht.³³¹ Daardoor was men op het einde van het jaar ertoe gedwongen om mensen af te vloeien. Ook Spincemaille kon vertrekken, maar kreeg een zeer lovende aanbevelingsbrief mee.³³²

Een tijd later is Jules Spincemaille erin geslaagd een nieuwe job te vinden als directeur van de *NV Nederlandse Spera Film Maatschappij*.³³³ Over hoe deze benoeming in zijn werk is gegaan, zijn we niet gedocumenteerd. Uit de briefwisseling met Emiel Jacques, die op 27 maart 1923 naar Amerika vertrokken was, bleek dat hij voor deze maatschappij eind 1923 naar Dresden en Berlijn ging.³³⁴ Spincemaille ging overigens vaak naar Duitsland. In het AMVC vonden we reispapieren vanaf het jaar 1920 (toen ging hij regelmatig papier kopen voor Vlaamse bladen als *Ons Vaderland*) tot 1925.³³⁵ Door de filmmaatschappij werden een aantal films gemaakt waar Spincemaille bij betrokken was. Zo is in de briefwisseling sprake van “Geknechte zielen” en “Jeremias” alsook een script van de hand van Spincemaille. De films stelden technisch niet veel voor want ze werden gedraaid door niet geoefende toneelspelers.³³⁶

In mei 1924 is deze filmmaatschappij echter failliet gegaan, door het slechte beheer van de Duitse vennoten. Voor Spincemaille had dit geen nare gevolgen want hij had ondertussen zijn *Vlaandersche Manufacturenhandel* opgericht. Deze maatschappij verkocht de producten van de weverij van zijn broer René. Jules Spincemaille zou deze maatschappij blijven runnen tot zijn terugkeer naar België. Men verkocht ook stukken lijnwaad in Amerika, waar

³²⁹ AMVC, S79665, brief van Begeer aan Spincemaille, 2 mei 1921; AMVC, S79665, uittreksel uit de notulen van de vergadering van gedelegeerden, 11 mei 1921.

³³⁰ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

³³¹ AMVC, S79665, jaarverslag met balans en winst- en verliesrekening over het boekjaar 1920/1921.

³³² AMVC, S79665, brief van Begeer aan Spincemaille, 31 december 1921.

³³³ AMVC, S79665, brief van het [Nederlands?] Ministerie van Buitenlandse Zaken aan Spincemaille, 17 december 1923.

³³⁴ De hier volgende informatie komt, behalve indien anders vermeld, uit deze briefwisseling, met dank aan Wilfried Spincemaille voor het bezorgen van een samenvatting.

³³⁵ AMVC, S79665. Verblijfsvergunningen werden voor Spincemaille ook geregeld door Pieter Tack, zoals blijkt uit brieven: AMVC, T113, brief van Tack aan Spincemaille, 12 juli 1921; brief van Kayenbergh [schoonzoon van Tack] aan Spincemaille, 12 juli 1921.

³³⁶ Een zoekopdracht op de website van het Filmarchief in Brussel gaf geen resultaat.

Emiel Jacques op prospectie trok. Deze handel moet betrekkelijk winstgevend geweest zijn tot aan de economische crisis.

Al in 1923 had Jules Spincemaille in Den Haag Hedwig Berger leren kennen. Zij werd geboren op 31 oktober 1896 in Wiesbaden. Haar vader, een architect, was in 1919 overleden. Zij had aan de von Humboldt-universiteit in Berlijn politieke en sociale wetenschappen gestudeerd.³³⁷ Door de onzekere economische en politieke situatie in Duitsland was zij vervolgens naar Nederland uitgeweken in 1921. Hier werkte zij voor de *Eng. Holl. Bank & Handel maatschappij*, een bank in Den Haag.

Op 15 december 1927 zijn ze gehuwd. Tot twee weken voor het huwelijk hadden ze er nog niets over gezegd aan hun vrienden of familie. Zo reageerde Emiel Jacques onthust: "Wel verduiveld dat is uitstekend het is zelfs zo goed, dat ik mijzelf nu afvraag waarom ge zoolang gewacht hebt om dien beslissende stap te doen." Hierdoor was er ook geen familie uit Vlaanderen of Duitsland aanwezig.³³⁸ In het tijdschrift *Vlaanderen* en in van Severens *De West-Vlaming* werd het huwelijk toegejuicht en gezien als een verbroedering tussen Noord-Nederland en Zuid-Nederland omdat bij de getuigen ook Nederlanders waren.³³⁹ Ook dit huwelijk zou kinderloos blijven.

In deze Nederlandse periode valt het ook op dat Jules Spincemaille meer en meer last kreeg van zijn gezondheid. Hij was regelmatig ernstig ziek en leed aan hoge bloeddruk. Aanvankelijk werd hij verzorgd door de oud-activist Dr. Schönfeld, tot die in 1924 verongelukte.

Dat het tenslotte moeilijk is om Spincemailles leven op te delen in een 'persoonlijk leven' en een 'leven voor de Vlaamse Beweging' blijkt nog maar eens uit het feit dat de briefwisseling tussen hem en Emiel Jacques stilviel. De twee zielsverwante vrienden waren het oneens geworden... over hun opvattingen omtrent amnestie. Wilfried Spincemaille schreef: "De laatste brief dateert van het jaar 1929 wanneer Jules uit ballingschap teruggekomen is naar Antwerpen en de Vlaamse strijd tracht voort te zetten in de Belgische context. Emiel kan dit helemaal niet volgen en zegt dan ook tot groot verdriet van Jules dat hun wegen nu uiteenlopen." Jacques betreurde het ook dat Spincemaille "nu ook de politiek van Herman Vos" verdedigde. En verder: "U vindt de strijd nu plezieriger dan vroeger; u ziet de oplossing in het verschiet. Het federaal statuut zou enkel een "stepping stone" zijn en de vernietiging van België voor onmiddellijk gevolg hebben. Waarachtig Juul, ik kan het langs

³³⁷ Archief Leon Defraeye, brief van L. Spincemaille aan Bruggeman, 25 maart 2000.

³³⁸ Ze o.m. een felicitatiebrief van de architect Henry Van de Velde uit Duitsland. Archief Wilfried Spincemaille, brief van Van de Velde aan Spincemaille, 15 december 1927.

³³⁹ Archief Wilfried Spincemaille; *De West-Vlaming*, 25 december 1927.

dien kant niet zien en ik vraag me af welke oplossing u ziet. Het is de negatie van ons Groot-Nederlandsch ideaal." Hij beschuldigde Spincemaille ervan het testament van Depla niet ten uitvoer te brengen. Depla was eveneens naar Nederland gevlucht en verbleef daar in het huis van Spincemaille. Daar is hij ook gestorven op 14 oktober 1924. Het is aan Jules Spincemaille dat Depla zijn 'politiek testament' heeft gezegd: "Zeg aan de vrienden dat ik gerust sterf, omdat ik ook voor Vlaanderen gedaan heb wat ik kon en in geweten meende te moeten doen. Meer en meer ben ik tot de overtuiging gekomen, dat Vlaanderen slechts te redden is door een federatief verbond met Nederland. Van België moet ik niets weten."³⁴⁰ Dat Jules Spincemaille nu blijkbaar gewonnen was voor een federaal stelsel in België, kon er bij Emiel Jacques dan ook niet in. "Vlaanderen" en "Politiek" waren inderdaad meer dan dat, ze vormden voor mensen als Jacques en Spincemaille een eenheid met hun persoonlijk leven.

³⁴⁰ SPINCEMAILLE, Jules. 'Enkele herinneringen' in: *Branding. Brochurenreeks 'over Dr. Depla'*, 1ste jg., september 1927, nr. 2., pp. 25-29.

Het “après-activisme”

Activistische sluikpers

Jules Spincemaille is nog terwijl hij in november 1919 ondergedoken zat in Brussel begonnen met de uitgave van activistische sluikblaadjes. Hierbij heeft hij nauw samengewerkt met Borms en een aantal andere activisten die verkozen hadden om in België te blijven.³⁴¹ Jules Spincemaille kreeg van hen de opdracht om later vanuit Nederland deze actie verder te coördineren. Hij zorgde ook voor de contacten met het *Vlaams Comité* in Den Haag. We vonden zo een brief van Borms, enkele dagen voor hij gevat werd, waarin deze klaagde over de werking van het Comité. Het comité zou in principe namelijk moeten zorgen voor een onderkomen voor de familie van Borms en had dit nog niet geregeld.³⁴²

De bedoeling van deze sluikpers was om de band te bewaren met de activistische militanten. Daarnaast probeerde men hiermee ook leden van de Frontbeweging te bereiken. De inhoud concentreerde zich op de verdediging van de activistische politiek én het aanklagen van de Belgische expansiepolitiek naar Nederland toe. Voor de activisten die naar Nederland gevlucht waren hielp dit trouwens hun integratie in de Nederlandse samenleving te versnellen.

Deze blaadjes werkten zeer irriterend op de Belgische patriotten en bij de veiligheidsdienst. Dit uitte zich in een hardere repressie van alles wat ‘Vlaams’ was. Vandeweyer stelde dat dit een van de redenen was van het moeizame herstel van de Vlaamse Beweging na de oorlog.

In de nalatenschap van Spincemaille³⁴³ vonden we drie reeksen blaadjes terug: *De Vrije Stem*, *Vrij Vlaanderen* en *‘t En Zal*. Zij droegen alledrie de boventitel *Als ‘t past*. Zoals we gezien hebben in het eerste deel was dit een expliciete verwijzing naar het door Spincemaille opgerichte studentenblad *Als ‘t Past*.

De drie reeksen volgden chronologisch en inhoudelijk op elkaar. De eerste reeks, *De Vrije Stem*, droeg als ondertitel “Het heil van het Volk is de hoogste Wet” en verscheen vanaf november-december 1918 tot begin januari 1919. Er verschenen bij ons weten vijf nummers van. Dat de titel afkomstig was van het belgicistisch verzetsblaadje in Antwerpen tijdens de oorlog moet als een extra provocatie gezien worden. In het blaadje verscheen onder andere

³⁴¹ VANDEWEYER, Luc. ‘Activistische sluikpers’ in: NEVB, 1998.

³⁴² Archief Wilfried Spincemaille, brief van Borms aan Spincemaille, 29 januari 1919.

³⁴³ Archief Wilfried Spincemaille. De volgende gegevens werden bezorgd door Wilfried Spincemaille.

een artikel van het Vlaams Comité waarin de politiek van de *Raad van Vlaanderen* verdedigd werd.

Tegelijk met het laatste nummer van de eerste reeks verscheen begin januari het eerste nummer van de tweede reeks, *Vrij Vlaanderen* (een verwijzing naar de katholieke activistische vereniging?). Deze reeks van vier nummers droeg als ondertitel "Het heil des Volk is de hoogste Wet / Home Rule voor Vlaanderen" en verscheen tot begin februari (tot vlak na de arrestatie van Borms). In deze reeks verscheen de tekst van Spincemailles brochure "Van Flamingant tot... landverrader" als vervolgverhaal. In het tweede nummer verscheen een brief aan de koning door Eugene De Ruyter, de activistische burgemeester van St Joris-Winge. Ook verdedigde men Leo Meert tegen de beschuldiging dat deze 500 000 fr. van *Volksopbeuring* in eigen zak zou gestoken hebben. In het derde nummer had men het over de heropening van de hogescholen op 21 januari 1919, waar nu opnieuw alleen in het Frans les gegeven werd.

De derde reeks, *'t En Zal*, met als ondertitel "Zelfbestuur voor Vlaanderen", verscheen eind januari 1919 – begin februari 1919. Ze werd uitgegeven door het *Vlaams Comité* in Nederland. Er zijn maar twee nummers van bekend.

Naast deze drie reeksen blaadjes zijn ook nog twee brochures van Spincemaille bekend. Een ervan, 'Van Flamingant... tot landverrader', werd eerder, bij de bespreking van Spincemailles activisme, reeds aangehaald. Het andere droeg de titel 'Politieke beschouwingen'. Spincemaille gebruikte hiervoor zijn pseudoniem 'Verax'. Het werd uitgegeven bij de activistisch-gezinde drukker A. Hessens uit Brussel in 1919.³⁴⁴

Anders dan de drie tijdschriftenreeksen ging het ditmaal niet om een strikt-activistisch pamflet. Het was daarentegen een pleidooi voor de vernieuwing en uitbreiding van de katholieke partij. Hij betoogde dat van de twee beloften van de koning er maar één werd vervuld: het algemeen enkelvoudig stemrecht. De tweede belofte echter, het recht voor de Vlaming, werd verbroken 'en verbrand op het onbevleete altaar der heilige eenheid'. Zolang de katholieke partij het 'natuurrecht' van het Vlaamse volk niet erkende, was ze niet meer katholiek te noemen, vond hij. "Aan de socialisten geven ze wat ze vragen (het algemeen stemrecht – *bd*), aan ons ontzegt men ons recht, ons bloedrecht".

Hij voorspelde dat de rol van de liberale partij uitgespeeld was, "de massa wil niet meer van dictatuur en aristocratie". Dé strijd zou in de toekomst dus gaan tussen socialisten en katholieken. Maar indien de katholieken nu niet tegemoet zouden komen aan de Vlaamse eisen, zouden de socialisten zeker als overwinnaar uit de bus komen. Om zo'n 'doemscenario' te voorkomen moest de "oud-katholieke partij" dus de flaminganten én

³⁴⁴ VERAX [Jules Spincemaille]. *Politieke beschouwingen*. Henssens, Brussel, 1919, 14 p.

“werklieden-, middenstands- en boerenvereenigingen” eindelijk in haar rangen opnemen en een grote volkspartij worden. Als de katholieke partij het ‘minimumprogramma van Vlaamsche rechten’ zou aannemen, zou ze de radicaalste (en dus ook succesvolste volgens de schrijver) van deze stromingen - de flamingantische - binnenhalen. Zo’n partij zou bovendien ook de Vlaamsgezinde liberalen aantrekken, want in hun partij vonden zij immers geen Vlaamse eisen terug.

Het Vlaams Comité

Op de vergadering van 30 oktober 1918 richtte de *Raad van Vlaanderen* het *Vlaams Comité* op.³⁴⁵ De taak van dit comité was de Vlaamse belangen te verdedigen bij de vredesbesprekingen na de oorlog. Daartoe moest het een memorandum opstellen dat zou moeten besproken worden op de vredesconferentie. Het moest tevens de werking van de activisten centraliseren en de zorg over het archief van de *Raad van Vlaanderen* verzekeren.³⁴⁶

De leden waren dezelfde als die van de Commissie van Zaakgelastigden (behalve Brijs en ver Hees) en ook Willem de Vreese en Jozef van den Broeck. De Decker was voorzitter.

Enkele leden van het comité vestigden zich in Den Haag waar ze instonden voor de verdeling van het door de Duitsers ter beschikking gestelde steungeld (supra).

In november 1918 heeft Josué de Decker het comité daar hervormd. Het kreeg een nieuwe naam (*Vlaamsche Komiteit*³⁴⁷) en enkele nieuwe leden: Arthur Claus, Reimond Speleers en Gustaaf Doussy. Deze herschikking leidde echter tot problemen. Het was voor velen niet duidelijk of het nieuwe comité nu de opvolger van de *Raad van Vlaanderen* was. Daarnaast gingen er stemmen op om de hulpverlening los te koppelen van het comité. De activiteiten van het *Vlaamsch Persbureau*, dat instond voor het verspreiden van pro-activistische propaganda en het verdedigen van het activisme, kwamen op een laag pitje te staan.

De problemen zorgden ervoor dat op de algemene vergadering van de uitgeweken Vlamingen op 29 januari 1919 in Den Haag het *Vlaams Comité* ontslag genomen heeft en zichzelf op 1 februari ontbond. Enkel voor de hangende zaken, in casu het afwerken van het memorandum, zou nog gezorgd worden.³⁴⁸

³⁴⁵ Informatie, indien niet anders vermeld, uit: VAN HEES, Pieter. ‘Vlaamsch Comité’ in: NEVB, 1998.

³⁴⁶ Archief Wilfried Spincemaille, brief van de secretaris [Jules Spincemaille?] van het Vlaamsch Komiteit [eigenlijk wordt bedoeld het Vlaamsch Sekretariaat] aan de Decker e.a., 17 november 1919.

³⁴⁷ Voor de duidelijkheid blijven we verder de term ‘Vlaams Comité’ gebruiken.

³⁴⁸ Archief Wilfried Spincemaille, brief van de secretaris [Jules Spincemaille?] van het Vlaamsch Komiteit [eigenlijk wordt bedoeld het Vlaamsch Sekretariaat] aan de Decker e.a., 17 november 1919.

In praktijk bleef de Deckers comité echter formeel voortbestaan. In maart 1919 heeft hij het comité een nieuw bestuur gegeven. Dit bestond uit de Decker zelf, van den Berghe, Van den Broeck, Ferdinand Brulez, Depla, Meert, Mommaerts, Plancquaert en De Vreese. In naam van dit nieuwe comité werd in mei 1919 de brochure “Pro Flandria Servanda. Vlaanderen’s recht en eisch tot zelfstandigheid” uitgegeven.³⁴⁹ Deze tekst was een verdediging van de activistische strijd en werd ook aan Wilson bezorgd.

Tegen het verder werken van de Deckers *Vlaams Comité* kwam echter opnieuw protest. Men vroeg zich af wanneer de archieven van de *Raad van Vlaanderen* nu eindelijk zouden kunnen gebruikt worden bij het schrijven van verdedigingsbrochures of als bewijsstukken bij de processen.

Op 20 juni 1919 vond in Den Haag opnieuw een vergadering plaats waarop alle leden van de oude *Raad van Vlaanderen* werden uitgenodigd en waar de vorming van een nieuw *Vlaams Comité* werd gepland. Een werkgroep moest hiervoor een plan opstellen dat later op een vergadering van alle uitgeweken Vlamingen zou worden besproken. Depla was lid van deze werkgroep. Reeds op 6 juli vond vervolgens de algemene vergadering plaats en werd het vernieuwde *Vlaams Comité* aangesteld, waartegen zelfs de Decker geen principiële bezwaren had. Dit comité probeerde de solidariteit tussen de uitgewekenen te bevorderen en ook het contact met de invloedrijke Nederlandse kringen te verbeteren.³⁵⁰ Het wilde tevens weerwerk bieden aan de beschuldigingen die tijdens de assisenprocessen tegen de activisten geuit werden. Het meest opvallende wapenfeit was wel de publicatie op 16 augustus 1919 van de nota van de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, Paul Hymans, met richtlijnen voor de annexatie van Nederlands-Limburg.³⁵¹

Tegen de werking van dit nieuwe comité kwam echter nogmaals protest, ditmaal van de groep rond de Decker. Op 4 november 1919 schreven de Decker, van den Berghe, Depla, Brulez, Meert, de Vreese, Mommaerts, vanden Broeck en Plancquaert in een collectief schrijven dat de werking van het nieuwe *Vlaams Comité* beneden alle peil was. Vooral klaagden zij dat ze als ‘oude garde’ opzij gezet werden. Over het nieuwe comité zeiden ze: “die prullemannen hebben alleen voor doel de oude verdienstelijke mannen van kant te

³⁴⁹ *Pro Flandria Servanda. Vlaanderen’s recht en eisch tot zelfstandigheid. Gesteld, toegelicht, gestaafd.* Vlaamsch Comité, Den Haag, 1919, 106 p. Aangezien de erin weergegeven briefwisseling tot begin mei loopt, vermoeden we dat de brochure in de maand mei uitgegeven werd. Lijkt ook bevestigd te worden door Mommaerts: MOMMAERTS, H.D. ‘Herinneringen aan de afwikkeling van het Vlaams activisme in 1918 en daarna’, in: *WT*, jg. XXVII, 5, 1968, kol. 318.

³⁵⁰ Archief Wilfried Spincemaille, brief van de secretaris [Jules Spincemaille?] van het Vlaamsch Komiteit [eigenlijk wordt bedoeld het Vlaamsch Sekretariaat] aan de Decker e.a., 17 november 1919.

³⁵¹ MOMMAERTS, H.D. ‘Herinneringen aan de afwikkeling van het Vlaams activisme in 1918 en daarna’, in: *WT*, jg. XXVII, 5, 1968, kol. 318.

zetten en al het werk naar zich toe te trekken". Het *Vlaams Comité* veranderde, in afwachting van een oplossing voor dit conflict, haar naam in *Vlaamsch Sekretariaat*.³⁵²

Op 30 november 1919 werd een vergadering belegd met de gewezen leden van de *Raad van Vlaanderen* om tot een oplossing te komen. Hoe die vergadering verlopen is, konden we niet achterhalen. Het is echter een feit dat alle werking van het *Vlaams Comité* vanaf dan stilgevallen is. Wel vonden we nota's van Jules Spincemaille terug, klaarblijkelijk een voorbereiding voor een toespraak die hij op deze bewuste vergadering gehouden heeft.³⁵³

Hierin toonde hij zich ontevreden met de werking van het *Vlaams Comité* (van de Decker). Zo wilde het bepaalde verdedigende brochures niet uitgeven en deed men moeilijk om bewijsmateriaal te leveren dat nuttig zou zijn voor de verdediging bij een proces. En dit, zo schreef Spincemaille, terwijl België en het buitenland overspoeld worden met "zoogenaamde geschiedenissen van het aktivisme". Het gevolg hiervan is dat in België nu processen gevoerd werden 'zonder dat van hier uit het noodige werd gedaan of zal gedaan worden'. Wat men nu in België wist waren volgens Spincemaille algemeenheden die het aktivisme volledig zwart maakten. Het was dan ook de taak van de uitgeweken activisten om duidelijk te maken dat het aktivisme goed was en het heil van Vlaanderen op het oog had, ondanks de spijtige gebeurtenissen en het gedrag van "enkele avonturiers en baatzuchtigen" die "in de rangen gesloten waren". De enige die tot nu toe een goede verdediging geschreven had, was Borms, 'die we hier dankbaar en ontroerd toejuichen'.

Ook klaagde hij aan dat er zo onvoorzichtig omgegaan werd met de archieven. Zo stonden twee kisten van het archief door toedoen van 'zekere mensen van de propagandadienst' een hele tijd in een bureel "waar tal van mensen dagelijks in en uit gingen en dat een dier kisten daarbij nog openstond".

Daarom diende hij tijdens de vergadering een motie in om een commissie in te richten die zich bezig moest houden met de verdediging van de *Raad van Vlaanderen*. Daarnaast wilde hij dat ook gewone leden van de Raad het archief zouden kunnen inzien. Daartoe moest het archief naar een centrale plaats gebracht worden waar dat tenminste zou kunnen gebeuren. Van dit alles kwam echter niets in huis. Eind 1919 viel alle werking stil. De Decker bleef verder met zijn tijdschrift *Pro Flandria* propaganda voeren. Dit zou later leiden tot de oprichting van het blad *Vlaanderen* waar hij en priester Robrecht de Smet de toon aangaven.

³⁵² Archief Wilfried Spincemaille, brief van de secretaris [Jules Spincemaille?] van het Vlaamsch Komiteit [eigenlijk wordt bedoeld het Vlaamsch Sekretariaat] aan de Decker e.a., 17 november 1919.

³⁵³ Archief Wilfried Spincemaille, nota "Vergadering der gewezen leden van de *Raad van Vlaanderen* in Den Haag, op 30 november 1919. De leden van den *Raad van Vlaanderen* voor het gerecht."

Het Archief van de Raad van Vlaanderen

Een laatste afwikkeling van het activisme was de beruchte zaak rond de archieven van de *Raad van Vlaanderen*. Zoals we gezien hebben had het *Vlaams Comité* de opdracht deze te beheren.

Het comité had daarvoor dr. Albert Vlamynck³⁵⁴ aangesteld. Het was de bedoeling dat hij het archief zou ordenen en vervolgens de publicatie ervan zou begeleiden. Op de vergadering van het *Vlaams Comité* op 30 november 1919 bleek echter dat de historicus tot dan toe enkel de archieven van de *Gevolmachtigden* en de *Zaakgelastigden* geklasseerd had.³⁵⁵

Het archief zelf bevond zich in Leipzig. De *Commissie van Zaakgelastigden* had op aanraden van Oßwald ertoe besloten om ze daarheen te laten brengen. Daar werden ze ondergebracht in het Historisch Instituut van de universiteit.

Oßwald gaf op 8 februari 1919 het archief over aan Vlamynck. Het bleef wel in het Historisch Instituut opgeborgen. Op 12 april 1920 kwam het bij George Roose³⁵⁶ terecht, die de archiefkisten onderbracht in een voorstad van Leipzig.

Jaren later, in 1926, werd voor het eerst vernomen dat de archieven van de *Raad van Vlaanderen* verdwenen waren. In 1927 heeft Johan Eggen een eigen onderzoekscommissie ingesteld.³⁵⁷ Hij had daarvoor een circulaire gestuurd naar alle oud-leden van de *Raad van Vlaanderen*. Hij stelde hierin de commissie en het doel voor en vroeg de toestemming om in werking te treden. Omdat hij hierop bijna geen reacties kreeg, beweerde hij dat hij een 'stilzwijgend mandaat' gekregen had³⁵⁸. Daarmee trapte hij op de tenen van heel wat activisten, waaronder Spincemaille. Zij betichtten Eggen ervan verdeeldheid te willen zaaien onder de activisten.³⁵⁹ Er was immers voor dergelijke zaken de nog steeds bestaande Commissie van Justitie van de *Raad van Vlaanderen*, die ook als enige bevoegd was. Het was Josué de Decker die de zaak bij deze commissie aanhangig maakte. Deze tweede 'legitieme' commissie bestond uit Heuvelmans, Heynderickx, J. Van den Broeck, K. Jonckx, Lambrecht,

³⁵⁴ Albert Vlamynck (°1886), licentiaat geschiedenis. Jong-Vlaming, professor aan de vervlaamste Gentse universiteit. Lid van de *Raad van Vlaanderen*.

³⁵⁵ Archief Wilfried Spincemaille, nota "Vergadering der gewezen leden van de *Raad van Vlaanderen* in Den Haag, op 30 november 1919. De leden van den *Raad van Vlaanderen* voor het gerecht."

³⁵⁶ George P.M. Roose (1881-1948). Bestuurslid van Jong-Vlaanderen. Bereidde de oprichting van de Vlaamse Rijkswacht voor. Vluchtte naar Leipzig.

³⁵⁷ ADVN, D8773/1/1-4, circulaire van de Eggen-commissie, 25 mei 1927. Leden van de commissie waren naast Eggen: Peremans, Heuvelmans, A.R. Van Roy en Ursi.

³⁵⁸ ADVN, D8773/1/1-4, brief van Oßwald aan Spincemaille, 25 september 1927.

³⁵⁹ ADVN, D8773/1/1-4, brief van Spincemaille aan Oßwald, 9 september 1927. "Het funeste werk van den Heer Eggen, die zich, in zijn grenzeloozen... durf, tot enquête-commissie had opgeworpen."

A. van Roy, Spincemaille en nog twee leden van het *Verbond van Vlaamse en Hollandse Verenigingen*: Fr. Primo en K. Waternaux, die eveneens lid waren geweest van de *Raad van Vlaanderen*.³⁶⁰ Deze commissie begon aan haar onderzoek in de maand juni. Spincemaille kreeg de opdracht contact op te nemen met Oßwald en hem informatie te vragen.

Met deze tweede commissie waren de onderlinge problemen nog niet van de baan. Hoewel de Decker (en met hem de Vreese) zelf naar de 'legitieme' commissie gestapt was, liet hij in september in zijn blad *Vlaanderen* uitschijnen dat ook deze commissie geen rechtsgrond had.³⁶¹

Oßwald heeft Spincemaille in twee brieven³⁶² het hele verhaal uit de doeken gedaan. We vatten het hier kort samen omdat het op een aantal punten afwijkt van het verhaal dat Mommaerts gaf.³⁶³

Volgens Oßwald werden de archiefdozen vanuit Brussel in de nacht van 18 op 19 oktober 1918 naar Leipzig overgebracht waar ze aankwamen op 24 oktober. Mommaerts schreef daarentegen in zijn artikel dat het archief pas op 12 november uit Brussel weggehaald werd. Het overbrengen gebeurde met de toestemming van de Vreese, De Decker, Borms en Faingnaert. Oßwald en Hinderdael hebben het transport begeleid. De Decker en de Vreese behielden de sleutels. Mommaerts stelde daarentegen dat Roose het transport begeleidde. In Leipzig, in het Historisch Instituut, werden de archiefkisten voorlopig bewaard in de werkkamer van professor Seeliger, schreef Mommaerts. Eind april vonden ze in hetzelfde instituut een veiliger onderkomen.³⁶⁴

Oßwald verhaalde verder hoe Hinderdael in 1919 naar Nederland vertrok. Het archief kon niet naar daar gebracht worden omdat er strenge controles aan de grenzen gehouden werden. Ook de toenmalige Duitse overheid was – volgens Oßwald – de Flamenpolitiek niet meer genegen, waardoor ook aan Duitse zijde van de grens onderschepping mogelijk was. Op 8 februari 1919 werd het archief vervolgens overgedragen aan prof. Vlamynck (die van het Vlaams Comité volmachten had gekregen). Hij kreeg volgens Oßwald de opdracht en

³⁶⁰ ADVN, D8773/1/1-4, brief van Spincemaille aan Oßwald, 9 september 1927.

³⁶¹ ADVN, D8773/1/1-4, brief van Spincemaille aan Oßwald, 5 oktober 1927; *Vlaanderen*, 17 september 1927.

³⁶² ADVN, D8773/1/1-4, brief van Oßwald aan Spincemaille, 24 mei 1927; brief van Oßwald aan Spincemaille, 26 oktober 1927.

³⁶³ MOMMAERTS, H.D. 'Herinneringen aan de afwikkeling van het Vlaams activisme in 1918 en daarna', in: *WT*, jg. XXVII, 5, 1968, kol. 318-326.

³⁶⁴ Dit verklaart misschien de bewering van Jules Spincemaille op de vergadering van het Vlaams Comité op 30 november 1919. Hij beweerde dat enkele kisten - zeer onvoorzichtig - in een bureel stonden waar dagelijks veel volk langskwam.

werd er ook voor betaald om het archief in zijn huis op te nemen en te ordenen. Hij deed dit echter niet en alles bleef liggen.

De komende maanden kwamen een aantal activisten met een volmacht van de Vreese of van de Decker langs om uit het archief kopies van documenten te nemen en persoonlijke stukken mee te nemen. Dit waren volgens Oßwald: van den Broeck, Brans, Hinderdael en Roose. Op 29 en 30 augustus 1919 kwam Jan Borms met een volmacht van De Decker stukken halen voor het proces van zijn broer August Borms.

Een half jaar later, op 12 april 1920 kwam Josué de Decker met een volmacht van de Vreese en Faingnaert, naar Leipzig (Mommaerts schrijft dat hij de Decker hierbij vergezelde). De afspraak met Vlamynck (die tot dan toe nog steeds niets gedaan had met het archief) werd vervallen verklaard en het archief werd nog dezelfde dag door de Decker overgedragen aan Roose. Oßwald heeft er nog voor gezorgd dat ook enkele kisten, die in Brussel gebleven waren om de lopende zaken af te handelen en in november 1918 naar Berlijn waren overgebracht, bij Roose terechtkwamen op 3 mei. Roose heeft het archief laten onderbrengen in zijn wolhandel in een voorstad van Leipzig. Oßwald schreef nog in zijn brief dat hij persoonlijk niets meer met het archief te maken had na de overgave aan Roose. In de hele zaak waren volgens hem dan ook geen 'hoge Duitsers' betrokken. Het in veiligheid brengen van de archieven mislukte door de verdeeldheid van de Vlamingen, aldus Oßwald.³⁶⁵

Roose, die voortdurend in geldproblemen zat, heeft volgens Oßwald (die het uit de kring rond Camille Huysmans gehoord had) geprobeerd de archieven te verkopen aan Armand Wullus, waarmee hij al in januari 1921 indirect contact had. Dit verhaal werd later door Wullus bevestigd. Met geld van de *Ligue nationale pour l'unité belge* zou Wullus het archief voor 50 000 frank van Roose gekocht hebben en in januari 1925 naar België laten brengen.³⁶⁶

³⁶⁵ ADVN, D8773/1/1-4, brief van Oßwald aan Spincemaille, 24 mei 1927. In dezelfde brief uitte hij enkele vermoedens. Het nieuws dat de archieven zouden verdwenen zijn, lekte voor het eerst uit op een communistische vergadering in 1926. Het feit werd vervolgens bekend gemaakt door de kanselier van de *Jungdeutsche Orde*, Bornemann, die het van Roose zelf zou gehoord hebben. Aangezien het archief (op dat moment) niet in België was en ook niet bij Armand Wullus (waarvan men wist dat hij onvermoeibaar op zoek was naar informatie over het activisme), vermoedde Oßwald dat het in Tschjechië-Slovakije was. Hij dacht dat dit een manoeuvre was van de *Jung-deutsche Orden* die het archief aan de Belgische staat wilden geven om zo hun Frans-Belgisch-Duitse toenaderingspolitiek te ondersteunen. Ook Mommaerts heeft het in zijn artikel over de contacten met de *Jung-deutsche Orden*. Roose was er lid van. Het vreemde is dat pas in 1927 in België bekend gemaakt werd dat de archieven zich in Brussel bevonden. Deze zaak vergt wellicht nog enig onderzoek.

³⁶⁶ DOLDERER, Winfried. 'Roose, George P.M.' in: NEVB, 1998; DOLDERER, Winfried. 'Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 2' in: WT, jg. LIX, 3, 2000, pp. 133-136.

Roose zelf ontkende dit. Hij beweerde dat er twee Nederlanders in naam van de Decker het archief waren komen halen. Uiteindelijk bracht de commissie van Justitie in Den Haag op kerstmis 1927 aan de oud-leden van de *Raad van Vlaanderen* verslag uit van haar onderzoek. Daar werden de Decker en de Vreese mede verantwoordelijk gesteld voor het verloren gaan van de archieven.³⁶⁷ Ze werden ervan beschuldigd door hun onderlinge twist en naijver (ze wilden allebei het archief in handen krijgen) onverantwoordelijk gehandeld hebben.³⁶⁸ Roose werd daarentegen vrijgesproken, temeer omdat bleek dat hij nog steeds blut was, waardoor het onwaarschijnlijk leek dat hij zo'n grote som geld zou ontvangen hebben. Dat de commissie de schuldigen publiekelijk ter verantwoording wilde roepen heeft er niet toe bijgedragen de relaties tussen de activisten onderling te verbeteren. Het staat vast dat dit de relatie tussen de Decker en Spincemaille nog meer verzuurd heeft. De commissie wilde dat het verslag van het onderzoek ook in een aantal Vlaamsgezinde bladen zou komen te staan. Toen Spincemaille aan Rosa de Guchtenaere vroeg om het ook in haar blad *De Voorpost* te publiceren, kreeg hij een negatief antwoord. Zij vond niet dat degenen die verantwoordelijk waren voor het archief nu publiekelijk ter verantwoording moesten geroepen worden.³⁶⁹ Dolderer schreef dat de commissie uiteindelijk zijn rapport op aandringen van Borms niet publiceerde. Daardoor raakten de namen van de 'twee dieven van het archief' niet bekend.³⁷⁰ Ik vermoed echter dat hiermee de Vreese en de Decker bedoeld werden, i.p.v. de twee onbekende Nederlanders.

Opnieuw aan de slag voor de Vlaamse Beweging

Tot nog toe hebben we een drietal thema's besproken die voortspuiten uit het activisme. In dit deeltje behandelen we enkele van de inspanningen die Jules Spincemaille leverde voor de bredere Vlaamse -en de Groot-Nederlandse Beweging. Inderdaad, Spincemaille is in Nederland overtuigd geraakt van een Groot-Nederlandse visie. Hij zag het heil in de vereniging van Nederland en Vlaanderen in één grote Nederlandse staat. Hiertoe zou de vorming van een federalistisch België de eerste stap zijn. Deze politieke opvattingen bleven echter zeer vaag. In 1927 heeft men binnen de *Dietsche Bond* dan ook gepoogd om de onderlinge verschillen te bespreken, overigens met weinig resultaat.³⁷¹

³⁶⁷ ADVN, D8773/1/1-4, uitnodiging voor de vergadering van de commissie van justitie, 17 december 1927.

³⁶⁸ ADVN, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 1 januari 1929.

³⁶⁹ ADVN, D8773/1/1-4, brieven van de Guchtenaere aan Spincemaille, 10 februari 1928 en op 14 maart 1928.

³⁷⁰ DOLDERER, Winfried. 'Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 2' in: *WT*, jg. LIX, 3, 2000, p. 136.

³⁷¹ A.W. Willemsen, 'De Vlaamse Beweging. II. van 1914 tot 1940' in: *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, V, 1975, p. 235.

Het was onmogelijk om alles na te gaan wat Spincemaille op politiek vlak in Nederland gedaan heeft. Hij was lid van heel wat verenigingen. Zo werd hij op 8 november 1919 samen met een aantal andere activisten opgenomen in de *Dietsche bond*.³⁷² Ook schreef Spincemaille regelmatig artikels voor verschillende bladen en spande zich in voor verscheidene initiatieven. Aangezien we om praktische redenen geen gebruik konden maken van Nederlandse archieven, beperken we ons hier tot enkele interessante hoofdlijnen.

De oud-activisten organiseerden in de jaren 1920 in Nederland, samen met Nederlandse sympathisanten, meerdere 'Begroetingsdagen', Dietse landdagen e.d.m. Spincemaille is waarschijnlijk op quasi al deze bijeenkomsten aanwezig geweest.³⁷³ In Nederland leidde dit soms tot heftige commoties. Op een begroetingsdag in Bergen-op-Zoom werd volgens de kranten een staande ovatie gehouden voor de communist en oud-activist Jef van Extergem 'en zijn Nederlandse partijgenoot' (bedoeld werd Domela Nieuwenhuis – *bd*). De oud-activisten werden er zodoende van beticht in contact te staan met de bolsjewieken. In een Vlaamse krant waarschuwde men de lezers tegen deze vrijzinnige Vlaamse nationalisten, "die zeggen los van België, los van Rome, leve Moskou!"³⁷⁴ In *De Maasbode* werd geschreven dat er op de bijeenkomst communistische en anti-katholieke pamfletten werden rondgedeeld. De redacteur van het artikel pleitte daarom voor de beperking van de vrijheid van de 'Vlaams-nationaal-gezinde' Vlamingen in Nederland omdat het "onomstootbaar vaststaat, dat Moskou de Vlaams nationale Beweging helpt en leidt."

Tegen deze betichtingen schreef Spincemaille een antwoord.³⁷⁵ Hij beweerde hierin dat 9/10 van de Vlaams-nationalisten anti-marxistisch en katholiek waren. De belangrijkste 'Godsvrede-groep' (die vooral uit vrijzinnigen bestond) uit Antwerpen, had zich beslist uitgesproken tegen samenwerking met de communisten. Men mocht volgens Spincemaille ook niet vergeten dat Van Extergem voor Vlaanderen vijf jaar in de cel zat. Het bewuste pamfletje werd bovendien niet door de organisatoren (het Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen – *bd*) verspreid en, schreef Spincemaille, "ik ben nog niet eens overtuigd, daar ik het persoonlijk niet heb kunnen nagaan, dat bedoeld artikel wel zoo antikatholiek en communistisch is als uw redacteur beweert."

³⁷² VAN CLEMEN, Sam. 'De steunverlening van de Dietsche Bond aan de uitgeweken activisten' in: *WT*, jg. LIX, 4, 2000, pp. 230-241.

³⁷³ Archief Wilfried Spincemaille, briefwisseling Spincemaille-Jacques; DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, p. 465.

³⁷⁴ Archief De Wolf-Billiet, krantenknipsel, s.d. Het artikel kwam klaarblijkelijk uit een Vlaamsgezinde en katholieke krant, we konden echter niet met zekerheid uitmaken welke krant.

³⁷⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan de Maasbode, 28 augustus 1928.

Dit zal de Nederlanders niet gerust gesteld hebben, want gedurende de twintiger jaren heerste er een grote angst voor bolsjewistische invloeden. In november 1918 had P.J. Troelstra er al eens gepoogd een revolutie op gang te brengen, zonder succes overigens. De paniekstemming was echter des te groter, er werden burgerwachten opgericht en het paleis werd met mitrailleurs bewaakt. Geert Mak schrijft bijvoorbeeld dat de secretaris van koningin Wilhelmina in het diepste geheim twee koffers met juwelen bij de thesaurier opgehaald had en ook nog eens veertigduizend gulden aan contanten op zijn lichaam had gebonden 'om in geval van uitersten nood Koningin en Prinses voort te kunnen helpen.'³⁷⁶ Spincemaille zou ook eens moeilijkheden gehad hebben toen hij naar Duitsland wilde reizen. Hij werd door de Nederlandse autoriteiten geschaduwd omdat men dacht dat hij in contact stond met Duitse Bolsjewisten.³⁷⁷

De oud-activisten hadden heel wat contacten met Nederlanders die de Groot-Nederlandse gedachte aanhingen. Vooral Geyl en Gerretson waren hier spilfiguren. Ook waren er contacten met Leo Simons, advocaat Willem van Es³⁷⁸ enz. Jules Spincemaille heeft van deze contacten verscheidene keren goed gebruik gemaakt. Zoals we zagen kon hij zo makkelijk aan werk geraken. Ook kon hij zo internationale contacten leggen, wat van groot belang was toen hij zijn amnestieactie op touw zette (zie verder).

Ook financieel stond Spincemaille verschillende activiteiten bij. Zo wist Lammert Buning bijvoorbeeld te vertellen dat ook het *Dietsch Studenten Verbond* bij Spincemaille financiële steun vroeg voor een congres dat ze in 1923 zouden houden. Spincemaille stuurde hen op 21 maart 1923 een briefje van 10 gulden. 'Het harde leven in Holland' maakte er voor hem "een reuzesom" van, maar omdat hij die morgen gelezen had dat de Belgische Senaat "het misselijk product van Van Cauwelaert en andere gecastreerde kraaiende hanen" had afgestemd, had hij het er graag voor over.³⁷⁹

Ook van Severen kwam in het begin van de jaren 1920 vaak bij de uitgewekenen in Nederland om geld bedelen. Om zijn blad *De West-Vlaming* boven water te houden, maar ook om zijn riant levensstijl te bekostigen. Zo vertelde Spincemaille in een interview met Arthur de Bruyne de anekdote hoe van Severen bij Spincemailles broer Jozef in Rumbeke geld kwam halen met een (dure) taxi uit Brugge.³⁸⁰

³⁷⁶ MAK, Geert. *De eeuw van mijn vader*. Uitgeverij Atlas, Amsterdam, Antwerpen, 1999, pp. 91-93.

³⁷⁷ ADVN, D8747/1/5, nota's van de Bruyne.

³⁷⁸ Willem Van Es (1886-1943). Nederlands advocaat, lid van de *Dietsche Bond* en het ANV, speelde later nog een rol bij het aankopen van *De Schelde*.

³⁷⁹ BUNING, Lammert. 'De wordingsgeschiedenis van het Dietsch Studenten Verbond' in: *WT*, jg. XXXVIII, 1, 1979, kol. 36-37.

³⁸⁰ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

Op organisatorisch vlak hebben de uitgewekenen ook bijgedragen aan de uitbouw van een netwerk van *Vlaamse Huizen* in Vlaanderen. We hebben gezien dat Jules Spincemaille voor de Eerste Wereldoorlog reeds aandelen had van het *Vlaams Huis* in Brussel. Nu zou hij vanuit Nederland ook gelijkaardige initiatieven ondersteunen in Gent en Antwerpen. In Gent was dit de zaak *Uilenspiegel*. Het werd opgericht in 1919 door het Vlaamse Front. Daar liep de samenwerking met oud-activisten zeer vlot. In Antwerpen lag dit blijkbaar moeilijker. Spincemaille vertrouwde het organiserend comité, samengesteld uit Fronters, dat in 1920 het huis *Malpertuus* wilde openen niet helemaal. Organisatorisch leek het geen goede leidingsploeg, wat toch van belang was om een veilige belegging te doen. De uitgeweken activisten waren echter vooral kwaad - schreef Spincemaille - omdat ze niet openlijk wilden toegeven dat ze samenwerkten met de activisten: "waarom dan die heilige schrik u te compromitteren in een samengaan met de activisten, wanneer u toch voor de onmogelijkheid staat bij de tegenstrevers de zekerheid weg te nemen dat nauwe connecties en samenwerking bestaan?" Spincemaille vroeg een beetje meer radicaliteit, want dat was het enige dat succes kon opleveren.³⁸¹

Onderling waren de relaties tussen de (oud-)activisten echter niet altijd goed. Zoals we gezien hebben bij de affaire rond de archieven van de *Raad van Vlaanderen*, had Spincemaille (en ook anderen) problemen met de groep rond de Decker. Diens tijdschrift *Vlaanderen* (1922-1934), dat hij samen met priester Robrecht de Smet leidde, werd zelfs een van de grootste bronnen van onenigheid in het Vlaams-nationalistische kamp.³⁸² Het tijdschrift, dat later zelfs met Duits geld gefinancierd werd³⁸³, voer een radicaal anti-Belgische koers, zodat bij hen zelfs geen sprake kon zijn van een federalisering van België. Het blad ageerde tegen de leiders van de Frontpartij en noemde een politieker als Vos en de Groot-Nederlander Geyl 'neobelgicisten'. Mede door hen verbrokkelde de Frontpartij in verschillende fracties. Deze verbrokkeling binnen het Vlaams-nationalisme had uiteraard vele redenen. We kunnen hier niet ingaan op deze ingewikkelde geschiedenis, maar een van de belangrijkste redenen was toch het feit dat een aantal groepen afstand deed van het zogenaamde 'Godsvrede'-standpunt. Bij de Frontbeweging had "Godsvrede" het opzijzetten van de onderlinge politieke strijd betekend. Men wilde eerst gezamenlijk zelfbestuur voor Vlaanderen bekomen. Vanaf ca. 1925 kwam dit principe meer en meer onder druk te staan

³⁸¹ Archief Wilfried Spincemaille, brief van Spincemaille aan van Puymbrouck, 30 April 1920.

³⁸² VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 19-20.

³⁸³ DE SCHAEFDRIJVER, Sophie. *De Grootte Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Atlas, Amsterdam, Antwerpen, p. 305.

door de opflakkerende tegenstellingen tussen katholieken en vrijzinnigen. Velen ijverden voor een katholieke Vlaams-nationalistische partij. De Frontpartij verbrokkelde in allerlei min of meer geografisch bepaalde fracties en van deze groepen was het enkel de Antwerpse Frontpartij die zich nog aan het Godsvredeprincipe hield. Vooral in West-Vlaanderen, onder leiding van Joris van Severen en Jeroom Leuridan, ging men een doctrinair-katholieke koers varen. Een bijkomend element was de groeiende kritiek op de parlementaire democratie. De Decker, hoewel hij zelf vrijzinnig was, richtte zijn pijlen vooral op de Antwerpse Frontpartij, die hij uitschold voor verraders aan het Belgisch establishment.

Om de eenheid te herstellen waren er vanaf 1926 pogingen om een overkoepelend, leidinggevend orgaan (Directorium) te stichten. Al van in het begin werden ook de 'ballingen' in Nederland, die de verbrokkeling met lede ogen aanschouwd hadden, hierbij betrokken, of gaven ze er de aanzet toe.³⁸⁴ Het is niet verwonderlijk dat ook Spincemaille hier een rol gespeeld heeft.

Jules Spincemaille had altijd goede contacten onderhouden met het 'thuisfront', zowel met zijn familie als met leidende groepen en figuren uit de Vlaamse Beweging. In de beginperiode van de 'ballingschap' was dit niet eenvoudig geweest. Brieven moesten onder een valse naam verstuurd worden (hij gebruikte steevast de achternaam van zijn eerste vrouw, 'Devos'³⁸⁵), of zelfs in geheimschrift. Zo vonden we een brief terug, gericht aan Charpentier (één van de deserteurs), met de uitleg van de code die hij zou gebruiken. De brieven zelf mochten – indien mogelijk – niet per post verzonden worden en na het lezen direct vernietigd worden.³⁸⁶

In 1923 is Jules Spincemaille er zelfs in geslaagd een valse identiteitskaart te bekomen zodat hij af en toe eens naar Vlaanderen kon komen. Voor een bezoek aan zijn familie en, meer nog, voor zaken die de Vlaamse Beweging aanbelangden.³⁸⁷ Zo sprak hij op 18 december 1924 voor het Leuvense *Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond* om hen te steunen in hun

³⁸⁴ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, p. 460; VAN CAMPENHOUT, Nico. 'Balling in Nederland. Een hoofdstuk uit het leven van Karel Heynderickx (1918-1929)' in: *WT*, jg. XXXVIII, 3, 1979, kol. 156.

³⁸⁵ Zie bv. AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Schamelhout, 13 december 1927.

Spincemaille schreef hierin dat hij in het geheim naar Antwerpen zou komen. De afspraakplaats is het Centraal Station van Antwerpen. Ze kenden elkaar blijkbaar niet van ziens, want hij schreef: "Ik zal wachten in de wandelzaal, langs den kant der loketten waar men de reiskaartjes voor het buitenland geeft. Ik zal mijn zwarte slappe hoed in de hand houden en wanneer u dan iemand met een... schitterende maan ziet, ben ik het! Spreek me niet aan als Spincemaille, maar wel als Devos".

³⁸⁶ ADVN, D8709/2/5, brief van Jules Spincemaille aan Charpentier, 14 februari 1920.

³⁸⁷ DE BRUYNE, A. 'Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)' in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6; Archief Wilfried Spincemaille, briefwisseling met Emiel Jacques.

strijd tegen de academische overheid. Wat het meest ophef gemaakt heeft, was zijn redevoering in maart 1928 voor de partij van Ernest van den Berghe in Aalst (een coalitie van Daensisten en Fronters). Hierdoor moesten “de Vlamingen in Vlaanderen den indruk krijgen dat België met zijn wetten machteloos is, wanneer de Vlaming maar wil en durft.” Alles was goed voorbereid: tijdens de spreekbeurt bleven de deuren van de zaal gesloten en toen de politie later ter plaatse kwam, was de vogel al gevlogen.³⁸⁸

Bij de besprekingen over het Directorium, dat leiding zou geven aan het nieuwe *Algemeen Vlaams Nationaal Verbond* (AVNV) heeft Spincemaille, samen met Geyl, een belangrijke bemiddelende rol gespeeld. Zijn hoofdbekommernis was de eenheid te herstellen. Spincemaille fungeerde als afgevaardigde van het *Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen*. Na de ontbinding van het *Vlaams Comité* waren in verschillende Nederlandse steden verenigingen van oud-activisten ontstaan. Zij verenigden hun krachten in 1925 door de oprichting van een koepel, het *Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen*. Dat de activisten vanaf 1925 opnieuw meer invloed kregen op het Vlaams-nationalisme in Vlaanderen³⁸⁹, is dan ook volgens mij grotendeels aan deze betere organisatie te danken.

Het verloop van de onderhandelingen om tot een Directorium te komen werd recent in de uitstekende biografie van Joris Dedeurwaerder over Reimond Speleers geschetst.³⁹⁰ Hiervoor maakte hij deels gebruik van de briefwisseling van Jules Spincemaille. Deze ingewikkelde besprekingen van toen zijn ook vandaag de dag nog niet helemaal te ontrafelen. Hier probeer ik kort het standpunt van Spincemaille en zijn medestanders uit het *Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen* weer te geven.

Als uitgewekenen waren naast Spincemaille vooral Henderickx, Heynderickx, Speleers - die dichter aanleunde bij de Smet -, Minnaert - die meer bij de Antwerpse Godsvredegroep aanleunde -, Jozef Ursi en Waternaux bij de onderhandelingen betrokken. Hun standpunt was dat de Antwerpse vrijzinnigen niet mochten buitengesloten worden. Daarom moest het katholiek-solidaristisch programma - dat de andere groepen aanhingen - volgens Spincemaille zodanig geformuleerd worden dat de vrijzinnigen er geen probleem mee zouden hebben. Spincemaille zelf vond het trouwens geen slechte evolutie dat het

³⁸⁸ ADVN, D8773/1/4, brief van Minnaert aan Spincemaille, 14 maart 1928 en 22 maart 1928.

³⁸⁹ VAN CAMPENHOUT, Nico. ‘Balling in Nederland. Een hoofdstuk uit het leven van Karel Heynderickx (1918-1929)’ in: *WT*, jg. XXXVIII, 3, 1979, kol. 155.

³⁹⁰ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, 900 p; zie ook: DE WEVER, Bruno. ‘Algemeen Vlaamsch Nationaal Verbond (AVNV)’ in: NEVB, 1998.

katholieke aspect binnen het Vlaams-nationalisme opnieuw meer aandacht kreeg. Dit was echter geen belemmering om samen te werken met anders-gezinden.³⁹¹ Uiteindelijk heeft de vrijzinnige oud-activist Minnaert een dergelijke formulering opgesteld.³⁹² Het was dus niet zo dat zij allen, behalve Speleers, tegen het solidaristisch programma gekant waren zoals De Deurwaerder en Van Campenhout schreven.³⁹³ Wel zou deze discussie voor de grootste moeilijkheden zorgen.

De eerste vergaderingen vonden in Roosendaal plaats, een ideale plaats voor ‘Groot-Nederlandse’ vergaderingen. Al van in het begin klaagde men dat de Decker blijkbaar het laken naar zich toe wilde trekken. Deze pleitte reeds langer in zijn blad voor de oprichting van een “*Derde Raad van Vlaanderen*”. De eerste gesprekken in 1926, tussen de Frontpartij, de groep rond *Vlaanderen* en het *Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen*, hebben aanvankelijk tot een akkoord geleid. De officiële oprichting van de raad (of Directorium) zou plaatsvinden begin 1927. Dit ging echter niet door toen de Frontpartij zich terugtrok omdat er ook vertegenwoordigers van de dissidente Gentse groep Maes in de Raad zouden mogen zetelen. Bovendien leek de Frontpartij toch niet bereid om de leiding over het Vlaams-nationalisme uit handen te geven aan de oud-activisten.³⁹⁴ In april 1928 raakten de gesprekken op initiatief van de katholieke leiders in de Frontpartij terug op dreef. Ook het *Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen* belegde een aantal vergaderingen, ook met de Decker. Deze vergaderingen met de Decker moeten voor Spincemaille niet aangenaam geweest zijn, want in juni 1928 moesten zijn vrienden hem smeken om nog aan de besprekingen met de Decker deel te nemen. Spincemaille vroeg zich echter af of dat dit nog enig nut had. Veel zin had hij er niet in. Net als Speleers voelde hij aan dat “de tijd tot het vormen van een *Raad van Vlaanderen* nog niet rijp [was].” Het leek Speleers beter dat de verschillende groepen nog een tijd naast elkaar zouden verder werken, als de hevige aanvallen tegen elkaar maar achterwege konden blijven. Maar zelfs dat kon Spincemaille niet geloven, hij vond Speleers hierin te naïef, hij vergat “dat het venijn uit den staart van De Decker nog niet uitgetrokken [was].”

³⁹¹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 24 februari 1925.

³⁹² AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Henderickx, 21 juni 1928.

³⁹³ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, p. 466; AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Henderickx, 22 augustus 1928; VAN CAMPENHOUT, Nico. ‘Balling in Nederland. Een hoofdstuk uit het leven van Karel Heynderickx (1918-1929)’ in: *WT*, jg. XXXVIII, 3, 1979, kol. 158.

³⁹⁴ VAN CAMPENHOUT, Nico. ‘Balling in Nederland. Een hoofdstuk uit het leven van Karel Heynderickx (1918-1929)’ in: *WT*, jg. XXXVIII, 3, 1979, kol. 157.

Spincemaille zag wel nog een mogelijkheid in een overkoepeling van de groep van Severen, de Godsvrede-groep van Antwerpen en het Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen. In dat scenario zouden dan de groep rond de Decker en de Gentse groep rond de vrijzinnige Boudewijn Maes (die te dicht bij de Decker aanleunde) niet betrokken worden. Moest een Directorium met alle groepen uiteindelijk toch lukken zou Spincemaille er niet tegen zijn ("als de minste van de kwalen"), maar er zou een degelijke controle moeten kunnen uitgeoefend worden op de nationale raad. Het Directorium kon ook maar slechts een tussenstap zijn naar een echte politieke hereniging. Hoe de nuchtere Spincemaille de politieke waarde van Borms inschatte bleek trouwens uit deze merkwaardige zin: "En dan zou ik nog een plaats in het directorium open laten voor Borms... als vlag."³⁹⁵

De moeilijkheden bij de volgende besprekingen waren echter zodanig groot dat men uiteindelijk besloot om onder leiding van Borginon, Spincemaille (als vertegenwoordiger van de uitgewekenen) en van Severen onderhandelingen te voeren zonder de Antwerpse groep erbij te betrekken. Het was de bedoeling om nadat er een overeenkomst zou zijn, ook de Antwerpse groep er bij te betrekken. De onderhandelingen hadden een goede afloop, "althans tusschen West-Vlaanderen en de andere nationalistische groepen van het Vlaamsche land, want met de ballingen schijnt het nog te haperen", schreef Geyl.³⁹⁶ Opnieuw was het de Decker die stokken in de wielen gestoken had. Geyl zei van hem: "De Decker wil geen eenheid dan waarbij hij zelf de alleenheerscher zijn zou." De Decker had namelijk pogingen ondernomen om een eigen *Raad van Vlaanderen* op de been te brengen onder leiding van J. Leuridan.

De eenheid die van Severen en Borginon bereikt hadden, leek nu echter toch een vast fundament te zijn om het Algemeen Vlaams Nationaal Verbond op te vestigen. Het Directorium telde, naast van Severen (West-Vlaanderen) en Borginon (Brabant), nog Paul Beeckman (West-Vlaanderen), Bert D'Haese (Aalst) en Staf De Clercq als leden. De Clercq werd later vervangen door Thomas Debacker (Turnhout). In november trad ook van Puymbrouck in het Directorium, als afgevaardigde van de Antwerpse groep.

Op de verdere werking van het Directorium en het AVNV hadden de uitgewekenen echter geen vat meer. Zo schreef Spincemaille aan van Severen in september 1928 dat het Verbond van Vlaams-Hollandse Verenigingen op haar vergadering van 23 september besloten had

³⁹⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Henderickx, 23 juni 1928.

³⁹⁶ Brief van Geyl aan F.W.J. Drion, 16-21 augustus 1928, in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel II.* De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 33-49.

om zich buiten het AVNV te houden. Het Verbond heeft dit officieel laten weten op 17 oktober 1928. Was het zo dat de uitgeweken activisten er zich van bewust werden dat zij eigenlijk maar een geringe invloed hadden 'op de Vlaams-nationalistische beweging te velde' (Dedeurwaerder)?

Wel bleef het verbond bij haar wens om een *Raad van Vlaanderen* op te richten waarin "alle schakeeringen van het Vlaamsch nationalisme zouden vertegenwoordigd zijn". Spincemaille schreef verder dat het Verbond nu haar werk voor de oprichting van de Raad zou stoppen. Het Verbond hoopte alleszins dat het van Severen zou lukken met zijn nieuw organisme een goed werkende nationale raad te bekomen.³⁹⁷ Persoonlijk ging Spincemaille echter niet helemaal akkoord met het programma van het AVNV. Hij vond het te katholiek. Zo stond in de 'wet' (zo had men het programma genoemd) een duidelijke verwijzing naar de katholieke leer ("middelen (...) die niet in strijd zijn met de katholieke leer"). Spincemaille vroeg zich af welk nut het had om zulke moeilijkheden te scheppen. Men had volgens hem beter geschreven: "...middelen die de leden met hun geweten kunnen overeenbrengen". Voor katholieken zou dit geen probleem zijn, want ze waren in de meerderheid en het organisme moest "in zijn geheel de middelen bepalen".

De ervaringen tijdens de onderhandelingen hadden Spincemaille al vroeg ontgoocheld. Hij had gehoopt dat de georganiseerde Vlaamse Beweging nu eindelijk komaf zou kunnen maken met de onduidelijke lijn en verdeeldheid. In dezelfde brief aan van Severen citeerde hij een brief die hij twee dagen ervoor naar Minnaert had gezonden: "[De] oorzaak van vele van de miseries is het onderlinge wantrouwen en de ziekte van het eeuwig getheoretiseer. Men komt er zoo moeilijk toe door het verleden een streep te trekken, (...) dat, waar voorzichtigheid geboden is, dit nog geen aanleiding moet zijn tot een onvruchtbaar wantrouwen, dat het getheoretiseer (...) alleen Vlaanderen niet redden zal." Met de 'onklare, onprincipieele vooroorlogsche strijdwijze' zouden ze nergens geraken, vond hij. Hierin heeft hij ook gelijk gehad, het AVNV viel opnieuw uit elkaar op het einde van 1929. Nu lag de oorzaak echter bij van Severen die met zijn groep resoluut de katholieke-doctrinaire en Groot-Nederlandse weg opging.

De Decker met zijn blad *Vlaanderen* was één van de grote verantwoordelijken voor de malaise tijdens de onderhandelingen vond Jules Spincemaille. *Vlaanderen* bleef als het ware bij de scherven zitten en bouwde nooit iets op. Spincemaille schreef dat men het in het blad wel voortdurend had over de Vlaamse troepen die strijdvaardig moesten staan wanneer de

³⁹⁷ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan van Severen, 28 september 1928.

‘tweede fase van het Activisme aanbrak’³⁹⁸ (de Decker had zijn hoop op een revanchistisch Duitsland gesteld – *bd*). Die instelling was volgens Spincemaille volledig verkeerd. De ‘Vlaamse troepen’ moesten er nú zijn en Vlaanderen zou het alleen kunnen, zonder buitenlandse hulp. Volgens Spincemaille moest er dan ook meer tucht in de beweging komen: “in die strijdmomenten waar gebrek aan eendracht Vlaanderen schaden zou, moet het laatste woord zijn aan de groote meerderheid der georganiseerde Vl[aams-]-Nat[ionale] krachten die in Vlaanderen zelf den strijd voeren. Zoo versta ik ten minste de tucht. Anders blijven wij steken in het moeras waarin het gekijf der vele leiders, leidertjes en candidaatleidertjes ons volk heeft gebracht.”

Nog steeds volgens deze brief aan van Severen, zijn Spincemaille en zijn vrienden er door deze ervaringen met het organiseren van het Directorium toe gekomen om zich met een nieuw initiatief bezig te houden: het oprichten van een algemeen Vlaams-nationalistisch dagblad, als ultiem middel om alle groeperingen dichter bij elkaar te brengen. Over dit dagblad, *De Schelde*, hebben we het in het derde deel.

De internationale amnestieactie en de clementiewet

Al in de begindagen van de ‘ballingschap’ voerden de activisten gesprekken over de manier waarop ze amnestie zouden kunnen bewerkstelligen. Voor sommigen hoefde amnestie echter helemaal niet. Zo wilde Spincemailles goede vriend, Emiel Jacques er niet van horen. Een terugkeer van de bannelingen zou de facto het aanvaarden van het bestaan van België betekenen en het opgeven van de Groot-Nederlandse gedachte. “Terug te keeren als een verloren zoon, en aangezien te zijn als iemand die men zijn bêtise wel genadiglijk wil vergeven; neen; bij God, daar bedank ik voor” schreef hij aan Spincemaille.³⁹⁹ De gerechtelijke straffen en ‘ballingschap’ hadden volgens hem het Vlaams-nationalisme heel veel goed gedaan en hoe langer deze toestand bleef duren, hoe beter.

Toch was hij twee jaar later bereid mee te helpen aan een initiatief van Jules Spincemaille, die door een internationale petitie voor amnestie de Belgische staat onder druk wilde zetten. Jacques hielp hem aan contacten, vooral in Amerika verblijvende Ierse nationalist.

Deze actie werd gestart in de maand mei van het jaar 1926. Jules Spincemaille begon toen met de voorbereiding van het oprichten van een in Den Haag gevestigd Internationaal

³⁹⁸ *Vlaanderen*, 22 september 1928.

³⁹⁹ Archief Wilfried Spincemaille, brief van Jacques aan Spincemaille, 15 november 1924.

Amnestiecomité. De bedoeling was om handtekeningen te verzamelen voor een 'adres' ten voordele van amnestie. Deze petitie zou een debat over amnestie in de Belgische Kamers moeten uitlokken. Aanvankelijk dacht Spincemaille eraan het comité te laten leiden door Nederlanders. Het zou alleszins geen zin hebben om het zelf te leiden als ex-activisten. Samen met Marcel Minnaert en een aantal Groot-Nederlandse vrienden zocht hij naar geschikte kandidaten. Men vond echter geen Nederlanders die voor deze zaak hun nek wilden uitsteken. De Nederlanders wezen bijvoorbeeld op het een tijd tevoren getekende Belgisch-Nederlands verdrag dat in Nederland heftige anti-Belgische reacties verwekt had, waardoor ze op een slecht blad stonden bij de Belgen.⁴⁰⁰ Ook Jef Van den Eynde deed pogingen om Nederlanders bij het comité te betrekken, maar zonder succes.

Ondertussen was Leo Simons begonnen met het opstellen van het Engelstalig 'adres'.⁴⁰¹ Uiteindelijk werd op een vergadering op 26 juni 1927 beslist om de actie zo internationaal mogelijk te houden, maar wel met Nederlandse steun.⁴⁰² De petitie zou dan door zeven 'niet-aangebrande' Vlamingen kunnen ingediend worden.

In Vlaanderen kreeg men de medewerking van Herman Vos. Deze stelde voor om ook zoveel mogelijk Belgische politiciers erbij te betrekken. Simons gaf hem gelijk, maar wilde in geen geval dat politiciers als van Cauwelaert erbij zouden betrokken worden.⁴⁰³

De werking van het comité kwam al in de zomermaanden op een laag pitje te staan. Pas in februari 1927 kwam er weer schot in de zaak.⁴⁰⁴ Spincemaille stak de verantwoordelijkheid

⁴⁰⁰ AMVC, S79665, brief van Minnaert aan Spincemaille, 25 april 1926; AMVC, S79665, brief van Th. Van Welderen Rengers aan Spincemaille, 23 mei 1926. In de zaak rond het Belgisch-Nederlands verdrag waren de activisten ook betrokken. Zij waren tegenstanders van het verdrag, net als de Fronters in Vlaanderen. Gematigde Vlaamsgezinden zoals van Cauwelaert hebben het verdrag verdedigd. In de weerstand tegen het verdrag in België speelde Spincemailles broer Jozef een grote rol als voorzitter van de West-Vlaamse oudstudentenbond. Zie ook: DE WAELE, Maria. 'Belgisch-Nederlands Verdrag' in: NEVB, 1998; VAN CAUSENBROECK, Bernard. *Herman Vos. Van Vlaams-nationalisme naar socialisme*. Hadewijch, Amsab, Antwerpen, Baarn, Gent, 1997, pp. 119-133; SPINCEMAILLE, Jules. 'De Vlamingen en het Verdrag' in: *De Residentiebode*, 3 januari 1927; SPINCEMAILLE, Jules. 'Is Vlaanderen voor of tegen het Verdrag?' in: *De Residentiebode*, 24 februari 1927; AMVC, S79665, brieven van Spincemaille aan Picard, 10 januari 1927 en 12 januari 1927.

⁴⁰¹ AMVC, S79665, brief van Simons aan van den Es (sic), 27 juni 1926.

⁴⁰² Brief van Simons aan Geyl, 27 juni 1926 in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 334-337.

⁴⁰³ Simons aan Van Es, Geyl en Spincemaille, 23 september 1926 in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 354-355.

⁴⁰⁴ Dit verklaart misschien waarom Simons in zijn brieven aan E. De Bom niets over de actie vermeldde in dat eerste jaar, zoals Willem van den Steene weet te vertellen. VAN DEN STEENE, Willem. *Oog voor Vlaanderen. Leo Simons (1862-1932) en de Vlaamse Ontvoogdingsstrijd*. Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde, 2001, p. 182.

voor deze laksheid op de trage werking van Vos.⁴⁰⁵ “Nog eens is de heer Vos zeer naiëf gebleken en onder invloed gekomen van mensen die er op uit zijn hem op een dwaalspoor te brengen.” Ondertussen was de tekst in een definitieve vorm gegoten, zodat Geyl de drukproef op 30 maart kon nalezen.⁴⁰⁶

De zoektocht naar mogelijke ondertekenaars werd intussen gestaag voortgezet. Niet zonder problemen echter. Zo wilde Gustaaf Schamelhout ook de handtekening van Jacques Mesnil vragen. Simons ging hier echter niet mee akkoord. Mesnil, de schuilnaam van de oud-Van Nu&Strakser Jacques Dwelshauwers, was immers een ‘communist’ en bij de ‘uiterst linkschen, (...) daar moet onze beweging het niet van hebben.”⁴⁰⁷ Spincemaille daarentegen vond het wel enigszins jammer dat heel wat ondertekenaars van linkse stempel waren, maar het doel heiligde nu eenmaal de middelen.

Andere kandidaat-ondertekenaars, zoals C.F.J. Brands, vonden dan weer dat dit alles geen nut had: “Al zouden deze ook door Onzen Lieven Heer en al zijne Heiligen worden geteekend, dan zouden de Vlaamsche verdrukten nòg geen amnestie krijgen... Wanneer de Vlamingen zich eens meester konden maken van minister Hymans en hem net zo lang konden vasthouden totdat deze amnestie verleend zou zijn, dan zou u eens zien hoe spoedig al die arme kerels vrij zouden zijn.”⁴⁰⁸ Anderzijds kon men wel rekenen op de steun van een aantal mensen die het comité in contact brachten met belangrijke internationale persoonlijkheden. Zo hielp bijvoorbeeld Oßwald om hen in via Duitse katholieken in Frankrijk en de Scandinavische landen handtekeningen te verzamelen.⁴⁰⁹

Het aanschrijven van de tientallen mensen en de overige correspondentie, wat door Simons en Spincemaille gedaan werd, vergde echter veel werk. In november 1927 besloot Simons ermee te stoppen, waardoor al het werk op de schouders van Jules Spincemaille terecht kwam.⁴¹⁰

Ondertussen bekeek Spincemaille in overleg met Vos en Geyl hoe men op de meest doeltreffende manier het ‘adres’ kon indienen. Daarnaast werden afspraken gemaakt i.v.m.

⁴⁰⁵ ADVN, Archief de Bruyne, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 28 februari 1927.

⁴⁰⁶ Brief van Vos aan Geyl, 30 maart 1927, in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 428-431.

⁴⁰⁷ AMVC, S79665, brief van Simons aan Spincemaille, 12 september 1927; Spincemaille moet Dwelshauwers redelijk goed gekend hebben. Deze sprak hem in een brief (AMVC, S79665, 19 november 1927) aan met “mon cher ami” en schreef dat hij hoopte Spincemaille nog eens te zien. Via Dwelshauwers contacteerde men André Gide en Romain Rolland.

⁴⁰⁸ AMVC, S79665, brief van C.F.J. Brands aan Spincemaille, 16 september 1927.

⁴⁰⁹ AMVC, S79665, Oßwald aan Spincemaille, 25 november 1927.

⁴¹⁰ AMVC, S79665, brief van Geyl aan Spincemaille, 14 november 1927.

het informeren aan de pers. Voor Nederland tekende Spincemaille verantwoordelijk, voor het Verenigd Koninkrijk Geyl, Simons voor Amerika en van Es voor de andere landen. De pers in België en Frankrijk zou door de Vlamingen zelf 'bewerkt' worden.⁴¹¹

De actie naderde in december langzaam haar ontknoping. Geyl klaagde al een tijdje dat het zolang duurde.⁴¹² Spincemaille antwoordde dat hij met werk overladen was. Om de kosten te drukken – hij heeft voor de actie heel wat uit eigen zak betaald⁴¹³ – typte hij namelijk alles zelf (op dat moment had hij al 250 brieven verzonden). Daarenboven stond hij op trouwen.⁴¹⁴ Ook August Borms, die nog steeds gevangen zat, en zijn familie zaten ongeduldig te wachten. Borms dankte al bij voorbaat in een plechtige brief, met als aanhef: 'Den 3210en dag mijner gevangenschap'. "Wat ik in de edele daad der ondertekenaars vooral waardeer," schreef hij, "'t is dat zij hebben willen inzien hoe zuiver de bedoelingen waren van de Vlaamsche Aktivisten, die alles hebben willen opofferen om hun Vlaamsch Vaderland te redden, en tevens de menschheid te dienen, want al ons pogen was steeds gericht én op de vrijmaking van Vlaanderen, én op 't bevorderen van een vrede door vergelijk ten einde de gruwelijke menschenlating spoedig te doen ophouden."⁴¹⁵

Uiteindelijk werd de datum vastgesteld op 8 februari 1928 (Borms zou die dag aan zijn tiende jaar cel beginnen). De week ervoor verscheen de tekst met de lijst van ondertekenaars in diverse bladen.⁴¹⁶

Opmerkelijk is dat Spincemaille in een brief aan de Decker, drie dagen voordien, nog eens zijn opvattingen over amnestie uiteenzette: "Amnestie zelf kan mij weinig schelen, omdat ik overtuigd ben dat het uitblijven van amnestie de grootste slag is voor België en dus wenschelijk is. 't Is wel wreed om zeggen, doch alles koud bekeken, zijn de amnestieverzuchtingen toch maar uitingen van het egoïsme (...) van enkelingen die het

⁴¹¹ Spincemaille aan Geyl, 14 november 1927, in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 483-486.

⁴¹² Geyl aan Spincemaille, 3 december 1927.

⁴¹³ brief van Gerretson aan Geyl, ongedateerd. In: VAN HEES, P. en PUCHINGER, G. *Briefwisseling Gerretson-Geyl. Deel 1*. Bosch & Keuning, Baarn, 1979, pp. 257-263.

⁴¹⁴ Spincemaille aan Geyl, 6 december 1927, in: VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, pp. 488-491.

⁴¹⁵ AMVC, S79665, brief J. Borms aan Spincemaille, 19 januari 1928; AMVC, S79665, brief van A. Borms aan J. Borms, 24 november 1927; AMVC, S79665, brief van Vos aan Spincemaille, 21 januari 1929.

⁴¹⁶ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan van Severen, 31 januari 1928; AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan de Guchtanaere, 5 februari 1928; AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan de Decker, 5 februari 1928.

algemeen belang van gansch Vlaanderen niet mogen uit het oog doen verliezen.” Hét belang van de actie lag volgens Spincemaille in het internationale karakter.⁴¹⁷

Het ‘adres’ werd op de symbolische dag ingediend bij het Bureau van de Kamer.⁴¹⁸ Het droeg een 200-tal handtekeningen van personaliteiten waaronder: John Galsworthy, Stuart Hodgson (uitgever van *The Daily News*), H.G. Wells, Georges Duhamel, Romain Rolland, Gerard Brom, H. Burger, Frederik van Eeden, A.M. Joekes, Wouter Nijhoff, Is. Querido, Jan Toorop, Albert Vogel, Mgr. Horváth, George Russell, W.B. Yeats enz.

Het manifest had een grote weerslag in de pers, zeker in België en Nederland.⁴¹⁹ Toch moest Spincemaille vaststellen dat een aantal Vlaamsgezinde bladen op voorhand geen informatie gekregen hadden (dit ging door Vos en anderen bezorgd worden).

Even voor het verzoekschrift werd ingediend had de overheid een gratievoorstel gedaan aan Borms. Spincemaille vond nu dat Borms een toegeving moest doen, bijvoorbeeld berouw tonen, maar dan op zo’n manier dat het zijn prestige niet schaadt. “De beweging heeft al alle nut geplukt uit zijn offer.” En deze geste zou het hele amnestiedebat zeker in een stroomversnelling brengen.⁴²⁰ Geyl antwoordde hier echter op dat Borms nog even moest doorzetten – als hij dit offer nog kon dragen.⁴²¹

Politiek heeft het manifest een invloed gehad bij de goedkeuring in maart 1928 in de Kamer van het rapport van Jan Van den Eynde, i.v.m. het amnestievoorstel van van Cauwelaert. Dit zorgde ervoor dat er vanaf september een openbaar debat in de kamer kon plaatsvinden. Minister Janson liet het echter verwijzen naar een speciale commissie. De Katholieke Vlaamse kamergroep ging hiermee akkoord op voorwaarde dat alles zou geregeld zijn vóór 11 november 1928. Het is Van Dievoet, in deze commissie een helper van Van den Eynde, die zo spitsvondig was om de term amnestie of gratie te vervangen door ‘uitdoving’.

Uiteindelijk raakte de nieuwe tekst goedgekeurd op 6 december 1928, drie dagen vóór de Bormsverkiezing. De tekst werd op 19 januari 1929 als wet gestemd, na een kleurloos debat (enkel de bekende redevoering van van Severen met zijn beruchte uitspraak “La Belgique, qu’elle crève!” - een rede in het Frans hoewel Spincemaille, Gerretson, Vos en Geyl hem dit

⁴¹⁷ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan de Decker, 5 februari 1928.

⁴¹⁸ ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939. Tweede deel*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1971, p. 195.

⁴¹⁹ Geyl meldde dat in het Verenigd Koninkrijk hier en daar voorzichtig aandacht werd geschonken aan het verzoekschrift. Men vreesde er een golf van ‘pro-Germanism’. AMVC, S79665, brief van Stuart Hodgson [*The Daily News*] aan Geyl, 6 maart 1928; AMVC, S79665, brief van Geyl aan Spincemaille, 11 maart 1928.

⁴²⁰ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Geyl, 20 februari 1928.

⁴²¹ AMVC, S79665, brief van Geyl aan Spincemaille, 4 maart 1928. Borms heeft het aanbod ook afgewezen.

hadden afgeraden - vormde hierop een uitzondering). De wet was volgens Elias een misbaksel. De straffen waren onherroepelijk, maar vervielen. Zo konden de gevangenen vrijkomen en de 'ballingen' terug naar huis komen. Deze regeling zou later zorgen voor de verderzetting van de amnestieactie in de jaren 1930 (zie verder).⁴²²

Van Belgisch-Franstalige kant had men nog geprobeerd stokken in de wielen te steken. Op 24 oktober zonden Pirenne en Ch. Terlinden in naam van de *Ligue Nationale* een brief aan alle ondertekenaars van het verzoekschrift.⁴²³ Men stelde erin dat de ondertekenaars ter goeder trouw handelden, maar niet goed gedocumenteerd waren. Daarom kregen ze allen een exemplaar van de pas verschenen uitgave van het archief van de *Raad van Vlaanderen*. De activisten werden nog eens duidelijk afgeschilderd als verraders (de archiefstukken bewezen dit).

In de Franstalige pers kreeg dit heel wat aandacht. Spincemaille zag zich dan ook verplicht om een antwoord te formuleren.⁴²⁴ Het werd een brochure die hij eigenhandig naar 600 adressen verstuurde.⁴²⁵ Hierin beklemtoonde hij dat de actie alleen om "humanitaire redenen, om der wille van een goeden internationalen geest" gevoerd was. Hij schilderde Terlinden en Pirenne af als Vlamingenhaters. Daarnaast ging hij uitgebreid (en niet onterecht) in op de onnauwkeurigheden en vervalsingen (o.a. door vertalingen) in de uitgave van het archief. Toch beoordeelde hij het niet geheel negatief. Het gaf toch ook een duidelijk beeld van de activisten: "men zal er uit kunnen zien, dat hun verhouding tot den Duitschen bezetter vol moeilijkheden stak (...) dat zij tegen de verduitsching al hun krachten hebben te weer gesteld, dat zij door de Duitschers zelf beschouwd werden als de sterkste tegenstanders eener eventueele Duitsche opslorplingspolitiek." Spincemaille zorgde er ook voor dat in de Vlaamse en Nederlandse pers artikels tegen de uitgave van het archief geschreven werden.

De commotie rond het verzoekschrift werd nog opgedreven toen Jules Spincemaille een tiental maanden na het indienen ervan een brief ontving van J. Jézéquel, dominee van de Hervormde Kerk in Parijs. In deze brief tekende hij protest aan tegen het feit dat zijn naam vermeld was op het manifest. Hij zei dat hij tegen een dergelijk initiatief was en helemaal

⁴²² ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939. Tweede deel*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1971, pp. 195–197; VAN CLEMEN Sam, De briefwisseling tussen Joris van Severen en Frederik Carel Gerretson. In Joris van Severen (...) jaarboek 7. Studiecentrum Joris van Severen, Ieper, 2003, pp. 110-111 en pp. 116-117.

⁴²³ AMVC, S79665, brief van de Ligue Nationale [get. door J. Pirenne en Ch. Terlinden], 24 oktober 1928.

⁴²⁴ AMVC, S79665, antwoord door Spincemaille opgesteld (klad en origineel), 30 november 1928.

⁴²⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Geyl, 3 december 1928.

geen toestemming had verleend.⁴²⁶ Vijf dagen later werd de brief eveneens gepubliceerd en becommentarieerd in *Le Soir*.⁴²⁷ De hele petitie werd in het artikel in vraag gesteld. Spincemaille reageerde onmiddellijk en zond naar Jézéquel een kopie van diens handtekening. Deze brief werd vervolgens in *De Schelde* afgedrukt.⁴²⁸

Vanuit Göttingen kreeg Spincemaille een ‘verklaring’ voor deze zaak van de oud-activist Raf Verhulst.⁴²⁹ Deze wist te vertellen (hij was een niet onverdienstelijk romanschrijver – *bd*) dat de zaak-Jézéquel door minister Paul Hymans in gang werd gezet. Hymans zou “de zoon [zijn] van een Rotterdamschen jood, die zich te Brussel kwam vestigen. De hr. Paul Hymans, die noch in een Nederlandsch noch in een godsdienstig opzicht iets van zijn afstamming heeft willen behouden, is bekeerd tot de Kristene leer (...) en is thans naar de letter een geloovig, streng praktiseerend (...) een vroom Calvinistisch protestant.” Nu meende Verhulst te weten dat Hymans’ *directeur spirituel* ene dominee Rochedieu uit Brussel was, een ‘Vlamingenhater’. Hymans heeft dan ook Rochedieu naar Jézéquel gezonden “en deze trok op den zondaar af als Paulus op de Korinthiërs”.

De ware toedracht kwam echter aan het licht toen Jézéquel op 4 januari 1929 liet weten dat hij zich had vergist. Hij was vergeten dat hij het manifest getekend had; “ma seule excuse, c’est mon absolue bonnefoi”⁴³⁰. Hij bezorgde, net als Spincemaille, aan *Le Soir* een rechtzetting, maar die is nooit verschenen.⁴³¹

De “clementiewet”, hoewel geen echte “amnestiewet”, was een opsteker voor de radicale Vlaams-nationalisten en werd gesymboliseerd door de vrijlating van Borms op 17 januari (nog voor de wet van kracht werd).⁴³² Aangezien er van de anti-Vlaamse zijde doodsbedreigingen geuit waren tegen Borms, dachten Spincemaille, Simons en F. van Gheel Gildemeester⁴³³, een lid van het *American Relief Comitee*, dat het veilig zou zijn om Borms eerst enige tijd in Nederland bij Spincemaille thuis te laten verblijven.⁴³⁴ Men had alle moeite

⁴²⁶ AMVC, S79665, brief van J. Jézéquel aan Spincemaille, 13 december 1928.

⁴²⁷ VAN GOETHEM, Léo. ‘L’Action internationale pour l’amnistie. Un vaste abus de confiance ? in : *Le Soir*, 18 december 1928.

⁴²⁸ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan *De Schelde*, 20 december 1928; *De Schelde*, 22 december 1928.

⁴²⁹ AMVC, S79665, brief van Verhulst aan Spincemaille, 25 december 1928.

⁴³⁰ AMVC, S79665, brief van Jézéquel aan Spincemaille, 4 januari 1929.

⁴³¹ AMVC, S79665, brief van Jézéquel aan Spincemaille, 14 januari 1929.

⁴³² ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939. Tweede deel*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1971, p. 199.

⁴³³ Van Gheel Gildemeester zei van zichzelf dat hij bevriend was met president Hoover. Hij zou in België bij de koning en bij minister Jaspar om de vrijlating van Borms zijn gaan vragen. In Brussel had hij gehoord dat “een aanslag op Borms voorbereid was op instigatie van Hymans”. ADVN, Archief de Bruyne, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 1 januari 1929.

⁴³⁴ AMVC, S79665, brief van Simons aan Juliette de Groodt, Mortsel 31 december 1928.

van de wereld om Borms van dit plan te overtuigen. Zo gebruikte Simons zelfs aandoenlijke argumenten als “zo zal er geen jong mens een moord op zijn geweten hebben”⁴³⁵. Borms liet zich echter niet overtuigen en ging zich in Merksem vestigen. Twee dagen later begon hij al aan een triomftocht door heel Vlaanderen.⁴³⁶ In de maand februari is hij ook in verschillende Nederlandse steden door oud-activisten en Groot-Nederlanders ontvangen.⁴³⁷

⁴³⁵ AMVC, S79665, brief van Simons aan Borms, 31 december 1928.

⁴³⁶ ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939. Derde deel*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1969, p. 9.

⁴³⁷ VAN DEN STEENE, Willem. *Oog voor Vlaanderen. Leo Simons (1862-1932) en de Vlaamse Ontvoogdingsstrijd*. Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde, 2001, p. 193-194.

Besluit

In Nederland is Spincemaille er goed in geslaagd om een nieuw bestaan op te bouwen. Hij vervulde een aantal belangrijke functies in het bedrijfsleven en richtte ook zelf een handelshuis in. Hij huwde in 1927 voor een tweede keer.

Spincemaille was actief betrokken bij de afhandeling van het activisme 'in ballingschap'. Zo hielp hij een aantal ondergrondse activistische sluiktijdschriften verspreiden. Hij speelde ook een rol in het *Vlaams Comité*, meer bepaald in de zaak van de archieven van de *Raad van Vlaanderen*.

We hebben gezien dat hij regelmatig contact bleef houden met Vlaanderen. Dit voortdurend contact met de Vlaams-nationalisten maakte het mogelijk actief deel te nemen aan onderhandelingen die op partij-politiek vlak de eenheid van het Vlaams-nationalisme beoogden. Daarbij speelde hij, met zijn nuchtere kijk op de dingen, een bemiddelende rol en vertolkte hij het standpunt van de Groot-Nederlanders

Vanuit Nederland heeft hij zich eveneens ingezet om van de Belgische staat amnestie te bekomen. Dit was niet enkel om persoonlijke redenen, maar ook om principiële. De activisten wilden op die manier hun gelijk bekomen.

DEEL 3: EEN VERWARRENDE TIJD (1929 – 1940)

Voor de clementiewet van kracht werd, was Jules Spincemaille incognito al verscheidene keren naar Vlaanderen geweest. Naar aanleiding van de overname van *De Schelde* was dit nog frequenter gebeurd. Vanaf 1 mei vestigde hij zich tenslotte definitief in België, in Berchem.⁴³⁸ Het heeft hem wel wat moeite gekost, want hij woonde liever in Brussel. Over Antwerpenaars zei hij: "Ze doen niets. Ze sakkeren wel op Brussel, maar laten zich alle initiatieven uit de handen nemen. Profiteren en pronken ja, nadat anderen 't werk doen."⁴³⁹

De historicus Willemsen beschouwde de jaren 1929 tot 1933 als een overgangperiode. Hij noemde ze in zijn werk 'de jaren van verwarring'⁴⁴⁰. In 1928-1929 haalde het Vlaams-nationalisme na jaren eindelijk nog eens een politieke overwinning: de Bormsverkiezing en het stemmen van de clementiewet. Vier jaar later kon het VNV (en daarmee de verrechtsing) aan zijn opmars beginnen. Het is ook precies in deze scharnierperiode dat Jules Spincemaille beheerder werd van *De Schelde*. In het begin van 1934, wanneer het blad overgenomen werd door VNV-kringen, bleek het ook een nieuwe richting in te slaan en leek er een nieuwe wind te waaien.

Zeker heeft het herstel van de Vlaamse Beweging in die periode geleid tot een radicalisering en tot fascistische tendensen. Tot dit laatste droegen natuurlijk ook de internationale omstandigheden bij. Het vertrouwen in de parlementaire democratie kwam in heel Europa op een laag pitje te staan. De voorbeelden van extreem-rechtse dictaturen leken aanstekelijk te werken op sommige groepen, ook in de Vlaamse Beweging. Hierbij zal de invloed van een aantal activisten niet gering geweest zijn. Het is bijvoorbeeld opvallend hoeveel naar Duitsland uitgeweken activisten zich later geëngageerd hebben in het nationaal-socialisme.

In deze periode heeft Spincemaille zich bijna alleen bezig gehouden met de organisatie van *De Schelde*. Daarnaast bleef hij echter trouw alle manifestaties van de Vlaams-nationalisten bijwonen: de openingszittingen van de *volksuniversiteit Herman Van den Reeck*⁴⁴¹, begrafenis van vooraanstaande Vlamingen zoals deze van advocaat E. Schiltz, de

⁴³⁸ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 26 januari 1929.

⁴³⁹ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

⁴⁴⁰ WILLEMSSEN, A.W. *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*. Uitgeverij Ambo n.v., Utrecht, 1969, 501 p.

⁴⁴¹ *De Schelde*, 21 oktober 1929; *De Schelde*, 17 oktober 1932.

verdediger van Borms, en van Berten Fermont⁴⁴², huldevieringen⁴⁴³ enz. Vooral met de studentenbeweging bleef hij zich bezighouden. Hij was, samen met Henderickx, actief betrokken bij de oprichting van de Oud-Studenten Bond in Leuven, tijdens de Vlierbeekfeesten op 27 mei 1933.⁴⁴⁴

Politiek waren zijn opvattingen nog niet veel veranderd. Hij beschouwde zichzelf en de oud-activisten als "de radicaalste onder de radicale Groot-Nederlanders en de tactiek die wij aanwenden in den strijd kan daar niets aan veranderen." Hij was wel gewonnen voor een 'federaal statuut' (Vlaanderen als deelstaat in België). Dit was volgens hem noodzakelijk "omdat wij zonder dezen stap nooit de Brusselsche kwestie en den toestand op de taalgrens ten onzen gunste kunnen oplossen." Hiermee volgde hij de lijn van Vos (wat ook de lijn van *De Schelde* zou zijn).⁴⁴⁵

⁴⁴² *De Schelde*, 8 november 1929; *De Schelde* 27 oktober 1933. Berten Fermont (1911 – 1933), weigerde uit Vlaams-nationalistische overtuiging dienst te doen in het leger. Werd in de gevangenis ernstig ziek en stierf. Vanuit de cel leverde hij artikels voor *De Schelde* over de 'dienstweigeraars'.

⁴⁴³ *De Schelde*, 8 november 1932. Dodenhulde voor de oud-activist Marten Rudelsheim.

⁴⁴⁴ *De Schelde*, 24 mei 1933; *De Schelde*, 27 mei 1933

⁴⁴⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 9 november 1932.

9. DE SCHELDE (1929 – 1933)

In dit hoofdstuk onderzoeken we de rol van Jules Spincemaille bij de aankoop (1929) en de uitbouw (tot einde 1933) van het Vlaams-nationalistische dagblad *De Schelde*. Eerst schetsen we het ontstaan van de plannen om zo'n project uit te voeren. Daarna bespreken we de organisatie van het blad (medewerkers, structuur,...). Vervolgens geven we een korte inhoudelijke analyse van een aantal door Spincemaille geschreven artikels. Tenslotte beschrijven we de perikelen die tot de overname van *De Schelde* door de groep rond van Puymbrouck (en later Staf De Clercq) geleid hebben.

Voorgeschiedenis

De Schelde werd in 1919 in Antwerpen opgericht als opvolger van *Het Vaderland*. In 1927 was Herman Vos er hoofdredacteur van geworden. Vos was tevens de leidende figuur van de Frontpartij in Antwerpen en zetelde in de Kamer. Vos had al in 1923 het plan opgevat om opnieuw een eigen krant te hebben voor het *Vlaams Front*. De aankoop van *De Schelde* leek hem hiertoe de beste oplossing. Deze krant was na het overlijden van de uitgever Gust Janssens in moeilijkheden geraakt. Vos ging daarom op zoek naar geld om de krant te kunnen overkopen. Hierbij zocht hij steun bij de Nederlanders Willem Van Es en Carel Gerretson. De gesprekken over de overname duurden nog tot in mei 1928. Toen tekende Vos het definitieve oprichtingscontract van de NV *De Schelde*.⁴⁴⁶ Daarna moesten Gerretson en Van Es nog aan geld zien te komen. Hiervoor zouden zij beroep gedaan hebben op o.a. Rotterdamse zakenlui. Vervolgens kon eind augustus 1928 het prospectus van de vernieuwde krant verschijnen.⁴⁴⁷ Een studie van een gespecialiseerd accountantskantoor had de haalbaarheid van het “blad, uit het concern der drukkerij losgemaakt” aangetoond.⁴⁴⁸ De bedoeling was dat het blad een goede leiding kreeg (men had ‘een ervaren kracht uit Holland’ op het oog). De politieke redactie zou echter in Vlaamse handen blijven. Het blad zou ook moeten aantrekkelijk gemaakt worden voor de middenstand, vooral in Antwerpen. Het moest bovendien “zoowel in de binnenlandsche als in de buitenlandsche staatkunde de Dietsche gedachte dien[en] en voorstaa[n]”. Na het verschijnen van het prospectus zegden

⁴⁴⁶ Deze geschiedenis is hier heel summier samengevat. Zie het gedegen artikel: VAN CLEMEN, Sam. ‘De verkoop van het dagblad ‘*De Schelde*’ (1927-1929)’ in: *WT*, jg. LVI, 1, 1997, pp. 25-44.

⁴⁴⁷ ADVN, D8773/2/1-3, prospectus *De Schelde*, getekend door W.J.L. van Es, Gerretson en Spincemaille, [augustus 1928].

⁴⁴⁸ ADVN, D8773/2/1-3, briefwisseling Janssens met accountantskantoor Rosenboom 23 mei 1929 – 22 juni 1929.

al een aantal mensen geld toe, maar het zou nog tot december 1928 duren eer het nodige geld bijeengezocht was.⁴⁴⁹

Het waren Gerretson en Van Es die erop aangedrongen hebben om ook Jules Spincemaille bij het beheer van *De Schelde* te betrekken. Hiermee was de zeer gematigde Herman Vos niet helemaal opgezet, schreef Van Clemen. Volgens een later getuigenis van Spincemaille zou Vos echter reeds in 1927 bij hem geweest zijn om hem te vragen het geld in te zamelen.⁴⁵⁰

De eerste brief van Spincemaille over deze zaak die ik aantrof dateerde van september 1928.⁴⁵¹ In een brief aan Goossenaerts schreef hij dat er volgens hem voor het blad zoveel mogelijk geldschietters moesten gevonden worden. Dat zorgde ervoor dat er meer mensen 'rechtstreeks aan het blad [zouden] geïnteresseerd zijn'. Tegelijk werden echter plannen gesmeed om ook een katholiek dagblad, vanuit Brussel maar aan *De Schelde* gelieerd, op te richten. Ook hierbij was Gerretson betrokken. Spincemaille ging ervan uit dat voor dit tweede blad 20 000 gulden zou moeten gevonden worden. Deze 'ontdubbeling' van *De Schelde* zou hen, door aan "opbouwend kath[oliek] godsdienstig werk te doen", in staat stellen "om de breede massa van het katholieke volk beter te bereiken".⁴⁵²

We hebben reeds gewezen op de pogingen die in die periode gedaan werden om tot een Directorium te komen van de partijpolitieke Vlaams-nationalistische groepen. De oprichting van *De Schelde* werd hierbij gezien als een extra bindmiddel. Maar ook hier rezen problemen. Zo schreef Spincemaille in dezelfde brief aan Goossenaerts dat van Severen geëist had om de redactie van het blad volledig in zijn handen te krijgen. Volgens van Severen moest het blad ook strijden tegen diegenen die een "Jong Vlaamsche Gemeenschap" of iets dergelijks voorstonden en die niet volledig met het Directorium meegingen. Het was ook niet verwonderlijk dat *Vlaanderen* al onmiddellijk tegen *De Schelde* ageerde. Een Vlaams-nationalistisch blad in handen van de 'neobelgicist' Vos, dat kon niet goed zijn.

Daarenboven waren een aantal leden van het Directorium (o.a. Bert D'Haese) nogal wantrouwig t.o.v. de Nederlandse invloed. Het was de periode van het Belgisch-Nederlands verdrag (zie eerder). Terwijl de Nederlanders en de uitgeweken activisten in het algemeen tegen het verdrag waren, was men in Vlaanderen eerder vóór. De Frontpartij

⁴⁴⁹ VAN CLEMEN, Sam. 'De verkoop van het dagblad *'De Schelde'* (1927-1929)' in: WT, jg. LVI, 1, 1997, pp. 41-42.

⁴⁵⁰ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

⁴⁵¹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 28 september 1928.

⁴⁵² AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan van Severen, 28 september 1928; AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 13 oktober 1928; AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Herbert, 10 oktober 1928. Dit blad is er niet gekomen. Waarschijnlijk was het een idee van Spincemaille zelf, want hij was bereid zelf 350 000 frank in het project te steken.

had zich wel onthouden, maar velen vertrouwden de Nederlanders toch niet: "De zaakjes van die van R[otter]dam moeten wij niet doen"⁴⁵³

In die periode (september) moest trouwens sneller werk gemaakt worden van de afhandeling van de aankoop. Er bleken immers kapers op de kust te zijn. *De Schelde* "dreigde in franskiljonsche handen over te gaan"⁴⁵⁴. Mevrouw Jannsens zou de minnares geweest zijn van een redactiesecretaris van *Le Matin*. Hij zou haar verteld hebben dat deze krant erop uit was om *De Schelde* over te nemen.⁴⁵⁵

Volgens Spincemaille moest *De Schelde* strikt op het 'Godsvrede-standpunt' staan. Het zou een nieuw Vlaams-nationalistisch dagblad voor de brede katholieke massa moeten zijn en ook zelfbedruipend zijn. *De Schelde* zou ook de mening van het Directorium (van het AVNV) verkondigen.⁴⁵⁶ Dit hield echter ook moeilijkheden in voor de samenstelling van de redactie. In een brief van 3 november (vermoedelijk aan Geyl) had Spincemaille het over de samenwerking met Vos. Hij wist dat er mogelijk problemen zouden kunnen komen tussen hem en Vos, maar hoopte op het beste. "De geldschietters vragen echter als absolute voorwaarde 'dat ik (Spincemaille) het directeurschap op mij neem, geassisteerd door een vakman". Dit impliceerde ook dat iemand als Wies Moens het redactiesecretariaat niet zou kunnen leiden, zoals Vos gewild had. Dan zouden de vrijzinnigen immers ontevreden zijn met het feit dat het blad geleid werd door katholieken. Vos' tweede voorstel, het aannemen van Herman Van Puymbrouck, zag hij ook al niet goed zitten: "Ik moet u rechtuit zeggen dat ik hierdoor een beetje afgeschrikt ben." Spincemaille vreesde dat Vos helemaal onder invloed van van Puymbrouck zou komen te vallen: "uit ondervinding hebt gij en (...) en ook ik persoonlijk ondervonden dat met den heer van Puymbrouck moeilijk zal te handelen vallen. Zijn pedanterie, het terneerdrukkende zijner theorieën, het niet-altijd-openhartige, het bijna-intrigeerende van zijn handelswijze zullen ook in '*De Schelde*' kwade gevolgen hebben."⁴⁵⁷

Uiteindelijk kon de operatie echt van start gaan. Op 11 en 12 februari 1929 verscheen de oprichtingsakte van *De Schelde* in het Staatsblad.⁴⁵⁸ De naamloze vennootschap "Het dagblad *De Schelde*" was op 22 januari 1929 gesticht. De familie Janssen droeg hierbij het eigendomsrecht over in ruil voor aandelen en geld. Naast deze oude aandelen (75 in reeks A) werd een nieuwe reeks uitgegeven van 335 aandelen, waarvan één voor Leonard Janssen,

⁴⁵³ AMVC, G563, brief van Goossenaerts aan Spincemaille, september 1928.

⁴⁵⁴ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan van Severen, 28 september 1928.

⁴⁵⁵ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

⁴⁵⁶ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan ? [ik vermoed Geyl], 3 november 1928.

⁴⁵⁷ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan ? [ik vermoed Geyl], 3 november 1928.

⁴⁵⁸ ADVN D8773/2/1-3, overdruk van de akten nrs. 1771-1772 op 11 en 12 februari 1929.

164 voor Maria Spincemaille, drie voor Adelfons Henderickx, één voor Jules Spincemaille, 165 voor Vos en één voor Lodewijk-Ernest Janssens.⁴⁵⁹ Als beheerders werden aangesteld: J. Spincemaille (afgevaardigd beheerder), A. Henderickx⁴⁶⁰ (voorzitter) en H. Vos (ondervoorzitter).

Deze vennootschap werd gefinancierd door een op 18 december 1928 in Utrecht opgerichte *Stichting ter Bevordering van de Nederlandsche Beschaving*. Daarvan was Jules Spincemaille ondervoorzitter, terwijl Gerretson voorzitter was en Van Es secretaris.⁴⁶¹

Hierna kon de werking van de krant van start gaan. Spincemaille vestigde zich vanaf 3 januari in Antwerpen (vóór de uitdovingswet). Hij kreeg van *De Schelde* een woning en een salaris van 24 000 frank per jaar.⁴⁶² Daarenboven had hij recht op een 'supersalaris'. Dit werd berekend afhankelijk van de stijging van het aantal lezers, abonnees en advertenties.⁴⁶³

⁴⁵⁹ Spincemaille had maar één aandeel, geen drie zoals Van Clemen verkeerdelijk schreef. Van Clemen vroeg zich ook af waar het overige geld van de Stichting vandaan kwam (17 000 gulden). Ik vermoed dat de aandelen van Maria Spincemaille, de oudste zus van Jules Spincemaille, zijn persoonlijk kapitaal vertegenwoordigden (ca. 11 400 gulden). VAN CLEMEN, Sam. 'De verkoop van het dagblad *'De Schelde'* (1927-1929)' in: *WT*, jg. LVI, 1, 1997, pp. 42.

⁴⁶⁰ AMVC H504, brief van Henderickx aan Spincemaille, ongedateerd. Uit deze brief bleek dat Henderickx door toedoen van Spincemaille voorzitter werd benoemd. Hij had een marionet-functie en werd door Spincemaille zelfs niet op de hoogte gehouden als er bv. personeel ontslagen werd.

⁴⁶¹ VAN CLEMEN, Sam. 'De verkoop van het dagblad *'De Schelde'* (1927-1929)' in: *WT*, jg. LVI, 1, 1997, p. 42.

⁴⁶² VAN CLEMEN, Sam. 'De verkoop van het dagblad *'De Schelde'* (1927-1929)' in: *WT*, jg. LVI, 1, 1997, p. 43.

⁴⁶³ ADVN, D8773/2/1-3, berekening van het supersalaris van Spincemaille voor 1930. In 1929 bedroeg het supersalaris 6000 frank.

***De Schelde* gaat van start**

De eerste maanden van het dagblad waren moeilijk. Zolang het geld er nog niet was (Gerretson talmde hiermee) heerste er zelfs enige 'anarchie' bij de reorganisatie. Spincemaille klaagde dat de beste maanden om abonnementen te werven zo voorbijgleden.⁴⁶⁴

Vos voer een veel gematigder koers dan Gerretson voorzien had. Toch konden Vos en Spincemaille het goed met elkaar vinden. Zo schreef Vos aan Geyl begin februari: "Met Spincemaille gaat het werken goed; wat ik wel verwachtte: een moeilijke man ben ik niet en hij lijkt mij een brave jongen, hoewel, als ik weer alles moest gelooven wat onze Vl[aams-]nat[ionalistische] spitsbroeders mij over hem vertellen..."⁴⁶⁵

Financieel gingen de zaken echter minder voor de wind. Een balans op 31 december 1929 tekende een verlies op van 126 436,82 frank. Daarenboven had men nog voor 366 792,98 frank schulden.⁴⁶⁶ De herstructurerings in het eerste half jaar wierpen echter hun vrucht af. In het tweede kwartaal lag het verlies al veel lager.⁴⁶⁷

Deze wankelende situatie zette zich ook door in 1930. Spincemaille verwachtte dat men pas vanaf 1931 zou kunnen winst boeken. Voorlopig zou het verlies dan ook moeten geconsolideerd worden door een obligatielening.⁴⁶⁸ Net als Van Clemen vonden we hier echter geen verdere informatie over.

In 1931 moet het aantal abonnees langzaam gestegen zijn. Zo vonden we een brief terug van Spincemaille waarin deze opgetogen vertelde dat de concurrentie met *De Standaard* haar vruchten afwierp: in Kortrijk waren namelijk al 43 lezers naar *De Schelde* overgestapt.⁴⁶⁹ De balans voor het jaar 1931 zou ook in evenwicht blijven.⁴⁷⁰

In 1932 begon men bij *De Schelde*, die al in moeilijkheden zat, ook de economische crisis goed te voelen. Het krantenpapier was enorm duur geworden. De Belgische papiersector verkeerde in een zware crisis. Alle kranten hadden kleinere oplagen en de inkomsten uit advertenties daalden hierdoor eveneens. Het ministerie van Arbeid stelde de kranten daarom voor om de invoer van buitenlands papier te contingenteren. Hierdoor zou de

⁴⁶⁴ ADVN, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 1 januari 1929.

⁴⁶⁵ ADVN, D8737/2/2, brief van Vos aan Geyl, 12 februari 1929.

⁴⁶⁶ ADVN, D8773/2/1-3, Belgisch Staatsblad, 31 juli 1930, akte 12398.

⁴⁶⁷ Voor een beschrijving van de herstructurerings, zie: VAN CLEMEN, Sam. 'Het beheer van het dagblad "*De Schelde*" (1929-1933)' in: WT, jg. LVIII, 4, 1999, pp. 229-246.

⁴⁶⁸ ADVN, D8773/2/1-3, verslag van de buitengewone algemene vergadering van aandeelhouders op 19 november 1930.

⁴⁶⁹ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 17 juli 1931.

⁴⁷⁰ ADVN, Archief de Bruyne, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 21 februari 1932.

vraag bij de Belgische papierfabrikanten kunnen stijgen en zouden de prijzen dalen. Op dit voorstel reageerde Spincemaille door te schrijven dat dit voor vele kranten niet haalbaar zou zijn, de prijzen zouden waarschijnlijk nauwelijks dalen en lagen stukken hoger dan in het buitenland. Volgens hem kon alleen de invoerbeperking op buitenlandse kranten een oplossing bieden.⁴⁷¹

Ook het partij-politiek Vlaams-nationalisme verkeerde in een crisis. Vos werd niet herkozen als parlamentslid en de krant verloor steeds meer lezers. Enkel leden van de Antwerpse Frontpartij bleven nog trouw. Ook op de redactie verliep niet alles naar wens. Zo klaagde Spincemaille over Vos' werk op de redactie, de abonnementen zouden mede hierdoor dat jaar met 8 tot 900 lezers dalen.⁴⁷² Ook in Nederland was men al eerder ontevreden over de kwaliteit van Vos' werk op de redactie. Zijn federalistische instelling deed hem geregeld botsen met Gerretson. Deze laatste schreef zelfs in juni 1930 in een brief aan van Severen dat hij het blad niet meer las: "*De Schelde*, in zijn slappe, karakterloze leiding ergert mij zoo zeer dat ik het blad niet meer lees... om mij dagelijksche wrevel over zooveele verzuimde gelegenheden in dit 'Jubeljaar!' (100 jaar België –*bd*) te besparen (...)"⁴⁷³ Het jaar erna heeft Gerretson gepoogd om op een radicale manier Vos uit de redactie te krijgen. Hij wilde hem laten vervangen door de oud-activist Hugo Van den Broeck. Geyl, Van Es en Spincemaille konden dit echter beletten. Voor Vos zou het trouwens een politieke liquidatie betekend hebben.⁴⁷⁴

Als remedie stelde Spincemaille een nota op die onder verschillende Vlaams-nationalistische organisaties verspreid werd en ook geregeld in *De Schelde* verscheen. Hij vroeg hierin een betere samenwerking van de verschillende organisaties. Zo zou elke vereniging een afdeling moeten hebben die fungeerde als persdienst. Zij zouden ook instaan voor het voeren van propaganda voor het dagblad.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ ADVN, D8773/2/1-3, brief van *De Schelde* [Spincemaille] aan de inspecteur-generaal van het Nijverheidswezen, Ministerie van Nijverheid en Arbeid, 2 oktober 1932.

⁴⁷² ADVN, Archief de Bruyne, D8747/1/6, brief van Spincemaille aan Geyl, 21 februari 1932.

⁴⁷³ VAN CLEMEN Sam, 'De briefwisseling tussen Joris van Severen en Frederik Carel Gerretson' in: *Joris van Severen (...) jaarboek 7*. Studiecentrum Joris van Severen, Ieper, 2003, p. 123.

⁴⁷⁴ VAN CLEMEN, Sam. 'Het beheer van het dagblad "*De Schelde*" (1929-1933)' in: WT, jg. LVIII, 4, 1999, pp. 235-236.

⁴⁷⁵ ADVN, D8773/2/1-3 nota Jules Spincemaille, '*De Schelde* en de Vlaamsch-nationale organisaties', 24 juni 1932.

Op weg naar een overname

Op het einde van 1932 moest men echter overgaan tot het oprichten van een “Waarborg-Komiteit *De Schelde* december-januari 1932-33” om zo het eventuele verlies voor het jaar 1933 te dekken door minstens 200 personen of groeperingen. Hiervoor had men minstens 200 000 fr. nodig. De kleine groei die men in het laatste kwartaal van 1932 nog kon optekenen was immers enkel te danken aan de papierprijs die licht daalde. Door dit comité kregen echter een aantal mensen meer inspraak in het beheer van *De Schelde*. Extra uitgaven konden enkel plaatsvinden nadat o.m. H. Borginon, Staf De Clercq, Th. De Backer, A. D’Haese, H.J. Elias, T. Herbert, Romsée en E. van den Berghe hun toestemming gegeven hadden. Ook redactioneel kregen zij meer inspraak. Zij behoorden allen tot de zogenaamde ‘concentratie’, een nieuwe poging om tot eenheid te komen binnen het Vlaams-nationalisme. Dit zou op 8 oktober 1933 uitlopen in de oprichting van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) met De Clercq als leider.

Hoewel zij dus inspraak hadden in de werking van *De Schelde* en onder meer nieuwe medewerkers lieten benoemen, is het waarborgfonds er nooit gekomen. Enkel de arrondissementen Mechelen, Aalst en Antwerpen deden een poging om geld in te zamelen. Daarom zag men zich verplicht om in april 1933 een lening van 80 000 frank aan te gaan. Een faillissement stond dus voor de deur. Ondertussen probeerde het blad opnieuw een onafhankelijke koers te volgen, aangezien het Waarborgcomité haar verplichtingen niet was nagekomen.⁴⁷⁶

Vanaf oktober vonden onderhandelingen plaats om de krant te verkopen. Een eerste bod kwam van het VNV. Tony Herbert voerde in naam van het verbond gesprekken met Spincemaille. Het VNV wilde geld ter beschikking stellen in ruil voor redactioneel zeggenschap en de ontbinding van de NV *De Schelde*. Spincemaille wilde daar echter niet van horen. Ondertussen was Spincemaille in opdracht van de Nederlandse financiers ook op zoek gegaan naar Duits geld om de krant te redden. Zo had hij de opdracht om met het Ministerie van Propaganda te gaan onderhandelen in Berlijn. Dit gebeurde in november, samen met een zekere Holvoet. Toen echter bleek dat de Duitsers ook medezeggenschap over het blad wilden verkrijgen, heeft Spincemaille hen afgewimpeld. Hij wilde slechts advertenties ronselen.⁴⁷⁷ Deze plannen vond Spincemaille te compromitterend. Zo weigerde

⁴⁷⁶ AMVC, B742 (25), brief van Spincemaille aan Tony Herbert, oktober 1933.

⁴⁷⁷ De Wever, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, p. 197.

hij contact te nemen met Holthöfer. Deze was als lid van de NSDAP later ook verantwoordelijk voor de discrete subsidies aan het VNV.⁴⁷⁸

Het VNV herhaalde zijn pogingen om het blad over te nemen nog een aantal keer, zonder succes. Eind oktober 1933 kwam medewerker Herman van Puymbrouck met een eigen voorstel. Hij zou geld inbrengen en wilde in ruil daarvoor hoofdredacteur worden. Politiek wilde hij een democratische lijn volgen, tegen de fascistische stromingen in. Ook tegen het katholiek solidarisme zou hij zich als vrijzinnige blijven verzetten. Verder wou hij van het blad een echt leidinggevend orgaan maken, zonder vrije tribunes. Het zou ook geen dagblad meer mogen zijn voor heel Vlaanderen, maar enkel nog voor Antwerpen en St.-Niklaas.⁴⁷⁹

Spincemaille was meteen tegen dit voorstel en intussen liepen waren ook de laatste gesprekken met mogelijke Duitse geldschietters spaakgelopen. Bovendien wilde de drukker niet meer verder werken als er niet gauw geld kwam. Uiteindelijk bereikte Van Es op 12 december 1933 een akkoord met van Puymbrouck en het blad kwam in diens handen.

Een maand na de oprichting van het VNV had Herman Vos reeds in november ontslag genomen als hoofdredacteur en was hij overgestapt naar de Belgische Werklieden Partij. Reeds vanaf zijn verkiezingsnederlaag in 1932 had hij daaraan gedacht. Spincemaille heeft in een interview met de Bruyne verteld dat hij Vos bij deze stap geholpen heeft. Hij zou hiervoor met Camille Huysmans zijn gaan onderhandelen.⁴⁸⁰ Op 1 november liet Vos in *De Schelde* een afscheidstekst publiceren, waarin hij zich verzette tegen Staf De Clercq en het autoritaire gedachtengoed.⁴⁸¹ Ook Spincemaille verliet de NV. Op 25 november had ook Adelfons Henderickx ontslag genomen als voorzitter van de beheerraad om zich zo te kunnen inzetten voor de hoofdredactie waarin hij met J. Brans en H. van Puymbrouck zou gaan fungeren. Het bleek echter meer uit angst te zijn om de verantwoordelijkheid te moeten dragen van een mogelijk financieel debâcle in 1934.⁴⁸²

Van Puymbrouck ging met zijn nieuwe ploeg van start op 15 december 1933. "*De Schelde* gereed" stond er op de eerste bladzijde van het dagblad te lezen. De tekst werd ondertekend door Borms, A. Henderickx en H. van Puymbrouck.⁴⁸³ Aanvankelijk zou men nog een

⁴⁷⁸ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, p. 543; DOLDERER, Winfried. 'Duitsland-Vlaanderen' in: NEVB, 1998.

⁴⁷⁹ AMVC, P9746, brief van Puymbrouck aan Spincemaille, 14 november 1933.

⁴⁸⁰ ADVN, D8747/1/4, nota's van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

⁴⁸¹ *De Schelde*, 1 november 1933.

⁴⁸² AMVC, H504, brief van Henderickx aan Spincemaille, 23 november 1933; idem, ongedateerd; idem, aangetekende brief van Henderickx aan Spincemaille, 27 november 1933.

⁴⁸³ *De Schelde*, 15 december 1933.

onafhankelijke koers blijven volgen, maar vanaf 1934 sloot van Puymbrouck meer en meer aan bij het VNV. In zijn artikels bood van Puymbrouck de strijd aan met het “Godsvrede-flamingantisme”. Nu de ‘aanval op het activisme’ voorbij was, had dit namelijk geen nut meer. Het was een mengsel van “55 procent schuchter Vlaamsch nationalisme en voor 45 procent mengsel van katholiek-conservatisme, christen democratie, liberalisme, socialisme, communisme.” Het ogenblik was dan ook aangebroken om voor 100% Vlaams-nationalisten te worden, het was een ‘totalitaire strijd’, geen strijd meer om klasse of partijbelangen. Tegelijk deed ook het leidersprincipe haar ingang.⁴⁸⁴ Titels als ‘Eendracht! Eenheid! Leiding! Wij stellen ons op in gesloten gelederen! Bij Staf de Clercq’ vonden in koeien van letters hun plaats op de voorpagina van de krant.⁴⁸⁵

In november 1936 werd *De Schelde* herdoopt in *Volk en Staat*. De relatie met het VNV was op dat moment echter opnieuw minder goed en de krant stond opnieuw voor een faillissement. Hierop slaagde het VNV erin om met Duits geld de krant op te kopen en er haar officieel partijblad van te maken.

Spincemaille was met deze gang van zaken allerminst tevreden. Van Puymbrouck, een van zijn ‘intiem-vijanden’ had het grote project uit zijn handen getrokken. Spincemaille moet in januari 1934 naar Borms, die nu voorzitter was van de naamloze vennootschap, een klachtenbrief geschreven hebben. Henderickx hoorde ervan en reageerde: “het heeft me teleurgesteld dat het wel lijkt alsof u het eer afkeurt dat wij ons tot redding van *De Schelde* inspannen” en: “kende ik U niet, W.E.G. Heer en Vriend, zooals ik meen U te kennen, was ik onkundig van alles wat U voor Vlaanderen gedaan, geofferd en geleden hebt, men zou den indruk krijgen dat ter oorzaak van een soort gevoel van wrok bij U de wensch de vader is der gedachte van een waarschijnlijke mislukking onzer onderneming.”⁴⁸⁶

Henderickx zelf zou echter evengoed ontgoocheld raken. Reeds in september 1934 nam hij ontslag als medewerker. Hoewel hij zich een jaar lang belangeloos ingezet had, kreeg hij nauwelijks medezeggenschap of aanmoediging⁴⁸⁷.

Analyse van een aantal artikels

Tijdens onze bespreking van de geschiedenis van *De Schelde* hebben we het nauwelijks gehad over de werking van de redactie omdat het moeilijk in te schatten is welke invloed

⁴⁸⁴ *De Schelde*, 2 september 1934.

⁴⁸⁵ *De Schelde*, 16 september 1934.

⁴⁸⁶ AMVC, H504, brief van Henderickx aan Spincemaille, 12 januari 1934.

⁴⁸⁷ AMVC, H504, brief van Henderickx aan *De Schelde*, 19 september 1934.

Spincemaille hierop had.⁴⁸⁸ Wellicht was deze niet gering, maar in de briefwisseling was hierover niet veel terug te vinden.

Zelf heeft Spincemaille (onder eigen naam of schuilnaam) niet heel veel geschreven in *De Schelde*. We maakten een inventaris van de zeven belangrijkste artikels op en laten hier de bespreking ervan volgen. Spincemaille heeft – dat vermoed ik toch – in *De Schelde* geen pseudoniemen gebruikt. Enkele keren was er een artikel, geschreven door 'Verax'. Aan de inhoud te oordelen ging het echter telkens om een Vlaams-nationalist uit Lier die er de plaatselijke politiek besprak.

Op naam van 'Argus' verschenen in *De Schelde* over het algemeen kleine artikeltjes met uiteenlopende, minder interessante inhoud. Zo bv. 'Strijd in het Verre Oosten', 'de rebellie van Japan', 'de Bretonsche strijd', enz. Spincemaille heeft, zoals we verder zullen zien, een *Actiekomiteit Argus* opgericht in zijn strijd voor de nationalisering van de auteursrechtenorganisaties. Hij heeft volgens mij echter nooit artikels onder die naam gepubliceerd. Het is ook pas vanaf 1932 dat deze 'Argus' in *De Schelde* publiceerde.

Het eerste artikel verscheen op 7 februari 1929 onder de titel 'Onwaardige kritiek'. Spincemaille reageerde hier op de kritiek die het blad *Vlaanderen* op hemzelf en *De Schelde* geuit had. Bij de stemming van de clementiewet had een groep rond de Decker een protestverklaring opgesteld. Zij weigerden de 'clementie' te aanvaarden en wilden niet terugkeren omdat er geen volledige amnestie was. *De Schelde* had hierop gereageerd dat het manifest niet goed opgesteld was. Hiermee volgde de krant trouwens de lijn van het *Verbond van Vlaamse en Hollandse Verenigingen*.⁴⁸⁹

In een tweede artikel schreef Spincemaille een *in memoriam* voor Jef Van den Eynde. Hij beklagde het dat het zo moeilijk was om naar de begrafenis in Maastricht te gaan. Maar Van den Eynde zou volgens Spincemaille niet vergeten worden omwille van de schoonheid en de goedheid die hij in het studentenleven gebracht had. Ook vele vlaamse kunstenaars hadden hem als een echte mecenas gehad. Spincemaille hoopte dat het graf van zijn overleden vriend ooit naar Leuven zou gebracht worden, waar de studenten dan elk jaar een bedevaart zouden moeten houden (wat later gebeurd is –*bd*). In dit artikel citeerde Jules Spincemaille zijn eigen artikeltje over Jef Vanden Eynde uit *Ons Leven* van 22 februari 1908. Van den Eynde was "om zeggens de leider en aanvoerder der studenten geweest [...] en aldus de wekker van dat wondere, blijde, vruchtbare Vlaamsch studentenleven." Ook

⁴⁸⁸ Ik verwijs hiervoor naar het werk VAN CAUSENBROECK, Bernard. *Herman Vos. Van Vlaams-nationalisme naar socialisme*. Hadewijch, Amsab, Antwerpen, Baarn, Gent, 1997, passim.

⁴⁸⁹ *De Schelde*, 7 februari 1929.

verhaalde Spincemaille hoe Van den Eynde *De Vlaamsche Wacht* in 1908 enkele maanden uitgaft⁴⁹⁰.

Een derde artikel was een oproep om de “Vlaamsche vervolgte en gebroodroofde priesters” te steunen. Meer in het bijzonder ging het over de zaak priester Maurits Geerardyn die de dag na de kamerverkiezingen, op 27 mei door de bisschoppen werd geschorst omdat hij weigerde de katholieke partij te steunen. In 1927 had hij al eens geweigerd de herdelijke brief van Mgr. Waffelaert (1927), waarin het Vlaams-nationalisme werd veroordeeld, van op de kansel voor te lezen.⁴⁹¹ Spincemaille wees er in dit artikel op dat Geerardyn eerst en vooral een goede priester was voor zijn parochianen en dat hij zich ‘als priester’ nooit politiek uitliet. Hij wilde zijn parochianen dan ook niet vanop de preekstoel aanbevelingen geven zoals dit elders gebeurde. Spincemaille maakte er gebruik van om de bisschoppen nog eens een veeg uit de pan te geven. Hij stelde dat ze ooit wel eens vóór de nationalisten zouden zijn, als deze maar machtig genoeg waren. Net zoals ze vroeger tegen de groep van Van de Perre of tegen *De Standaard* waren en ‘nu niet meer’. *De Schelde* opende voor Geerardyn, die nu zonder inkomen zat, een steunlijst.⁴⁹²

In een vierde artikel had hij het over de ‘partijzucht bij de Belgische Balie’. Spincemaille stelde hier dat een advocaat niet omwille van politieke redenen kon ‘verwijderd’ worden, ook niet na deelname aan een ‘staatsrevolutie’. Als voorbeeld haalde hij de Gentenaar Metdepenningen aan die orangist en anti-Belgisch was. Na de revolutie van 1830 werd hij veroordeeld, maar toch niet van de balie van advocaten geschrapt. Na 1919 werden in Vlaanderen echter alle Vlaamsgezinde advocaten geschrapt. Het “clementiewetje” van 1929 veranderde hier niet veel aan, vond Spincemaille.⁴⁹³

Het vijfde artikel was een afdruk van een radiorede die Spincemaille hield over de “Vlaamsch Nationale Pers”. Hij loofde hierin de inspanningen van de Vlaams nationale weekbladpers, zoals bijvoorbeeld de Aalsterse centrale van Ernest van den Berghe, waar elke week een tiental weekbladen verschenen. Het was volgens Spincemaille echter ook van belang om als politieke stroming een eigen dagblad te hebben. Alle politieke stromingen hadden het daar toen moeilijk mee, stelde Spincemaille, “dat *De Schelde* nog niet is wat wij allen wensen, moet u dus niet verwonderen.” Het was echter al goed dat het blad een soliede basis gelegd had waarop kon verder gebouwd worden.

⁴⁹⁰ *De Schelde*, 17 april 1929.

⁴⁹¹ WOUTERS, Nico. ‘Geerardyn, Maurits’ in NEVB, 1998.

⁴⁹² *De Schelde*, 19 juni 1929.

⁴⁹³ *De Schelde*, 17 september 1930.

Van de gelegenheid maakte hij ook gebruik om de verschillende organisaties erop te wijzen dat het hun plicht was om zich in te zetten voor hun dagblad. Zo moesten ze meer moeite doen om persberichten door te geven en aan abonnementenwerving te doen.⁴⁹⁴

Het zesde artikel was een manifest van de *Katholieke Vlaamsche Oud-Hoogstudentenbond* van Antwerpen: "Aan de Rooms-katholieke Vlaamschgezinde". Het werd ondertekend door Emiel Wildiers (secretaris), Adelfons Henderickx (voorzitter) en J. Spincemaille (in naam van *De Schelde*). Het was een oproep om bij de kamer –en senaatsverkiezingen (diezelfde dag nog) toch voor Vlaams-nationalistische lijsten te stemmen, hoewel de Kerkelijke overheid opgeroepen had om enkel voor de 'staatskatholieke' partij te stemmen. Volgens de bisschoppen zou een stem voor de nationalisten ervoor zorgen dat er een antiklerikaal kartel van liberalen en socialisten zou kunnen gevormd worden. De ondertekenaars stelden dat dit wel een edel doel was, maar het ging in realiteit om iets anders: het indammen van het Vlaams-nationalisme dat steeds groter werd.

Volgens hen zou een sterke Vlaams-nationale vertegenwoordiging in het parlement nu juist een antiklerikaal kartel kunnen afweren. De katholieke partij was immers niet in staat om alleen de absolute meerderheid te halen. "Het manifest der VI[aams-]Nationale Concentratiegroepen belooft [trouwens] op godsdienstig gebied eerbiediging, vrijwaring en bescherming van de godsdienstige belangen" en op cultureel gebied een gelijkstelling van het vrij en officieel onderwijs. Een bewijs voor de betrouwbaarheid van de nationalisten was dat zij tegen het wetsvoorstel van de liberalen omtrent lijkverbranding gestemd hadden ("een heidensche nieuwigheid, waartegen de hoogere geestelijke overheid, ditmaal over een vraagpunt uitspraak doende waarover zij bevoegdheid bezit, zich sterk heeft verzet"). Op een aantal plaatsen zagen de katholieken er trouwens geen graten in om een kartel te vormen met de antiklerikalen. De ondertekenaars besloten dan ook dat een katholiek Vlaams-nationalist 'alleen God en Vaderland' kon dienen door op de Vlaams-nationalistische partijen te stemmen.⁴⁹⁵

In het laatste artikel gaf Spincemaille tenslotte een beschouwing over deze laatste verkiezingen (waarvan de uitslag voor de Vlaams-nationalisten niet denderend was).

Ook hier nam hij het beleid van de bisschoppen op de korrel. Hun gemeenschappelijke bisschoppelijke brief i.v.m. de verkiezingen (30 oktober 1932, de verkiezingen waren op 27 november) leek goed voor de Vlamingen: de brief erkende dat er meer dan één katholieke lijst kon zijn en riep op om niet elkaar te bestrijden, maar de gemeenschappelijke

⁴⁹⁴ *De Schelde*, 23 april 1932.

⁴⁹⁵ *De Schelde*, 27 november 1932.

‘godsdiensvijandigen tegenstander te bekampen’. De Vlaams-nationalisten werden echter bedrogen, stelde Spincemaille. De brief gold blijkbaar enkel voor de “Franschgezinde en voor de kristen-demokraten, die met scheuring dreigden”, niet voor de nationalisten en ook niet voor de “Duitsche broeders uit Eupen-Malmedy”. Verder klaagde Spincemaille het feit aan dat de ‘staatskatholieke partij’ leiders had die de katholieke leer in hun persoonlijk leven aan de laars laptten. In de 30 jaar volstreekte meerderheid had de partij bovendien geen moeite gedaan om een aantal katholieke eisen te verwezenlijken zoals de gelijkstelling van het vrij en officieel onderwijs.

Van de bisschoppen mocht men dus enkel en alleen voor de ‘staatskatholieke’ partij stemmen, behalve er tevens een “katholieke scheurlijst van het zuiverste franskiljonsche water” was⁴⁹⁶.

⁴⁹⁶ *De Schelde*, 1 december 1932.

10. STILZWIJGEN? (1933 – 1940)

Zoals we gezien hebben werd met de overname van *De Schelde* door Van Puymbrouck en anderen een oude droom van Spincemaille teniet gedaan. De verhoopde eenheid binnen het Vlaams-nationalisme was er noch door het Directorium, noch door *De Schelde* gekomen. Mogelijk heeft de ontgoocheling hem belet om met het verrechtste Vlaams-nationalisme mee te gaan.⁴⁹⁷ In alle geval moest hij – althans in het begin van de jaren 1930 - niets weten van formaties als VNV en Verdinaso. Hij was ook van geen enkele partij lid.⁴⁹⁸

Albert Bruggeman schreef in zijn artikel dat Spincemaille meegewerkt heeft aan het Antwerpse dagblad *De Dag* (1934 - 1944).⁴⁹⁹ Wellicht is hij daarvan uitgegaan omdat aan het blad heel wat oud-redacteurs (zoals Halsband) van *De Schelde* meewerkten. Het blad werd ook geleid door een oud-activist en ook onder de andere medewerkers bevonden zich oud-activisten. Bovendien schreef in het toen zeer moderne dagblad – het was het eerste *tabloid* in België – iemand met het pseudoniem “Argus” en een andere journalist tekende met “Verax”. Ook bij de bespreking van de artikels in *De Schelde* zijn we op hetzelfde probleem gestoten. Toen bleek het tweemaal niet om Spincemaille te gaan, hoewel hij deze pseudoniemen soms gebruikte. Ook deze keer meen ik een aantal argumenten te hebben om aan te nemen dat het hier niet om Spincemaille ging.

Ten eerste was een van de voornaamste redacteurs, en later hoofdredacteur, Clovis Baert⁵⁰⁰. Uit de NEVB blijkt dat hij stevast signeerde met “Argus”⁵⁰¹. Ten tweede was het ook weinig aannemelijk dat Spincemaille achter “Verax” schuilde. “Verax” was in de krant namelijk de Brusselse correspondent, terwijl Jules Spincemaille in Berchem woonde.⁵⁰² Een

⁴⁹⁷ VAN HEES, P. en WILLEMSSEN, A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973, p. 292; DE BRUYNE, A. ‘Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)’ in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.: “Met de rechtse richting in het Vlaams-nationalisme is Dr. Spincemaille niet meegegaan. Hij was overtuigd katholiek, en een degelijk grootnederlander, maar tegen de totalitaire-autoritaire bewegingen had hij principiële bezwaren. (...) Met de oprichting van het VNV in 1933 was de rol van Dr. Spincemaille in het politieke Vlaams-nationalisme dan ook ten einde.”

⁴⁹⁸ ADVN, D8747/1/8, [Spincemaille, Jules], nota ‘Incivisme of Weerstand?’ ongedateerd; [Spincemaille, Jules], nota ‘De activiteit van Dr. J.A. Spincemaille gedurende de oorlog.’ [tweede helft 1949].

⁴⁹⁹ BRUGGEMAN, Albert. ‘Dr. Jur. Jules Alberic Spincemaille (dl. 2) Vooraanstaand Vlaming en activist’ in: *Derlike*, jg. 23, 4, 2001, p. 124.

⁵⁰⁰ Clovis Baert (1897 - 1966). Was bediende bij een verzekeringsmaatschappij. Tijdens de Eerste oorlog ging hij aan de vernederlandsche universiteit studeren. Oefende verschillende beroepen uit voor hij in 1934 bij *De Dag* ging werken.

⁵⁰¹ DURNEZ, Gaston. ‘Dag, De’ in: NEVB, 1998.

⁵⁰² *De Dag*, 20 november 1934.

derde argument (althans wat de oorlogsperiode betreft) was dat we in 1946 bij het proces tegen de medewerkers aan *De Dag* (de krant had tijdens de oorlog gecollaboreerd), een grote groep vooroorlogse medewerkers van *De Dag* terugvonden. Spincemaille zat er evenwel niet bij.⁵⁰³

We hebben niet de volledige jaargangen van het dagblad doorgenomen, maar in de losse nummers die we inzagen, troffen we geen artikels aan die door Spincemaille (onder zijn volledige naam) geschreven waren.

Met zijn ontslag als beheerder van de NV *De Schelde* was Spincemaille ook zijn broodwinning kwijt. Hij was op dat moment 51 jaar oud, zijn vrouw Hedwig Berger 37 jaar. Of hij toen nog nieuw werk gezocht of gevonden heeft, is niet duidelijk. Hij had wellicht genoeg bezittingen om te kunnen rentenieren, maar het is niet uitgesloten dat hij bij de *Nationale Vereeniging voor Auteursrecht* (NAVEA) is gaan werken. Het probleem van de auteursrechtorganisaties in België had hem al vroeg geïnteresseerd. Zeker vanaf 1934 heeft hij zich met zijn *Actiekomiteit Argus* actief beziggehouden met deze zaak. In het volgende hoofdstuk zullen we er dan ook even dieper op in gaan.

⁵⁰³ *Het Nieuwsblad*, 28 december 1946.

Het Actiecomité Argus & NAVEA

Het is eveneens vanuit zijn Vlaams engagement dat Spincemaille ervaring opdeed in de wereld van auteursrechten en uitgeverijen,... In die jaren had een Franse auteursrechtenmaatschappij, SACEM (*Société Française des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique*), nog het monopolie op dit gebied. Een aantal mistoestanden in deze organisatie hebben in het jaar 1922 geleid tot de oprichting van een eigen Vlaamse auteursrechtenmaatschappij, NAVEA (de voorloper van SABAM). Emiel Hullebroeck is hier de grote pleitbezorger van geweest.⁵⁰⁴ Spincemaille zou al van in die tijd geholpen hebben aan de uitbouw van deze organisatie.⁵⁰⁵ Tijdens zijn verblijf had Jules Spincemaille daarenboven ervaring opgedaan met een gelijkaardige nationale maatschappij, het *Bureau voor Muziekauteursrecht* (BUMA), die erin geslaagd was zich los te weken uit het door Parijs gecontroleerde concern van SACEM.⁵⁰⁶

In 1932 werd het tienjarig bestaan gevierd van NAVEA. Dit ging gepaard met een feestzitting in het Conservatorium in Antwerpen.⁵⁰⁷ Hier waren o.m. aanwezig Lode Baekelmans, Emiel Hullebroeck, prof. Van der Mueren, Lode Monteyne, enz. Bij deze gelegenheid werd gepleit om 'de rechten van de Vlaamse kunst' beter te doen gelden bij het *Nationaal Radio-Instituut* (NIR). NAVEA was na tien jaar reeds een algemeen aanvaarde organisatie geworden.

Toch bleek het moeilijk om het monopolie van SACEM te doorbreken. Daarom heeft Spincemaille het *Actie-comité Argus* opgericht. Omwille van zijn politiek verleden (er was nog altijd geen echte amnestieregel) kon hij de organisatie niet onder zijn eigen naam leiden. De brieven aan de parlementsleden werden dan ook ondertekend door Brans.

Ook in deze zaak gaf Spincemaille trouwens blijk van een goede lobbyist te zijn (zoals we hem al aan het werk zagen bij de Internationale Amnestieactie, bijvoorbeeld). Bij de vereniging werden bovendien ook Franstaligen betrokken, voor hen was het monopolie van de Franse maatschappij immers ook een probleem.

Met dit comité gaf Spincemaille minstens vier brochures uit die gewijd waren aan deze problematiek. Drie ervan zouden in Deerlijk, bij *De Leeuw*, gedrukt worden. Ze waren

⁵⁰⁴ ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging, 1914/1939. Tweede deel*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1971, p. 156

⁵⁰⁵ BEECKMAN, P.F. 'Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here' in: *De Volksbeweging*, 9de jg., nr. 45, 11 december 1954.

⁵⁰⁶ Vanaf 1934 had BUMA, als gevolg van de wet van 11 februari 1932, het volledig monopolie in Nederland, ten nadele van SACEM.

⁵⁰⁷ *De Schelde*, 28 december 1932.

bedoeld om onder de parlementsleden en ministers te verdelen, gezien hun zeer gedetailleerd karakter. Spincemaille klaagde hier eens over. Hij zei dat om van de Vlaamse parlementsleden iets te bekomen, hij hen echt alles moest voorschotelen.⁵⁰⁸ We vatten de brochures hier in grote lijnen samen.

In een eerste brochure (1934) ging men in op een verzoekschrift dat de SACEM ingediend had naar aanleiding van de behandeling van de wetsontwerpen van Jaspar en Delwaide. Daarin werd betoogd dat het 'Comité National', de vertegenwoordiger van het Franse SACEM in België, helemaal geen Belgisch orgaan was. Zo had het niets te zeggen in Parijs. Het comité moest enkel de ontvangen inkomsten doorsluizen naar Parijs waar het geld dan verdeeld werd volgens de modaliteiten van SACEM, zonder Belgische inmenging. Een toppunt van arrogantie was bovendien dat deze transacties uitsluitend in Franse frank gebeurden.

Het feit dat er in België ook een tweede organisatie bestond (NAVEA, met 900 aangesloten belanghebbenden) leidde tot een moeilijke situatie. Geregeld moest op die manier twee keer een vergoeding betaald worden bij een cultureel evenement. Daarom zocht men nu naar een oplossing. Het was echter ook een gelegenheid om de werking van SACEM door te lichten, want deze vereniging had volgens "Argus" een oneerlijke verdeelsleutel. SACEM hield een abnormaal hoog bedrag achter om zogenaamde administratieve kosten te dekken.⁵⁰⁹ De brochure gaf verder een aantal buitenlandse voorbeelden. Daaruit bleek dat van alle Europese landen enkel België en Zwitserland nog door de Franse maatschappij gecontroleerd werden. Het Actiecomité drong er dan ook op aan om het wetsvoorstel van Delwaide aan te nemen (het was beter dan dat van Jaspar).

Een tweede brochure verscheen een jaar later en was opgevat als een verduidelijking van het wetsvoorstel van Delwaide. Hier wees men er nog eens op dat een snelle regeling in het belang was van zowel de auteurs (die een hun toekomstige geld naar Frankrijk zagen afvloeien) als de exploitanten (die vaak tweemaal moesten betalen). Het voorstel Delwaide hield – summier samengevat – in dat er een 'nationaal bureau' zou opgericht worden dat dan de onderlinge werking van de auteursrechtverenigingen zou regelen. Het bureau zou

⁵⁰⁸ ADVN, D1960(2/1), brief van Spincemaille aan Heynderickx, 21 november 1935.

⁵⁰⁹ [SPINCEMAILLE, Jules]. Enkele beschouwingen betreffende het adres van het 'Comité National Belge de la Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Paris' aan de leden der Kamer van Volksvertegenwoordigers, ten aanzien van de aanhangige wetsontwerpen der Heeren M.H. Jaspar en Cs en der Heeren Delwaide en Cs. Antwerpen, Actie-comiteit "Argus", 1934, 15 p.

eveneens voor een nationalisering moeten zorgen, zodat de Franse maatschappijen hun monopolie zouden verliezen.⁵¹⁰

In het parlement vond men maar geen oplossing voor het probleem, want nog eens een jaar later, in augustus 1936, zag het Actiekomité zich opnieuw verplicht een brochure uit te geven. Hierin werd een algemene samenvatting gegeven van de strijd die om het voorstel Delwaide gevoerd werd. De nuttige kritiek erop had het comité in overleg met Delwaide gebruikt om het voorstel steeds beter te funderen en aan te passen. Opnieuw werd gewezen op het succesvolle Nederlandse BUMA-voorbeeld.⁵¹¹

Een laatste brochure verscheen in 1937. Het was de bundeling van een zestal artikels die eerder tussen 10 oktober en 19 december 1936 in *La Libre Belgique* verschenen waren.

Ondertussen bleek NAVEA nog gegroeid te zijn. Ze zou nu meer leden tellen dan SACEM. In een brief schreef het *Actiekomité* dat SACEM in 1937 '1100 leden [had] waarvan al 360 overleden zijn, terwijl de Nationale vereniging voor Auteursrecht (...) al 1580 leden [had]''⁵¹². En in 1936 was er eindelijk door het parlement een *Comité National* opgericht dat instond voor de verdeling tussen NAVEA en SACEM. Nu was het probleem echter dat dit *Comité National* volledig gemanipuleerd werd door het Franse SACEM. Nog altijd kwam een groot deel van het geld dus niet ten goede aan de auteurs. Zo vergeleek men in de brochure de administratiekosten van NAVEA en SACEM. Bij de laatste vereniging lagen ze duidelijk hoger.⁵¹³

In de hele discussie kwam echter een communautair staartje. Zo bleek uit een brief van Spincemaille aan Jozef Muls dat het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen er niet tegen opzag om SACEM 'op te offeren'. Wat echter wel een rol speelde was de 'angst voor de scheidingsgedachte'. Volgens Spincemaille zouden de Franstaligen nu pogingen ondernemen om 'de Waalse hegemonie op dit nieuwe terrein te verzekeren' (nu lag die eerder bij NAVEA –*bd*). Spincemaille is onder meer daarom voorstander van een gescheiden inning en repartitie voor Vlaanderen en Wallonië.⁵¹⁴

⁵¹⁰ [SPINCEMAILLE, Jules]. *Ter verduidelijking van het vraagstuk der Auteursrechten in België: beschouwingen rond het wetsvoorstel-Delwaide en Cn.* Antwerpen, Argus, 1935, 20 p.

⁵¹¹ [SPINCEMAILLE, Jules]. *De strijd rond het vraagstuk der auteursrechten in België: beschouwingen over het wetsvoorstel der Heeren Delwaide en Cn., van 7 juli 1936.* Antwerpen, Argus, 1936, 35 p.

⁵¹² AMVC, A404, brief van het Actiekomité Argus aan de minister van openbaar onderwijs e.a., 27 juli 1937.

⁵¹³ [SPINCEMAILLE, Jules]. *Le Droit d'Auteurs en Belgique.* Anvers, Comité Argus, [1937], 15 p.

⁵¹⁴ AMVC, A404, brief van Spincemaille aan Muls, 28 mei 1937.

Hoe dan ook, aan de hele kwestie zou nog geen einde gekomen zijn bij het uitbreken van de oorlog. Hoe het verder verliep, schetsen we in het volgende deel.

Amnestie

Vanaf 1934-1935 kwam de amnestieregeling voor de oud-activisten opnieuw op de agenda. De clementiewet had immers niets geregeld i.v.m. bijvoorbeeld de pensioenrechten. Onder andere Jan Wannyn met zijn *Comité Recht en Herstel* had hier een belangrijke rol in gespeeld. Ook Spincemaille heeft in deze zaak helpen bemiddelen. Op 29 oktober 1935 hield hij een toespraak op het Congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond, over volledige bestuurlijke en politieke amnestie.⁵¹⁵

In januari 1936 begon Jan Boon in *De Standaard* met een nieuwe campagne. Ondertussen was Spincemaille al bij Huysmans geweest om te vragen of hij het voorstel Delwaide wou ondersteunen. Hij was er niet tegen, maar ook niet vóór want bij de veroordeelden zaten immers ook echte verraders, aldus Huysmans. Vooral Borms bleek een obstakel te zijn. Men vreesde immers dat hij bij amnestie in het parlement zou kunnen verkozen worden. Spincemaille vroeg zich dan ook af of ze van Borms geen erewoord zouden kunnen krijgen dat hij zich nooit zou kandidaat stellen.⁵¹⁶ Er was echter nog een tweede heikel punt dat de doorvoering van amnestie kon belemmeren als de zaak niet slim aangepakt werd. Sommigen wilden namelijk ook de zaak Charpentier, en dus ook de militaire collaboratie, betrekken bij het amnestievoorstel. Spincemaille vond dat dit beter in een apart voorstel zou gebeuren.⁵¹⁷ Ook was hij er resoluut tegen dat sommigen beroep wilden doen op Duitsland (met haar nieuw 'sterk' regime) om de amnestie van de Belgische staat af te dwingen: "we mogen ons nog niet de luxe permitteeren materiaal aan te brengen om de oppositie te doen steigeren."⁵¹⁸

De voor de Vlaams-nationalisten zeer gunstige uitslag van de verkiezingen eind mei 1936 gaven de aanhangers van amnestie nog meer hoop. Spincemaille (die wel blij was dat 'Sus-met-den-baard' van Cauwelaert een nederlaag geleden had) zag het echter aan de nuchtere kant. Het voorstel moest zo opgesteld zijn dat het zonder veel amendementen erdoor zou komen. Borginon wilde bijvoorbeeld het financiële aspect van de zaak erbij betrekken. Volgens Spincemaille zou dit echter tot amendementen leiden die de kans op schadevergoeding zouden verkleinen.⁵¹⁹ Bovendien moest het voorstel liefst door leden van de regeringspartijen ondertekend worden.

⁵¹⁵ ADVN, Archief Heynderickx, D1960(2/1).

⁵¹⁶ ADVN, D1960(2/1), brief van Spincemaille aan Jonckx en Heynderickx, 22 januari 1936.

⁵¹⁷ ADVN, D1960(2/1), brief van Spincemaille aan Borginon, 29 mei 1936.

⁵¹⁸ ADVN, D1960(2/1), brief van Spincemaille aan [Heynderickx ?], 7 juni 1936; ADVN, D1960(2/1), brief van Spincemaille aan Heynderickx en Jonckx, 8 juni 1936.

⁵¹⁹ ADVN, D1960(2/1), brief van Borginon aan Spincemaille, 4 juni 1936; brief van Spincemaille aan Borginon, 5 juni 1936.

Uiteindelijk werd eind juni 1936 door het VNV in de Kamer een zeer verstrekkend wetsvoorstel voor algemene amnestie ingediend. Dezelfde dag diende ook Delwaide zijn voorstel in, een vraag voor volledige en onvoorwaardelijke amnestie. Na de zomer zou het amnestiedebat in het parlement plaatsvinden. In november diende de regering zelf een wetsontwerp in. Het voorzag echter geen schadevergoeding. Burgers kregen volledige amnestie, militairen gedeeltelijke. Uiteindelijk werd deze wet aangenomen op 13 juni 1937⁵²⁰.

⁵²⁰ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, pp. 525-532.

DEEL 4: TROUW EN TROTS (1940 – 1954)

Na de Tweede Wereldoorlog en de moeilijke repressieperiode heeft Spincemaille nog een rapport opgesteld over de werking van de SACEM, die hij tijdens de oorlog nog beter had leren kennen.⁵²¹ Uit dit rapport komen we het vervolg van deze zaak te weten. In 1938 hadden de agitatie van het *Actiekomité Argus* en het wetsontwerp-Delwaide geleid tot een onderzoekscommissie naar de werking van SACEM. De twee rapporteurs, Blavier en Bohy, gingen samen met Hullebroeck op inspectie in Parijs, eind november 1938. In januari 1939 volgde vervolgens een onderzoek naar NAVEA in Brussel. Deze keer waren de rapporteurs vergezeld door een expert van SACEM. Nog steeds volgens het relaas van Spincemaille hebben Bohy en Blavier elk een rapport opgesteld in het nadeel van SACEM. Vervolgens moest een eindrapport opgesteld worden. Overeengekomen was dat Bohy dit zou doen, waarna Blavier er zijn bemerkingen kon aan toevoegen. Bohy heeft echter een jaar niets van zich laten horen en heeft uiteindelijk zonder medeweten van Blavier een eindrapport en een bijkomend nieuw rapport afgeleverd waarin hij terugkwam op zijn eerst geuite kritiek.

De oorlog heeft het onderzoek van de commissie onderbroken. Toen Spincemaille directeur benoemd werd van SACEM heeft hij er gebruik van gemaakt om een aantal documenten te controleren. Daarmee werden zijn vermoedens – dat SACEM bewust bepaalde cijfergegevens vervalst had - bevestigd. Zo bleek men de reële administratiekosten van 45% verlaagd te hebben tot 15%.

Daarop heeft hij een rapport opgesteld en op 6 maart 1940 verzonden naar de directie van SACEM in Brussel en in Parijs. Daarnaast ook aan de andere auteursrechtverenigingen, parlementairen, pers enz. SACEM heeft dit volgens Spincemaille nooit proberen te ontkennen en het heeft hen zelfs niet belet Spincemaille te danken voor zijn werk tijdens de oorlog.

⁵²¹ ADVN, D8474/1/8, Jules Spincemaille, 'Rapport confidentiel sur l'administration de la Sacem' [na Wereldoorlog II]

11. EEN TWEEDE ACTIVISME ? (1940 – 1949)

Over de Tweede Wereldoorlog is ons bronnenmateriaal helaas zeer beperkt. We beschikken over een aantal aanwijzingen in boeken en artikels. Verder zijn er nog de nota's van Arthur de Bruyne (op basis van een interview). Tenslotte zijn er nog enkele nota's bewaard van Jules Spincemaille zelf. Hij schreef die als verdediging voor zijn houding tijdens de bezetting. Daarenboven hadden we op het ogenblik van de redactie van dit werk nog steeds niet de toelating gekregen om de procesdossiers in te kijken. We vermoeden echter dat dit materiaal ook eerder beperkt zal zijn, want uit een nota van Spincemaille konden we opmaken dat heel wat in beslag genomen documenten vernietigd werden bij een brand in het politiekantoor van Berchem.

Hierna proberen we dus summier Spincemailles activiteiten gedurende de oorlog te reconstrueren, wat met de grootste omzichtigheid dient te gebeuren, gezien de eenzijdigheid van de beschikbare bronnen.

Bij de inval van de Duitsers op 10 mei woonde Spincemaille nog steeds in Berchem, 57 jaar oud en met zware gezondheidsproblemen. Sinds het onverkwikkelijk einde van *De Schelde* had hij zich uit het actieve Vlaams-nationalistische milieu een beetje teruggetrokken en had zich meer op cultureel vlak ingespannen voor de verdediging van de auteursrechten.

De meidagen van 1940 hebben de 'vergrijsde blauwvoeters' (Dedeurwaerder) in staat van opwinding gebracht. Reeds in die eerste weken moet Spincemaille met een aantal Duitsers gesproken hebben, want hij heeft hen toen aangeraden om zijn oude vriend en eveneens ex-activist Reimond Speleers 'regelmatig te raadplegen in politieke aangelegenheden.' Hij maakte hierbij aan Speleers duidelijk dat het hun doel was "te beletten dat allerlei avontuurlijke en in vele opzichten gevaarlijke elementen bij de bezettende macht zouden trachten te bewegen nu de gunstige maatregelen te treffen."⁵²²

Een tweede verwijzing naar Spincemaille in deze eerste oorlogsdagen vonden we in het boek van Van Louwe en Verstraete over de oorlogsbedevaarten.⁵²³ Het IJzerbedevaartcomité stelde op 29 juni 1940 een beginselverklaring op. Bij de eerste ca. 50 ondertekenaars vonden we ook Spincemaille terug, naast o.a. Jan Bernaerts, Borginon, Daels, Goossenaerts enz.

⁵²² Brief van Speleers aan Heynderickx, 5 juni 1940 in: DEDEURWAERDER, Joris. 'Bronnenuitgave. Een grote ontgoocheling. Reimond Speleers stapt in het 'tweede activisme' in: WT, jg. LXI, 2, 2002, pp. 107-113.

⁵²³ VAN LOUWE, C. en VERSTRAETE, P.-J. *De oorlogsbedevaarten : kroniek van de vergeten IJzerbedevaarten 1940-1944*. Groeninghe, Kortrijk, 2002, pp. 33-39.

De beginselverklaring luidde: “op het ogenblik waarop in Europa een nieuwe politieke, sociale en economische orde in uitzicht wordt gesteld, is ook voor het volk der Nederlanden het oogenblik gekomen om zijn toekomst op eigen volksnationale grondslag op te bouwen. Zulks beteekent de eenheid van de Nederlandsche taalcultuur in Noord en Zuid, de vrije ontwikkeling ervan door de staatkundige hereniging van de Nederlanden”. Bij de bespreking van de tekst bleek ook dat men ervan uitging dat de verwezenlijking van Groot-Nederland de beste garantie zou zijn tegen de verduitsing.

Ook was Spincemaille op 14 juli 1940 in de namiddag aanwezig op een hulde voor alle Vlaamse politieke gevangenen aan de IJzertoren.

Beeckman schreef in zijn artikel bij het overlijden van Spincemaille⁵²⁴ dat hij na de oorlog gearresteerd werd omdat hij de ‘weggevoerden’ van mei 1940 bij hun terugkeer zou hebben toegesproken. Het gevangen nemen en deporteren van heel wat vooraanstaande Vlaams-nationalisten, waartoe de Belgische overheid in de chaotische begintagen van de oorlog overgegaan was, heeft zeker als een katalysator gewerkt bij het totstandkomen van de collaboratie.⁵²⁵ Het VNV en andere organisaties profiteerden hiervan om grote huldigheden te houden voor de weggevoerden. De eerste grote (VNV-)huldiging vond plaats in Antwerpen op 15 augustus 1940.

In het AMVC troffen we ook een memorandum aan⁵²⁶. Deze tekst, gericht aan de Duitse bezetter zou uitgegaan zijn van “Flamen aller politischen Anschauungen”. Men wees erop dat de huidige stemming bij de bevolking ten gunste van de bezetter geen stabiel element was en zeer snel kon omslaan⁵²⁷. In zo’n geval zouden de vroegere, ‘franskiljonse’ machthebbers het volk opnieuw in de “anti-flämische, also anti-germanische Richtung” drijven. De opstellers van het memorandum vroegen dan ook een indamming van de macht van de franstaligen in België. Verder hadden ze nog vier eisen: ten eerste was een *Flamenpolitik* zoals in 1914-1918 niet gewenst. “Die Umstände sind ganz anders” en ook het

⁵²⁴ BEECKMAN, P.F. ‘Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here’ in: *De Volksbeweging*, 9de jg., nr. 45, 11 december 1954.

⁵²⁵ De Wever schrijft dat dit niet gold voor een aantal kopstukken (zoals Borms, Hermans, Lagrou). Zij waren al voordien vastbesloten om de Duitse kaart te trekken. De wegvoering is echter wel een succesvol propagandamiddel geworden. DE WEVER, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, p. 347.

⁵²⁶ AMVC, S79665, Memorandum, s.d. [in potlood staat vermeld: ‘proef/Entwurf’ en ‘Spincemaille’, in het Duits]

⁵²⁷ Men verwijst dus naar “de wondere zomer van ‘40’”. Het grootste deel van het establishment en de bevolking was ervan overtuigd dat Duitsland definitief gewonnen had. Daarenboven hadden de gedisciplineerde Duitse soldaten een goede indruk gemaakt. Zie: DE WEVER, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, p. 349.

volk is niet meer hetzelfde als toen. Ten tweede moet het bestaande stelsel zoveel mogelijk behouden worden, het Vlaamse volk moet als een gezond volk bestuurd worden (dus niet door ‘volksfremden Elementen’ (Franstaligen –*bd*). Ten derde moest de amnestieclausule van het Verdrag van Versailles onmiddellijk van kracht worden. Dit was trouwens een democratische, Vlaamse eis. Tenslotte riep men op dat er geen wraak mocht uitgeoefend worden op diegenen die het ‘Vlaamse recht’ bestreden hadden.

Het memorandum besloot met te zeggen dat ‘het einddoel van het beste deel van het Vlaamse volk’ de vereniging was van alle Nederlandse volksdelen.

Tenslotte beschikten we over een aantal artikels (augustus-december 1940) van een zekere ‘Verax’ uit *Het Algemeen Nieuws*. Deze artikels werden bewaard in het archief Spincemaille in het AMVC. *Het Algemeen Nieuws* verscheen van 25 mei 1940 tot 2 september 1944. Jules Spincemaille heeft met zekerheid de naam ‘Verax’ twee maal gebruikt: voor de uitgave van zijn ‘Politieke beschouwingen’ en de brochure ‘Dienen de bakens verzet? Een ernstig woord tot ernstige Vlamingen’. Zoals we gezien hebben, schreef er ook een zekere ‘Verax’ af en toe in *De Schelde*. We konden toen aantonen dat het niet om Spincemaille ging. Daarenboven werd de schuilnaam ‘Verax’ in die periode ook gebruikt door de journalist Maurits Liesenborghs. Het was dan ook de vraag of deze artikels in *Het Algemeen Nieuws* van de hand van Spincemaille waren of niet. Aan de inhoud konden we het echter niet met zekerheid vaststellen.⁵²⁸

Jules Spincemaille zou in de loop van de bezetting het aanbod gekregen hebben om gouverneur van West-Vlaanderen te worden. Dit zou hij echter geweigerd hebben.⁵²⁹ Wel ontving hij een vergoeding van de *Bormscommissie*. Deze commissie werd in september 1940 ingesteld door de Duitse overheid. Haar doel was de oud-activisten een vergoeding uit te keren voor de geleden schade na de Eerste Wereldoorlog. Borms stond aan het hoofd van de commissie, bijgestaan door Henderickx en Jonckx. Oud-activisten konden bij de

⁵²⁸ VERAX. ‘Vlaamsche arbeidskracht’ in: *Het Algemeen Nieuws*, 2 augustus 1940. De Vlamingen waren harde werkers, dus zou Vlaanderen economisch één van de succesvolste volkeren van Europa worden in de nieuwe orde.

VERAX. ‘Vlaamsche hervorming’ in: *Het Algemeen Nieuws*, 8 augustus 1940. De schrijver hoopte in dit artikel dat er nu eindelijk een ‘gezonde’ politieke hervorming zou plaatsvinden in Vlaanderen.

VERAX. ‘Ik dien’ in: *Het Algemeen Nieuws*, 26 september 1940. Een ophemeling van de Vlaamse meisjes ‘die hun taak terug opnamen’ in de Vlaamse strijd.

VERAX. ‘De Franskiljonsche furie van de kwade Sinksendagen. Belangrijke onthullingen van senator A. De Boodt’ in: *Het Algemeen Nieuws*, 13 december 1940. Over de wegvoeringen in mei 1940.

⁵²⁹ Archief Leon Defraeye, brief van L. Spincemaille aan Bruggeman, 25 maart 2000.

commissie een aanvraag indienen. 1692 personen deden dit (31 waren te laat), waarvan ook 874 effectief een vergoeding kregen. In totaal werd 13 225 000 frank aan schadevergoedingen uitgekeerd, 22 410 733,98 aan pensioenen en wachtgeld. De onkosten van de commissie bedroegen 2 019 619,50 frank. Borms zelf ontving een forfaitaire vergoeding van 1 050 000 frank en een pensioen van 281 000 frank. Ook Jules Spincemaille heeft een vergoeding gekregen van 500 000 frank en een pensioen van 285 528,60 frank.⁵³⁰ Dedeurwaerder wist verder nog te vertellen dat Speleers via Spincemaille (die blijkbaar als ‘advocaat’ fungeerde) een schriftelijk getuigenis ten gunste van zijn vriend Heynderickx aan de commissie bezorgd had.⁵³¹

Op 24 augustus werd Jules Spincemaille door de militaire bevelhebber tot beheerder van de “Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de Musique (SACEM)” aangesteld.⁵³² Vreemd genoeg was dit nu juist de organisatie waartegen hij met zijn actiecomité Argus zo gestreden had.

Volgens Vinks, in zijn boek over Borms, zou Spincemaille, samen met Henderickx en Borms, aanwezig geweest zijn bij het vertrek van een contingent Oostfronters te Brussel op 6 augustus 1941.⁵³³ Verder vermeldde Dedeurwaerder nog een brief van Spincemaille aan Speleers op 24 december 1942 waarin deze het heeft over een toespraak van Elias op 20 december in Antwerpen. In Elias’ toespraak kwamen anti-semitische en nationaal-socialistische elementen voor. Spincemaille schreef over deze toespraak: “Elias was prachtig in Antwerpen. Zijn rede 100% goed. (machtswellustelingen en Propaganda Abteilung zullen het hem moeilijk blijven maken).”

Tot hier de wat fragmentarische gegevens waarover we beschikten. Verder waren er nog de twee ‘verdedigingsnota’s’ van Spincemaille, “De activiteit van Dr. J.A. Spincemaille gedurende de oorlog” en “Incivisme of Weerstand?”, beide bewaard in het ADVN.⁵³⁴ Spincemailles schreef deze nota’s als verdediging tegen de beschuldigingen die tegen hem

⁵³⁰ VAN DER ELST, F. en DE WEVER, B. ‘Bormscommissie’, in: NEVB, 1998; BENIEST, Marleen. *Het Aktivisme en het rechtsherstel*. Onuitgegeven verhandeling, UFSIA, 1979. De cijfers van Beniest zijn iets anders dan die uit de NEVB. Zij haalde haar informatie uit de parlementaire vraag nr. 65 van Devèze en Marien van 28 maart 1945.

⁵³¹ DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, p. 653.

⁵³² *De Dag*, 18 september 1940.

⁵³³ VINKS, Jos. *Borms*. De Roerdomp, Brecht, 1974, p. 253.

⁵³⁴ De hierna volgende informatie komt uit deze nota’s: ADVN, D8747/1/8, [Spincemaille, Jules], nota ‘Incivisme of Weerstand?’ ongedateerd; [Spincemaille, Jules], nota ‘De activiteit van Dr. J.A. Spincemaille gedurende de oorlog.’ [tweede helft 1949].

geuit werden na de oorlog. Hieruit konden we opmaken dat Spincemaille reeds een maand voor het einde van de oorlog met de dood bedreigd werd d.m.v. een brief, “zonder twijfel uitgaande van een om zware reden afgedankte bediende, doch laffelijk ondertekend ‘Un F.I.’ (front de l’Independance?)”. In deze brief zou gestaan hebben: “Votre corps est destiné à la chambre de dissection de l’université libre de Bruxelles, ainsique le corps de votre petite femme made in Germany.”⁵³⁵

Spincemaille werd op 26 september 1944, terwijl hij op dat moment zeer ziek was, geïnterneerd in de Geniekazerne in Berchem. Zijn vrouw werd tien dagen nadien, op 5 oktober 1944 eveneens aangehouden, maar werd na haar eerste verhoor midden december door bemiddeling van Herman Vos opnieuw vrijgelaten op 22 december.⁵³⁶

Spincemaille schreef: “Bij deze interneering werden de echtgen[oten] Sp[incemaille] verplicht alle sleutels af te geven en moest het huis door gansch het personeel verlaten worden. Door weerstandsformaties en politie werden verscheidene huiszoekingen gedaan en van het allerhands wat medegenomen werd – sommige burens spreken, wel een beetje fantaseerend, van massa’s – werd niets geïnventarieerd.” Aan de Bruyne vertelde Spincemaille later dat er veel van zijn bezittingen gestolen werden. Zo werd ook zijn bibliotheek geplunderd. Later zou hij zelfs gestolen boeken teruggekregen hebben vanuit Milaan.⁵³⁷

Spincemailles gezondheid ging zienderogen achteruit, zeker de eerste drie maanden verliepen in een ‘afgrijselijk regiem’. Op 13 december moest hij overgebracht worden naar de ziekenafdeling. Jules Spincemaille werd pas op 18 januari 1945 voor het eerst ondervraagd door Substituut Krijgsauditeur Van Heurck (Antwerpen). Deze plaatste hem onder aanhoudingsbevel (Spincemaille beweerde in de nota’s dat zijn dossier nog niet eens bleek bestudeerd te zijn) en liet hem naar de Begijnenstraat overbrengen. Volgens een rapport van de hoofdgeneesheer Loé in februari was hij in drie en een halve maand 33 kg afgevallen en had hij een bloeddruk van 22 tot 26 graden. Hij leed bovendien aan diabetes en kon hiervoor geen medicatie krijgen. De hoge bloeddruk en diabetes veroorzaakten een iritis waardoor hij het zicht op zijn linkeroog verloor. Op last van wetsdokter Van Deuren werd hij op 14 februari 1945 om gezondheidsredenen voorlopig vrijgelaten.

⁵³⁵ aangevuld met gegevens uit nota incivisme of weerstand.

⁵³⁶ DE BRUYNE, A. ‘Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)’ in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6: Spincemaille kreeg ondanks verzoek van de krijgsauditeur zijn rechten niet ab initio terug.

⁵³⁷ ADVN, D8747/1/4, nota’s van de Bruyne van een interview met Spincemaille op 5 juni 1953.

In november 1944 zou het verlaten huis van de Spincemailles al een eerste keer beschadigd worden door de luchtdruk van een inslaande V1-bom. Het woonhuis en de inboedel zouden grondig vernield worden door een tweede inslag op 28 januari 1945. Hedwig Berger verbleef op dat ogenblik bij familie. Op het auditoraat op de Meir viel in die periode ook een V-bom, gevolgd door een brand. Dit, samen met het feit dat er door de Weerstand heel wat weggenomen werd uit het huis, is een verklaring voor het weinige bronnenmateriaal waarover we nog beschikken.

Hedwig Berger werd ten laste gelegd dat ze eind mei 1940 als tolk had opgetreden in het bureau van de *Ortskommandant* van Antwerpen. Het stond echter na onderzoek vast dat zij dit gedaan had op verzoek en in naam van het – toen nog - wettelijk stadsbestuur. Zij was dus niet door de bezetter in dienst genomen en werd er ook niet door betaald. Zij had, schreef Spincemaille, “erin gelegenheid gevonden [...] menige stakkerd behulpzaam te zijn.” Na zes weken zou Berger dit werk gestopt zijn “na een te brutaal optreden van den Ortskommandant Griese”. Bovendien had zij volgens Spincemaille de voordelen van Duitse bevoorrading steeds geweigerd.

In de nota's haalde Spincemaille drie argumenten ter verdediging naar voor. Ten eerste zei hij dat hij zich steeds verzet had “tegen de inmenging van vreemden in de Belgische politiek”. Hij beweerde ook “vinnige pamfletten tegen Duitse handlangers” geschreven te hebben. Al “Sedert 1933 stond [ik] volkomen los van elke politieke partij en was [ik] slechts werkzaam op het nationale en internationale terrein van den geestelijken eigendom (auteursrechten –*bd*).”

Ten tweede had hij zich ook “consequent anti-nazigezind” getoond toen hij door de Duitse overheid eind augustus 1940 benoemd werd tot commissaris-Beheerder van de Franse auteursrechtmaatschappijen SACEM (Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique) en SACD (Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques). Als bewijs hiervan had Spincemaille verschillende lovende brieven van Fernand Romain, de directeur-generaal van deze organisaties in België, én van de hoofddirecties van SACEM en SACD in Parijs. Deze brieven liet hij overmaken aan de onderzoekers. De benoeming zou gebeurd zijn door een rechtstreeks mandaat uit Parijs, door de beheerraden van beide verenigingen.

Het derde argument van Spincemaille was dat hij de schadevergoeding van de Bormscommissie ongevraagd gekregen had. Los daarvan was het bedrag van 500 000 fr. slechts een vierde van de effectief opgelopen schade na 1918, vermeldde hij. Spincemaille beweerde dat hij dit bedrag en het pensioen ‘formeel’ heeft aangenomen. Dat geld heeft hem vervolgens in staat gesteld – beweerde hij - om “het hem toekomende ereloon voor zijn werk voor de auteursrechten te weigeren!” Bovendien had hij nog tijdens zijn internering een gedeelte van het geld onmiddellijk terugbetaald. Drie dagen na zijn internering waren

twee veiligheidsagenten over deze zaak komen praten. Spincemaille heeft daarop een verklaring geschreven voor zijn vrouw (die toen nog niet geïnterneerd was) opdat ze aan de beide agenten een eerste terugbetaling van de som zou overhandigen, wat ook gebeurde. De rest van het bedrag zou later kunnen "bij schuldvergelijking verrekend worden door middel van de door Dr. Sp[incemaille] in te brengen oorlogsschade."

Het onderzoek naar zijn activiteiten tijdens de oorlog werd in maart 1945 toevertrouwd aan Substituut Krijgsauditeur Charles (Brussel). Deze voerde het onderzoek samen met Substituut Krijgsauditeur Maes. In hun rapport hebben zij de houding van Spincemaille geprezen en ook gevraagd om hem zijn rechten terug te geven.

Het was volgens hen bewezen dat Spincemaille op het vlak van de auteursrechten aan 'weerstandactie' gedaan had. Politiek bleef hij volgens hen "niet alleen afzijdig, doch nam vinnig positie tegen de oorlogspolitiek van het V.N.V. en de DEVLAGE, van welke groeperingen hij nooit, zelfs niet vóór de oorlog, lid is geweest."⁵³⁸

Maes stelde dat men Spincemaille onterecht op 11 september 1947 op de lijst van 'incivieken' geplaatst had, "zonder voorafgaandelijk onderzoek, bij toepassing van art. 2 §5 der besluitwet van 19 sept. 1945". Dit gebeurde omdat Spincemaille gebruik gemaakt had van het geld dat ter beschikking gesteld werd door de Bormscommissie.

Spincemaille zou zich tegen deze maatregel verzet hebben en door het aandringen van de Minister van Justitie, Struye, is vervolgens een grondig onderzoek geopend (5 juni 1948), waarna Spincemailles naam uit de lijst geschrapt werd. Het onderzoek gaf Spincemaille gelijk. Deze had gesteld dat hij het geld van de commissie niet kon weigeren wilde hij zich niet verdacht maken bij de bezetter. Spincemaille had ook beweerd dat hij zonder dit geld zijn weerstandactie (i.v.m. de auteursrechten) niet had kunnen voortzetten. "Hij heeft het geld beschouwd als van de gemeenschap en dan ook gebruikt voor de gemeenschap."

In een eerste vonnis had een rechter (Mehauden) met dit alles geen rekening gehouden. Spincemaille beweerde dat hij "het dossier blijkbaar niet gelezen had". Daarop tekende Spincemaille beroep aan, maar nog voor de zaak in beroep voorkwam is er een tweede proces geweest waarbij Spincemaille gebruik maakte van de nieuwe regelingen in de wet van 14 juni 1948. De rechter oordeelde op 5 april 1949 in deze tweede zaak dat "zolang het Hof van Beroep geen uitspraak gedaan heeft over het 1ste vonnis (...) de uitspraak van de 1ste rechter 'kracht van gewijsde' had." De rechter oordeelde wel dat Spincemaille politiek tegen het VNV en andere collaborerende organisaties geweest was, wat het eerste vonnis niet bevestigd had.

⁵³⁸ Geciteerd door Spincemaille.

Door dit vonnis kon Spincemaille dus voorlopig nog geen beroep doen op een vergoeding voor de opgelopen oorlogsschade omdat hij officieel nog altijd inciviek was. Tegen deze tweede zaak ging hij ook in beroep. Hoe dat afgelopen is, konden we niet achterhalen daar de nota opgesteld werd toen deze zaak nog hangende was.

Dat hij geen recht had op een schadevergoeding voor zijn vernietigde huis belette hem ook om het geld van de Bormscommissie volledig terug te betalen.

Een vergelijking van activisme en collaboratie

Hier willen we even ingaan op de discussie over de gelijkenissen en verschillen tussen 'activisme' en 'collaboratie' in respectievelijk de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Bruno De Wever wees er in zijn werk *Greep naar de macht* al meerdere keren op dat er opmerkelijke gelijkenissen bestonden tussen het 'activisme' en de 'collaboratie'.

Volgens mij kunnen we volgende gelijkenissen onderscheiden:

Ten eerste was er voor zowel activisme als collaboratie een vooroorlogse radicalisering nodig. Deze voorwaarde was volgens mij van essentieel belang. Deze radicalisering was het gevolg van de frustratie niets te kunnen bereiken of het gewilde veel te traag te bereiken. Dit leidde voor de Eerste Wereldoorlog bijvoorbeeld tot twijfels ten opzichte van parlementaire Vlaamsgezinden zoals van Cauwelaert, ook in diens eigen milieu. Deze radicalisering werd reeds vóór de oorlog binnen de Vlaamse Beweging afgewezen door de 'passieven'. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zou deze scheidingslijn zich nog scherper aftekenen en tot een echte breuk leiden. In deze thesis toonden we aan dat deze radicalisering ook bij de zogenaamde gematigde katholieke flaminganten plaatsvond.

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog vonden we een vergelijkbare situatie. Er heerste (een meer algemeen) wantrouwen ten opzichte van het democratische parlementaire stelsel. Dit leidde tot een radicalisering die de onmiddellijke invoering van veranderingen eiste en komaf wilde maken met het oude partijenstelsel.

Een tweede gelijkenis was het feit dat de flaminganten voor de Eerste Wereldoorlog in een 'beschut milieu' leefden. In vergelijking met de Tweede Wereldoorlog was er wel een verschil. Het Vlaams-nationalistische milieu was namelijk grootschaliger geworden (het activisme was een elitair gegeven). De nationalisten hadden hun eigen verenigingen en vormden in feite een massabeweging (zuil). De Vlaamse Beweging voor de Tweede Wereldoorlog was nog geen volksbeweging en de relaties met andere maatschappelijke stromingen waren nog niet verzuild.

De uitwerking was wel twee keer hetzelfde. Als nu de directe omgeving (massaal) in het activisme, resp. collaboratie stapte, had men het een stuk moeilijker om daar niet aan mee te doen. Sommige meer onafhankelijke personen lukten hierin wel. Bijvoorbeeld de 'actieve passivisten' die wel degelijk aan de Vlaamse strijd verder deden, maar zonder daarom met de bezetter mee te heulen; of sommige vormen van het verzet in de Tweede Wereldoorlog.

Dat de activisten, resp. collaborateurs er in zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog van uit gingen dat de Duitse overwinning definitief was (of dat er een uitzicht was op een vrede door vergelijk), is een derde gelijkenis. Zowel de activisten als de collaborateurs gingen ervan uit dat het 'uur van Vlaanderen maar één keer sloeg'.

Daarmee gepaard gaand was ook de Duitse politiek niet eenduidig. Ze volgde verschillende sporen, wat in de Tweede Wereldoorlog zeker bewust gestimuleerd werd (De Wever). De Duitse politiek was er twee keer op uit om enkel haar eigen belangen te verdedigen. Zowel collaborateurs als activisten reageerden hierop met een struisvogelpolitiek.

Een derde gelijkenis is dat het activisme en de collaboratie niet kunnen verklaard worden enkel en alleen vanuit een 'idealisme'. In beide gevallen mag men niet uit het oog verliezen dat het ook ging om mensen die hun carrière daarop gericht hadden. De leidende activisten resp. collaborateurs maakten deel uit van een groep van culturele tussenpersonen. Zij maakten van de situatie gebruik om zich op te werken.

Een belangrijk verschil is er volgens mij op moreel vlak. Het activisme wordt vandaag de dag milder in feite beoordeeld omdat zijn algemene verwezenlijkingen uiteindelijk nu algemeen aanvaard zijn. De collaboratie in de Tweede Wereldoorlog stond daarentegen voor een nefaste totalitaire ideologie die men zo wilde opleggen aan de samenleving. Het ging in de Tweede wereldoorlog ook niet om het verwezenlijken van de zelfstandigheid van Vlaanderen, maar van een nieuwe Europese ordening (hoewel sommige collaborateurs dit misschien niet zo bedoelden?).

Een tweede verschil is dat het activisme geen greep kon krijgen op de instellingen. Het VNV lukte daar wel in.

Tenslotte was er nog een derde verschil: voor de Eerste Wereldoorlog kan men niet spreken van een haatgevoel tegenover België. In de Tweede Wereldoorlog is dit gevoel (opgewekt door de vooroorlogse radicalisering) één van de motieven geweest om te collaboreren.

EPILOOG

Na de oorlog was Jules Spincemaille fysiek zwaar afgetakeld. Daardoor kwam hij ook niet vaak meer in het openbaar. Een van de zeldzame keren dat dit gebeurde, herinnerde Arthur de Bruyne het zich zo: “In oktober 1953 werden aan de Gruterzaal te Antwerpen de deelnemers aan een anti-Fosty vergadering door het gewapend gepeupel aangevallen. De oude halfblinde, dr. Spincemaille schreed onvervaard dwars door het huilende schorremorrie.” Ze hebben Spincemaille ongemoeid doorgelaten. Toen hij even verder een Vlaams-nationalist zag, die eveneens niet wegvluchtte, bleef hij staan, “haalde bedaard zijn brieven tas boven, en gaf een biljet van duizend frank: ‘Gij hebt goed werk verricht. Dit is voor de verdere strijd.’”⁵³⁹

Jules Spincemaille heeft nog een rol gespeeld bij de oprichting van het *Algemeen Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond* (A.V.O.H.V.). Het vooroorlogse katholiek oud-studenten verbond (KVOHV) had zijn activiteiten stilgelegd tijdens de oorlog. In 1950 heeft Walter Bouchery in Antwerpen een *Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond* (VOHV) opgericht. Jules Spincemaille werd hier voorzitter van. Op initiatief van Hendrik Borginon werd in 1951 het KVOHV echter opnieuw opgericht. Daarna startten onderhandelingen om de twee concurrerende verenigingen te fusioneren. Spincemaille speelde hierbij tot 1952 (dan nam hij om gezondheidsredenen en uit onvrede met de slechte organisatie ontslag) een belangrijke bemiddelende rol⁵⁴⁰. Het strijdpunt was hier opnieuw de vraag of men nu een ‘katholiek imago’ moest aanmeten of niet. In mei 1951 werd dan het AVOHV opgericht, onder voorzitterschap van Corneel Heymans en Spincemaille.

Ook nam Spincemaille volgens een brief aan Goossenaerts met de verkiezingen in 1950 deel aan de onderhandelingen tussen de Vlaamse Concentratie (de nieuwe Vlaams-nationalistische partij na de oorlog) en de CVP. Hij beklagde het echter dat “van Cauwelaert en zijn knechten” deze gesprekken in extremis getorpedeerd hadden⁵⁴¹. Spincemaille had het in deze brief over de vergadering op 15 mei 1950 tussen Alex

⁵³⁹ DE BRUYNE, A. ‘Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)’ in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

⁵⁴⁰ Zie hiervoor de briefwisseling met Goossenaerts: AMVC, G563, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 21 augustus 1950; 8 maart 1951; 26 april 1951; 18 december 1951; VAN OVERLOOP, Gert. ‘Verbond der Vlaamse Academici (VVA)’ in: NEVB, 1998; WEETS, Wilfried. ‘Tussen traditie en beweging. De geschiedenis van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (1944-1956). Deel II: Heropbloei (1949-1953)’ in: WT, LVII, 2, 1998, pp. 67-92.

⁵⁴¹ AMVC, G563, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 21 augustus 1950.

Donckerwolcke en Jules Spincemaille, beide namens de Vlaamse Concentratie, en anderzijds een aantal CVP-senatoren. Na een voorlopig akkoord vielen de onderhandelingen echter stil. Spincemaille is op het einde van de maand samen met Valeer Portier nog gaan onderhandelen met de CVP, maar ook dat leverde geen resultaat op.⁵⁴²

Binnen de Vlaams-nationalistische partijpolitiek heeft hij nog een rol gespeeld bij de oprichting van de Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV). De Vlaamse Concentratie leek niet werkbaar te zijn en daarom ondernam men pogingen om tot een partij te komen met een groter bereik. Op aansturen van Spincemaille werden hiervoor vanaf januari 1954 verschillende vergaderingen belegd met Vlaams-nationalisten van verschillende strekking.⁵⁴³

In de loop van het jaar 1954 werd maagkanker vastgesteld. Hij takelde snel af en werd overgebracht naar de Joostenskliniek. Hier stierf hij op 7 december 1954. Op zaterdag 11 december vond de begrafenisplechtigheid plaats, waarna hij begraven werd in de familiekerk op het kerkhof van Edegem. Zijn vrouw, Hedwig Berger, bleef in Berchem wonen, waar zij, 81 jaar oud, op 8 februari 1978 stierf.

In zijn In Memoriam schreef P. Beeckman: "Wij kunnen het ons moeilijk voorstellen. Wij kunnen ons de Vlaams-nationale strijd zonder de actieve deelname en de gouden raad, vrucht van lange ervaring, van dr. jur. Spincemaille niet realiseren."⁵⁴⁴

⁵⁴² DE WEVER, Bart. *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949- 1965). Het arrondissement Antwerpen*. KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1995, pp. 79-81.

⁵⁴³ Idem, pp. 105-106.

⁵⁴⁴ BEECKMAN, P.F. 'Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here' in: *De Volksbeweging*, 9de jg., nr. 45, 11 december 1954.

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

NEVB Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging
EVB Encyclopedie van de Vlaamse Beweging
AMVC Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen
ADV N Archief en documentatiecentrum van het Vlaams-nationalisme te Antwerpen
ARA Algemeen Rijksarchief te Brussel
ARVV Archief van de *Raad van Vlaanderen* (in het ARA)
VNV Vlaams Nationaal Verbond
BDAC Borms Documentatie –en Actiecentrum

BRONNEN

1. Onuitgegeven bronnen

Uit archieven en onderzoeksinstellingen

Algemeen Rijksarchief (ARA), Brussel

Archief van de *Raad van Vlaanderen* (ARVV)

B5, D5/1-2, D27, D33, D34(1-2), D44/1-2, D68/1-2, D79, D81/1-2, D92, D112, D113, D115,
REG 8, D 132,

Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADV N), Antwerpen

*Archief Arthur de Bruyne BE ADV N AC 2

(Bestand Jules Spincemaille, BE ADV N AC 91)

D8697

D8709

D8710

D8711

D8737

D8738

D8740

D8747

D8773

*Als 't Past, VY900000

*Carlos van Louwe, D1576

*De Vlaamsche Wacht, VY900282

*Documentatiemap 87/397

*Documentatiemap Spincemaille, 148/16 (K)

*Karel Heynderickx, D1960

*Staf Vermeire, D857

*Van den Broeck, D1958, D1959

Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven (AMVC), Antwerpen

Actiekomiteit Argus, A404

Als 't Past, A2901

H. Borginon, B742

De Dag, D1187

De Schelde, S 2942

De Toorts, T38

De Vlaamsche Wacht, W129565

P. Geyl, G360

W. Gijssels, G997

J. Goossenaerts, G563

A. Henderickx, H504

A. Jonckx, J418

J. Leuridan, L462

J. Spincemaille, S79665

S. Streuvels, S 935/B2

P. Tack, T113

F. van Cauwelaert, FVCA/B (1880-1918), FVCA | Gevaert

W. Van Es, E3815

H. van Puymbrouck, P9746

Vlaanderen, V 672

Archief Leon Defraeye, Deerlijk

Dossier Jules Spincemaille

Uit privé-archieven

Eigen verzameling documenten

Diverse (kopies van) documenten, knipsels, foto's, doodsprentjes, nota's enz.

Brieven, mails, informatie van Alfred Spincemaille, Alina Spincemaille, Wilfried Spincemaille, Albert Bruggeman.

Familiearchief De Wolf-Billiet

Knipsels, documenten, brochures en nota's i.v.m. Wereldoorlog I, activisme, Vlaamse Beweging.

Familiearchief Verstraete-Spincemaille

Deels bewaarde bibliotheek van Jules Spincemaille, documenten.

Archief Wilfried Spincemaille

Diverse documenten, brieven, akten, knipsels, foto's enz.

2. Uitgegeven bronnen

Officiële documenten

Zaak Halsband en anderen. Akte van Beschuldiging, 1920.

Niet-officiële documenten

De Raad van Vlaanderen : het activisme tijdens en na den oorlog, Antwerpen, Antverpia, [1925], 48 p.

Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen). Ligue Nationale pour l'Unité belge, Bruxelles, 1928, 551 p.

VAN HEES, P. en WILLEMSSEN A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel I 1911-1927*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1973.

VAN HEES, P. en WILLEMSSEN A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel II 1928-1932*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1974.

VAN HEES, P. en WILLEMSSEN A.W. *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van Prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities. Deel III 1933-1936*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, Utrecht, 1975.

VAN HEES, P. en PUCHINGER, G. *Briefwisseling Gerretson-Geyl. Deel 1*. Bosch & Keuning, Baarn, 1979, 391 p.

DEDEURWAERDER, Joris. 'Bronnenuitgave. Een grote ontgoocheling. Reimond Speleers stapt in het 'tweede activisme'' in: *WT*, jg. LXI, 2, 2002, pp. 107-113.

3. Pers

Volledige jaargangen

Als 't Past (1907- [1914])

De Schelde (1929-1933)

De Vlaamsche Wacht (1908)

De Vrije Stem (1918-1919)

't En Zal (1919)

Vrij Vlaanderen (1919)

Losse nummers

De Dag (1934-1940)

De Eendracht (1916)

De Schelde (1934-1936)

De Toorts (1920)

De Vlaamsche Vlagge (1907)

De Vlaamse Gazet van Brussel (1917)

De West-Vlaming (1927)
Derlike (1978-2001)
Het Algemeen Nieuws (1940)
Het Vlaamsche Nieuws (1916-1917)
La Libre Belgique (1917)
Le Soir (1928)
Ons Leven (1905-1908)
Ons Vaderland (1919-1922)
Vlaamsch Leven (1916)
Vlaanderen (1922-1933)
Volk en Staat (1942)

4. Werken

ANGERMILLE, Karel. *De lotgevallen van een activist. Van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1929*. Regenboog, Antwerpen, 1931, 434 p.
 BALTHAZAR, H. 'Het maatschappelijk-politieke leven in België 1918-1940' in: BLOK, D.P. e.a. (ed.). *Algemene Geschiedenis der Nederlanden 14*. Haarlem, 1979, pp. 147-200.
 BAX-DEBUCQUOY, L. *Nederlandse volkskundige bibliografie. Systematische registers op tijdschriften, reekswerken en gelegenheidsuitgaven. XXI. Leuvense studenten-tijdschriften*. Antwerpen, 1975.
 BEECKMAN, P.F. 'Vlaanderen leed een groot verlies – Dr. Jur. Spincemaille ging ten Here' in: *De Volksbeweging*, jg. 9, 45, 11 december 1954.
 BENIEST, Marleen. *Het Aktivisme en het rechtsherstel*. Onuitgegeven verhandeling, UFSIA, 1979.
 BRUGGEMAN, Albert. 'Dr. Jur. Jules Alberic Spincemaille (dl. 1). Vooraanstaand Vlaming en activist' in: *Derlike*, jg. 23, 3, 2001, pp. 67-80.
 BRUGGEMAN, Albert. 'Dr. Jur. Jules Alberic Spincemaille (dl. 2) Vooraanstaand Vlaming en activist' in: *Derlike*, jg. 23, 4, 2001, pp. 115-127.
 BRUGGEMAN, Albert. 'Het bestuurlijk kader van Deerlijk in Wereldoorlog II' in: *Derlike*, IXX, 1, 1996, pp. 23-26.
 BUNING, Lammert. 'Nieuw licht op het Brusselse activisme' in: *WT*, jg. XXXVIII, 2, 1979, kol. 91-120.
 BUNING, Lammert. 'De wordingsgeschiedenis van het Dietsch Studenten Verbond'. In: *WT*, jg. XXXVIII, 1, 1979, kol. 23-38.
 CLAES, Ernest. 'Leuven, o dagen schone dagen!' in: *Ernest Claes nieuwe omnibus*. Davidsfonds, Leuven, 1971, pp. 247-398.
 CLAES, Ernest. 'Ik was student' in: *Ernest Claes omnibus drie*. Standaard uitgeverij, Antwerpen, Utrecht, 1968, pp. 335-467.
 DEBRABANDERE, Frans. *Verklarend woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk (2 dln.)*. Brussel, Gemeentekrediet, 1993.
 DE BRUYNE, Arthur. *De Kwade Jaren IV*. De Roerdomp, Brecht, Antwerpen, 1973, 318 p.
 DE BRUYNE, Arthur. *De Kwade Jaren I*. De Roerdomp, Brecht, Antwerpen, 1971.
 DE BRUYNE, Arthur. *Joris van Severen. Droom en daad*. Oranjeuitgaven, Zulte, 1961, 341 p.
 DE BRUYNE, Arthur. *Lodewijk Dosfel 1881-1925. Kultuurflamingant. Aktivist. Nationalist*. Oranje uitgaven, Wilrijk, 1967, 509 p.
 DE BRUYNE, Arthur. *Jules Charpentier. Afgezaant van de Frontbeweging*. De Nederlanden, Antwerpen, 1989.

DE BRUYNE A. en VAN MOERBEKE, T. 'Vierenveertig brieven van Robrecht de Smet aan Jules Charpentier' in: *Verschaeviana Jaarboek 1984. Cyriel Verschaeve te Berlijn in mei 1941*. Brugge, 1984. pp. 89-90.

DE BRUYNE, Arthur. 'Drie Westvlamingen: dr. A. Depla, Jeroom Leuridan, dr. J.A. Spincemaille (3 afln.)' in: *Het Pennoen*, jg. VI, 1955, nr. 5, p. 6; nr. 6, p. 6; nr. 9, p. 6.

DE BRUYNE, Arthur (ps. Waaslander). 'Dr. J.A. Spincemaille' in: *Het Pennoen*, jg. V, 1954, nr. 10, p. 6.

'De Christene Volkspartij' (Daensisten 1914-1918)' in: *Derlike*, XIX, nr. 3, 1997, pp. 67-73.

DECKERS, Michel. 'De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel I: Het wettelijk kader' in: *WT*, jg. LXI, III, 2002, pp. 156-178.

DECKERS, Michel. 'De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel II: De maatschappelijke invloed' in: *WT*, jg. LXI, IV, 2002, pp. 191-211.

DECKERS, Michel. 'De strafrechtelijke vervolging van het activisme. Deel III: De omvang. Besluiten.' in: *WT*, jg. LXII, I, 2003, pp. 22-31.

DEDEURWAERDER, Joris. *Professor Speleers : een biografie*. Perspectief Uitgaven, Antwerpen, 2002, 900 p.

DEFRAEYE, Leon. *Geschiedenis en Folklore van Deerlijk. Nieuwe bijdragen*. Deerlijk, 1942.

DE GOEYSE, M. 'Vlaamse studententaal' in: *Onze Alma Mater*, jg. 34, 2, 1980, pp. 110-136.

DE GOEYSE, M. 'Studentenpetten en ruzies erom te Leuven' in: *Onze Alma Mater*, jg. 32, 2, 1978, pp. 84-115.

DE GOEYSE, M. 'Het studentenleven in het Vlaams verhalend proza. Een inventaris' in: *Onze Alma Mater*, jg. 36, 4, 1982, pp. 291-326.

DEMEYERE, Marcel. 'De hongerjaren 1840-1850 te Deerlijk' in: *Derlike*, I, 1978-79 extra nummer, pp. 101-130.

DEMOEN, H.-J. *Jeroom Leuridan. Recht en Trouw*. Oranje Uitgaven, Zulte, 1963, 468 p.

DE PILLECYN, Filip. *Hugo Verriest*. Tielt, Lannoo, s.d.

DEPREZ, A. en VANACKER, D. 'Archief van de Raad van Vlaanderen. Summiere inventaris', in: *Verslagen en Mededelingen van de KANTL*, nr. 2-3 (1991), pp. 149-195.

DE SCHAEPPRIJVER, Sophie. *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Amsterdam, Uitgeverij Atlas, 1999, 366 p.

DE SCHRYVER, R. 'Frans van Cauwelaerts visie op de Vlaamse Beweging' in: *Onze Alma Mater*, jg. 26, 2, 1972, pp. 71-81.

DE WAELE, M. 'Nous demandons le silence à ce sujet. Het beeld van de Vlaamse Beweging en het activisme in de officiële Belgische contacten met het buitenland tijdens de Eerste Wereldoorlog' in: *Docendo Discimus. Liber Amicorum Romain Van Eenoo*. Gent, Academia Press, 1999, pp. 591-606.

DE WEVER, Bart. *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949- 1965). Het arrondissement Antwerpen*. KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1995.

DE WEVER, Bruno. *Staf De Clercq*. Uitgeverij Grammens, Brussel, 1989, 238 p.

DE WEVER, Bruno. *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Lannoo, Perspectief Uitgaven, Tielt, Gent, 1994, 701 p.

DE WEVER, Bruno. *Herman Van Puymbrouck (1884-1949)*. In: *WT*, jg. LIX, I, 2000, pp. 3-13.

Die seer scone Historie ofte gheschiedenisse der vrome geesten ende vroede gheschieden der catievige scriftuere die men noemet De Vlaamsche Vlagge. Joris Lannoo, Tielt, 1926.

DOLDERER, Winfried. 'Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 1' in: *WT*, jg. LIX, 2, 2000, pp. 67-98.

DOLDERER, Winfried. 'Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 2' in: *WT*, jg. LIX, 3, 2000, pp. 131-161.

DOLDERER, Winfried. Activistische ballingen in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. Deel 3. In: WT, jg. LIX, IV, 2000, pp. 195-225.

DRESDEN, Sam. *Over de biografie*. Amsterdam, Meulenhoff, 2002, 255 p.

DURNEZ, Gaston. *Felix Timmermans. Een biografie*. Lannoo, Tielt, 2000, 820 p.

ELIAS, H.J. *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte. 1780-1914. Vierde deel. Taalbeweging en cultuurflamingantisme. De groei van het Vlaams Bewustzijn. 1883-1914*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1971, 458 p.

ELIAS, H.J. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939. (4 delen)*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1969.

Encyclopedie van de Vlaamse Beweging. Twee delen. Lannoo, Tielt, 1973-1975.

EYSKENS, G. 'Frans van Cauwelaert' in: *Onze Alma Mater*, jg 34, 4, 1980, pp. 212-237.

FAINGNAERT, A.L. *Verraad of zelfverdediging? Bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfverdediging van Vlaanderen tijdens den oorlog*. De Noorderklok, Kapellen, 1932, 863 p.

FONTIJN, Jan. *Broeders in bedrog : de biograaf en zijn held*. Amsterdam, Querido, 1997, 167 p.

GEVERS, Lieve. *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*. Davidsfonds, Leuven, 1987.

HEYSE, Th. *L'occupation allemande en Flandre. Index documentaire. I. L'université flamande (2 delen)*. 1918-1919.

HULPIAU, Koen. *René De Clercq (1877-1932). Een monografie*. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal –en Letterkunde, Gent, 1986, 489 p.

HUYSE, L. en DHONDT, S. *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België. 1942-1952*. Kritak, Leuven, 1991, 312 p.

JONCKX, A. 'Belgica juris contemptrix' in: *Jong Dietschland*, 1931, nr. 12, 13, 15 en 16.

LAMBERTY, Max. 'De Vlaamse Beweging' in: LAMBERTY, M. en LISSENS, R.F. (red.). *Vlaanderen door de eeuwen heen. Tweede deel*. Brussel, Amsterdam, Elsevier, 1952, pp. 389-406.

LEROUGE, M., VANDEKERCKHOVE, D. en VANLANDSCHOOT, R. *300 jaar College te Tielt. Van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege. 1686-1986*. Tielt, Sint-Jozefscollege, 1986.

LORENZ, Chris. *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Amsterdam, Boom, Meppel, 2002, 399 p.

LUYCKX, Dirk. 'Adelfons Henderickx en het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 2: In 1915' in: WT, jg. LV, 2, 1996, pp. 91-109.

LUYCKX, Dirk. 'Het omzichtig activisme van Adelfons Henderickx in de winter van 1916-1917' in: WT, jg. LXI, II, 2002, pp. 67-79.

MAK, Geert. *De eeuw van mijn vader*. Uitgeverij Atlas, Amsterdam, Antwerpen, 1999.

MOMMAERTS, H.D. 'Herinneringen aan de afwikkeling van het Vlaams activisme in 1918 en daarna', in: WT, jg. XXVII, 5, 1968, kol. 315-326.

Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging. Drie delen. Lannoo, Tielt, 1998.

NUYENS, P.J.A. *Pater L. J. Callewaert : met woord en daad in liefde*. Oranje uitgaven, Mortsel, 1969, 291 p.

PEETERS, K.C. *Eigen Aard. Grepen uit de Vlaamse folklore*. Antwerpen, De Vlijt, s.d.

Pro Flandria Servanda. Vlaanderen's recht en eisch tot zelfstandigheid. Gesteld, toegelicht, gestaafd. Vlaamsch Comité, Den Haag, 1919, 106 p.

PILLEN, L. en POLLET, J. *175 jaar Klein Seminarie te Roeselare*. Roeselare, Klein Seminarie, 1982.

PROVOOST, Guido. *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen*. Davidsfonds, Leuven, 1976.

REYNEBEAU, Marc. *Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw*. Uitgeverij Van Halewyck, Leuven, 1995, 306 p.

SAERENS, Lieven. *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*. Lannoo, Tielt, 2000.

SEBERECHTS, Frank. *Iedereen zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie*. Davidsfonds, Perspectief Uitgaven, Leuven, Gent, 1994, 224 p.

TORFS, Jan. 'Drie brieven van Cyriel Verschaeve aan Juul Charpentier' in: *Verschaeviana*, deel I, aflevering 5, Jozef Lootensfonds, Brugge, 1975. pp. 525-535.

TOUSSAINT, B. en VAN DER VELDE, P. (Red.). *Aspecten van de historische biografie*. Kampen, 1992.

UYTTENHOVE, Karl. 'Ververij Ovelacq' in: *Derlike*, XVII, 2, 1994, pp. 37-42.

VANACKER, Daniël. *De Frontbeweging. De Vlaamse strijd aan de Ijzer*. De Klaproos, Koksijde, 2000, 480 p.

VANACKER, Daniel. 'Karel de Schaepdrijver, de 'sublieme deserteur' in: *Joris van Severen (...)*. jaarboek 8. Studiecentrum Joris van Severen, 2004, Ieper, pp. 5-60.

VANACKER, Daniël. *Het activistisch avontuur*. Stichting Mens en Kultuur, Gent, 1991, 424 p.

VAN BIERVLIET, Aubert-Tillo. 'Cyriel Verschaeve en de Vlaamsche Vlagge' in: *Verschaeviana*. Tweede Deel, Aflevering 1. Jozef Lootensfonds, Brugge, 1974, pp. 61-92.

VAN CAMPENHOUT, Nico. 'Balling in Nederland. Een hoofdstuk uit het leven van Karel Heynderickx (1918-1929)' in: *WT*, jg. XXXVIII, 3, 1979, kol. 149-160.

VAN CAMPENHOUT, Frans. *Lexicon van de Daensistische Beweging*. Uitgeverij KOJ!, Gent-Oostakker, 1993, 224 p.

VAN CAUSENBROECK, Bernard. *Herman Vos. Van Vlaams-nationalisme naar socialisme*. Hadewijch, Amsab, Antwerpen, Baarn, Gent, 1997, 351 p.

VAN CLEMEN, Sam. 'De steunverlening van de Dietsche Bond aan de uitgeweken activisten' in: *WT*, jg. LIX, 4, 2000, pp. 230-241.

VAN CLEMEN Sam. 'De briefwisseling tussen Joris van Severen en Frederik Carel Gerretson' in: *Joris van Severen (...)* jaarboek 7. Studiecentrum Joris van Severen, Ieper, 2003, pp. 109-140.

VAN CLEMEN, Sam. 'De betrokkenheid van F.C. Gerretson bij de financiering van het dagblad 'Ons Vaderland' (1920-1921)' in: *WT*, jg. LV, 4, 1996, pp. 257-263.

VAN CLEMEN, Sam. 'Het beheer van het dagblad "De Schelde" (1929-1933)' in: *WT*, jg. LVIII, 4, 1999, pp. 229-246.

VAN CLEMEN, Sam. 'De verkoop van het dagblad 'De Schelde' (1927-1929)' in: *WT*, jg. LVI, 1, 1997, pp. 25-44.

VANDEN EYNDE, Jef. 'De Vlaamsche Kunstschilder Emiel Jacques. Een kijkje in zijn veelzijdig werk' in: *Vlaamsch Leven*, nr. 25, 26 maart 1916, pp. 297-299.

VAN DEN STEENE, Willem. *Oog voor Vlaanderen. Leo Simons (1862-1932) en de Vlaamse Ontvoogdingsstrijd*. Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde, 2001, 264 p.

VAN DER ELST, Frans. *De bewogen jaren. Mijn memoires. 1920-1958*. Lannoo, Tielt, Weesp, 1985, 264 p.

VAN HAEGENDOREN, Maurits. *Het activisme op de kentering der tijden*. Antwerpen, De Nederlanden, 1984, 213 p.

VAN ISACKER, Philip. *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*. Scheed & Ward, Antwerpen, 1953, 259 p.

VAN ISACKER, Karel. *Mijn land in de kering. (Twee delen)*. Antwerpen-Amsterdam, 1978.

VANLANDSCHOOT, Romain. *Kapelaan Verschaeve. Biografie*. Tielt, Gent, Lannoo, Perspectief Uitgaven, 1998.

VAN LOUWE, C. en VERSTRAETE, P.-J. *De oorlogsbedevaarten : kroniek van de vergeten Ijzerbedevaarten 1940-1944*. Groeninghe, Kortrijk, 2002, 209 p.

- VAN SEVEREN, Antoon. *Joris van Severen, het verhaal van een leven. Deel 1. Van 1894 tot 1929*. Eigen beheer, Brugge, 1995, 360 p.
- VELGHE, Dominique. 'Pieter Jan Renier (1795 – 1859): dichter en kostschoolhouder' in: *Derlike*, XVIII, 2, 1995.
- VERAX. *Vaderland en School. Open brief aan den Heer L. Lepage, schepen van Openbaar Onderwijs der stad Brussel*. Lakensche Drukkerij, 1896.
- VINKS, Jos. *Borms*. De Roerdomp, Brecht, 1974, 311 p.
- VOS, L., DE WEVER, B., WEETS, W. (red.). *Vlaamse vaandels, rode petten. Honderd jaar Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond*. Pelckmans, Kapellen, 2002, 284 p.
- VOS, Louis. 'De rechts-radicalen traditie in het Vlaams-nationalisme' in: *WT*, jg. LII, 3, 1993, pp. 148-149.
- VOS-GEVERS, Lieve. 'De Vlaamse studentenbeweging te Leuven 1836-1914' in: *Onze Alma Mater*. jg. 29, 2, 1975, pp. 109-142.
- VRINTS, Antoon. *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Algemeen rijksarchief, Brussel, 2002, 388 p.
- VOVELLE, Michel. 'Culturele tussenpersonen' in: VOVELLE, M. *Mentaliteitsgeschiedenis. Essays over leef- en beeldwereld*. Sun, Nijmegen, 1985, pp. 126-141.
- WEETS, Wilfried. 'Tussen traditie en beweging. De geschiedenis van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (1944-1956). Deel II: Heropbloei (1949-1953)' in: *WT*, LVII, 2, 1998, pp. 67-92.
- WILLEMSSEN, A.W. *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*. Uitgeverij Ambo n.v., Utrecht, 1969, 501 p.
- A.W. Willemsen, 'De Vlaamse Beweging. II. van 1914 tot 1940' in: *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, V, 1975.
- WILS, Lode. 'De geschiedschrijving van het activisme' in: *WT*, jg. LI, 2, 1992, pp. 65-82.
- WILS, Lode. *De Messias van Vlaanderen. Frans van Cauwelaert. 1880-1910*. Hadewijch, Antwerpen, Baarn, 1998, 180 p.
- WILS, Lode. *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*. Davidsfonds, Leuven, 1974, 272 p.
- WILS, Lode. *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*. Davidsfonds, Leuven, 1994, 501 p.
- WOUTERS, Lieve. 'Een Antwerpse krant in de jaren dertig. De Dag naast de Gazet van Antwerpen' in: *Belgisch Israelisch weekblad*, 10 september 1999.

5. Werken van Jules Spincemaille

(niet exhaustief, manifesten werden niet opgenomen, van de artikels werden enkel de geciteerde titels opgenomen)

Uitgegeven

- ARGUS [ps. Jules Spincemaille] 'Bij onze Afrikaansche taalbroeders, een nieuw Zuid-Afrika' in: *De Vlaamsche Wacht*, nr. 63, 30 september-1 oktober 1907.
- BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Eerlijkheid der Avant-Garde'. In: *Als 't Past*, februari 1908 nr. 3.
- BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Vlamingen!'. In: *Als 't Past*, maart 1908, nr. 5.
- BLOKKER, Jan [ps. Jules Spincemaille]. 'Wallonisanten'. In: *Als 't Past*, december 1907, nr. 1.
- BLOKKER, Jef [ps. Jules Spincemaille]. 'Open brief aan Mgr. Hebbelynck, Rector Magnificus der Leuvensche Hoogeschool'. In: *Als 't Past*, mei 1909

[SPINCEMAILLE, Jules] 'Pilatus. Rond de processen Coppée-de Broqueville en Wies Moens' in: *De Toorts*, V, nr. 51, 18 december 1920, pp. 771-773.

[SPINCEMAILLE, Jules]. 'Koeiers' in: *Ons Leven*, XIX, 5 (1906) p. 73.

[SPINCEMAILLE, Jules]. *De strijd rond het vraagstuk der auteursrechten in België: beschouwingen over het wetsvoorstel der Heeren Delwaide en Cn., van 7 juli 1936*. Antwerpen, Argus, 1936, 35 p.

[SPINCEMAILLE, Jules]. *Enkele beschouwingen betreffende het adres van het 'Comité National Belge de la Société des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Paris' aan de leden der Kamer van Volksvertegenwoordigers, ten aanzien van de aanhangige wetsontwerpen der Heeren M.H. Jaspar en Cs en der Heeren Delwaide en Cs*. Antwerpen, Actie-comiteit "Argus", 1934, 15 p.

[SPINCEMAILLE, Jules]. *Le Droit d'Auteurs en Belgique*. Anvers, Comité Argus, [1937], 15p.

[SPINCEMAILLE, Jules]. *Ter verduidelijking van het vraagstuk der Auteursrechten in België: beschouwingen rond het wetsvoorstel-Delwaide en Cn.* Antwerpen, Argus, 1935, 20 p.

[SPINCEMAILLE, Jules]. *Van Flamingant tot... "Landverrader". Eene bladzijde over de wording en den ontwikkelingsgang van het aktivisme in Vlaanderen*. Kerlinga, Den Haag, 1919, 29 p.

SPINCEMAILLE, Jules. 'De Vlamingen en het Verdrag' in: *De Residentiebode*, 3 januari 1927.

SPINCEMAILLE, Jules. 'Is Vlaanderen voor of tegen het Verdrag?' in: *De Residentiebode*, 24 februari 1927.

SPINCEMAILLE, Jules. 'Enkele herinneringen' in: *Branding*, Brochurenreeks, 1ste jg., september 1927, nr.2.

SPINCEMAILLE, Jules. 'Jef van den Eynde herdacht' in: *Roeping*, juli 1935.

SPINCEMAILLE, Jules. 'Jef Van den Eynde' in: *De Schelde*, 17 april 1929.

VERAX [Jules Spincemaille]. *Mémoire sur l' attitude de l' autorité religieuse à l' égard de la question flamande en Belgique*. Janssens, Anvers, 1929, 28 p.

VERAX [Jules Spincemaille]. *Politieke beschouwingen*. 1919, Henssens, 1919, Brussel, 14 p.

VERAX [Spincemaille, Jules]. *Dienen de bakens verzet? Een ernstig woord tot ernstige Vlamingen*. Brussel, Antwerpsche akademie voor katholieke en Vlaamsche staatkundige vernieuwing, 1935, 15 p.

VRIJMAN [ps. Jules Spincemaille]. 'Vrijheid (aan Mgr. Waffelaert).' In *Als 't Past*, 21 augustus 1909.

Niet-uitgegeven

VRIJMAN, Karl [Spincemaille, Jules]. *Trouw en trots. Uit de jaren 1914-1919*. Onuitgegeven, 1950.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Enkele gedichten van Spincemaille

1) Februari 1912-1913

Dit gedicht werd geschreven in de periode waarin hij huwde met Elise. Zij zou in zijn latere gedichten altijd hét thema blijven

Mijn kleine, lieve Vrouw...,
Je dartelt en je joelt
In de armen, op de beenen,
In de schoot van uw moeden man,

Leuk-lachend dat hij les moet nemen
In het kundig opleiden van... kinderen

... Heerlijke, zingende lente,
Wanneer de jeugd en de liefde
Onze zielen bestormt met zoet geweld;

... Tot ik U in de armen drukken moet,
Uw oogen kussen,
Uw warme lippen
Uwen blanken hals...

Ook over mij gieten uw zonneoogen
Milde stralen van geluk
En van... Zalige hoop

2) Vergane bloemen - „September 1914”

In dit gedicht en ook in het volgende is er een merkwaardige personificatie. Terwijl zijn volk overweldigd wordt door oorlog, wordt ook Spincemaille getroffen door de dood van zijn geliefde.

Een jaar reeds zoekt de Wetenschap
Naar 't geheim der ziekte;
Een jaar reeds woedt de Vernietiging
In haar tenger lijf.

Alle blijheid is verstomd;
De angst waart rond in huis;
De stemmen fluisteren.

Vervaarlijke geluiden lopen over 't land;
Haat en verachting;
Een dorst naar moord en brand
Bezielen aller ogen;

De ijselijke brommers grollen,

In de nabijheid,
Hun lied van vernieling;
Vensters en deuren rinkelen;
Aan den horizon kraait de roode haan.

Een heftig, benauwelijk sidderen in de oogen;
Een pijnlijke zenuwtrek om de lippen;
Een laatste snik...

Stom van deernis, staart hij, eene wij;
Een vloed van tranen rolt langs zijn wangen;

Voor de laatste maal drukken
Zijn bevende handen de lieve vingers
En zoenen zijn lippen,
In een langen kus vol piëteit,
Het blanke voorhoofd... Karl Vrijman.

3) Een nieuw geluid (1917)

Weer trillen zachte tonen in mijn hart,
De wondre zang gelijk, die, lang geleen,
Zo zegenmilde ruiste om me heen...
Doch eindigde in een snik vol bittre smart.

Toen aldoor over stad de bronzen mond
Van d'oorlog zong zijn ijzig lied der dood
Toen d'Heilige van mijn hart, in stervensnood,
Met brekend oog me zocht... die bange stond!

Toen 'k, door mijn tranen heen, het klamme zweet
Van 't smartelijke gelaat te zoenen zocht,
En niets meer in mijn hart genezen mocht
Het dodend knagen van het rauwe leed...

Toch bleef haar liefde sterker dan de dood,
Nog voel ik in al mijn doen het oud beleid,
Haar zegen is mijn kracht bij bittere strijd...,
De strijd die redding brengt uit zware nood?

Speelt in de lucht de dag der vrijheid niet?
Ook in mijn ziel echoot het feestgeschal:
Ei Lieve, zegen land en volk en al
Wat trouw en trots zal zingen in mijn lied!

4) Preludium

In dit gedicht wordt zijn overleden vrouw Elise 'bezongen'. Het is duidelijk dat Spincemaille hier het verband legt tussen de rouw voor de overledene en de strijd voor het verdrukte Vlaamse volk. De strijd voor de Vlaamse Zaak werkt als 'een helende balsem' op 'het gedrukte gemoed.

Een droom, eilaas!...

En toen, als een meise dageraad,

Zo milde ontbloede op uw gelaat
Die glimlach... vol verwachten,
't leek of in mijn ontroerde ziel
een stukje van de Hemel viel,
o Maagd van mijn gedachten!

Ik zag U door de wereld gaan,
Te midden duizend bloesems staan,
Ze kozen en ze minnnen!
De zonne loei als nooit voorheen,
De vogels zongen om U heen:
Gij waart de koninginne!

En, overmoedig, luider klonk
Wat smachtend in mijn ziele zong.
Gebenedijde wezen:
O mocht de glans dier heerlijkheid,
't mysterie van Uw Vrouwe-zijn
mijn hongrend hart genezen!

Ik volgde U op uw zegetocht,
Tot, zalig, ik U noemen mocht:
Mijn lief, mijn Uitverkoren!
Tot jublen kon mijn dankend lied,
Waar 'k zag in 't zegenrijk verschiet
Ons Hemelhuisje gloren!

(...)

een droom eilaas! Een kort verhaal
van stergelonk en zonnepraal,
wat broze weelde wonne!
Want wolken zwabbren grauw van nijd
Versmachten in hun narigheid
Die sterren en die zonne!

O Vrouwe, ons door God gewijd
Tot bron van liefde en tederheid,
Een stut in diepe noden...
Hoe sterker band, hoe wranger smart,
Waar niets meer rest 't gebroken hart
Dan 't beeld der Lieve Dode!

En de bitterheid groeide in 't vereenzaamde wrak...

Tot de roep der gesarden de stilte doorbrak,
Tot de greep der geknechten naar vrijheid en recht
Zijn ziele doorzinderde en het pleit was beslecht:
"als de Klauwaert en Geus zo verbeterd en fel!
Wie getuigt voor zijn volk, scheldt men niet voor rebel!"

En de worsteling werd voor 't gedrukte gemoed
De helende balsem, de stuwende gloed.

5) De wiedsters.

In dit gedicht speelt duidelijk de herinnering aan zijn geboortedorp Deerlijk en de vlasnijverheid.

Gedaan is het rijk nu
Van 't gulzige kruid:
Hier zijn de bazinnen
Van "trekke 't maar uit"!

Wat ons in den weg staat
Het tuimelt in 't zand!
Dus: eisa de wiedsters,
De zegen van 't land!

Die schijven wil winnen
'n kan er niet uit:
een boer zonder wiedsters
vergaat in het kruid.

Maar juicht men bij roottijd
Op 't krakende voer,
't is dank aan de wiedsters,
vergeet het niet, boer! Karl Vrijman

6) Ne voddeman

Ook het Vlaamse volk kwam natuurlijk in de gedichten voor. En een 'gewone' Vlaming was hem het liefst.

'k en ben ik maar ne voddeman,
in 't vlaamse land gewaschen,
want klatergoud en valsens bluf
weet ik niet aan te passen.
Mijn vlaamsche volk is mij het liefst,
'k wil van geen uitheemsch weten,
want ik en kan in 't apenspel
mijn eigen niet opvreten!

'k en ben ik maar ne voddeman,
maar 'k spot met al die snullen
die eigen schoon verachten om
een hoopje vreemde prullen.
Hun vlaamsche tong tot waalsch gefluit
Verdraaien zo en beweren
Dat hoogen chic alleen bestaat
In valsche pauwenveren!

'k en ben ik maar ne voddeman,
ik loop zoo 'k ben geboren,
de wangen vrij en los het haar,
gezond tot boven d' ooren.
'k verkieze boven 't valsch gekriep
van stijve modepoppen

den onbedwongen levenslach
van echte vlaamsche koppen.

“Ach, zie mij eens!... Wat voddeman!”
zoo riepen ze en... ze loechen!
Dat geeft me niets en 'k blijve voort
Voor land en volke zwoegen,
En 'k zeg me dat zoo'n voddeman
Toch iets is op dees aarde,
Terwijl die heren “Stoef en Geur”
Zijn stalen zonder waarde! Karl Vrijman

7) O terg maar...

Dit gedicht, met als ondertitel 'aan eenen vlaamschhater' is er maar één van de vele die Spincemaille schreef over de Vlaamse strijd.

O terg maar en verknoei
Mijn arrem lijf,
Ik lach erom en groei
In wilden haat!
Waar 't gulden kalf den sceptor voert,
Daar kunt ge m'aan;
Maar 't vrij gedacht in hoog boehoerd
Blijft machtig staan!
O nietigheid,
Die krypt bij gulden tronen
Vol kruiperij en nijd,
Uw tergen en uw loonen
En doôn me niet!
Hoe ook uw lage daad me grieve,
Ik min mijn ideaal;
Mijn geestdrift en mijn trouwe liefde
Verwinnen 't al!

Karl Vrijman

Bijlage 2: Trouw en Trots

Jules Spincemaille had de publicatie op het oog van een roman over het activisme. Hieraan is hij op latere leeftijd beginnen schrijven. Ten gevolge van de repressie na de Tweede Wereldoorlog raakte het document echter verloren. In 1950 heeft hij het opnieuw geschreven. Uit een brief aan Goossenaerts hierover blijkt zijn bedoeling: “Ik heb zelf een werkje liggen “Trots en Trouw” (persklaar, doch komt daarom nog niet van de pers!) dat in vorm van roman alleen de geest en de atmosfeer van die tijd tekent. Geen letterkundige waarde ([...] Conscience die het zou getiteld hebben ‘De gewroken onschuld’!!), maar die periode belichtende met niets dan juiste gegevens. Ik weet dat de jonge lui dat liever leert (sic) dan saaie geschiedenis, die dan nog meestal eenzijdig wordt gesteld. Het handschrift, met alle daarbij aansluitende documentatie, werd einde 1944 door de Witte Brigade vernietigd. Ik heb het, zo goed of zo kwaad het ging, naverteld in verkorte vorm. De geschetste toestanden met gefingeerde personen tekenen getrouw de atmosfeer van 1914-19. Men brengt zijn oude dag over zoals men kan!”⁵⁴⁵

Spincemaille ging ervan uit dat dit een ideale manier zou zijn om aan jongeren de geschiedenis van het activisme (zoals het volgens hem geweest was) door te geven. Indien het boek zou uitgegeven worden, zou de opbrengst gaan naar de Vlaams-nationalistische jeugdorganisaties.

Het boek droeg de titel *Trouw en Trots. Uit de jaren 1914-1919*. Spincemaille gebruikte ook hier zijn pseudoniem Karl Vrijman. Er waren ook een aantal tekeningen voorzien van Emiel Jacques en K. Verelst. Het boek werd opgedragen aan zijn vrouw, die “trouw en moedig het leed der naoorlogse dagen heeft helpen dragen.”

Aan het slot van zijn boek maakte Jules Spincemaille nog een vergelijking met de repressie na de Tweede Wereldoorlog. “Wat in 1940-1944 is geschied, is een natuurlijk gevolg van het onverstand van 1918. En wie zal zeggen welke de gevolgen zullen zijn van de uitpattingen van 1944.”

Hier laten we kort een samenvatting van het verhaal, dat overigens vol herkenbare autobiografische elementen zit, volgen.

Het verhaal speelt zich af tijdens de Eerste Wereldoorlog en de repressiejaren die er op volgen. In zijn woord vooraf stelt Spincemaille dat het niet bedoeld is als hoogstaand literair werk noch als geschiedkundig werk. Hij baseert zich ‘wel steeds op waargebeurde feiten, ook al zijn deze niet altijd door dezelfde persoon beleefd’.

⁵⁴⁵ AMVC, S79665, brief van Spincemaille aan Goossenaerts, 14 november 1952.

De bedoeling van het boek is voornamelijk het duidelijk maken aan de jeugd dat de beweegredenen voor het activisme vooral met België zelf te maken hebben. Hij heeft het niet over de politieke kant van het activisme en houdt het zo onpersoonlijk mogelijk door fictieve persoons- en verenigingsnamen te gebruiken. Zo heeft hij het over “Volksverheffing” i.p.v. de activistische organisatie “Volksopbeuring” en “Nieuw Vlaanderen” i.p.v. organisaties zoals “De Jong-Vlamingen”, “Vrij Vlaanderen” of “De Unionisten”.

De hoofdfiguur heet Nard Verbeek en is bestuurder van “Volksverheffing”, een vereniging die hulp biedt aan Vlaamse krijgsgevangenen, op materieel en cultureel gebied. Spincemaille beschrijft de tegenstelling tussen het front en de “uitspattingen van hoererende snobs en wulpsen meiden” in de Brusselse café’s. In één van die bars komt Nard in gesprek met Liesbet (Liesje) Van Hove (merk de gelijkenis met de naam van Spincemailles eerste vrouw, Elisa De Vos - *bd*). Liesbet en haar broer Rik zijn wezen (net als Spincemaille in zijn kinderjaren – *bd*). Rik leidt als student in Leuven een erg onbezonnen leven, steelt na de dood van een tante Liesbets deel van de erfenis en sluit zich via Nederland aan bij het leger. De verloofde van Liesbet, luitenant Jan Verheyden, is een overtuigd flamingant. Ze ontvangt van hem enige brieven die voornamelijk over de verdrukking van de Vlamingen aan het front gaan.

Liesbet, die zonder inkomen zit, wil aanvankelijk niet voor activistische organisaties werken en vindt na lang zoeken werk in een modehuis. Op een bepaald moment wordt ze ondervraagd door de Duitse overheid over spionage-activiteiten van haar broer Rik, net voor die naar het front trok. Vanwege die enkele dagen afwezigheid wordt ze ontslaan door haar dienstoverste, Kahn.

Terwijl hij pas genezen was van een zware verwonding sneuvelt Jan, de verloofde van Liesbet. Dit blijkt uit een bijschrift van zijn kameraden bij zijn laatste brief. Nard vermoedt dat hij vanwege zijn Vlaamsgezindheid op een gevaarlijk punt werd ingezet (de brief was sterk gecensureerd).

Liesbet, die sinds het vertrek van haar broer helemaal alleen staat, kan haar huishuur niet meer betalen. De voorzitter van het Comité, de heer Dubois, wil haar te werk stellen in een bar, maar een geprek met Nard belet dat. Hij bezorgt haar namelijk werk in “Volksverheffing”.

Nard blijkt weinig sympathie te hebben voor activistische betogingen en dergelijke, maar wil taai, maar niet luidruchtig, de culturele, sociale en economische doeleinden van het activisme bereiken.

Elza Van der Gracht is afdelingsleidster in “Volksverheffing”. Haar stiefvader, Bosteels, is een belangrijk activist. Hij is echter vooral uit op persoonlijk gewin en bezorgt de beweging uiteindelijk enkel nog een slechte naam. Hij wordt vervolgd vanwege zijn gesjoemel. Elza is verliefd op Nard, Liesje schijnt jaloers te zijn.

Liesbet zoekt – voor Elza – contact met Dubois. Ze krijgt hem zo ver dat hij belooft dat Bosteels niet zal vervolgd worden omwille van zijn gesjoemel. Dubois zag zo ook een weg om in contact te komen met de Duitsers, wat erg moeilijk was als voorzitter van het Comité, en daar, net als Bosteels, zijn voordeel uit te slaan.

Bosteels verliest ondertussen overal krediet, ook bij “Nieuw Vlaanderen”. Op een vergadering van die organisatie wordt hij uitgefloten wanneer hij verslag wil uitbrengen over een reis die hij maakte in Frans operatiegebied, op uitnodiging van de militaire overheid.

Rik werd ondertussen luitenant aan het front en heeft zijn leven gebeterd. Ondertussen verlooft Nard zich met Liesbet. Wanneer het einde van de oorlog nadert, kan Liesbet Nard ervan overtuigen te vluchten naar Nederland. Bosteels laat zijn familie eveneens in de steek en verdwijnt spoorloos. Er heerst een revolutionaire sfeer, ook onder de Duitse soldaten. Liesbet, Elza en de moeder van Nard worden geholpen door Arthur Vermeersch, het bureelhoofd op een ministerie.

Na het vertrek van de Duitsers volgt er een politieonderzoek, waarbij ook Dubois aanwezig is. Liesbet wordt aangehouden. In de gevangenis raakt Liesbet in gesprek met de vrouw van een belangrijke voortvluchtige activist. Ze verneemt zo hoe de tachtigjarige Dr. Van Oye behandeld werd.

Politiecommissaris Eeckhout wordt de plaatselijke verantwoordelijke voor het opsporen van oorlogsmisdadigers. Gedurende de oorlog volgde hij reeds het doen en laten van Dubois, die nu een ‘wit lammetje’ lijkt te zijn. Hij neemt ook contact op met luitenant Rik Van Hove, die pas teruggekeerd is van het front. Uiteindelijk wordt Dubois aangehouden en komt Liesbet vrij.

De activisten worden over het algemeen onvriendelijk onthaald in Nederland, dit vanwege de Belgische anti-activistische propaganda. Nard komt in Rotterdam terecht. Bosteels wijkt ook uit naar Nederland, maar wordt enige tijd later voor nieuwe zwendelstreken veroordeeld door het Nederlandse gerecht. In 1919 vindt de officiële verloving van Nard en Liesbet plaats in de Dietse Taverne in Utrecht, alsook de verloving Rik en Elza.